Editura pentru Literatură Universală

Paolo Volponi s-a născut la Urbino (Italia), la 6 februarie 1924. În orașul natal studiază și publică, în 1948, prima sa carte, volumul de versuri Il ramarro (Șopîrla).

O activitate intensă cu preocupări sociologice îl determină pe scriitor să circule prin Italia după 1950, cînd, părăsind Urbino, Volponi se duce la Roma, apoi în Abruzzo, Calabria. Sicilia și apoi din nou la Roma, după care se stabilește în Ivrea unde locuiește și astăzi.

Continuă să scrie versuri și în 1955 publică volumul L'antica moneta (Moneda veche). Urmează, în 1960, Le porte dell' Appenino (Porțile Apeninilor), volum distins cu premiul Viareggio, în care poezia volponiană se deschide cu generozitate pentru a primi concretul și obiectivul premenitor.

Complexității vieții moderne și gravității întrebărilor care le pune această viață încearcă să le răspundă scriitorul în romanul Memoriale (Memorii, 1962), carte primită cu satisfacție de lumea literară italiană și tradusă apoi în Franța Portugalia și S.U.A., sporind o faimă care se va consolida în 1965 prin acordarea premiului Strega pentru romanul La macchina mondiale (Mașinăria universului) pe care-l prezentăm acum în versiune românească.

Lei 6,25

11

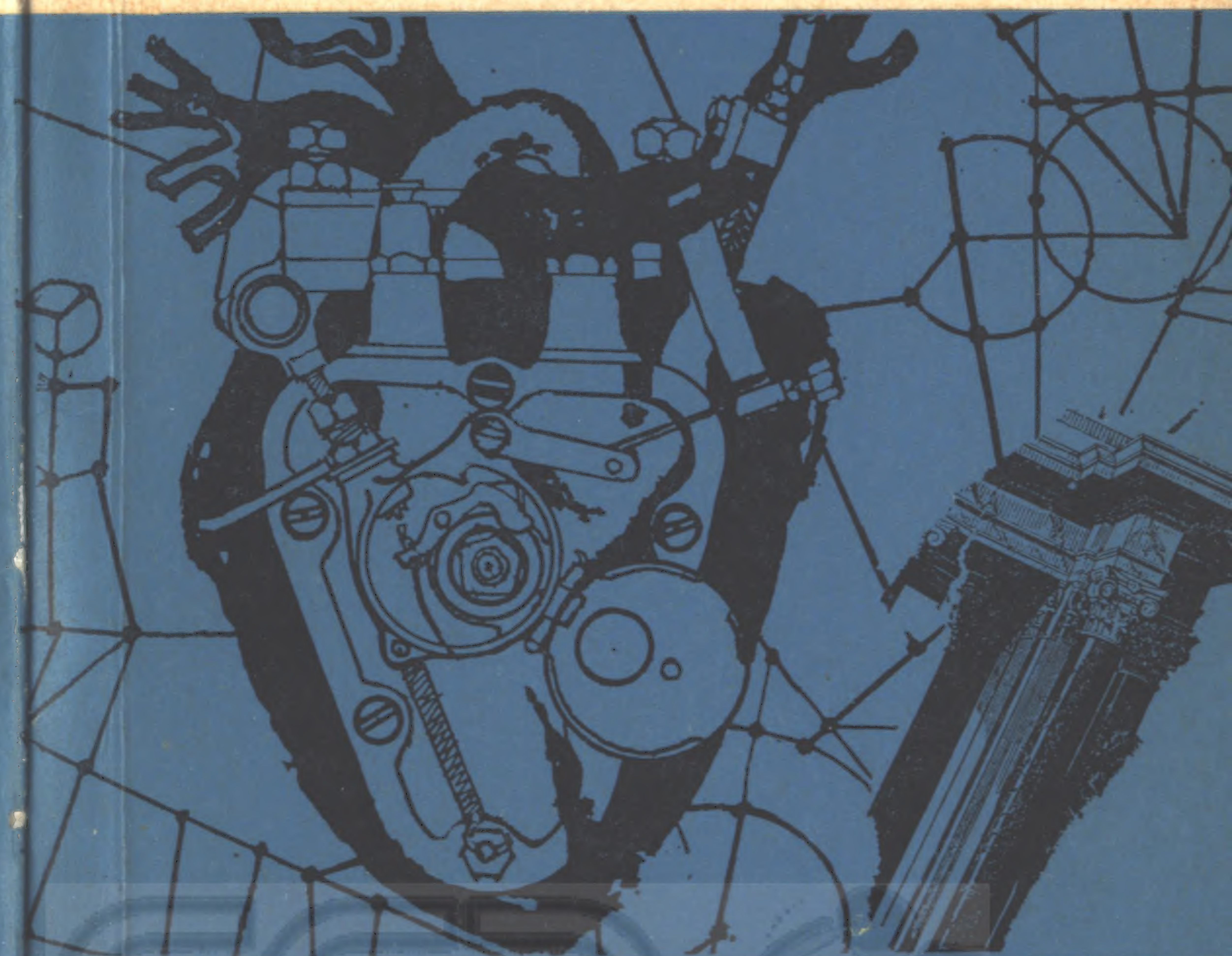
Paolo Volponi

Mașinăria universului

Paolo Volponi

Mașinăria universului

Colecția Meridiane

Desenul copertei de *Adrian Maftei*

Paolo Volponi
LA MACCHINA MONDIALE

Paolo Volponi

Maşinăria universului

În româneşte de
Andrei Benedek

Cuvînt înainte de
Cornel Mihai Ionescu

Editura pentru Literatură Universală

Bucureşti, 1966

Motto : *Quel plaisir a-t-il depuis qu'il est au monde ?*
En est-il un plus pauvre en la machine ronde ?

La Fontaine

MAŞINĂRIA UNIVERSULUI — O METAFORĂ A UTOPIEI ŞI CANDORII

În ansamblul prozei italiene de astăzi, Paolo Volponi traversează o experienţă estetică remarcabilă, prin care impasului semnalat cu nelinişte de criticii de prestigiu ai ţării i se oferă un teren fertil de soluţii. (Poate părea neîntemeiată şi în cel mai bun caz paradoxală afirmaţia că o mare literatură europeană care numără scriitori ca Lampedusa, Pavese, Gadda, Buzzati, Moravia înregistrează totuşi fenomene de temporar declin, periodice adumbriri crepusculare. Valoarea constituită a acestor mari prozatori nu salvează însă destinul modurilor de expresie artistică, nu evită perisabilitatea lor în timp, tot aşa după cum a constata cu luciditate aceste fenomene, inerente oricărei evoluţii organice a unei arte vii, nu impietează valoarea marilor nume ale epicii italiene moderne. Este vorba, cu alte cuvinte, nu de impasul marilor opere realizate, universuri închise, guvernate de un principiu imanent întotdeauna identice de-a lungul istoriei lor critice, ci de acel tipar generic, de acea „formă" posibilă care concretizează un anumit mod estetic de asimilare a realităţii.) Este vorba de

criza structurilor epice tradiționale a romanului neo romantic și neoverist, tot mai mult accentuată prin fenomene de manierism și epigonism care au dus la epuizarea ultimelor energii ale acestor filoane cîndva generoase ; într-o asemenea împrejurare s-a produs eșecul, mai dureros, poate, întrucît exprimă moartea ineluctabilă a efemerului, al unei încercări de a soluționa această criză printr-o restructurare esențială a modurilor vechii proze italiene. Inițiativa eșuată în dogmatism estetic aparține unei aripi a *Grupului 63* dar eșecul ei este nu dispariția unei forme care și-a epuizat destinul ei acela, de un tragic special, al morții dinaintea oricărei existențe. (Alcătuit în octombrie 1963, în urma unui Congres desfășurat la Palermo, *Grupul 63* constituie un nucleu efervescent de inovație estetică, deosebit în egală măsură de avangarda „istorică" a începutului de secol și de un tip de cultură fixată în cadre fals tradiționale, care izolează viața italiană de dinamica artei moderne europene. Într-o literatură claustrată multă vreme într-un obstinat tradiționalism, „experimentalismul" pe care îl cultivă în *Grupul 63* artiști de autentică vocație apare multora drept un formalism decadent, atunci cînd nu constituie o transformare violentă și neadecvată a modurilor „noului val" francez sau german în Italia sau de-a dreptul o impostură artistică, încă una pe lîngă nenumărate altele înregistrate de istoria mișcărilor de avangardă. Eșecul unora dintre prozatorii grupului se datorește însă unor motive mai adînci decît riscului implicit în orice operație de transpoziție mecanică a unor modalități estetice străine unei limbi sau unei culturi.) Structurile literare care urmau, în intenția unora dintre scriitorii *Grupului 63*, să realizeze proza italiană s-au născut moarte întrucît le lipsea acel punct de perspectivă capabil să le insufle energia unor forme ale vieții Constatînd criza modurilor epice, în speță a limbajului ca matrice a oricărei civilizații și ca humus din care își înalță construcțiile arta bazată pe verb, aceștia au accentuat criza în forme paroxistice, sperînd să regăsească dincolo de ele coerența originară și inocența limbajului ca purtător de semnificații. După cum se știe, acesta nu este un element de suprastructură, dar vehiculează formele suprastructurii și, fără ca el însuși să fie un mod ideologic, comunică activitatea ideologiei. Criza artei literare ca formă ideologică exprimă impasul unei întregi civilizații ; a încerca terapia ei limitînd acțiunea de regenerare numai la limbaj, în afara oricărui interes pentru ideologia pe care acesta o exprimă, este o eroare care explică *orice* eșec în această direcție. Conștient de acest dublu impas, Volponi propune o atitudine estetică menită să depășească aporiile și să restructureze în forme viabile proza italiană. Degenerarea romanului tradițional „modernizat", incapabil să efectueze „critica științifică a societății" și eșuarea romanului de avangardă care constată patologia artei numai la nivelul limbajului și abordează fenomenul de criză *dinafara* lui, nu înseamnă pentru Volponi moartea romanului *ca specie* ci simptomul vitalității unei forme de expresie care se modifică și evoluează. Criza indică numai degradarea unei forme istorice a lui ; destinul său, deschis perenității, este nu moartea ci metamorfoza.

Volponi pornește de la aceleași premize ca și scriitorii de avangardă ai *Grupului 63* dar îl distinge de aceștia

modul esențial diferit de a se raporta la fenomenele de criză ale literaturii actuale: el le abordează *din interior*, asumîndu-și nu responsabilitatea crizei (prin care sfîrșește o întreagă ereditate romantică și burgheză), ci pe aceea a depășirii ei. El consideră creația de artă un ansamblu indestructibil de ideologie și verb, și își aplică în consecință efortul salutar în ambele sensuri. Conștient de responsabilitatea socială a actului său, menit să redea semenilor instrumentul lor esențial de comunicare, Volponi antrenează în acest efort terapeutic cititorul, pe „celălalt" ca termen esențial al alterității. De aceea estetica lui nu rămîne o dogmatică sterilă ci se vădește a fi un instrument eficace de construcție artistică. In voința de a regăsi prin scris „materia fizică" dincolo de ordinea de valori codificată de autoritate, pentru a întemeia pe ea „societatea reală" și prestigiul adevărului, scriitorul a demonstrat în romanul său *La macchina mondiale* posibilitatea unei asemenea explorări, prin interesul constant arătat ideologiei și prin perspectiva ilimitată deschisă progresului moral al omului.

Titlul romanului declanșează, de bună seamă, o întreagă serie de reminiscențe livrești grupate, mai ales, în jurul unor nume ale literaturii filozofice și științifice baroce și materialist-mecaniciste. Dacă nu prin structură, dominată de un clasicism savant cu ușoare inflorescențe manieriste, cel puțin prin spirit și semnificații romanul lui Volponi se integrează acelei arii literare neobaroce pe care o reprezintă cu strălucire în epica modernă italiană creația lui Carlo Emilio Gadda.

Asemeni lui Jakob Böhme, cizmarul-teozof din Renașterea germană, Anteo Crocioni, personajul cărții lui

Volponi, este un țăran-filozof la care fondul ereditar de înțelepciune anonimă este potențat de o stăruitoare reflecție personală asupra lucrurilor și destinului oamenilor. Modul lui gnoseologic cel mai intim este pragmatic, ca pentru orice țăran, dar Crocioni condensează la acest nivel un interes teoretic neobișnuit și o curiozitate permanent nesatisfăcută, care de la început se vădește a fi sursă de elevație speculativă și tragic existențial. Reprezentările despre realitate ale lui Crocioni sînt filtrate inițial prin vagi scheme biblice („...gura automatului-autor din care am ieșit și care a suflat asupra mașinii mele...") singura amintire livrescă ce poate structura gîndirea empirică a țăranului din San Savino. Treptat lectura asiduă a cărților filozofice și științifice, pe care i le furnizează, cînd și cînd, prietenul său Liborio, și pe care le căuta zadarnic în escaladările nocturne în biblioteca contesei Carsidoni, dă o coloratură tot mai pronunțat tehnică și intelectualistă gîndurilor și formulărilor lor. Sinteza ultimă a acestei gîndiri este un admirabil exemplu de felul în care, în formația de autodidact a lui Crocioni, structurile formale ce dovedesc un eclectism evident, închid un sentiment nealterat al superiorității omului rațional în fața limitelor istorice.

Nucleul acestei gîndiri pe care Crocioni încearcă să o cistalizeze într-un „tratat" (cartea lui Volponi fiind, prin aceasta, un „roman al formației filozofice" și, în egală măsură, „romanul unui tratat filozofic") este o idee menită să întemeieze o nouă antropologie, o nouă reprezentare despre om, rațională și laică în esență, în care confluesc amintiri și reprezentări foarte diverse și nu o dată contradictorii.

Diferitele forme de mişcare a materiei vii şi de conştiinţă de sine a ei se rezumă, pentru Anteo Crocioni, în diverse forme de existenţă mecanică, începînd cu vegetaţia rigidă, rămasă sub zăpezile iernii, care-i sugerează gestul cenzurat al unui „mecanism blocat", continuînd cu diversele specii zoologice (leii din menajeria circului în care se angajează o vreme ca îngrijitor, în timpul şederii la Roma), „maşini imperfecte şi cu un singur program" şi sfîrşind cu „omul-maşină", pentru a cărui eliberare din destinul mecanic luptă. Fiind imperfect, acesta nu poate fi creaţia unei divinităţi perfecte ; oamenii-automate sînt produsul altor automate-autori. Crocioni imaginează un fel de antropogonie cibernetică. Ipoteza creaţionistă este în aparenţă exclusă şi, afirmînd perfectibilitatea acestor creaţii, Crocioni pare să sugereze evoluţionismul. De fapt distincţia este imposibilă pentru că în reflecţia ţăranului-filozof fuzionează reprezentări opuse despre geneză. Crocioni se vădeşte deopotrivă de preocupat să nu cedeze tentaţiei „viciului cărţilor lui Liborio", creaţionismului divin şi să divinizeze „unitatea Principiului Motor" pentru a găsi un „vehicol raţional" mecanismului uman şi, în acelaşi timp, să menţioneze integritatea acestui *Primum Muovens*, al impulsului iniţial care dă, în ipoteza creaţiei *ex nihilo*, mişcare lumii. Tot aşa după cum căutarea înfrigurată a „acelui punct originar şi comun tuturor" este o dovadă că pentru el „maşinăria universului" şi „tehnica creaţiei" îşi au începutul într-un creator ipotetic şi finalitatea în moarte.

Intr-o viziune materialistă voită, intenţională, se afirmă intermitent accente creditare de gîndire biblică, ceea ce îndreptăţeşte afirmaţia că, în mare, concepţia lui

Crocioni este prin compromisul de creaţionism şi evoluţionism un *creaţionism laic*.

Legea fundamentală care guvernează „maşina mondială" a universului este evoluţia, posibilitatea generării unor oameni-maşină superiori, disponibili perfectibilităţii etice. Fermentul acestui gest de perenă aspiraţie este nu sentimentul religios al culpei ci „o insuficienţă în programarea maşinilor noastre", adică un semn de nondivinitate a umanului şi de pervertire a raportului între om şi natură.

„Incertitudinea creatoare" a lui Crocioni, garanţie a ştiinţei şi libertăţii lui permanente, înseamnă o stare fecundă de conştiinţă dinamică şi critică ce pune în orice moment în discuţie aspectele „confirmate" ale lumii şi ale vieţii. In discuţia cu Liborio, seminaristul devenit parohul unui sat din apropiere, Crocioni opune credinţei calme a acestuia certitudinea că societatea se va autopedepsi prin mecanismul propriului rău pe care îl cultivă, ideea protestului violent dar solidar şi anarhic, capabil să elibereze „lumina unei îndoieli, un mic bine", să „problematizeze" conştiinţa somnolentă a lumii. Pericolul constant al maşinii umane este să involueze în forme de mecanică inferioară, în *statică*, la nivelul existenţei minerale şi vegetale lipsite de creativitate. Acestei existenţe degenerate îi aparţin consătenii care fac depoziţii false în procesul iniţiat de familia Massiminei, la Urbino, împotriva lui Crocioni.

Mecanismul uman destinat mişcării din ce în ce mai complexe dar „blocat" în static este „o eroare, o maşină greşită".

In acest amplu context de idei se pot identifica cu destulă uşurinţă amintirile unei lecturi filozofice preci-

pitate şi eclectice, nemărturisită dar constituind stratul subiacent fecund care oferă ţăranului filozof motive de reflecţie şi argumente pentru justificarea teoretică a propriilor elaborări.

Pe metafora barocă de amplă rezonanţă cosmică a „maşinii universale" *(Macchina mundi)* se articulează ideile carteziene despre mecanismul animal şi perfecţionarea lor în conceptul „omului-maşină" din tratatul lui La Mettrie (*L'homme machine*, 1748), teoria lui Keppler şi Leibniz despre „armonia lumii" în care aspiraţia permanentă către progres moral nu ia forma frenezici platonice, a „furorilor eroice" de care vorbeşte Bruno ci a acelui „avînt" *(conatus)* care legiferează progresul în viziunea istoristă a lui Gianbattista Vico. În sfîrşit, o viziune „copernicană" a cosmosului care cenzurează orgoliul antropocentric şi face mai trudnică şi mai greu de împlinit perfecţiunea şi eternitatea individului în ordinea firii. Fecundată de toate aceste reprezentări, imaginaţia filozofică, adică puterea de a-şi închipui idei, a lui Anteo Crocioni, se axează pe un ideal a cărui realizare ar deschide umanului orizonturile eliberării şi veşniciei, şi care exprimă însăşi evoluţia lui de la empiric la speculativ, de la mecanică la filozofie şi poezie.

Acest vis este salvarea omului-maşină de dinamica inferioară a maşinii-unealtă condamnată la repetiţia „comandată" a unui „program limitat". Întrucît singura posibilitate a acestei maşini este moartea, Crocioni a aflat salvarea umanului în încercarea de a crea maşinii umane un cîmp de posibilităţi „proprii", în care aceasta scapă „comenzii" şi se încarcă de „acel mister viguros" pe care îl conferă „alegerea şi creaţia". Posibilitatea opţiunii libere

eliberează omul de destinul „maşinii cu program unic", prin care alegerea se făcuse pentru el *a priori*, îl singularizează şi îi deschide zarea imprevizibilului. Esenţialul acestei revoluţii ontologice pe care o teoretizează Crocioni constă în a „elibera" în omul-maşină o „supra-gîndire", o conştiinţă superioară a capacităţii lui de creaţie liberă, constă în a fisura mecanismul prin psihologic, în a dezvolta în stereotipie himera hazardului, în a transforma mişcarea mecanică în mişcare spontană. Rigiditatea legii va dobîndi sensul aleatoriu, de întîmplare necesară prin care se exprimă viaţa organică superioară. Prin aceasta, „mecanica depăşind fizica, va putea deveni filozofie". A da maşinii umane un „program moral", o „filozofie morală", adică posibilitatea alegerii libere între bine şi rău şi a dobîndirii condiţiei „supramecanice", înseamnă depăşirea „limitelor maşinii", acea „contemplaţie (a oamenilor înşişi) în interiorul maşinii, care a fost întotdeauna un act al morţii", claustrarea definitivă şi fatală în sfera esteticului şi a conştiinţei absolute de sine. „Codul moral" pe care Crocioni vrea să-l comunice oamenilor-maşină este un „instrument de eliberare" a lor din izolare şi moarte şi de ascensiune „dincolo de mecanica însăşi" în „ordinea unei prietenii totale şi a unei armonii între popoare în stare să depăşească popoarele însele şi hotarele feluritelor lor lumi". Într-o asemenea perspectivă a armoniei cosmice, progresul însuşi devine rectiliniu întrucît nu-şi mai ordonează fazele potrivit „ritmului morţii şi al aparentei renaşteri". Energia intelectuală necesară tuturor acestor transformări ale fiinţei umane aparţine ştiinţei care integrează fizica mecanică şi filozofia ca două faze necesare ale aceluiaşi destin. Ştiinţa, pe care Crocioni o defineşte

„tehnologia mecanismului filozofic al organismului", este o formă eliberatoare a conştiinţei de ignoranţa şi de mitologia falsă dar feroce pe care aceasta o plăsmuieşte. Prin ştiinţă omul „frînge această închisoare, acest prag al neştiinţei şi pătrunde liber în domeniul problemelor lui, în cunoaşterea de sine, care trebuie să devină posibilitate de a se depăşi pe sine şi lucrurile care îl înconjoară. Atunci va fi liber şi va duce la îndeplinire fapte pe care astăzi cuvintele pe care le foloseşte nici măcar nu le prevăd".

Această gîndire mitică şi concretă (în ciuda sugestiilor intelectualiste şi ale maşinismului modern) care se vrea fixată într-un tratat mai curînd dintr-o nevoie ascunsă de odihnă decît dintr-o cristalizare afectivă, această gîndire care încearcă să-şi disciplineze efervescenţa prin rigori de formă, asimilează în cele din urmă farmecul şi forţa superioară de persuasiune a poeziei, de care se simte gnoseologic legată : „Mi se pare că ştiinţa mea dobîndeşte căldura artei şi a poeziei... Sentimentul poetic, care este viziune artistică, este şi el un instrument al ştiinţei". Fericirea umanităţii superioare eliberate este o „fericire artistică", aceea a creatorului de artă care acţionează liber şi se bucură „estetic" de rezultatul efortului său.

Necesitatea imperioasă de a milita pentru progresul moral al semenilor săi, pe care o resimte Anteo Crocioni, nevoia de a zdruncina inerţia lumii de mizerie şi suferinţă acceptată, printr-o „îndoială creatoare" şi de a „problematiza" conştiinţa celor din jur, făcînd-o disponibilă pentru critica lucidă şi acţiune socială eficientă, toate acestea fac din Anteo Crocioni un „caz" social, un „rebel" pe care forurile statului burghez încearcă să îl reintegreze normei. Conştiinţa lui efervescentă este un focar de dezintegrare socială. Perspectiva utopică a armoniei cosmice destramă deocamdată pretinsa „armonie socială" care maschează injustiţia şi intoleranţa. Clerul care-l consideră eretic şi îl compromite public, lipsindu-l de moştenirea ce i se cuvenea şi îndepărtînd-o de el pe Massimina, demagogul democrat-creştin care speculează credulitatea celor simpli, potentatul din Roma, poliţia şi tribunalul care consfinţesc această condamnare se unesc pentru a cenzura elanul impetuos spre puritate al acestui om în care conştiinţa adevărului s-a impus cu o energie nebănuită. Să afirmi gestul spontan de eliberare şi mutaţie într-o societate socotită, prin interes comun şi tacit, „imuabilă" este un risc pe care paznicii armoniei sociale îl amendează cu violenţă maximă. Eşecul în ordine practică al lui Anteo Crocioni are însă şi alte explicaţii mai plauzibile. Damnarea socială cultivă la el un sentiment fals de libertate absolută care-i îngăduie „să nu se simtă angajat în nimic, mişcat de libertatea şi de puritatea sa". Solitudinea în care stăruie şi la care, începînd de la un anumit moment, este constrîns, atrofiază deprinderile fundamentale de existenţă socială ale lui Crocioni. Dezacordul permanent cu Massimina şi cu sătenii atestă neputinţa de a transforma în valoare socială şi de a da obiectivitate rezultatelor unei gîndiri adînci care ignoră însă comandamentele colectivităţii. Violenţa în viaţa domestică şi anarhismul în raporturile cu semenii substituie o viziune constructivă despre existenţă care, în ciuda aparenţelor, lipseşte lui Crocioni. În momentul cînd gîndirea lui matură ar fi putut deveni o energie a vieţii, această criză a socialităţii atinge forme paroxistice. Libertatea lui iluzorie este numai aceea a solitudinii şi morţii. Satisfăcut de rezultatele teo-

retice dobîndite prin energii proprii, Crocioni nu-şi pune niciodată problema eficienţei practice a acestora, convins fiind că „un rezultat aşa-zis concret ar fi fost numai un alt dat al acestei societăţi". Dar o gîndire care nu devine şi nu poate deveni o forţă a luptei de clasă, a istoriei, care este „integrată" vechiului din neputinţa ei de a-l depăşi, este departe de a fi revoluţionară.

„Utopia lucidă", cum a numit Gian Carlo Ferretti gîndirea lui Crocioni, este deopotrivă o „ucronie", o utopie în timp. Dar cauza fundamentală a eşecului lui este o eroare de natură politică, faptul de a considera posibilă existenţa unei ideologii în afara partidului, în speţă posibilitatea unui comunism în afara partidului comunist. În detaşarea superioară a lui Crocioni regăsim de fapt formele rudimentare ale unei ideologii anarhiste, modurile unei conştiinţe care şi-a epuizat de mult semnificaţiile istorice, incapabilă să interiorizeze disciplina şi exigenţele vieţii de partid. În disputa cu doctorul Colombari, elogiul „ştiinţei ca unică posibilitate de viaţă" şi al societăţii comuniste care va asigura prin „evoluţie ştiinţifică" progresul omenirii se întemeiază pe o asemenea concepţie falsă a „comunismului fără partid". Plasînd societatea comunistă la capătul acestei ipotetice evoluţii a umanităţii cibernetice, identificînd-o cu utopia armoniei cosmice visate, Crocioni o supune legii de fier a acesteia, destinului de a persevera într-un spaţiu utopic. Mai mult decît atît, el proiectează într-un posibil nebulos ceea ce constituie o realitate de netăgăduit a zilelor noastre.

Crocioni întruchipează astfel un fragment de umanitate sfîşiată de contradicţii ireductibile între elevaţia etică a himerei care-l absoarbe şi violenţa comportamentului, între

aspectul gnoseologic şi cel ideologic al conştiinţei. De aceea moartea apolinică a ţăranului-filozof nu este pentru noi semnul energiei morale ci numai al unei inocenţe care-l face să creadă că o gîndire ce nu devine forţă a vieţii nici nu are nevoie de aceasta. Candoarea lui vinovată este o formă de neputinţă secretă.

CORNEL MIHAI IONESCU

NOTA

Personajele şi întîmplările din acest roman sînt născocite: deşi referirile la realitatea istorico-socială sînt numeroase, ele nu vizează niciodată situaţii anume.

Ideile eroului principal în legătură cu geneza şi palingeneza se trag din cele pe care domnul P.M.U. le elaborează şi rînduieşte, împreună cu altele, într-un tratat Pentru constituirea unei noi Academii a Prieteniei poporului calificat.

Din acest tratat au fost extrase, în mod liber şi cu mult respect faţă de spiritul textului original, fragmentele tipărite în roman cu litere cursive.

Autorul încunoştinţează pe cei ce doresc să cunoască în întregime teoriile expuse în tratat, că pot lua legătură, prin el, cu domnul P.M.U., care este gata să dea orice informaţie şi lămurire, cu multă plăcere, pentru că de foarte mult timp aşteaptă să discute şi să se sfătuiască cu adepţi şi prieteni, să colaboreze cu oameni de ştiinţă şi să stîrnească interesul unor editori.

AUTORUL

GÎNDIREA mea şi materia mea, frămîntările care se produc înlăuntrul meu, în schema mecanismului meu şi în conectarea diferiţilor comutatori mă ţin aproape de lucrurile şi de faptele care mă înconjoară, aici, în casa mea, pe ogorul meu şi pe această bucată de pămînt marchegean [1], dinspre Apenini, care se numeşte parohia San Savino. Pe-aici, prin jur, totul se desfăşoară ori foarte încet, ori în goană, fără ca ceva să aibă vreo importanţă sau să cunoască vreo ordine anume, după cum nu este rînduială nici în felul cum sînt înşirate dealurile şi pantele acestea, şanţurile şi văile care merg de la San Savino spre Frontone, sau Monlione, sau Acquaviva, măcar că şirurile de copaci, drumurile, fumul vetrelor şi strălucirea ferestrelor formează adesea laolaltă, mai ales duminica, o ţesătură care poate să pară o schiţă de proiect mecanic, adică o încercare de a realiza perfecţiunea şi fericirea.

Pe-aci, prin jur, se mai găsesc amestecate diferite concreţiuni ale materiei, diferite straturi ; şi am găsit adesea o piatră, un strat subţire de pie-

[1] Din regiunea Le Marche, din Italia Centrală.

triş, sau o fosilă, care m-au făcut să cred că mă aflu pe o limbă de pămînt pe care locuitorii nu au avut niciodată o civilizaţie înaintată şi nu au depus niciodată eforturi mari : o limbă de pămînt încă neevoluată şi care mai păstrează urmele diferitelor fenomene naturale ce se abat asupră-i: ploaia, vîntul, ninsorile şi furtunile.

Această limbă de pămînt mi se pare apropiată de origine, alături de gura largă a rîului, şi poate de aceea, observîndu-i compoziţia simplă, am putut eu pricepe lucrurile pe care le-am priceput şi pe care le scriu într-o altă carte, paralel cu aceasta, într-un tratat de filozofie şi de mecanică ce poate explica destinul omului, şi justifica poziţia sa în Univers, şi poate descoperi formulele pentru eliberarea lui şi pentru *formarea unei noi Academii a Prieteniei* între toţi oamenii de pe pămînt, o dată ce ei vor fi recunoscut şi afirmat *validitatea argumentelor psihologice, codul instrumentelor ştiinţei, şi vor fi inventat un automatism care să respecte şi să exploateze integritatea şi dinamismul oricărei forţe.*

Cartea aceasta în schimb, pe care o încredinţez cititorilor tocmai spre a putea fi citită fie după orele de muncă sau de trîndăvie, fie într-un scurt răgaz, va explica soarta mea cu totul deosebită, ca şi convingerile şi propunerile mele care n-au fost niciodată nesăbuite, arătînd de exemplu toate încurcăturile care au fost iscate în legătură cu mine, procesul în urma căruia am fost condamnat şi aşteptarea apelului care va fi judecat într-una din lunile următoare la Tribunalul din Urbino.

Nici prin fraza aceasta lămuritoare nu am reuşit să spun ceea ce voi mai spune, îndată, deschis

şi cu tărie, ca şi cum aş deşuruba un bulon şi aş lăsa să se scurgă apa caldă a unui radiator. Mă refer la fuga tatălui meu, care m-a adus în situaţia de a trăi singur pe aceste meleaguri ale parohiei San Savino, la viaţa din casa mea, pe care şi nevastă-mea a părăsit-o, ducîndu-se la Roma să trîndăvească, după ce le-a vorbit tuturor de felul cum o maltratam, născocind cu atîta cruzime lucrurile încît a făcut să fiu condamnat de opinia publică şi tîrît apoi la tribunal.

Dar pentru a povesti totul pe îndelete şi pentru a nu mă lăsa condus de izbucnirea propriului meu abur, golindu-mă asemenea lui şi rămînînd deci fără memorie, trebuie să încep cu rînduială, cu primele zile în timpul cărora ideile mele au pornit să se manifeste ; cu zilele perfide şi sublime în timpul cărora mecanismele creierului meu şi-au aflat în linişte, în umezeala potrivită, în bîzîitul excitant şi prietenos al insectelor din jurul strugurilor, în umbra la care mă odihneam în acel sfîrşit de vară (după ce multe din muncile cîmpului fuseseră îndeplinite, şi după ce şi tatăl meu renunţase la ideea că aş putea să mă mai prezint o dată la examenul pentru diploma de învăţător), trebuie să încep cu zilele în care mecanismele creierului meu tînăr au avut primul semn al descoperirii mele, atunci cînd circulaţia mea internă părea gata să-mi părăsească trupul şi să-şi afle o altă cale, să descrie cîteva cercuri în jurul capului meu, stabilind o legătură parcă între capul meu şi rădăcina stejarilor şi ulmilor care se găsesc la marginea viei, dincolo de parii viei pe care eu însumi o legasem, pe povîrnişul pe care mă întinsesem după ce mîncasem acasă şi pe locul

unde mă simţeam mai bine singur, tocmai pentru că înţelesesem că acolo venea un curent, de parcă s-ar fi făcut o deschizătură într-o conductă mare. Îmi priveam picioarele şi înţelegeam că cineva le construise.

În momentele acelea era foarte important să admit acel concept al construirii şi să încep a privi cerul, peste crengile ulmilor şi ale viţei-de-vie, cum aş privi o şosea sau drumul unui autor, care de fapt trebuia să fie drumul multora, acoperit de urmele nu ale unui singur autor, ci ale unei mulţimi de autori ; adică al unei populaţii primare, absente, care priveşte de departe cu ochi albaştri, sau care nici măcar nu priveşte, abia ţinîndu-şi îndreptată spre noi cea mai mică, ba chiar cea mai puţin sensibilă dintre antenele ei, aproape scoasă din funcţiune, pentru un control abia dictat de prudenţă, cum i se întîmplă ţăranului care, fără îndoială, nu are grijă în februarie să cerceteze dacă grîul a dat în spic ori dacă este ameninţat de păsări.

În tratatul meu stă scris : *Automat, Autor = Homo sapiens ; Automat, neautor = regnul mineral şi vegetal ;* şi sînt cuprinse o serie de tabele care reprezintă anatomia imensei maşinării a universului şi a infinitei tehnici a creaţiei.

Şi mai stă scris în tratat, la sfîrşitul primei pagini : *„după cum într-un mecanism automat se obţine un randament care variază între o maximă şi o minimă, tot aşa în fiecare concept se întîlneşte o oscilaţie între două extreme care compun în acelaşi timp rezultatul şi care, trimiţîndu-şi-l una alteia, îl împing înainte"*.

În perioada aceea, oscilam mult cu însumi ; tremuram şi mă simţeam tot atît de gingaş şi de agitat ca aripa, ba chiar ca tot trupul unei viespi ; şi cu cît oscilam mai mult, cu atît simţeam mai clar cum se alcătuieşte în mine maşina, cum se conturează regulile mecanicii ; cum se alcătuieşte mai întîi propria mea maşinărie în mişcările unui picior, unui genunchi, în legătura care se stabilea între un cot şi un genunchi şi în izbucnirea unei mişcări, ce pornea întotdeauna de la o excitare, chiar şi minimă, pe care o puteam stîrni cu un întrerupător intern de deasupra ochilor : intern, lăuntric, imperceptibil, dar care acţiona totuşi şi puteam să simt că acţionează, în liniştea aceea, ca mişcarea unei pleoape, ca o mişcare a trupşorului viespii ce şedea pe un bob de strugure.

Tot pe vremea aceea a început şi povestea mea, care se desfăşura prin diferitele mele încercări de a-mi concretiza şi înzestra gîndirea, adică ideile, punînd întrebări preotului şi altor persoane, căutînd să citesc cărţi de ştiinţă, mai ales de matematică, şi încercînd să mă apropii cît mai mult de tata şi de mama şi de contesa Carsidoni, care se găsea la vila ei la Canneto, dincolo de deal, şi care fusese prietenă cu Marconi şi avea în casa ei şi în vila de la Canneto multe cărţi, multe planşe şi hărţi din toată lumea.

Contesa Carsidoni a fost prima care i-a atras atenţia tatii asupra cercetărilor mele, după ce ea însăşi mă dăduse afară din biblioteca ei, spunîndu-mi că răspunsurile despre lucrurile cele mai importante se găsesc în catehism şi că odată cunoscute aceste răspunsuri şi vîrîte în cap, lucrul cel

mai important este să-ţi purifici sufletul, pentru că aceasta îţi îngăduie să ai o activitate sănătoasă şi să fii respectat.

Tata mă aşteptă cu o frînghie şi mă bătu măr. Vedeam cum treceau loviturile peste borul pălăriei lui şi peste ochii lui şi cum îi întunecau tot mai mult privirea ; căutam să ghicesc ce simţea în sinea lui (deşi întrerupsese orice curent şi orice contact cu exteriorul, trebuia totuşi să simtă...), întrerupîndu-şi respiraţia în icniri care coborau o dată cu zgomotul loviturilor, zgomot asemănător cu cel ce se aude cînd cade un corp într-o baltă, chiar după ce s-a potolit nu numai apa ci şi mîlul de dedesubt ; şi zgomotul acela al bălţii arăta că se distrugea spaţiul pe care corpul căzut îl avea pentru sine şi care-i fusese hărăzit la suprafaţă între pămînt şi aer... Probabil că tata (dat fiind că ceva trebuia să se rupă în el, cu siguranţă, ori de cîte ori îşi mişca braţul sau repeta intenţia de a jigni) înţelegea că în felul acesta contrazicea forţele vieţii şi căuta să distrugă ceva ce nu construise el şi al cărui stăpîn nu era el, ceva care trăia şi care îşi avea spaţiul şi regulile proprii, separate de cele ale tatălui meu, deosebite şi, evident, fără nici o legătură cu ele, căci tata nega regulilor care-l conduceau orice scop prin violenţa pe care o comitea asupra mea şi pe care o repeta.

Sînt convins că autorii au construit maşini asemănătoare între ele, stabilind pentru toate aceleaşi reguli şi chiar conştiinţa acestor reguli, fără să voiască totuşi să dea tuturor maşinilor o regulă comună care să se găsească în însăşi conştiinţa identităţii, a posibilei comuniuni şi apoi

a conversiunii tuturor regulilor spre un scop ce s-ar putea chiar transforma — şi ar fi, în cazul acesta cel mai ademenitor — într-o eliberare de mecanică, prin inventarea unei supermecanici şi deci a unui supercorp. Afară doar dacă nu cumva autorii ar fi atît de dezinteresaţi încît să nu se îngrijoreze de loc de soarta acestor maşini, inventate de ei într-un scop care să fi dispărut apoi sau să fi fost de la început zadarnic ; ori dacă ar fi dispărut apoi autorii, trecînd eventual ceva din propria fiinţă asupra maşinilor înseşi.

Dar eu nu pot admite lenevia, deşi adesea am fost socotit leneş, tocmai pentru că am fost preocupat cîtva timp de gîndurile mele şi de citirea regulilor pe care le descopeream treptat, punct cu punct, pe pămîntul acesta, chiar în oameni, în vecinii mei şi în viaţa lor. În schimb eu, la rîndul meu, socotesc zadarnică, adică dăunătoare şi inutilă, treaba pe care se încrîncena tatăl meu să o facă, precum şi toată treaba slujitorilor care roiau în jurul contesei Carsidoni. Dar zilele treceau, în fiecare zi obţineam dovezi şi rezultate noi şi mă legam tot mai mult de propria mea descoperire, care devenea, pe zi ce trecea, tot mai temeinică şi mă apropia tot mai mult de lucruri, de tot ce se afla pe suprafaţa parohiei San Savino, pe dealuri ori în fundul unei gropi, oricît de departe, sus pe cer, deasupra munţilor, în splendoarea constelaţiilor ; sau care trecea, la sfîrşitul verii, cu vreo pasăre călătoare sau cu stolurile de ciocîrlii şi de sturzi.

Dar dacă mă ocup iar de zilele acelea, trebuie să reiau şi faptele, cu riscul de a părăsi tratatul şi de a-l încheia abia cu o zi înainte de a-mi

sfîrşi viaţa; şi trebuie să încep să povestesc, pentru că şi aceasta contează, cu atît mai mult cu cît o fac cu gîndul şi cu speranţa — care-i priveşte pe cei ce trebuie să înceapă să asculte — de a pregăti un scăunel pentru ca lumea să se poată urca mai uşor pe maşinăria tratatului meu; trebuie să povestesc şi pentru că în multe fapte există dovada valorii tratatului meu, al dinamicii şi caracterului consecvent al fiecărei combinaţii de cuvinte şi de numere, faţă de descoperirile pe care le făceam, ca orice bun inventator, existente în jurul meu şi pe care le legam doar între ele şi de viaţa mea şi de toată viaţa materială.

Primele zile, adică prima dovadă, fură falimentul lui Mordi la Cagli şi apoi plecarea administratorului său, care era tata, la Roma, împreună cu mama, adică lîngă Roma, prin părţile satului Maccarese, spre a intra ca supraveghetor la una din fermele principelui Torlonia. Apoi, urmă cunoştinţa cu Massimina, în orăşelul Pergola; apoi drumurile şi vizitele mele repetate la Serra Sant' Abbondio, satul Massiminei, discuţiile politice la Serra; cearta mea cu parohul şi cu călugărul, în biserică; alungarea mea definitivă, cu pietre, din satul acela, de către nişte indivizi care îmi purtau sîmbetele. Cu toate acestea, Massimina m-a luat de bărbat, poate după ce călugărul şi scandalagiii aceia pricepuseră că pot să obţină prin asta ruinarea mea, plănuind ca ruinarea mea să înceapă cu însăşi căsătoria aceasta, deşi Massimina mă iubea şi eu o iubeam cum o mai iubesc şi acum, deşi a fugit tot la Roma, unde a intrat în serviciul consilierului.

Dintre fapte, o amintesc pe aceea întîmplată în 59, la 14 septembrie, la Pergola, în faţa doctorului Luciano Garbarini, vicepretor: numitul Diotallevi Sergio, născut la Canneto di Pergola la 5 mai 1925 şi domiciliat tot acolo, muncitor agricol, a declarat următoarele:

„În legătură cu relaţiile dintre Crocioni Anteo şi soţia lui, Meleschi Massimina, pot să declar doar că la cîteva luni după nuntă Crocioni şi-a pălmuit nevasta în prezenţa lucrătorilor care se găseau pe pămîntul lui Crocioni."

Întrebat, martorul răspunde:

„Mă aflam la muncă, în deal, pe locul meu, cînd am observat că la vreo sută de metri mai jos, acolo unde pericolul de a te rostogoli şi răni era mai mare şi unde nu te mai puteai opri orice ai fi făcut, Crocioni Anteo şi-a îmbrîncit soţia, făcînd să-i cadă un coş pe care ea-l purta pe cap şi în care era mîncarea pentru oamenii angajaţi să muncească la cîmp."

Întrebat, martorul răspunde:

„Altceva nu mai pot spune despre relaţiile dintre cei doi soţi în cauză, deoarece nu le cunosc direct, întrucît adesea şi de bunăvoie mă aflu departe de sat, din pricina îndatoririlor muncii mele."

Întrebat, martorul răspunde:

„Nu am altceva de adăugat.

Am citit, confirm şi semnez,

Diotallevi Sergio"

Chiesa, grefier
Vicepretor
(semnătura indescifrabilă)

PROCES-VERBAL DE INSTRUCȚIE CU INSTRUCȚIE SUMARA

Anul 1959, ziua 14, luna septembrie, la Pergola ; în fața doctorului Luciano Garbarini, vicepretor, s-a înfățișat De Angelis Vilfredo, zis Lindone (Dichisitul), născut la Buonconsiglio di Frontone, la 6 . 2 . 1 9 2 4 , domiciliat în San Savino, mecanic, care, interogat în cauză, a răspuns:

„Locuiesc în apropierea casei în care trăiau soții Crocioni Anteo și Meleschi Massimina. În legătură cu raporturile dintre ei, cel puțin în perioada conviețuirii lor, pot să afirm că, în tot satul, Crocioni este știut ca un om violent și mînios, adică certăreț, mai ales cu soția lui, Meleschi Massimina ; om pe deasupra leneș, în așa măsură încît stătea zile întregi fără să facă nimic ; sau scormonea toată ziua cu un baston prin nisip, ca și cum ar fi căutat vreo piatră prețioasă ; sau nu ieșea din casă săptămîni întregi, chiar dacă furtuna i-ar fi devastat semănăturile."

Întrebat, martorul răspunde :

„Nu pot să afirm nimic prin cunoaștere directă privitor la scenele și maltratările lui Crocioni față de soția lui. Pot să spun doar că într-o zi am fost poftit de Meleschi Massimina să o conduc la locuința alor săi din Serra Sant'Abbondio și cu această ocazie ea mi-a mărturisit cum soțul ei Crocioni Anteo o lovise în mod repetat, din motive de nimic, arătîndu-mi, ca dovadă a afirmațiilor ei, o vînătaie deasupra genunchiului, pe coapsă."

Întrebat, martorul răspunde :

„Nu pot să spun nimic altceva, întrucît, fiind mecanic, adeseori mă găsesc departe de locuință, din pricina muncii mele, și cînd mă întorc acasă, în nopțile de vară, sau diminețile, fără să fi dormit, nu am desigur timp să mă gîndesc la apucăturile urîte ale lui Crocioni. Odată l-am găsit, înainte de revărsatul zorilor, aiurînd în ușa casei, desenînd pe perete, și-mi amintesc cuvintele pe care mi le-a spus : «Mecanicule, zicea el, desenez o mașină pe care tu nu ai încercat-o și nici n-ai s-o încerci vreodată»."

Întrebat, martorul răspunde :

„Nu am altceva de adăugat."

PROCES-VERBAL DE INSTRUCȚIE CU INSTRUCȚIE SUMARA

Anul 1959, ziua 14, luna septembrie, la Pergola ; în fața doctorului Luciano Garbarini, asistat de subsemnatul grefier, s-a înfățișat Astorri Eusebio, născut la San Savino di Frontone, la 24.7.1929, și domiciliat tot acolo, comerciant (comerciant pe naiba, născocit ca atare de Partidul Democrat-Creștin) care, interogat în cauză, a răspuns :

„În ce privește raporturile dintre soții Crocioni Anteo și Meleschi Massimina, despre care mă întrebați dumneavoastră, pot să spun că acestea au fost întotdeauna extrem de încordate, mai ales din pricina caracterului violent și exaltat al lui Crocioni, care, la cîtva timp după nuntă, a început să-și maltrateze soția cu lovituri de tot soiul și vorbe jignitoare ; adesea, pot s-o spun

dată fiind apropierea locuinţei mele de aceea a lui Crocioni, Meleschi Massimina apărea în public cu vînătăi pe faţă din cauza loviturilor soţului ei. Pot de altfel să afirm că scenele de violenţă ale lui Crocioni aveau loc în general în interiorul locuinţei sale."

Întrebat, martorul răspunde :

„Despre scenele de violenţă la care am putut asista, pot să spun că, la cîteva luni după nuntă, în timp ce mă aflam la lucru pe locul meu din apropiere, Crocioni Anteo îşi maltrata soţia dîndu-i palme şi lovituri în timp ce ea făcea munci grele pe bucata de pămînt proprietatea soţului ei, la aproximativ patruzeci de metri de postul meu de observaţie. Nu pot să precizez motivele pe care le avea Crocioni Anteo ca să aibă o asemenea comportare."

Întrebat, martorul răspunde :

„Fapte de violenţă de felul celor descrise s-au întîmplat mereu în perioada convieţuirii celor doi soţi, din 56 pînă în 57."

Întrebat, martorul răspunde :

„Nu am altceva de adăugat."

Este introdusă martora Meleschi Rosanna.

Întrebată, martora răspunde :

„Mă numesc Meleschi Rosanna, născută la 22.7.1946 la Serra Sant' Abbondio ; domiciliez tot acolo ; sînt sora reclamantei."

Interogată privitor la Cap. VI răspunde : „Îmi amintesc că într-o zi din toamna lui 56 eram de faţă cînd Crocioni Anteo, în casa lui, a lovit-o în mod repetat pe sora mea cu pumnii şi palmele ; nu ştiu de ce a lovit-o şi de ce era atît de îndîrjit. În vremea aceea aveam abia unsprezece

ani şi m-am speriat într-atîta, încît am început să plîng. Cred că nu era prezentă nici o altă persoană." (Martorei i se plătesc 440 de lire.)

Trebuie să precizez că într-un sat mic ca al meu, aşezat atît de departe şi cu pămîntul acela de care v-am vorbit, mi se pare ciudat că pot să existe, să locuiască asemenea persoane care scornesc şi povestesc minciuni ; că se poartă ca nişte duşmani ai propriilor lor fraţi, ai celor ce lucrează acelaşi pămînt cu ei ; că pot să se poarte ca nişte ignoranţi care nu se gîndesc la soartă şi care n-au priceput niciodată sensul vreunei traiectorii, ca şi cum n-ar fi văzut niciodată o stea spintecînd cerul şi croindu-şi drum pe cer sau în zăpadă, cînd totul pare închis şi zăvorît, oameni care n-au urmărit niciodată un drum oarecare al unei insecte sau al unei picături sau al unei pietre, constatînd cum pînă la urmă piatra aceasta se împrieteneşte cu lucrurile pe care le întîlneşte şi rămîne pe locul ei. E clar că prietenii aceştia, că persoanele acestea pe care le privesc cum umblă, pe care le cunosc, pe care le iubesc ca pe o parte a zilei mele şi a întregului mecanism, nu s-au gîndit niciodată la o academie a fericirii, nu au căutat niciodată să înţeleagă soarta omenească şi nu au privit niciodată cum se cuvine nici satul şi nici oamenii. Poate i-au privit pe bărbaţi şi pe femei doar ca duşmani, sau ca rude ori ca îndrăgostiţi, adică orbiţi de un sentiment dominant, dar niciodată ca pe nişte obiecte ale meditaţiei şi cunoaşterii lor posibile sau ca pe nişte autori care să poată face ceva deosebit — să se mişte, să existe, să se realizeze — ceva deosebit de ceea ce ei înşişi au în

minte în clipa aceea şi socotesc hotărîtor pentru conduita fiinţei pe care o privesc. Şi desigur că nu au privit vreodată nici satul şi nici cîmpia, spre a vedea dacă în faţa acestui sat sînt cîmpii şi dacă în faţa cîmpiei sînt pieţe şi şosele, inclusiv locuinţele, şi dacă locuinţele satului sînt despărţite ori unite prin ziduri, sau sprijinite ori despărţite de drumuri largi şi drepte, sau în pantă, dacă în mijlocul aceleiaşi pieţe sînt prăvălii şi dacă există un colţ al pieţei pînă la care se prelungeşte un zid al bisericii, sau dacă există cartiere sau curţi foarte întinse, construite din pietre şi cărămizi, şi dacă toate acestea sînt locuite ; că totul se află în aer liber şi se bucură de soare de la răsărit şi pînă la asfinţit, că totul este primenit de curenţi favorabili şi este aşezat pe locuri înalte, pentru ca să se simtă mirosul plăcut al văilor şi al fructelor în pîrg, cu grădini pe pante, astfel ca plantele să nu se stingherească între ele, răpindu-şi soarele, ploaia şi vîntul.

N-au privit niciodată cum mica noastră lume se conduce cu adevărat doar prin sine, cît de departe sînt de ea cei puternici şi cum pînă şi mirosul manifestelor lor este mai umed şi mai întunecat, bătut de vînturi potrivnice şi prins în ţinte ciudate care încă mai par pe pereţi ca urmele unei rafale de mitralieră fascistă. Cum puterea este întîlnirea uşoară şi posibilă care are loc zilnic, ca deschiderea uşii şi a ferestrei, sau întîlnirea şi privirea plantelor, sprijinind în felul acesta structura şi folosirea maşinii şi oferind acestei maşini o poziţie pentru evoluţia precisă a speciei.

Nu s-au gîndit niciodată că pentru a trăi este de ajuns doar să mănînci şi să te reproduci, dar că pentru a exista trebuie să te reconstruieşti zilnic, adică să te supui unei legi superioare ce stăpîneşte universul, univers personificat, aflat în corpuri de materie organică, şi cerînd acestor corpuri să construiască altele pentru a se dezvolta pe sine, chiar din punct de vedere conceptual, pentru a explora marea explozie care-i universul, goana sa în cerc ce reprezintă marele scop al vieţii. Altfel, dacă am fi statici, cum sînt cei ce au vorbit în felul acesta în faţa judecătorilor, şi care trăiesc static chiar în satul meu, am fi o simplă eroare, o maşină greşit făcută.

La cincisprezece ani am avut norocul să încep să gîndesc, la douăzeci să încep să scriu. În nopţile de vară, la cincisprezece ani, nu eram mulţumit în timp ce dormeam ori în timp ce încercam să dorm ; sau dormeam păstrînd totuşi o legătură cu exteriorul, aşa cum o maşină oprită poate să-şi ţină aprinsă o luminiţă. Îmi frămîntam mintea nemulţumit, stingherit, iar în timpul acesta rîciiam cu degetele salteaua sau arcurile patului, şi simţeam golul acela mare de sub pat ca pe o prăpastie adîncă, asemănătoare cu acea cădere fără rost a pruncului care nu încearcă să dea un sens despărţirii sale de mamă, izbirii lui de pămînt, plînsului său şi încercării de a se ridica ; simţeam cu inima strînsă că golul acesta mare şi nefolositor se află parcă în mine, ca şi cum prin locul acela s-ar fi plimbat puricii şi celelalte insecte, ca şi cum ideile de divinitate şi de unitate a creaţiei ar fi fost nefolositoare.

Mă simţeam tare nemulţumit, dar, pe măsură ce trecea timpul, atît de greu şi de puternic, încît mă gîndeam că m-aş putea elibera de puricii aceia şi de golul acela şi că aş putea începe să produc şi să rînduiesc în mine o vigoare care să nu fie doar curgătoare şi spontană, ci şi rafinată şi echilibrată ca un program, ca un lanţ de fenomene pe care le-aş putea provoca sau împiedica.

De atunci, din noaptea aceea, am continuat să-mi înşir nopţi de-a rîndul gîndurile şi să urzesc planuri în jurul propriei mele persoane. Într-adevăr, după cum am scris în tratatul meu, *cei care l-au proiectat pe om ca maşină nu-i puteau da un program cu un instinct, aşa cum le-au dat animalelor, pentru că, în timp ce ele trebuiau să rămînă mereu astfel, omul trebuia să repete opera proiectanţilor săi, dar cu materiale şi forme diferite : deci ar fi trebuit să ajungă la aceasta printr-o ucenicie îndelungată, satisfăcînd pornirile de entuziasm şi ambiţiile pretinse de existenţa lui în lume, care îl atrag pe om spre o ţintă necunoscută lui, dar bine cunoscută celor care l-au vrut.*

Dacă tovarăşii mei consăteni, care-şi scutură mereu capul şi nu sînt mulţumiţi şi se agită şi fac o treabă ca apoi să se răzgîndească, ar fi judecat măcar propria lor concluzie că „lumea e o curvă" ; dacă ar fi spus, umblînd încoace şi încolo, şi dacă întîlnindu-se ar fi înţeles, privindu-şi cu atenţie mîinile, picioarele şi pămîntul — bietul pămînt nevinovat — că „înseamnă că există profitori", atunci ar fi putut să meargă înainte şi să ajungă poate chiar la concluzia că

există alte lumi şi alte pămînturi, fericite sau nefericite şi ele, care dispar sau apar fulgerător, sau în care dispar formele de viaţă pentru care cei ce le-au plăsmuit şi stăpînit emigrează cu fiinţa lor, cu esenţa lor înveşmîntată în alte haine, poate chiar omeneşti. Aşa se poate explica de ce taţi şi fii urmează aceleaşi căi şi ajung adesea în acelaşi punct şi de ce n-au servit niciodată la nimic lecţiile de istorie, cel puţin pînă acuma, şi de ce au fost deformate şi încîlcite aceste lecţii de clasele egoiştilor, adică de cei care sînt maşini mai sărace, imperfecte şi care se tem pentru că sînt astfel şi pentru că trebuie să privească înainte spre a-şi alege un drum.

În timp ce gîndurile mă agitau în vara aceea, în mijlocul golului aceluia, şi începeam să întrevăd lumina vigorii gîndurilor şi chiar a golului (deşi încă nu ştiam cum să o călăuzesc şi cum să reuşesc să o fac să strălucească), am întîlnit odată la rîul dinspre Canneto un tînăr tăcut, care făcea baie ascuns între ferigi. Avea pielea albă, îşi ţinea mîinile sub apă şi avea o expresie de încîntare pe faţă ca şi cum ar fi căutat în rîu o piatră sau un alt lucru care l-ar fi interesat. Poate că-şi căuta propria lui teamă, pentru că gîtul lui, de la urechi pînă la umeri, era întins, pieptul îi era convex, ca un lighean, şi se mişca domol, cu tot corpul, la intervale mari, tocmai pentru că teama îl ţinea încordat ; sau, poate din cauza temperaturii scăzute a apei. Se putea teme doar că avea să se înece, nu de mine sau de ceva supranatural.

Eu dusesem catîrul la adăpat în locul acela ; mai în urmă rămăseseră femeile cu coşurile de

rufe. Am intrat cu catîrul în apă și am început să-l spăl; făceam asta ca să murdăresc apa și să văd dacă tînărul acela alb va ieși și va spune de ce-i era teamă. L-am văzut mișcîndu-se în apă, pășind spre mal prin partea cea mai adîncă, unde nu ajungea curentul pe care-l murdăream eu. L-am văzut ieșind din rîu ținîndu-și o mînă în față și una înapoi și avînd corpul îndoit; și atunci am înțeles că poate se temea de goliciunea lui și poate încă și mai mult de albeața lui, care se ținea după el ca o altă ființă. După o clipă, se îmbrăca îndărătul unei tufe și-și trăgea o pereche de pantaloni negri foarte strîmți, pînă la genunchi, lărgindu-se mult în sus, și o pereche de ciorapi negri de bumbac care-i veneau pînă la șireturile pantalonilor. Era un seminarist, alb și negru, stînd în picioare în spatele tufei, cu pieptul turtit.

Mă întorsei spre el și-i spusei:

— Bună ziua, mi se pare că ești student.

El răspunse:

— Nu, sînt seminarist.

— Bine, student la seminar.

— Da.

— Atunci spune-mi, îi strigai din mijlocul curentului, dacă un ins socotește că oamenii nu sînt creaturi ale cerului, ci mașini fabricate de alți oameni sau de alte ființe care locuiesc acum în altă parte sau chiar au dispărut, ca să poată dovedi această teorie, trebuie să studieze mai curînd științele mecanice sau pe cele filozofice?

Seminaristul se întoarce mai mult spre mine și spune:

— Nu cumva cel care îmbină și adîncește asemenea gînduri a mai studiat pînă acum?

— Nu, îi răspund, nu a studiat nimic.

— Atunci mă tem că nu-i servește la nimic să mai studieze.

— Da, de ce? îl întreb eu. Ești cumva și tu o slugă de-a nobilimii?

— Nu, răspunde el, dar dacă întrebarea ta e într-adevăr cinstită, socotesc că descoperitorul acela este mai curînd un filozof; și atunci, fie că studiază, fie că nu, ar putea să fie pentru el totuna; dar dacă vrea, ar putea să studieze filozofia, filozofia teoretică.

— Aha, atunci așteaptă-mă, îi spun, așteaptă-mă în spatele tufei aceleia, căci doresc să-mi spui ce este filozofia teoretică și ce cărți se pot citi despre ea. Poate că ai chiar vreuna din cărțile acelea la tine și poate că le ții pe haine, în dosul tufei.

Am dus catîrul pe malul dinspre Canneto și am trecut apa pe malul celălalt, spre Montevecchio. Cînd am ajuns aproape de seminarist, el își pusese o cămașă de bumbac vărgată, fără guler; pieptul i se sălta într-o respirație precipitată și mîinile îi stăteau albe și frumoase, încrucișate pe genunchi. M-am așezat în fața lui ca să-i inspir încredere și l-am întrebat:

— Nu cumva știi și cum îi spune rîului acestuia?

El se răsuci către colină, ca pentru a vedea dacă pădurile și colina mai erau la locul lor, deasupra noastră, cu umbrele lor uriașe, verzi și albastre; în inima pădurilor de castani, de stejari și de ceri, părea că nu mai este nici un om

şi nici un drum. Eu, ca să spun adevărul, nu auzisem vorbindu-se vreodată de oamenii din Montevecchio şi nici nu-mi închipuisem măcar, privind de departe muntele acela acoperit în întregime de mătasea deasă a umbrelor, că ar putea să ascundă în el un sat şi case. Seminaristul se întoarse spre mine şi spuse :

— Aici, rîul se numeşte Cinisco ; e un rîu mic care izvorăşte la Petrara, mai sus de Frontone.

— Eşti priceput, îi spusei, dacă ştii toate lucrurile acestea ; arată-mi cartea de filozofie teoretică.

— N-o am la mine, spuse el, şi apoi cartea mea e subţire, pentru că eu n-am ajuns încă în cursul superior.

— Dar nu ştii nimic despre ştiinţa mecanică ?

— Nu, răspunse el.

— Şi nici nu ai cărţi de ştiinţă ?

— Ba da, am cărţi de ştiinţe naturale şi de fizică.

— Bun, spusei, eu cercetez ştiinţele naturale. Dacă-mi dai cartea aceea, pot să te răsplătesc.

Seminaristul se aplecă spre servieta lui neagră, iar eu sperai că va scoate imediat cartea de ştiinţe naturale. Dar nu avea cărţi şi din servietă îşi scoase elasticele pentru ciorapi şi pentru mînecile cămăşii.

Mi-am dat seama de pe atunci că avea un chip de femeie, un chip tare frumos de fată, pe care se aşterneau cîteva umbre întunecate ca acelea de pe Montevecchio, satul lui. Era sfios şi temător, dar se lupta să-şi înfrîngă teama şi încerca să privească fără să-şi risipească umbrele de pe faţă ; îşi întindea şi-şi încrucişa braţele, îşi privea vinele albăstrui şi se uita îndelung în sus, pentru a se dărui Domnului de la care aştepta parcă un semn neobişnuit.

În zilele ce urmară îmi aduse cartea de ştiinţe naturale şi apoi, rînd pe rînd, un dicţionar, cartea de filozofie teoretică, pe aceea de fizică şi una despre viaţa unui sfînt de pe Tarugo, un alt rîu care izvorăşte la Fenigli. Sfîntul era San Martino Zidarul, un maistru ambiţios care voia să ridice ziduri atît de înalte încît să ajungă la cer. Ambiţia lui era mare, dar odată, în timp ce zidea o biserică, nu reuşi să aşeze nici măcar o cărămidă peste alta pînă cînd nu îngenunche să ceară ocrotirea Sfîntului Duh.

Seminaristul îmi spunea că trebuie să învăţ şi eu de la San Martino Zidarul şi să nu cred că-mi pot elabora ideile despre maşini fără ajutorul Sfîntului Duh. Dar eu nu vream să-l jignesc răspunzîndu-i cum merita, pentru că observasem că, de îndată ce-l jigneam cîteodată, fără voia mea, devenea mai neînduplecat şi se zăvora în umbrele sale. Pînă la urmă, cînd luna septembrie a celor nouăsprezece ani ai mei se apropia de sfîrşit, el, trebuind să se întoarcă la seminar, veni pentru ultima oară şi-mi aduse o cutie cu compasuri, ca să desenez maşinile, şi o rugăciune specială pentru cei ce studiază, ca să o recit la San Giusseppe da Copertino.

În iarna următoare, cu ajutorul dicţionarului, al cărţii de ştiinţe naturale şi al caietelor lui Liborio, începui să-mi rînduiesc gîndurile şi chiar să scriu cîteva pagini din tratatul meu. Priveam pe fereastră zăpada care se depunea pe plante şi pe acoperişurile cocinilor, şi vedeam cum se

plictisea cîinele în cușca lui, întinzîndu-și cînd un picior, cînd altul, în mod mecanic. Oare cine inventase cîinele și îl construise cu mecanica lui elementară, înzestrîndu-l cu toate organele pe care le au și oamenii, dacă nu cineva care încercase să fabrice o mașină și între timp făcea experiențe, desena schițe, construia mici proiecte, gîndindu-se mereu să facă încercări, să-și exerseze mîna și judecata ca să ajungă la construcția mașinii mai pretențioase pe care o avea în minte?

Priveam cum fîlfîiau din aripi păsările pe rama ferestrei, mă gîndeam cît era de simplă viața lor și o desenam printr-o linie dreaptă; foloseam compasul lui Liborio, dar încă nu știam cum să fac ca picătura de cerneală să rămînă compactă în gheara trăgătorului. Adeseori lăsam compasul și desenam cu creionul. Copiam desenele din cartea de științe naturale, începînd de la pietre și pînă la membrele animalelor și ale omului: fie că era vorba de aripi, fie că era vorba de brațe, vedeam mereu calitatea lor mecanică și vedeam mereu cum se îmbinau printr-o legătură articulată, simplă, ca aceea a piciorului compasului. Așezam compasul în picioare pe masă și înfigeam un cartof în el: pe cartof desenam ochii, nasul și gura creaturii mele.

Paralel, studiam cuvintele și le grupam după sunet: cult, cultivare, cultură, continuare, confort; automat, automobil, autor, automat; geniu, genial, genital și înțelegeam cum cuvintele luate laolaltă se articulau — conform silabelor lor și conform sunetului — într-un fel care însemna deja o construcție, o construcție care devenea

autonomă, care nu avea deci nevoie să fie susținută de judecata mea și care, în schimb, prin forța ei și chiar prin desenul și structura ei forma o judecată, se transforma adică într-un sistem rațional și nou, în afara sensului pe care fiecare cuvînt îl avea mai înainte în sine.

După studiile acestea izbuteam să lucrez mai bine și în mod mai natural: să fac la timp și bine muncile în hambar, să curăț grajdul și să dau de mîncare la animale. Mă apropiam de animale și le priveam mai bine capetele pe care descopeream fizionomii specifice. Îi dădeam scroafei una cu piciorul și știam că avea să răspundă cu un guițat, dar mai ales cu mișcarea capului înspre partea în care o lovisem.

În hambarele goale îmi plăcea să construiesc figuri din scînduri: să le așez împreună, să le reazem una de alta, să le înalț, folosind și lădițele pentru ouă și scaunele rupte. Făceam construcții care începeau să aducă a schelete, scheletul unei mașini în perspectivă. Adesea legam părțile cu frînghiile bîrnelor și lăsam bucăți de frînghie între ele și altele atîrnate. De una dintre construcții agățam bascula în echilibru, de alta o pîlnie, de alta un scaun sau o piesă a centrifugii pentru faguri sau o căldare din pivniță. În ziua următoare construcțiile acestea erau schimbate: echilibrul pe care-l creasem se modifica de la sine și deseori două figuri se uneau în una singură, datorită slăbiciunii sau simbiozei, pentru că un desen completa în mod necesar un altul și materialitatea aceasta complimentară simțise îndemnul naturii sale de a ajunge să se completeze,

dacă nu chiar să se perfecţioneze, unindu-se cu o alta.

În felul acesta, în iarna celor douăzeci de ani ai mei, începeam să-mi aştern pe hîrtie tratatul. Cele patru cărţi mă oboseau, mai ales pentru că frazele lor erau scurte şi sfîrşeau mereu brusc ; nu exista o continuitate sau o trecere curgătoare spre mişcare şi nici măcar nu confirmau, mai departe, acea mişcare pe care o imprimau cîteodată judecăţii mele. Atunci mă gîndeam la Liborio, care trebuise să se răsucească şi să privească muntele Montevecchio, Liborio cu umbrele lui pe faţă, cum le avea şi muntele pe ale sale, spre a şti cum se numeşte rîul.

Trebuia să merg înainte singur, cu instrumente şi vorbe puţine, şi să mă străduiesc să nu cad în devoţiune, după năravul cărţilor lui Liborio, în faţa unităţii Entităţii Motor, al cărei concept mă conducea ca un far. Trebuia să secţionez membrele acestui concept, să le cataloghez, ba chiar să le selecţionez şi să găsesc pentru ele un vehicul raţional care să le mişte şi să le articuleze în şasiul pe care-l întrezăream şi care mă interesa. Mişcarea şasiului, pe care o întîlneam pretutindeni, şi al cărei ritm vibra în jurul meu, atingea toate lucrurile.

Mişcarea şi incizia aceasta se alternau în cuprinsul fiecărei zile şi fiecărui lucru, în iarna aceea fatală care îmi strîngea ţeasta ca un cerc de fier ; disecarea ţîşnea, după o clipă de întrerupere a gîndirii mele, din observaţia mea şi chiar şi din apropierea de la sine a obiectului, arbore sau bucată de pămînt, şi ajungea să reteze

traiectoria mişcării. Mişcarea şi disecarea mergeau în ritmul şasiului pe care-l căutam.

Acest şasiu stelar pe care-l vedeam seara, îmi apărea ca inima mecanismului pe care trebuia să-l studiez în aşa fel, încît, odată descoperită unitatea lui, să pot să mă servesc de el pentru nenumăratele construcţii ce aveau să urmeze, care şi-ar fi inserat fenomenele în timp şi care le-ar fi lansat în spaţiul astral. Lipsa de instrumente mă lăsa singur în faţa acestui spaţiu şi a timpului său, în mijlocul unei nelinişti care m-ar fi putut secătui, fără posibilitatea de a măsura ceva şi, deci, în situaţia de a vedea pierdut, în mod dezordonat, în oglinda imensă şi cu mii de feţe a perspectivelor, chiar şi pumnul de ţărînă pe care l-aş fi cules.

Trebuia să-mi termin cercetările şi să caut să-mi desenez şasiul. Îmi trebuiau cărţi şi instrumente de fizică şi mecanică, şi-mi petreceam o mare parte a zilei imaginîndu-mi-le, pînă ce le vedeam puse clar în vreun loc pe care nu-l recunoşteam, dar spre care trebuia să găsesc drumul. În nerăbdarea mea, cărţile pe care le aveam începeau să mă plictisească pînă şi prin hîrtia şi tipăritura lor ; mă temeam de fiecare dată că or să-mi lase un doliu murdar pe degete şi o infecţie la fel de dăunătoare pentru studiile mele. Pînă ce, în februarie, la carnaval, cînd lumea începea iar să circule între San Savino, Cupello, Fenigli şi Frontone pentru tăierea porcilor şi pentru baluri, mă pusei şi eu în mişcare pentru a-mi realiza planurile dictate de agitaţia care se stîrnise. De preferinţă mă plimbam îndelung, trecînd prin faţa vilei sau ajungînd cel puţin pînă

la locul de unde puteam să văd vila contesei Carsidoni. Între timp îmi ațîța curiozitatea tăierea porcilor și-i propusei măcelarului să-l ajut, pînă ce devenii ajutorul lui autorizat, care trebuia să țină porcul de urechi, în momentul în care el îl înjunghia și îi îndesa cuțitul cu mîna pînă-i străpungea inima.

Aș fi vrut de fiecare dată, și o doream fierbinte, ca după aceea măcelarul să se arunce îndată asupra animalului și să-l taie în bucăți, pentru a vedea cum îi fugea viața din diferitele membre, o dată cu ultimele mișcări, și cum moartea grea intra în stăpînirea fiecărei fibre. Dar măcelarul nu voia și tot bombănea amenințîndu-mă. Întotdeauna trebuia să aștept ca porcul înjunghiat să se tăvălească pe pămînt cu slăninile lui și apoi să-l ducem în cada cu apă fiartă.

Trebuia să mă scol de la două noaptea și să pornesc peste cîmp, ca să mă întîlnesc cu măcelarul la diverse ferme ; cu un baston în mînă, treceam peste cîmpuri, ajungînd de multe ori pînă la drumurile comunale de la Frontone și Acquaviva.

Pe frigul acela luam cunoștință tot mai mult de corpul meu care se recompunea după somn, și-mi vedeam pașii automați și negri învingînd rîpele și vîntul, și căutîndu-și drumul.

În dimineața cea mai limpede din iarna aceea, limpede din cauza unei zăpezi vînturate care căzuse în seara precedentă și pe care vîntul de miazănoapte o păstrase scînteietoare, către ora cinci, am văzut la orizont cele două case decolorate ale familiei Megalotti, și cursa oprindu-se lîngă ele.

Cînd am ajuns mai aproape, l-am văzut prin geamul cursei pe Liborio, înalt și singur, îmbrăcat doar cu haina lui neagră ; avea pe cap gluga de pînză și în dreptul feței mîinile împreunate, mai albe decît chiciura de pe geamul cursei.

Liborio stătea nemișcat ; nu își întoarse capul spre mine și nu mă văzu ; eu lovii pămîntul cu picioarele, pentru ca el să se întoarcă spre mine, în timp ce cursa pornea ; dar zăpada era groasă și zgomotul produs nu era destul de puternic ca să-i atragă atenția. Nu-l puteam striga, pentru că mă înăbușea oboseala drumului făcut și surprinderea, și pentru că lîna înghețată a fularului îmi astupa gura.

Cursa o porni încet, pe zăpadă ; în colivia ei albastră Liborio își ținea capul la fel de drept, ca și cum ar fi fost o piesă de la motorul cursei sau ca și cum și-ar fi arătat indiferența ca o biată pasăre aflată în voia soartei.

Adio, Liborio, spusei, tu crezi că-i mare fericire să părăsești cîmpia asta, dar află că te duci într-un loc și mai rău, unde ai să trăiești ținîndu-ți inima mereu închisă în pieptul tău sfios.

Adio, spusei, și vei vedea că voi munci ca să te răzbun și pe tine.

Cu fularul înghețat pe gură, simții o senzație de foame, și-mi dădu prin cap că eu și Liborio, fără cine știe ce greutate, am fi putut să tăiem și să gătim un porc, și să-l mîncăm oricînd.

După o clipă îl întîlnii pe măcelar, care arăta grozav cu geanta lui plină cu cuțite.

Reîncepui să lucrez în fiecare zi alegînd cîte un cuțit și privindu-i tăișul care se subția cumplit : asta pînă cînd se întîmplă ca echipa noastră

să meargă să taie și să pregătească cei trei porci : al paznicului, al arendașului și al administratorului contesei Carsidoni ; sosii astfel la gardul vilei și văzui mica alee pe care zăpada era încă necălcată și curată ca în nici un alt loc din cîmpie : numai pe culmea lui Montevecchio, unde nu se ducea nimeni și unde doar în anumite zile din săptămînă se mai vedea formîndu-se pe creastă vreun fum albastru, sau pe vîrful Petrarei, deasupra satului Frontone, unde izvora rîul, mai avea zăpada un aspect atît de neobișnuit.

Mă gîndii îndată că asta trebuia să fie un semn al soartei, care punea bucata de drum la nivelul altor lucruri supranaturale și cerești, acolo unde gîndurile mele se înălțau, se îmbogățeau și se împleteau între ele asemeni construcțiilor mele din hambar și șasiului care se legăna.

Deci nu numai eu știam că bucata aceea de drum, bucata aceea de alee a vilei contesei era importantă, ci era de fapt importantă și în planurile chibzuite în afara mea. Așteptai ca toți însoțitorii măcelarului și ai administratorului să adoarmă, după ce mîncaseră și băuseră, și ocolii grajdurile ca să ajung la parterul vilei și să pot privi în bibliotecă. Cercetai cu atenție cum aș putea ajunge acolo și altă dată, ocolind zidul și ținîndu-mă departe de cuștile cîinilor, și observai un drum care cobora de la o magnolie și ducea la fereastra bibliotecii, fără să traverseze aleea imaculată. Eu aș fi văzut însă aleea și zăpada ei curată și lucioasă pe drumul meu, atît de la magnolie cît și de la fereastră.

Făcui întocmai ; și, după două nopți, cu trei luminări, cu chibrite și cu cutia de compasuri

la mine, mă găseam în interiorul vilei, în cele două încăperi ale bibliotecii, în fața rafturilor cu cărți. Începui să privesc cu emoție, dar găsii pe rafturile de jos doar reviste, colecții de ilustrate, hîrtii cu modele de broderii și colecții de fotografii. Într-un tîrziu, văzui zăpada de pe alee luminîndu-se și reflectînd zorile, fără să fi găsit încă vreo carte interesantă. Încercai, cît putui mai bine, să pun la loc cărțile și colecțiile, și părăsii vila spre a mă înapoia acasă.

Revenii în fiecare noapte, cincisprezece, douăzeci de nopți, pînă în aprilie ; nu puteam să duc cărțile acasă pentru a le cerceta cu atenție și eram nevoit să le răsfoiesc în grabă, la lumina luminării, spre a le alege pe cele științifice. Ziua de-abia mă țineam pe picioare ; noroc că munca la măcelar se isprăvise. Tata îmi luase banii cîștigați cu înjunghierile și mă lăsa deci în pace dacă dimineața nu mă duceam foarte devreme să muncesc în grajd și dacă ziua mă culcam un pic. Eu mă bizuisem pe banii aceia ca să comand niște cărți despre care citisem într-un ziar, cărți despre științele oculte și despre construirea avioanelor, două cărți de medicină și o enciclopedie a omului.

În felul acesta, după ce rămăsesem fără banii primiți de la măcelar, cînd am intrat ultima dată în bibliotecă — unde nu găsisem nimic, nici măcar o carte științifică sau un atlas — o pornii spre salon, urcai la etajul întîi și luai de acolo două casete de argint și o statuetă.

Zăpada de pe alee dispăruse aproape cu totul și mai rămîneau abia cîteva grămăjoare, lîngă tulpina copacilor mari.

Se vedea încă în întuneric, în timp ce eu — liniştit şi pentru că aceea era ultima oară cînd plecam din vilă ca hoţ — treceam pe alee. Iarba de pe pajişte, verde şi fragedă, formînd numeroase ondulaţii şi bucle în jurul aleilor, al havuzurilor şi al băncilor de piatră, era presărată cu grămezi de zăpadă, dar şi de piatră şi de pămînt. Ici şi colo se ridicau bariere de palmieri verzi ce-şi uneau coroanele bogate : o învălmăşeală de frunze şi de plante ca într-o grădină vrăjită, în care păreau că stau fermecate şi înlănţuite de plante cine ştie ce virtuţi ; iar pe pajişte, printre canalele de scurgere părăsite, şedeau parcă păcatele corespunzătoare virtuţilor, unul cîte unul, în umbră. Cînd şi cînd, locul răsuna sub paşi din cauză că umblam pe carcasa rezervoarelor subterane de apă.

Noaptea, cu magia ei, mă ispitea şi pe mine să mă depărtez de drumul ştiinţei, supunîndu-mă fricii. Mă gîndeam că dacă i-aş fi şters sulimanurile aş fi găsit pe chipul ei scîndurile construcţiilor şi parabolele tuturor mecanismelor. Noaptea încercase să se apere, dar eu pătrunsesem în tainiţele ei.

Înainte de a mă întoarce acasă, continuai să rătăcesc pe cîmp, fără nici o teamă, cu avînt chiar, simţind vigoarea cum se răspîndeşte în jurul meu şi se menţine totodată caldă şi întunecată ca o vizuină. Primăvara picura pretutindeni în întuneric şi pămîntul îşi pierdea înţepenirea iernatică. Lucrul acesta se întîmpla peste tot în jurul meu, pînă pe culmea muntelui Catria şi în partea cealaltă către răsărit, pînă la povîrnişurile muntelui Martello. Îmi întorceam capul

încoace şi încolo, ca şi cum totul ar fi fost al meu şi ca şi cum aş fi făcut parte din tot şi aş fi fost unul dintre motoare. Pe unde treceam eu, pămîntul ceda mai mult şi îndărătul paşilor mai rămînea o urmă adîncă, deschisă, ca semnul a ceva ce s-ar fi înălţat şi ar fi plecat pentru totdeauna.

Pe pajişti sau prin părţile cele mai liniştite ale văgăunilor, mai găseam băltoace îngheţate şi, în jur, mai ales în văgăuni, o vegetaţie zbîrlită care nu era fiica nopţii aceleia şi a cărei rigiditate părea mişcarea blocată a unui mecanism.

Băltoacele îngheţate oglindeau lumina slabă a cerului şi se conturau între pămînt şi ierburi ca nişte scuturi sau pietre de mormînt, ori, pentru mine, ca nişte lanţuri ale unor construcţii. Am luat un băţ de pe jos şi am început să lovesc ierburile. Începea să mi se ivească în minte ideea unei combinaţii şi a unui mare salt, a unui zbor uriaş cu ajutorul a ceva adevărat, corporal, cum ar fi o bucată de stea sau un copac, un zbor care să se desfăşoare uşor de tot şi simplu pe tot cerul, terminîndu-se cu o revenire pe pămînt, totul realizîndu-se prin aplicarea gîndurilor mele de inventator şi a disciplinei mele. Disciplina mea căpătă curaj, lumină, contur, culoare, consistenţă şi sunet, ca una din casetele contesei Carsidoni, şi caseta se mărea cel puţin cît o casă şi se aşeza pe pămînt ca dovada ordinii naturale a maşinilor şi ca edificiul în care eu, tare prin însuşirea aceea, prin instrumentele acelea şi prin însăşi convingerea pe care mi-o dădea caseta, puteam să intru, să încep să desenez, să construiesc şi, proiectînd, să ajung să compun firele supermecanicii şi ale

supercorpului. Priveam cum coborau firele din ulmi și din stejari, firele albe pe care noaptea le întinsese și pe care încă le mai întindea, și le părăsea între timp, în jurul meu, în vreme ce eu înaintam, fire care coborau plutind, unele dintre ele ajungînd să atingă ușor drumul meu întunecat și înalt, cu raza lor senină și tot mai strălucitoare, pe măsură ce lumina străpungea toți norii și așternea pe pămînt primele culori ale zorilor.

În fața acestui edificiu eram sigur că voi putea dovedi legile trecutului, adică originea, drumul și destinația naturalului, a tot ceea ce pare în jur nemișcat și dat ca un lucru neatins vreodată de judecata noastră și de neatins încă, domeniu aparținînd doar sentimentelor noastre.

Eram sigur că voi putea dovedi aceasta, ajungînd să calculez cu ideile și studiile mele *viitorul artificialului, adică a tot ceea ce poate fi făcut de om,* care se identifică imediat cu naturalul, chiar în trecut, îndată ce i se încheie funcțiile și corpul său cade în mijlocul tuturor celorlalte epave.

Îmi dădeam seama că aș fi parcurs din nou drumul cu ușurință, ca pe un simplu ocol în jurul unei coloane, în sens opus, *pentru a regăsi trecutul naturalului și apoi pentru a calcula viitorul artificialului.*

Ar fi trebuit doar să întreb pămîntul și oamenii și chiar animalele, să ajung în pîntecele naturii și apoi să construiesc și să văd căzînd figurile geometrice ale conurilor, romburilor sau oricărei alte forme materiale, pînă la găsirea acelui punct — atom, moleculă, celulă, monadă — acelui punct original și comun care este la fel pentru toți ; adică pînă la stabilirea și unirea urmărilor asemănătoare și similitudinilor dintre deznodămintele naturale realizate și aspectele rezultatelor artificiale.

În noaptea aceea de aprilie intenția mea era abia schițată, dar revărsată în afară prin lumina ochilor mei, care se unea cu aceea a zorilor, cu reflexele firelor care atîrnau încă în jur pe cer sau care cădeau, și cu liniile pe care peisajul le trasa cu proporțiile și cu trupul lui, înaintînd în jurul meu în lumină, ocupîndu-și pozițiile, care nu erau oarecari, banale și mizerabile ca ideile oamenilor ce se odihneau ca niște mașini glorioase, ascunse în locurile cele mai plăcute, în case și în paturi și în marea lașitate familială. Eu eram treaz pentru toți ceilalți și-mi prezentai tema cu voce tare, lîngă un tufiș care înverzea cu repeziciune încîlcindu-se alături de mine.

Ce vom realiza în viitor în domeniul invențiilor ? Vedeam ușa casei mele și încă și mai bine ușa hambarului domnului Mordi, proprietar aproape al tuturor pămînturilor pe care le străbătusem.

Cînd am ajuns lîngă casă, la colțul în care întotdeauna mă așteaptă împreună gardurile vii, copacii, cîinele, piața, am ridicat ochii și am văzut deasupra, în unghiul înalt din dreapta, de sub acoperiș — unde ordinea ferestrelor se pierde și casa pare redusă și pare că se pierde micșorîndu-se ca și cum nimic n-ar fi fost construit în casa asta din dorința de a o isprăvi, sau ca și cînd vreun proprietar sau administrator al său ar fi încercat din răutate să limiteze încăperile slugilor — colo sus între hambare și partea de acoperiș, am văzut deci fereastra mea imensă,

punctul meu deschis, cu un geam de culoarea sidefului, pe care vîntul îl mişca asemeni unei maşinuţe care merge aiurea.

Înainte de a intra în casă m-am dus să ascund casetele; am transportat în camera mea doar statueta, aceasta şi pentru motivul că statuia aceea, care nu mă privise niciodată, de-abia ieşită din incinta vilei Carsidoni aproape că îşi holbase ochii întunecaţi şi-şi mişcase pălmuţele mîinilor spre toată cîmpia, cum făcea şi primăvara; asta se întîmpla ca şi cum statuia ar fi fost de-abia dezgropată şi şi-ar fi amintit că s-ar trage şi ea de pe vreun plai cu ape şi cer, ca şi primăvara, şi ca şi cum s-ar fi înveselit, la fel, schimbîndu-şi culoarea spatelui şi schiţînd, de cîte ori o treceam dintr-o mînă în cealaltă sau o scoteam din buzunar sau o puneam jos o clipă sau o luam din nou sau o ridicam spre lumină, mereu o altă mişcare, deosebită nu numai în ochii largi şi în palmele ei, dar deosebită şi din punct de vedere mecanic: un mecanism viu ca o picătură de apă prizonieră într-o nivelă, sau ca o lentilă care s-ar putea răsuci încoace şi încolo, schimbîndu-se şi producînd schimbări. După noaptea aceea nu prea am mai avut chef să plec de acasă şi să mă învîrtesc pe cîmp ca să privesc primăvara sau mişcarea lucrurilor în miezul acela de april; puteam să spun că sînt bolnav şi să rămîn deci timp îndelungat în casă, după ce făceam treburile pe care mi le cerea tata. Din cînd în cînd mă apropiam de masa pe care se afla tratatul meu şi scriam cîteva cuvinte ori desenam; şi desenele mele mă determinau să fac pauze lungi, provocau ivirea multor gînduri şi

apoi alegerea unei linii, a unei trăsături materiale care se separa de mine dreaptă, rapidă ca o săgeată şi pornea întotdeauna spre ţinta pe care mi-o pregătisem. În felul acesta, dintre atîtea armături din jur şi dintre atîtea lucruri care despart pustietăţile geamurilor sau toate inscripţiile mari de pe ziduri, veştile lor importante sau mărunte, de aur şi de argint, reuşeam să aleg un grup determinat de cuvinte, linii, segmente, fragmente, metale, puncte şi sunete şi să mă fixez asupra lui sau asupra unui simplu sunet, pe care să-l pun departe sau după un alt arc, la capătul întregii armături noi, şi să mă concentrez asupra acesteia, scornind-o, dar văzînd-o, de pe acum, ţinînd-o nemişcată, ştiind exact cum ar fi putut să funcţioneze. Şi aceasta îmi servea şi spre a fi mai fericit, spre a mă elibera de prezenţa ameninţătoare a tatălui meu, spre a nu simţi mirosul casei mele şi spre a nu mă lăsa prins de acei curenţi pe care vînturile de primăvară începuseră să-i provoace prin toate încăperile, stîrnind mirosuri şi resturi pe care numeroase morţi şi servituţi le fixaseră în unghere sau în vreun alt loc.

Astfel, părăseam înghesuiala încăperii şi trăgeam marele folos de a mă mărgini şi de a-mi îndrepta judecata asupra subiectelor şi obiectelor pe care mi le alesesem, asupra sferelor lor, pe care, separat de corpurile lor, reuşeam să le definesc într-o legătură precisă cu judecata mea şi cu materializarea ei exactă. Astfel, logica mea îşi avea în sfîrşit un domeniu redus şi instrumente precise, şi eu puteam merge înainte după cum voiam, cu mare uşurinţă, descoperind un număr nesfîrşit de proiecte şi de concluzii de tot soiul,

pînă la a face să se îmbine totul, pînă la a lega totul din diferitele entități abstracte și materiale într-un desen unic, într-o formă, materie, sferă, obiect unic (obiect, dacă — la urma urmelor — voiam să am chiar un obiect în fața mea, floarea unui cui ori colțul pernei), să leg între ele și să-mi clarific toate meditațiile.

În felul acesta, nu mă pierdeam în plictiseală, nici nu-mi risipeam cercetările și nici nu-mi exercitam doar capacitatea mea logică și cea de descoperitor, ci ajungeam să realizez experiențe printr-o serie de încercări pe care adesea mintea mea era nevoită să le urmărească pînă la obținerea rezultatului, dincolo de însăși intenția ei, ca și cum, după ce aș fi răsturnat o găleată cu apă, aș fi privit apa curgînd, desfăcîndu-se în diferite șuvoaie și (în afara voinței mele și a oricărui plan anterior al meu) coborînd de pe un plan pe altul cu o săritură ori umplînd o gaură; căzînd apoi iar, destrămîndu-se într-o mulțime de mici curente întregi, perfecte, diferite unul de celălalt și continuînd să înainteze, deși tot timpul apa răsturnată de mine este aceeași.

Am scris în tratatul meu atît de mult în acel sfîrșit de aprilie — cu ultima cerneală, năclăită acum și închegată în interiorul sticluței negre cu etichetă albastră și cu un mic dop de plută — încît mă gîndeam că, deoarece sticluța aceea fusese adesea ultimul obiect al construcțiilor mele, obiectul sumar, punctul concluziv și provizoriu, s-ar fi putut ca desenele mele și construcția gîndurilor mele să-i fi încălzit sticla și că din cauza aceasta se subțiase la marginea gîtului, pierzîndu-și puțin din nisip, într-atît încît cerneala di-

năuntru, în chimia ei simplă, ar fi putut să se descompună, să se elibereze și să i se schimbe una din molecule.

Ei bine, cu mîzga aceea, care ajunsese aproape un fruct al avansării mele pe drumul științei, am scris: *În succesiunea diferitelor realizări ale speciilor de viață organică, trebuie să se țină seama că în momentul în care se realiza viața vegetală, de exemplu, proiectanții cunoșteau, cel puțin în linii științifice generale, sau chiar numai ca viziune poetică, proiectele vieții animale, pentru că multe exemplare ale acestei vieți se hrănesc cu exemplare din celelalte. De aceea ierburile și plantele trebuiau să poată extrage din pămînt și să elaboreze anumite substanțe care să poată hrăni împreună sau separat unele dintre speciile felurite ale regnului animal; alte specii diferite din acest regn sînt carnivore, din nevoia de a echilibra efectele reproducerii violente și de a împiedica invadarea de către unele specii a unui spațiu prea întins; și de asemenea pentru a-și procura cu mai puțină osteneală energii mai mari. Diferitele specii ale vieții animale în totalitatea lor au servit însă și ca mijloc de încercare și experiențe pentru organele mecanice și pentru simțurile care pînă la urmă trebuiau să fie alese pentru om, chiar dacă erau în format redus sau mărit față de acela al unor specii de animale. Înainte de a putea proiecta forme de viață sau organe mecanice propriu-zise, va trebui să se obțină compoziția fizică și chimică a materiei care le formează și din care fiecare părticică trăiește, chiar dacă este izolată și chiar dacă trăiește puțin timp. Dacă dintr-un corp în*

descompunere, fără împrejurări deosebite, rezultă vreo formă de viață, înseamnă că se desfășoară procesul invers al compunerii, dar și că au avut loc experiențe de laborator pentru a confirma și dovedi cu forme simple de viață ceea ce era necesar să fie cunoscut pentru formele mai complexe ale organelor mai complete.

Iar după alte două pagini, am scris fraza de încheiere pe care o reproduc în ciuda călugărului Salvi și a neștiinței lui, care m-au gonit de la biserica din Serra Sant' Abbondio sub privirea înlăcrimată a Massiminei, care înțelesese triumful meu și tocmai din cauza asta tremura de teamă și-și înclina grumazul alb în fața abuzurilor celorlalți. Îi vedeam grumazul scuturat de sughițuri și pe ea cum se înspăimînta auzind vorbele grele ale călugărului, care se frîngeau și cădeau în încăperea bisericii ca o materie ce nu avea tăria să treacă de ferestre și să ajungă la lumină. Ieșisem ca să o scutesc pe ea de mîhnire.

Acum fac comparația pe care vreau s-o numesc comparația călugărului :

Dacă un automat-autor din altă lume ar veni pe pămînt și fără să știe nimic despre tehnica noastră ar încerca să priceapă cum s-au perfecționat diferitele modele de mașini care s-au perindat în producția noastră mecanică și, în fine, ar pune toate acestea pe seama proceselor naturale, și nu pe a problemelor și rezolvărilor artificiale, ar greși din plin. Așa greșim și noi dacă ne închipuim același lucru despre evoluția corpurilor organice ; în afară de aceasta, faptul că ele au aceeași compoziție cu materia organică ne spune doar — și încă limpede — că ele, aceste corpuri organice, au fost compuse cu o materie primă anorganică.

Într-o zi am primit un pachet cu șase cărți, dintre care patru erau de știință, una vorbea despre viața unui sfînt și una conținea dialoguri.

Cărțile îmi fuseseră trimise de Liborio ; pe cinci dintre ele se aflau ștampilele unor seminarii episcopale și arhiepiscopale.

Una dintre cărțile acelea era veche, scrisă de mînă, alta avea cîteva planșe care reprezentau sistemul solar, cu imaginea întîlnirii a diferiți curenți ; în mijlocul uneia dintre planșe, în care soarele, pămîntul și luna erau aliniate pe fondul unui rîu albastru, pe cele două maluri, Liborio desenase două imagini, a lui și a mea, amîndouă cu ochii îndreptați spre cititor : ochii erau singurul amănunt asemănător.

Imaginea mea avea capul mare și mîinile ridicate, în timp ce a lui era înaltă, cu picioare foarte groase și gura desenată printr-o singură trăsătură a peniței.

Deasupra capului lui era scris „credință", iar deasupra capului meu „libertate", în interiorul a doi nourași, care se întîlneau și se uneau deasupra inelelor pămîntului și cerului.

Două cărți erau importante pentru că tratau tema omului și a științei, cu cîteva capitole despre cronologia cercetării fizice și matematice, și despre măsuri și experiențe. Erau reprezentate automatele construite în secolul al XVIII-lea, exact în baza principiului meu despre mașini,

chiar dacă aripile bietei rațe a lui Vaucanson[1] fuseseră șterse de disprețul vreunui canonic. Îmi veni îndată în minte că nu prea ar fi rîs canonicul acela dacă Vaucanson ar fi avut materia chimică pentru construirea rățuștii lui. I-am mulțumit lui Liborio și am început vîrtejul studiilor mele, mai abitir ca înainte.

Cînd îmi elaboram raționamentele, mă închideam în camera mea și, uneori, prins de ideile tratatului, scoteam statueta și începeam s-o privesc. După ce o priveam cîtva timp, pleoapele ochilor ei se umflau și pupilele i se luminau sub ele, se mișcau ca un geam, acum cînd în limpezimea universală muștele începuseră să vină de la grajd pînă la geamurile ferestrei mele. Pînă și gura statuetei se întindea și buza de sus se umfla ca aceea a unei oi.

Într-o zi o luai cu mine afară și mă dusei să dorm sub un pom, cu atît mai mult cu cît văzusem pe cer, înspre Fenigli, zborul în cerc al unor șoimi și al altor păsări, care mă făcuseră curios și mă îndemnau să mă duc să mă întind sub ulmi în partea aceea, spre Fenigli, ca și cum în locul acela și în poziția aceea aș fi putut să am în sfîrșit o mare revelație: să descopăr o scrisoare așternută pe cer, sau un corp sau alte lucruri risipite în lanul de porumb care începea să fie în întregime verde și albastru. De fapt nu găsii nimic, pentru că cei doi șoimi părăsiră aproape îndată fîșia de cer țipînd și pentru că porumbul nu era decît o iarbă deasă și rău semănată, nă-

[1] *Jacques de Vaucanson* (1709—1782), mecanic francez, celebru prin automatele sale „Cîntărețul cu flautul" și „Rața".

valnică și viguroasă ca urmare a obișnuitelor legi ale primăverii.

Mă înapoiai cu statueta în mînă și tata o văzu; se apropie de mine și-mi spuse:

— Dă-mi-o.

Îi răspunsei:

— Am găsit-o pe cîmp.

— Dă-mi-o, i-o duc lui Mordi.

— Nu, spusei.

Atunci el se apropie ca să mi-o ia, dar eu făcui un pas înainte și el se ciocni de mine; mă privi, așa cum îmi amintesc că m-a privit mereu, cel puțin de cînd pricep și de cînd el a înțeles că n-o să-i meargă niciodată să facă pe tiranul cu mine.

— Dacă ai găsit-o pe cîmp, îmi aparține, zise el.

— Nu, răspunsei, am găsit-o pe un alt loc.

— Atunci pe un loc al lui Mordi.

— Nu, spusei.

— Eu ți-o iau, spuse, dar nu îndrăznea să-și miște mîinile și aștepta ca în urma vorbelor lui să-l ascult, și să-i înmînez statueta.

— Să nu pui mîna pe ea, spusei eu, și i-o vîrîi sub nas, ținînd-o de picioare ca și cum aș fi vrut să-l lovesc cu ea în cap.

Atunci el se retrase și spuse:

— Ai grijă să nu adormi.

Eu îi răspunsei:

— Cînd o să adorm, poți veni să cauți statueta, căci o ascund unde sînt ascunse toate lucrurile pe care nu le ai și care te neliniștesc.

Mă certasem deci cu tata și puteam profita de această ca să am o clipă de libertate în care să rezolv unele treburi care mă interesau. M-am dus

să iau cele două casete, m-am îmbrăcat în grabă și-am pornit-o spre Pergola ; la ora aceea puteam găsi pe șosea o motocicletă sau o cursă ; important era că eram liber, că începeam să-mi pun în aplicare planurile și să mă descurc singur, să zbor ușor cu aripi ca ale șoimilor pe care-i văzusem mai înainte.

Găsii într-adevăr pe unul care mă luă pe motocicletă, probabil pentru că — judecînd după ochii lui și după gîtul lui — îi era teamă să se ducă singur la oraș. Eu ședeam în spate, strîns lipit de spinarea lui ; simțeam diferența dintre mine și el și înțelegeam că își ținea cu greu spinarea dreaptă, chinuindu-se și folosind atîta încîlceală de forțe, încît de abia stătea drept din cauza forțelor contrastante din el și a risipei de energie. Priveam părul de pe ceafa motociclistului și-mi era drag omul acesta care nu-și întorcea capul și nu scotea o vorbă ; era un țăran și asta se vedea din toate trăsăturile lui, pînă și din felul în care se legau între ele oasele capului său între o ureche și cealaltă. Deosebirea față de el mă făcea să mă simt sigur și întreg, dar mă mîhnea.

Cine poate fi învinuit, mă gîndeam, dacă omenirea, sau mai bine zis oamenii, nu se descătușează și rămîn unii la țară să sufere fără nici un scop și fără să priceapă măcar de ce? Călugărul din Serra vorbise de patimi și de înviere, dar eu, privind spatele motociclistului, pricepeam, ba chiar simțeam că omul acesta era făcut doar pentru o groapă. Dacă există o vinovăție — și trebuie să existe, pentru că toți se tem de ea și se frămîntă pentru ea — vinovăția stă poate în însăși teama aceasta, pentru că omul nu privește vinovăția, nu vrea să o privească, și poate tocmai teama aceasta îl împiedică : nu privește în sine, nu se oprește să privească, nu-și privește pămîntul și nu se oglindește, nu privește în jur cum se repetă situațiile și cum zilnic se modifică ceva, cum se schimbă un gînd, o părere, o amenințare. Nu privește înlăuntrul său și-și folosește judecata numai în felul în care îi permit împrejurările ; împrejurările, adică plantele, munții, rîurile, anotimpurile : trecutul și naturalul, care au fost puse în serviciul lui dar care, din cauza prostiei lui, au sfîrșit prin a se întoarce împotriva lui, spre a-l supune și spre a-l transforma în sclav. Atunci teama lui s-a mărit și el s-a îndepărtat și mai mult de sine și de toată puterea gîndirii lui, începînd să-și caute susținători pretutindeni și totodată un semn spiritual, o tortură, și în fine să dorească moartea, prefăcîndu-se că speră în felul acesta să renască în altă parte, mai frumos și mai întreg, cu picioarele strălucitoare. Eu știu că dacă există țărani și dacă spinarea din fața mea era formată cum am spus, de vină era numai o orînduire socială degenerată de-a lungul secolelor din pricina egoismului și a lenei unora dintre oameni ; iar lucrul acesta a fost posibil tocmai pentru că întotdeauna orînduirea socială a fost considerată ca o rînduială ce nu poate fi atinsă și ca un sistem de canale care servesc oamenilor să-și transmită vinovăția. Ce vină poate să aibă — mă gîndeam eu, și aproape că îmi rezemam fața de spatele motociclistului — spinarea aceasta, pentru ca acel ce o poartă să nu reușească să vadă și să înțeleagă îndată, în ziua aceasta frumoasă de mai și pe șoseaua aceasta netedă,

sub soare, în mijlocul cîmpiei, toate lucrurile, dintre care nici unul nu-i învăluit în mister ?

Este clar deci — și lucrul acesta îl voi scrie în tratatul meu, la sfîrșit, în locul în care voi arăta programul *noii Academii a Prieteniei între toate societățile reînnoite cu popoare calificate* — că nu există în condiția și în structura omului nici o vinovăție ; și lucrul acesta va trebui să fie predicat călugărilor, cu mai multă stăruință decît utrenia. Există însă — și-i adevărat, și voi scrie aceasta în tratatul meu la locul în care *voi reproduce planșele înșiruite și măsurate,* după ce voi fi descris unitatea ființei-motor — o lipsă în programarea mașinilor noastre, adică în sarcinile care ne-au fost încredințate. Trebuie deci să luăm cunoștință de aceasta : dar să înțelegem după cum și respirăm, să acționăm mereu spre a încerca să înțelegem mai bine că această acțiune va servi și la luarea de măsuri. Abandonînd principiul acesta și limitîndu-ne la discursuri adresate călugărului și celorlalți — cum făcusem eu atunci în umbra cămășii aceleia din fața mea, desfășurată ca un poem al oboselii și tristeții — se poate spune, pot s-o spun și eu, că simțămîntul vinovăției este în cazul acesta simțămîntul prostiei și deci al nondivinității, căci cine este fiu al lui Dumnezeu ar trebui să fie înțelept și sigur de sine, nu victimă a nedreptăților, și fericit într-atîta încît să nu săvîrșească, în propria lui daună, nesfîrșite nedreptăți. În jur, apoi, există natura care, în loc să fie slugă, s-a transformat în stăpîna cea mai crudă, dincolo de orice limită, ca și cum cineva și-ar construi o casă spre a se adăposti și la urmă ar

rămîne prizonierul ei, pentru că a vrut să uite să facă uși.

Plecam cu speranța să găsesc în altă parte mult pămînt, sub picioarele mele și la dispoziția mea, și o tărie care să-mi îngăduie să judec, atît încît să obțin o imagine deosebită și științifică a pămîntului, a mea și a tot ce se află în jurul meu, deasupra și dedesubtul pămîntului. Și, în timp ce priveam colina cu chiparoși, care se află în vîrful ultimei curbe a drumului înainte de a ajunge la Pergola, am început să număr copacii și să văd cum liniile ce plecau de pe culmea lor nu întîlneau nici un obstacol în peisajul orașului și în cel din spate, care duce spre San Lorenzo in Campo și spre Cesano, și puteau deci să se piardă în azur pînă unde voiau. Dar chiparoșii erau legați de pămînt, iar eu nu ; și nu trebuia deci să am o regulă sacră asemeni lor, și care să trebuiască să țină seama de realitatea lor foarte redusă.

Cunoașterea adîncă a naturii nu se poate realiza prin însăși regulile naturii, căci altfel rămîne în fața noastră, în afară de vinovăție și teamă, un pustiu îngrozitor în locul unui șes fertil și strălucitor, al unei descoperiri fericite care ne însoțește cîntînd și săltînd în jurul nostru ca sfera vieții.

În această siguranță și fericire, m-am gîndit la banii pe care-i puteam obține vînzînd cele două casete de argint și-l salutai pe tovarășul meu, dîndu-i întîlnire pentru înapoiere. Am vîndut casetele unui bijutier de pe strada principală, care m-a dus în camera din spatele prăvăliei. Mi-a spus că știe că sînt de la vila contesei Carsidoni și că, prin urmare, le furasem ; dar că din cauza asta nu avea să mi le plătească mai prost, ci dimpo-

5—3830

trivă, mai bine, dîndu-mi atît cît se cuvenea, dacă mă obligam să nu spun niciodată nimănui că i le-am vîndut lui ; și mi-a mai spus să-i aduc orice alt obiect de argint sau de aur, tablou, statuetă ori chiar mobilă, pe care le-aș mai fi putut lua din vilă. Banii pe care mi-i dăduse îmi ajungeau, desigur, ca să cumpăr cărțile dorite ba chiar și pentru o călătorie la Roma, de îndată ce aș fi împlinit douăzeci și unu de ani și aș fi putut să mă prezint ca un cetățean independent și cel puțin cu primul capitol al tratatului meu scris în întregime.

Mă gîndeam să merg la Roma ca să mă întîlnesc cu vreun filozof și cîțiva oameni de știință ; la Roma, în mijlocul uneia dintre numeroasele piețe, în care urmele celor ce au trăit înaintea noastră, inventatori, filozofi, sclavi sau profeți de diferite religii, ar fi încă proaspete și ar putea spune la fel de limpede ceva care să slujească gîndurilor mele, să le dea un alt semn material pentru figura pe care aș fi putut-o construi în spațiu și pe care mi-o imaginam în sinea mea cel puțin în parte cu încrucișările și curbele ei, chiar dacă nu în toate combinațiile, plecînd de la un punct oarecare și punîndu-l în legătură cu restul punctelor pe baza invențiunilor mele, a descoperirilor și curentului care circula în acel moment. În felul acesta mă gîndeam la oraș, la triumful frumuseții sale și la întîlnirea dintre belșugul lui și nevinovăția mea, ca la un lucru care ar aștepta să fie construit în parte, de mine, chiar dacă numai în partea lui cea mai mică și de mai mică importanță.

Aveam banii în buzunar și eram convins că totul avea să se desfășoare după planurile mele.

Vedeam ținutul Pergolei desfășurat la picioarele mele, cu căsuțele lui și cu palatele lui galbene. În jurul cafenelelor și pe promenada pretutindeni se afla lume puțină. Am observat un șuvoi de apă în mijlocul pieței, care se răspîndea desenînd un păstor ce ținea un miel pe umeri. Păstorul acela stătea cu capul întors spre mine ; fața nu-i fusese încă desenată de apă și era răspîndită în întreaga piață, dar, chiar așa, nu-mi era necunoscută. Botul mielului fusese desenat și păștea în praf, în locul în care piața cobora spre stradă.

M-am dus să cumpăr un dicționar și mi-am procurat și rigle, creioane și un atlas. Îndărătul tejghelei am văzut o carte albastră, cu titlul TRATAT DE GEOMETRIE, și am cumpărat-o și pe ea. M-am dus mulțumit spre marginea pieței, sperînd să-l găsesc la șoseaua către Cagli pe tovarășul meu cu motocicleta. Într-adevăr era acolo, călare pe motocicletă, cu picioarele desfăcute și cu o mînă rezemată de un pom. Era un triunghi simplu care se rezema de o altă figură, și toată figura cea nouă, la un loc, mă făcea să fiu fericit, pentru că începusem să-l simpatizez pe omul acesta și speram să-l pot ajuta.

Cînd am sosit mi-a spus că putea să plece îndată, dar eu am vrut să bem ceva la Cafeneaua Centrală. Țăranul era foarte trist, îndîrjit în tristețea lui, într-un fel care m-a surprins și care mi-a făcut rău, pentru că lucrul acesta nu se potrivea cu planurile mele. Era atît de trist încît mi se părea că-i mai înalt și că tot corpul i se subțiase. M-am întrebat atunci dacă nu era nece-

sară și inevitabilă, în definitiv, o judecată de apoi, o zi în care, într-un șes mare săpat de mașini, niște automate-autori să vină să ne ceară socoteală, să-și spună părerea, să întrebe cum au fost folosite și irosite mașinile noastre, mașini care ar fi putut să se elibereze și să se perfecționeze încît să devină într-adevăr instrumentul complet al însăși inteligenței autorilor, să obțină o libertate care să ducă la o viață fără raporturi și fără reguli, articulată în toate întîlnirile pe care le-ai dori, dincolo de mecanica însăși dar tot în sensul unei prietenii între popoare complete și atît de armonioasă încît să depășească popoarele și chiar hotarele diferitelor lumi ale acestora. Corpul meu și umbra tovarășului meu nu reușeau nici pe departe să depășească măcar un petic de cinci pași din pămîntul acela bătătorit al pieței. M-am gîndit că nu aș fi putut obține ajutorul prea multor oameni pentru proiectele mele și că proiectele mele nu puteau fi răspîndite decît prin singurătatea mea, prin studiu și prin tratatul meu. Dacă eu eram un nelegiuit, trebuia să stau singur ca un nelegiuit. Dat fiind că era greu să vorbesc cu tovarășul meu, pentru că i se înecaseră corăbiile, începui să privesc mai bine orașul Pergola, balcoanele care, deasupra parapetului spre Mercatale și Cesano, străjuiau cîmpia cu marginile lor de tablă și cu plantele lor verzi în glastre. Desigur, totul îmi era apropiat și din cauză că orașul era aproape gol, iar piața se întindea pustie între patru trunchiuri de soc, deasupra canalului de scurgere care ducea spre rîu. Nu mai era aglomerația din ziua în care o întîlnisem acolo pe Massimina. Atunci mă învîrtisem cu greu printre tarabe, la cîțiva pași de mama. Am auzit o voce care striga ca și cum m-aș fi aflat pe vremea copilăriei, cu ochii închiși, stăpîn într-un mod uimitor peste ziua mea și peste toate cele din jur, stăpîn și al oamenilor, așa cum poate fi cel ce este nepăsător și are gene lungi : copiii predestinați, care alternează umbra cu strălucirea și care pot să-și înalțe capul și să se ridice mișcînd totul în jurul lor, copiii inventatorilor care mișcă orașele și satele chiar și acolo unde acestea sînt mai dese și mai înghesuite de construcții sau de colinele și dealurile unei zone argiloase.

Massimina striga și eu nu auzeam ce spune ; și strigîndu-mă vocea ei avea sunetul acela întins, care nu ar fi putut dezminți niciodată nimic. Și era atît de intens încît am fost prins în cercul întinderii lui și m-am întors și am văzut-o, surîzătoare, cu ochii ei negri și înguști ca niște gîze și cu alunițele ei care-i stropeau fața pînă la buze, rîzînd cu ochii aceia înguști și cu buzele desfăcute, ținîndu-și rezemat de basmalele de mătase atîrnate pe o tarabă capul înconjurat de cîrlionți negri. M-am întors spre ea și m-am apropiat ca și cum într-adevăr m-ar fi chemat ; și am întrebat-o dacă mă strigase.

Așa a fost prima zi în care am întîlnit-o pe Massimina. În ziua aceea simțisem tot timpul, mergînd spre Pergola, că aerul era mai liber și mai pur decît în orice altă zi, și că pentru a-l respira aproape că trebuia să te ții cu nasul după el, cu capul ridicat, nevoit să privești frumusețea tuturor dantelelor și formelor norilor care se perindau în depărtare, deasupra scenei. Umblam cu ușurință, chiar atunci cînd porneam pe scurtă-

turi, urcînd pieptiș vreo rîpă argiloasă și cățărîndu-mă printre grozame. Alegeam drumeagurile acelea ca să ajung mai repede, dar și ca să mă bucur, singur, de lumina aceea care strălucea pretutindeni și care-i provoca pămîntului încordarea mișcării.

Massimina nu mi-a răspuns, dar mie mi se părea că acum era a mea și că sta în fața mea nemișcată și pregătită ca o hartă în camera mea de studiu.

— Ah ! i-am spus, dacă nu răspunzi înseamnă că dumneata m-ai strigat.

— Nu, a răspuns ea, lăsîndu-și capul în jos.

— Atunci înseamnă că ai să-mi spui ceva.

— Nu, a spus ea, rămînînd nemișcată, strîngîndu-și ușor ochii în soare și rotindu-i ca pe niște ace de ceasornic.

Mă simții în stare să completez mișcarea aceea, sigur că pot să-i mîngîi fața, s-o fac să deschidă gura, s-o fac să rîdă și s-o fac să meargă unde am fi vrut și eu și ea, fără ca ea să vadă măcar locurile sau să recunoască străzile, mulțumită să-și miște încoace și încolo cîrlionții, să se oprească, să-și miște o mînă, să-mi arate palmele mîinilor ei, să se apropie de mine cu parfumul care-i îmbiba fusta și șoldurile.

Atunci i-am zis :

— Ajută-mă să aleg basmaua de mătase pe care vreau să ți-o dăruiesc.

Massimina a refuzat, retrăgîndu-și pieptul, acoperindu-și mîinile și întorcîndu-și fața ; s-a dat atît de mult înapoi, încît aproape că a căzut în mijlocul basmalelor de la tarabă. Am urmărit-o prin tot tîrgul și am observat cum umbla istovită,

cu o mare îngrijorare în tot trupul. Am urmărit-o toată ziua, pînă ce am văzut-o unde se oprește ca să aștepte cursa. M-am apropiat de ea și am salutat-o ; și o priveam de aproape ca să văd bine de face, ce se întîmplă cu cea care-mi cucerise nu numai inima ci și mintea, pentru totdeauna. Nu admiteam mișcări și refuzuri ; mișcări care să nu se desfășoare în vederea acelei îndatoriri pe care eu însumi i-o dădusem ; mișcări potrivite și supuse asemănătoare deplasării acelor de ceasornic în ochii ei sau a umerilor, în sus și în jos, cînd respira sub apăsarea greutății pe care i-o aruncasem în spate. Nu puteam scoate nici o vorbă și nu voiam să vorbească nici ea, pentru că vocea ei era acum sunetul strigătului din cursul dimineții, fixat și puternic pretutindeni, pînă la San Savino, pînă la casa mea, unde se pitula probabil acum, sub acoperișul odăii mele.

Cînd văzui că sosește cursa, o întrebai :

— Sîmbătă vii iar la Pergola ?

Massimina dădu din cap afirmativ.

Atunci, în timp ce femeile se urcau în cursă, o oprii apucînd-o de o mînă ; mă dusei apoi să deschid ușa din față și o suii.

Sîmbăta următoare m-am dus din nou la Pergola cu o motocicletă și seara am însoțit-o pe Massimina pînă la poarta casei ei.

În timp ce mergeam cu motocicleta, avînd la spate pe Massimina, mi se părea că eu o construisem pe femeia aceasta, ca pe o îngrămădire dulce și însuflețită de lucruri plăcute, care stătea acolo supusă și-mi atingea cu încredere trupul cu coatele și genunchii. O construisem printr-un desen deosebit de frumos spre care năzuisem, fără

să-mi dau seama, pentru viaţa mea întreagă, în clipele în care gîndurile mele şi realitatea se liniştеau împreună în mine şi-mi îngăduiau liniştea de a privi cu ochii deschişi şi cu cucernicie, orice lucru, chiar şi dinăuntrul întregului meu organism. Aveam acum cu mine fiinţa aceasta, apărută într-un loc chiar în clipa în care eram şi eu acolo, şi era prima mea cucerire. Înaintam sigur şi fericit şi nu priveam peisajul dinspre Doglio, pe care nu-l cunoşteam decît foarte puţin ; dar mai mult decît la cele ce vedeam, mă gîndeam că o construisem pe Massimina cu materiale din părţile cele mai delicate ale munţilor acelora mărunţi, pe care-i tăiasem şi-i săpasem la bază, iar partea cea mai albă, interioară, o luasem de la desişurile acelea de muri. Îmi aminteam că avusesem întotdeauna o rezervă faţă de locurile acelea din preajma comunei Doglio, pline de crăpături şi năpădite de spini, şi pentru motivul că auzisem vorbindu-se mereu de ele ca despre un pisc cu multe sanctuare şi schituri şi un loc în care se grămădiseră şarlatanii.

Din cînd în cînd lăsam ghidonul şi mă întorceam să iau mîna Massiminei ; o aşezam pe haină, în stînga, pe piept, unde găsea numaidecît sursa de curent.

Am ajuns în faţa instalaţiilor minei de sulf din Bellisio şi le-am văzut cum se mişcă, înalte, demne de a fi văzute de Massimina şi de dragostea noastră agitată. Locul acela din Bellisio Solfare fusese întotdeauna un cuib al răzvrătiţilor, în care se refugiaseră întotdeauna ţăranii ridicaţi împotriva stăpînilor, sau tinerii, rămaşi singuri pe lume, după ce se întorceau din armată. Era

deci un loc potrivit şi pentru dragostea noastră, pentru răzvrătire, adică pentru tăria aceea dătătoare de fericire pe care eu şi Massimina o simţeam. Dar Massimina n-a vrut să se oprească şi ne-am urmat drumul spre nişte cîmpii mai verzi, care se întindeau în liniştea dimineţii de duminică.

Nu ştiam nici măcar dacă Massimina era fiică de mineri sau de ţărani, deşi bluzele ei şi încălţămintea mă făcuseră să cred, chiar de la început, că era fiică de ţărani. Şi, într-adevăr, aşa era : mi-am dat seama îndată, judecînd după felul cum era construită uşa casei sale şi după locul în care se găsea casa, că se trăgea din acel soi de ţărani, mici posesori de pămînt, care au legături cu preotul satului printr-o gospodină care îl slujeşte şi prin vreun băiat care este copilul preotului de fapt, şi este hărăzit pentru seminar.

Aceştia sînt ţăranii cei mai sălbatici şi mai neştiutori, care cred despre ei că sînt bogaţi şi că au ceva ce trebuie păzit de ceilalţi ţărani dijmaşi. Sînt ţăranii care se socotesc mulţumiţi şi se bucură mai ales de nenorocirile abătute asupra vecinilor şi care cultivă bîrfeala ca pe o grădină producătoare de nedreptate pentru tot restul satului.

Massimina a dovedit că face parte tocmai din rasa aceasta şi pînă la urmă a făcut marea nebunie de a se duce la Roma, spre a trece cu totul de partea duşmanilor mei. Aceasta şi pentru că bogăţia preoţilor şi proprietarilor din Serra şi Frontone s-a risipit curînd, ca şi înţelegerea dintre ei, de îndată ce au văzut că bogăţia lor nu era altceva decît mizerie şi neştiinţă, mizerie zu-

grăvită de neștiință, așa cum ar putea cineva să vopsească ușa unui grajd cu alb. Era de-ajuns să vorbească o servitoare care venea acasă, de la Roma, sau vreun ins întors din Franța sau Belgia, pentru ca ei să rămînă cu gura căscată, iar preoții să se ducă în fugă acasă și să se-nchidă în odaia lor.

Au fost introduse apoi curentul electric și televiziunea ; și atunci unirea stăpînilor acestora s-a destrămat de tot. Trebuie să spun că pricina scandalului și cauza întregii lor ruinări am fost socotit eu : eu am fost socotit omul cel mai dăunător, un fel de Iuda care după ce-a trădat nu s-a spînzurat, ci a continuat să bată drumurile ciocănind pe la uși și pribegind pe străzi cu capul sus, gata oricînd să aducă acuzații și să acționeze.

Eu nu mă plîng de nici o persecuție și nu coc în mine nici un gînd de răzbunare ; mi-este ciudă doar că toți acești bărbați și femei au pierit în avalanșele neștiinței lor ; și dacă mai continuu să-mi perfecționez ideile și vreau să le răspîndesc, aceasta o fac și pentru a-i salva pe ei ; și trebuie să spun că de cîte ori m-am apucat să discut cu ei sau m-am înfățișat lor, am făcut-o mereu cu surîsul pe buze, cu sufletul curat și cu multă dragoste pe care o purtam în mîini cum se poartă un dar.

În ziua în care au fugit la Roma și la Maccarese după falimentul lui Mordi, tata și mama m-au lăsat singur, după ce au vîndut tot ; și aceasta a fost primul semn al marii neștiințe și al neîncrederii eterne.

După ultimele alegeri, în care cîștigase Partidul Democrat-Creștin, și se înregistraseră și cîteva

voturi pentru fasciști și liberali, Mordi venise să spună că la țară avea să se restabilească ordinea și că țăranii ar fi trebuit să se întoarcă să muncească la stăpîn, pe bază de adevărată și dreaptă înțelegere, și că în felul acesta le-ar fi mers bine dacă ar fi vrut, dar numai după ce și stăpînii s-ar fi redresat.

Am spus atunci cu voce tare că stăpînii erau sortiți falimentului, pentru că nu erau destul de deștepți ca să priceapă că la țară nu trebuia să mai rămînă țăranii, ci să pătrundă mașinile, și că nu mai trebuia ca fiecare să cultive prost bucățica lui de pămînt, ci să se înființeze cooperative mari, care să poată folosi mașini multe și să planteze culturi diferite, mai rentabile. Țăranii, scutiți de oboseală, ar fi fost mai mulțumiți, unii ducîndu-se să lucreze cu mașinile, alții să lucreze în orașe, alții să studieze. Mordi s-a ridicat în picioare și a spus că lucrul acesta este împotriva a tot ce vrei : înainte de orice împotriva religiei și apoi împotriva morților, ca să nu mai vorbim de faptul că toți aveau interes să fie țărani la țară, care să producă grîu și celelalte bunuri.

Am încercat să-l fac pe Mordi să înțeleagă că lucrurile, așa cum se află, nu sînt de neschimbat și că studiul și gîndirea pot să transforme chiar și modul de cultivare și de recoltare a grîului. I-am mai spus că, spre binele lui, trebuia să-mi dea dreptate și să termine cu bucățelele de pămînt, unindu-le într-o gospodărie unică. Am încercat să-l fac să priceapă cum trebuie ; și pentru a-i explica mai clar ideea aceasta, i-am spus chiar și cum ar fi trebuit organizată gospodăria

lui, folosind tot pămîntul de la miazănoapte ca pășune pentru creșterea vitelor, iar colinele pentru măslini și viță-de-vie etc. Mordi m-a arătat cu vîrful bastonului și a urlat la mine că sînt bolșevic. Și, într-adevăr, Mordi — care era foarte neștiutor, deși în cercul lui, la Cagli, domina și cu turbarea lui ținea lumea în piață la o distanță de cel puțin trei metri — a dat într-una greș, după ce primise de două ori de la guvern grămezi de bani și credite ca să le folosească în agricultură.

Tata spunea că dăduse greș pentru că pierduse la joc ; oamenii dintre San Savino și Cagli spuneau că dăduse greș pentru că administratorul nu știuse să se descurce, mai ales la tîrguri. Dar adevărul îl spuneam numai eu : încercam să explic că Mordi dăduse greș pentru că tot sistemul lui și toată rînduiala care mai stăruia la Cagli și în toate satele din jur, cu pămînturile lor cu tot, erau cu desăvîrșire greșite. Tata, de rușine, a fugit la Roma și înainte de a fugi a vîndut tot ce putea vinde, lăsîndu-mi doar casa și un loc îndepărtat, care-mi aparțineau conform testamentului bunicului. Locul acela, unul dintre cele mai bune pămînturi ale familiei noastre, îmi fu răpit curînd după aceea, sub pretextul că fusese cedat Asociației Milei, înainte de război, de către bunica mea, printr-o scrisoare compusă de bunăvoie, redactată și subscrisă de ea, și predată preotului.

Preotul scosese la iveală scrisoarea aceasta după ce eu începusem să-mi dau pe față ideile și să-mi folosesc mintea pentru a comenta în public despre natura omenească. Mă dusesem într-o zi să-i citesc preotului un fragment din tratatul meu pe

care-l scrisesem după ce primisem cărțile și după ce găsisem în ziarul *Il Messaggero* din Roma articolul unui savant englez, care povestea cum fuseseră construite două broaște țestoase electronice, care umblau singure, știind să ocolească obstacole și să-și aleagă drumul ; și cum erau în stare chiar să se reîncarce, cînd observau că bateria le era aproape consumată.

Preotul îmi spuse să las prostiile și să muncesc ; ba chiar să plec de acolo, și să lucrez în altă parte, în Belgia sau în Franța, dacă n-aveam chef să mă ocup mai departe de muncile cîmpului. I-am răspuns că era pur și simplu un sclav al neștiinței. Mi-a răspuns că era servitorul lui Dumnezeu și al Bisericii și că eu îi ultragiam pe amîndoi cu ideile mele.

— Dar nu înțelegeți, îi spusei eu cu viclenie, că în timp ce toată știința și toată filozofia înclină spre dovezile zdrobitoare ale materialismului, eu, reușind să demonstrez că oamenii au fost construiți de alte ființe, admit și stabilesc ideea unor ființe superioare, aflate în altă parte, și că la urma-urmei aceste ființe ar putea să fie una singură, deci chiar acel Dumnezeu al cărui servitor vă declarați dumneavoastră ?

Mi-a cerut să plec, și am scris atunci o scrisoare episcopului, reproducînd fragmentul din tratatul meu în care stă scris : *În esență, noi nu facem altceva decît să eternizăm legea care guvernează universul, care pretinde că o operă făcută din materie organică și apoi orînduită într-o construcție corespunzătoare, trebuie să se reproducă pentru a putea trăi și pentru a putea dăinui trebuie să se reconstruiască, în forme tot mai evoluate,*

prin revoluția unor civilizații progresiste succesive; contrariu a ceea ce s-a crezut pînă acum, orice soi de automat-motor poate să construiască un altul, superior sie-însuși, căci altfel ar trebui să socotim că, așa cum sîntem, nu avem sfîrșit și deci nici început. Ar trebui să tragem concluzia că facem parte dintr-o operă imperfectă sau că totul a fost născut de un capriciu al infinitului, fără un scop și o țintă nemuritoare; în felul acesta am nega existența lui Dumnezeu sau a ceea ce am numit noi înșine astfel. Pentru că numai dacă admitem perfecțiunea operei Universului vom putea concepe că autorul este perfect de la început, deci că legea care guvernează opera aceasta este perfectă și că automatele-autori sînt administratorii ei. Într-adevăr, opera aceasta este atît de perfectă încît îl scutește pe autorul ei de orice intervenție directă, în timp ce el este mereu prezent, în mod indirect, dat fiind că administratorii au avut o deplină libertate de acțiune, dar numai pentru a putea servi legea care stăpînește Universul. Automatul-autor va putea face față funcției sale doar servind cu credință asemenea lege; în afara ei nu va găsi altceva decît autodistrugere.

Dar și episcopul hotărî că distrugerea mea și a ideilor mele trebuia realizată îndată; înainte de orice, ruinînd inima soției mele, apoi furîndu-mi bucata de pămînt, apoi ațîțînd împotriva mea pe toți oamenii răi din toate comunele din jur. Într-adevăr, Massimina începu să se rușineze din cauza mea și aceasta fu cea mai crudă dezamăgire pe care toți laolaltă ar fi putut să mi-o provoace, mie și speranțelor mele.

Massimina era nevinovată și rezistă mai mult de doi ani alături de mine, înainte de a începe să cadă pradă înșelăciunilor. Și era nevinovată, chiar dacă venea din locurile acelea obscure ale comunei Doglio, din acele desișuri spinoase care ascundeau deschizăturile atîtor crăpături ale pămîntului și chiar dacă-și mișca ochii, strîngîndu-i și învîrtindu-i încoace și încolo ca bătăile de aripi ale unui fluture, cînd rîdea și voia să-și arate mai mult nevinovăția gîtului și a sînilor ei mici.

Atunci eu mă gîndeam că este vorba doar de răutatea ei de fată frumoasă, de obrăznicia ei de trandafir, și nu mă gîndeam în nici un caz că ar putea ascunde și coace un gînd rău, un gînd care s-ar fi folosit de înșelăciune ca să o mărească și mai mult, pentru a-mi lărgi vinele otrăvite și pentru a ruina totul, pentru a călca în picioare totul, nu numai pe mine; după cum nu mă așteptam să lase totul baltă la San Savino, Serra și Doglio, să uite tot și să fugă la Roma cu cîrlionții ei, cu ochii ei înguști, pe care la Roma, în grădinile de la Prima Porta, avea să-i deschidă de tot arătîndu-și toată răutatea ei îndărătnică, pe care o adunase probabil începînd din ziua cînd fusese botezată.

Vorbesc așa de Massimina, dar am iubit-o mult întotdeauna și îmi dau seama că o mai iubesc și acum. Niciodată, însă, nimeni, avocat, judecător sau prieten, nu a prețuit și nu a vrut să recunoască dragostea aceasta a mea pentru Massimina. Toți m-au privit, întotdeauna, ca și cum n-aș putea nutri o dragoste, ca și cum nu aș avea sentimentele acestea și ca și cum totul ar fi în

mine format numai din ideile mele și îmbibat numai de studiu.

Toți m-au privit mereu ca pe unul care nu știe decît să studieze și să facă descoperiri, ca și cum din cauza asta sentimentele mele ar fi fost fără importanță sau în întregime zădărnicite. În schimb, dragostea mea a fost întotdeauna puternică, pentru că puternice erau însușirile și ideile mele. Nu puteam răbda deci ca Massimina să se rușineze din cauza mea ; și cu atît mai mult nu puteam răbda defectele ei, căci aș fi dorit ca ea să fie cea mai frumoasă și cea mai inteligentă dintre femei. Dar ea începu să se rușineze din cauza mea și să le facă semne oamenilor care lucrau la cîmp cu mine să nu asculte prea mult ce spun cînd vorbeam eu despre Academia Prieteniei între popoare sau despre importanța științei ; și, în timp ce nu priveam, ea sălta din umeri și-și ridica ochii la cer scuturînd din cap. Cum aș și putut răbda, chiar de la ființa pe care o iubeam și pe care o legasem de soarta mea pentru a avea o alinare în orice împrejurare, o trădare atît de vicleană și de murdară ? Murdară ca ideile murdare ale celor ce sînt servitori și consimt să fie, pentru o răsplată vulgară și iluzorie, dar care-i esențială pentru ei ca pîinea sau ca însăși viața ; banală dar de nestrămutat și deci de necombătut, nici chiar cu ideile libertății și ale științei, încăpățînată ca supunerea timizilor, nefolositoare și stăruitoare ca o predică.

Cînd am descoperit că Massimina era într-atîta de legată de lumea mizeriei încît era chiar o frumoasă înflorire a acesteia și apăruse tocmai pentru că lumea aceasta voia să-și ofere un chip complet, să întemeieze un sistem cu nașteri, morți, convenții ale mediocrității ei murdare, să-și înalțe materia inertă într-o floare (chiar dacă floarea aceasta n-ar fi putut să dureze și să se aclimatizeze vreodată), să găsească un curent căruia să i se încredințeze, cînd am descoperit toate acestea, dragostea mea s-a transformat de îndată în ura cea mai violentă și am simțit nevoia s-o pedepsesc pe Massimina lovind-o și să mă pedepsesc și pe mine ; dar trebuie să spun că lovind-o nu o jigneam pe ea ; insultam doar stupiditatea lumii din care făcea parte materia ei, adică stupiditatea lumii mizeriei și a slugărniciei, în care pîinea și viața au semnificația și locul libertății de a trăi și de a construi, sau de a se mișca și de a gîndi, și mai ales de a crede în cei din jur.

Martorii au privit doar, pentru că părerea lor era deja formată și au alergat mereu să spună ceea ce orice alt element al lumii lor ar fi spus mereu ; să spună că eu loveam pe Massimina în mod repetat, fără vreun motiv aparent, la cîmp și acasă și chiar noaptea, dacă venea să mă tulbure în obiceiul meu de a mă plimba gîndind, adică de a pierde timpul. Martorii repetau lucrurile acestea cu aceeași stăruință cu care latră cîinele, fără să fie măcar cineva care să-l privească. Iar Massimina făcea pe victima, prefăcîndu-se că surîde binevoitoare, dintr-un sentiment pe care l-ar mai avea pentru mine pînă și după toate maltratările la care o supuneam eu, cel care o dezvirginasem din dragoste, pătrunzînd în ea ca în însăși viața mea, ca să găsesc un adăpost cald ; eu care o iubeam mereu, ca pe o hrană, și care-i mîngîiam capul și adînciturile din ceafă,

6—3830

între mușchii gîtului, spre a ajunge în miezul instinctelor ei și al conștiinței ei.

Oare de ce se arătase mișcată și mărinimoasă cînd călugărul mă gonise din biserică, într-atît încît îi vedeam ochii urmărindu-mă dincolo de bănci și de ușă ca două stele umede, ca două instrumente care frîngeau și chinuiau trupul ei spre a-l înnobila și spre a-l smulge din biserica aceea de călugări și din turma aceea de credincioși, spre a o înălța cu adevărat către o credință măreață ? Poate că în clipa aceea credea că sînt un răzvrătit prefăcut, nu un cercetător și un descoperitor, un răzvrătit predicator, dintre aceia care-și fac apoi o turmă și care după ce o pasc sfîrșesc la Roma și-și păstrează turma fără să mai fie nevoie s-o pască. Poate credea că sînt un student, un tinerel de cafenea cu limba lungă, care o lua de la Serra ca s-o ducă doar să danseze și s-o plimbe cu motocicleta la Furlo, și apoi cu automobilul la baluri. Călugărul, cel puțin, nu se mărginea să latre și era mai nobil pentru că își cunoștea mai bine rolul său de indignat și pentru că știa că era un rol pe care i-l predaseră pentru a-l juca în fața bietei turme de țărani, care trebuiau să umble în sus și-n jos pe ulițe, să se oprească, să bea, să îngenuncheze, să doboare copaci, să crească oi, să scoată apă din puț, să înainteze, sau, după împrejurări, să se îndepărteze pe coline după cum spunea la carte. Călugărul se umfla ca niște foale și-și desfăcea și-și agita mînecile mari, stîrnind un vînt rece, care-i făcea pe cei ce erau îngenuncheați pe trepte să-și închidă ochii.

Călugărul se umfla, își trăgea înapoi ciocul, deschidea gura, și încă mai mult decît gura, gîtlejul, toată beregata, stomacul pînă la burtă, pentru a produce un gol mare în care vocea lui să poată bubui cu adevărat, ca într-o peșteră. Bisericuța nu-i ajungea pentru că era prea mică, zugrăvită cu albastru, părînd și mai neîncăpătoare din cauza liniilor roșii trase în jurul ferestrelor și arcurilor altarului. În golul din sine, trebuind să-și țină fața puțin sucită în sus și gîtul tras înăuntru, ochii călugărului se mișcau în jos și exista riscul să i se rostogolească la picioare.

Iată că, în timp ce vorbesc de dragostea mea pentru Massimina și de trădarea ei, caut totodată și o imagine veselă, pun îndată pe masa de joc o altă carte, ca să nu sufăr. Dacă pun acum jos cartea bietului călugăr, rămîn cu o figură de nimic în mînă, fără puncte, și încep să sufăr încă înainte de a începe să gîndesc ; ba sufăr din pricină că suferința aceasta nu are început și apoi pot să gîndesc, să gîndesc de ce nu mă puteam ține să n-o lovesc pe Massimina, căutînd în schimb să o învăț și să o conving. Dar nu puteam s-o transform în elevă pentru că, făcîndu-mi iluzii, mă hrăneam cu convingerea că ea era o parte din mine și că nu era nevoie s-o mai bat la cap. De fapt, cînd o loveam simțeam că sufăr mai mult decît ea, atît pentru faptul că o loveam cît și din cauza loviturilor. Însă noi nu eram una ; și ea, după ce rîsese de mine cu ceilalți și cu familia ei nenorocită de oameni din rîpele comunei Doglio, se prefăcea că-i este teamă și se omora plîngînd. Iar după aceasta, lucru și mai

rău, a început să încerce să mă convingă, să-mi dea de exemplu pe frații ei și pe verii ei care lucrau sau care se duseseră să muncească la Roma, sau care-l serveau, cu mare folos, pe cutare și pe cutare. Atunci nu mai era o nevinovată care se temea de lucrurile pe care nu le înțelegea, ci era o ființă care hotărîse că lucrurile acelea nu erau bune și că trebuia să le părăsesc dacă voiam să rămîn credincios marii lașități de a trăi la San Savino sau la Doglio, ori aceleia încă mai mari de a mă duce să trăiesc și să slujesc în grădinile și în casele din Roma.

De multe ori, seara, ea se apropia de mine și-mi spunea :

— De ce nu faci și tu ca ceilalți ?

Ori, cînd mă credea mai bine dispus, după ce o iubeam toată noaptea, în zori îmi spunea :

— De ce nu te resemnezi ?

Eu mă simțeam copleșit de durere și priveam spre ferestre la lumina limpede care începea să pătrundă prin ele ; apoi ascultam cîntecul cocoșului și apoi vestirile tuturor cocoșilor și izbiturile de copite ale boilor în iesle ; sau mă întorceam spre perete, priveam lădoiul întunecat și mă gîndeam că și eu puteam s-o sfîrșesc asemeni lui, adică să rămîn înțepenit, fără judecată, folosit doar — și încă rău — de alții, întrebuințat ca și cum n-aș avea judecată, ci doar mîini și gură. Dar, în diminețile acelea mă sculam apoi și o porneam prin ordinea absolută din încăpere, din casă și din oricare alt lucru din jur și din întregul peisaj, foarte asemănătoare cu ordinea absolută care există în timpul nopții și care se pierde între noapte și zi în întreruperea perfectă a tuturor forțelor, în scăderea inerției, cînd toate lucrurile așteaptă ivirea luminii, a căldurii și a poruncii de a face ceea ce trebuie să facă toate. Oamenii se separă și ei în clipa aceea și stau nemișcați cu toate piesele lor în fața vetrei, sau înaintează cu toate piesele lor spre ferestre. Atunci, firul judecății trebuie reînnodat, înfășurat și strîns ca o cingătoare, iar gura trebuie parfumată ca o frunză a arborelui vieții. Între timp afară lumina se revarsă și se așterne și fiecare lucru apare domol în culcușul lui, pînă cînd pătrund și umbrele, bănuitoare. Atunci fiecare lucru se scutură și se pune în mișcare ; și o altă zi țîșnește, înaintînd spre timpul nou pe care, pînă mai adineauri, noaptea voise să-l nege. Spun noaptea nu referindu-mă la ea însăși, ci la cei ce folosesc noaptea spre a înspăimînta, spre a dovedi că fiecare lucru se termină des și se liniștește și apoi începe totul de la capăt și că deci totul este la fel și mereu la fel, cu toate lucrurile, și că deci spaima este justă ca și regula spaimei de a lăsa totul așa cum se găsește.

Eu treceam peste vraja aceea a inerției, cu un efort care mi se părea, treptat, tot mai ușor și care mă punea tot mai repede în fața tezei mele, ca să încerc, în timp ce priveam lucrurile, să elaborez pe loc un raționament în legătură cu ele și pentru ele. Mă gîndeam din nou o clipă la lădoi și socoteam că el era schema cea mai elementară a unei mașini și că desigur schema aceasta nu avea și nu urma să aibă niciodată o judecată și că era făcută doar din materia ei și din golul ei și din utilitatea și umilința ei. Dar dacă eu (sau oricare altul mai priceput și mai capabil decît

mine) aş fi început să-i dau şi lădoiului o judecată (adică o altă posibilitate şi o posibilitate proprie, nu comandată), lădoiul ar fi putut să înceapă şi el să exercite alternativa, să se încarce între timp cu acel mister viguros, care-i realitatea de a apărea plin de posibilitatea de a se orienta şi de a acţiona. Este vorba de a descoperi şi apoi de a dărui şi maşinilor o judecată şi de a le face să se folosească de ea ; deci de a construi multe maşini în desfăşurarea neînfrînată a descoperirilor, maşini care să ne poată servi, ajuta, să ne înflăcăreze şi chiar să ne depăşească ; altfel, continuînd să construim maşini, tot mai multe maşini şi totdeauna pentru un scop mărginit de regulile pe care societatea noastră le-a înrădăcinat în jurul nostru, aceste maşini nu vor fi altfel decît bestiale, adică monotone şi neînsufleţite, neschimbătoare ; adică limitate şi agresive, cu singura lor mişcare repetată, tăioasă, şi cu cît mai repetată cu atît mai tăioasă, pînă la a deveni o ameninţare, un bolovan ridicat deasupra noastră, pînă cînd bestialitatea mecanică, repetîndu-se şi descărcîndu-se, ne va tîrî pe toţi după ea. Maşinile trebuie oprite şi îndrumate dîndu-li-se o judecată, dîndu-li-se adică un sistem pozitiv, cum este pozitiv sistemul judecăţii. Iar această operaţiune ambiţioasă, cum a spus episcopul, deşi nelegiuită, nu este imposibilă ; şi lucrul acesta este atît de adevărat încît şi episcopul l-a priceput. Trebuie să te angajezi să exerciţi pînă la capăt, şi prin toate reprezentările posibile, judecata omului ; trebuie construită o societate în care fiecare gînd să poată fi exercitat în mod colectiv, fără nici o teamă, pus în mişcare pe baza celor mai

neînfrînate descoperiri, cum ar putea fi cele produse de gîndirea individuală ; atunci toate invenţiile, o dată discutate, adunate şi puse laolaltă, nu vor fi altceva decît ştiinţa, care, în cele din urmă, va fi ea însăşi bază a vieţii şi viaţă.

Pentru a obţine acest nimic, trebuie să mă înjosească folosirea oricărui lucru în sens obişnuit, mai ales a lucrurilor care sînt mai apropiate de judecată şi de invenţiune, ca de exemplu cuvintele : cuvintele unei mărturii făcute împotriva mea, strînse laolaltă, stabilesc un fapt care nu a existat vreodată în realitatea în care ordinea acelor cuvinte îl pune, atrăgînd în cadrul acela şi cauzele şi urmările. Dacă cineva foloseşte cuvinte închistate de felul în care le-a întrebuinţat o anumită societate, nu va depăşi niciodată regulile şi deci mărginirea acelei societăţi, mărginire pe care societatea aceea a rînduit-o în jurul său spre a împiedica cursul lucrurilor să o ducă cu şuvoiul lui şi să o transforme. De aceea eu mă gîndesc să-mi scriu tratatul într-un mod deosebit, folosind cuvintele într-un sens nou şi nu în sensul celor pe care ele îl au într-o istorie pe care eu o resping şi pe care vreau s-o depăşesc, altminteri la un moment dat tratatul meu ar fi o nouă mărturie şi ar arăta că de fapt sînt un pierde-vară, un zăpăcit, un nebun, un tiran al soţiei mele şi un duşman al preoţilor şi al lui Dumnezeu.

Dacă tratatul va fi liber şi cuvintele vor fi noi, şi dacă voi putea descrie cu adevărat ştiinţa aşa cum se cuvine, într-un mod deci care se va dovedi a fi cea mai dulce dintre poezii, deci un mod deosebit şi nou şi bogat în infinite eliberări pentru toată lumea, atunci voi depăşi chipul pe

care mi l-au desenat cu vechile simboluri bieţii servitori ai mizeriei, care au pîine puţină şi cuvinte puţine, şi voi fi într-adevăr un filozof şi un descoperitor în ochii tuturor.

Ajuns aici, trebuie să spun că foarte adesea, tocmai din cauza exhibiţiilor Massiminei (care, fie că era în picioare, fie în pat, îmi şoptea la ureche şi mă pipăia pe sub cearceaf sau pe sub haină), şi tocmai din cauză că dragostea m-a îndemnat de multe ori să socotesc că ar trebui să trăiesc numai pentru ea — lăsînd să-mi scape orice altă posibilitate, rămînînd doar cu dragostea şi legîndu-mă de ea, căci îi vedeam frumuseţea şi simţeam cum mă împingea dragostea spre ea, depăşind orice alt sentiment al meu — îmi făceam multe scrupule şi mă gîndeam adeseori, frămîntîndu-mi mintea şi analizînd cu îngrijorare conştiinţa şi destinul meu. M-am tot gîndit mereu, chiar în dauna progresului ideilor mele şi a confirmării tratatului, dacă sînt făcut aşa pentru că m-a favorizat soarta şi m-a predestinat, sau dacă sînt filozof şi descoperitor prin efortul pe care l-am făcut încă de copil de a observa şi a încerca să pricep toate lucrurile şi să intru în legătură cu ele: adică dacă ştiinţa mea este un adevăr care mi-a fost acordat şi dezvăluit, în vreun moment al vieţii mele, de către un automat-autor, care să se fi ocupat de mine, sau dacă este fructul conştiinţei mele şi al judecăţii mele, fruct chinuit al revoltei mele, al răutăţii şi al lipsei de originalitate a tatălui meu şi al revoltei faţă de tatăl meu, nu numai din cauza răutăţii şi lipsei lui de originalitate, ci şi pentru principiul, ales de mine, că orice lucru trebuie să devină mai

bun decît cel precedent. Eu socotesc că este aşa, adică socotesc că ştiinţa mea este fructul conştiinţei şi judecăţii mele, care a început să sfărîme biata-mi frunte. Dar chiar de-aş contempla un adevăr ce mi-a fost dezvăluit, cred că n-ar fi vorba de altceva decît de începutul drumului meu, pentru că eu, cum am mai făcut-o, mi-aş întări contemplarea cu ajutorul raţiunii şi al studiului. Eu vreau să fiu filozof şi nu profet ; şi vreau să scriu un tratat care să fie de ştiinţă adevărată şi deci poezie adevărată. De aceea vreau să admit şi că ideile mele se pot uni cu mine şi că eu pot, în definitiv, să le părăsesc şi să le neg, în timp ce, dacă nu aş fi decît profetul unui adevăr ce mi-a fost dezvăluit, n-aş fi altceva — la urma-urmelor — decît groparul adevărului meu şi al meu însumi ; afară de cazul în care automatul-autor nu m-ar căuta într-o zi pentru a-mi explica alte faze ale acestui adevăr şi apoi, într-o altă zi, mi-ar explica mecanismul. În orice caz, continuu să gîndesc şi să acţionez, şi-mi hrănesc revolta şi studiile. Oare nu cred ceilalţi, inclusiv Massimina, care totuşi mi-a fost tovarăşă atîta timp, că într-o zi va veni cineva să-i elibereze ? Şi nu cred aceasta chiar dacă acel cineva care ar trebui să vină să-i elibereze este acum cu ei şi deocamdată îi ţine în sclavie ? Nu cred oare ei că pe neaşteptate, într-o anumită zi, acel cineva va trebui să-şi schimbe comportarea, nu în conştiinţele celor ce aşteaptă şi cu contribuţia conştiinţelor acestora, ci doar ocolind o căpiţă de paie şi reapărînd cu o altă barbă ?

Trebuie să spun că nu cred prosteşte în maşini şi în apariţia lor şi nici că ele ar putea să

alcătuiască, în serviciul omului sau chiar și singure, o societate progresistă. Cel mult, ele ar putea forma, dacă cineva este convins de ideea utilitaristă a mașinilor în serviciul omului, o nouă mulțime de servitori și de țărani, care să muncească pentru ființele autoritare, ce vor fi avînd cel mult grija de a nu se plictisi. Dar și mai gravă va fi fiind teama acestora că întreaga societate va rămîne încremenită în clipa cînd ar trebui să-i ocrotească, și că mașinile vor merge dincolo de semnul indicat și că acest semn se va mișca sau se va deplasa ; acești indivizi, nereușind să-și învingă o asemenea teamă, nu vor face altceva decît să se arunce în desfrîu și în înșelăciune, ca orice societate hărăzită pieirii din cauza nedreptății și dezechilibrului forțelor sale. Nu vedeți cum astăzi oamenii, mai ales cei puternici, nu fac altceva decît să stea inactivi sau să proiecteze mașini, pentru ca ei să poată lenevi ; stau inactivi pentru a privi peisajele, natura, femeile, pentru a fabrica puncte imobile ale fiecăruia din lucrurile acestea și pentru a încerca să fixeze prin propria lor bunăvoință fiecare clipă, chiar și spațiul, în pretenția absurdă de a nu se mișca și de a păstra în jurul lor eternitatea și nemișcarea. Mi-e teamă că și statueta mea a fost construită în scopul acesta : ca să-i ofere posesorului ei momentul nemișcat și fix al privirii unei primăveri jumătate femeie și jumătate astru. Astăzi, statueta de lîngă mine a devenit un stimulent și eu văd și sînt de acord cu ea că ochii ei privesc un punct care nu există, un punct de care vom vorbi mai departe. Deocamdată voi încheia spunînd că oamenii nu acceptă să participe la explorarea Universului și să o continue, și că și acei ce cred în mașini le văd, repet, cu acest înțeles utilitarist. Și atunci trebuie să spun că prin această stupiditate monstruoasă, care poate uni oamenii și mașinile, se poate ajunge cu adevărat la viața albinelor, la orînduirea nazistă, la selecțiunea obsedantă, pînă la crearea unei mame unice, și să se urmeze doar ordinea obișnuită, să se meargă înainte și înapoi, avînd o bună îngrijire și adăpostire, conform îndrumării unei singure mame — cu treizeci de mii de ochi, plus cei laterali — în stare să nască trei mii de copii pe zi.

Trebuie să spun, și aceasta este sarcina tratatului meu chiar dacă nu a întregii mele vieți, că oamenii au fost construiți ca mașini de către alte ființe, desigur mașini și ele, și că adevăratul destin al oamenilor ar fi acela de a construi alte mașini, dar mai bune decît ei, care să reușească să aducă omul la nivelul lor și să-l înalțe tot mai sus. Acesta este marele adevăr hărăzit să realizeze mai mult decît au realizat vreodată oamenii. Deci nu mă gîndesc la mașina-unealtă ; și, de fapt, judecata mea este filozofică și inovatoare, adică științifică, pentru că astăzi, după părerea mea, știința este aceea care poate să dea răspunsurile sau chiar să pună numai întrebările cele mai adevărate, în legătură cu drumul omului și al universului său. Și atunci trebuie căutat punctul acela care-l face pe om viu și liber, din moment ce-i dovedit că regula care stăpînește și hotărăște viața omului și universului nu este unică. Azi, profesorii pricepuți de la Frankfurt și Paris spun că fiecare lucru este independent și

că legile privind fenomenele corpurilor cereşti nu se aplică şi particulelor atomice elementare.

Nu este suficient deci să te opreşti ca să priveşti stelele şi să aştepţi un răspuns de la ele. Eu îi spuneam întotdeauna Massiminei că pălăvrăgelile ei erau cu totul nefolositoare, şi că ea trebuia doar să aibă încredere în mine, să mă iubească fără ezitare şi să gonească amăgirile ca pe gîndacii din casă. În schimb ea se făcuse regina gîndacilor şi ascundea în fundul fiecărui sertar, pe sub bluzele şi albiturile ei, începuturi de scrisori şi chiar scrisori întregi împotriva mea, în care erau notate fapte şi dovezi. Am înţeles atunci, după doi ani, că ei îi era teamă de mizerie, o foarte mare teamă, ca tuturor celorlalţi ; se temea că mizeria o va sili să-şi vîndă toată rufăria şi că o va sili să lucreze cu ziua, să-şi piardă deci rangul ei social de proprietară de pămînt. Dat fiind că şi preoţii pricepuseră lucrul acesta, urmăreau să mă sărăcească, furîndu-mi pămîntul, convinşi că mizeria, sărăcia şi pierderea Massiminei m-ar fi frînt ca pe o trestie şi m-ar fi discreditat fără îndoială în ochii tuturor, aşa cum este discreditat un cerşetor. Atunci preoţii, care erau siguri de slăbiciunea Massiminei, continuară să insiste în direcţia aceasta, convinşi că mă vor sili să emigrez, să plec la desţelenit viile de pe dealurile din jurul Romei, împreună cu verii lor, opincari, sau să mă duc în Belgia, să scormonesc adîncul minelor cu tîrnăcopul. Ori, încă şi mai rău, să ajung vînzător de horoscoape prin bîlciuri, beţiv şi cerşetor, să fiu caraghiosul şi rebelul care-i pe placul patronatului clerical ; să mă învîrtesc prin bîlciuri cîntînd, îmbătîndu-mă de nevoie şi vorbindu-i de rău pe preoţi, pentru ca preoţii să poată spune şi să arate cîte parale fac cei care-i vorbesc de rău. Între timp, soţia nenorocitului este primită în serviciul unui alt preot şi i se corectează toate slăbiciunile, pas cu pas, cu satisfacţia lacomă a celui care ştie că bietul cerşetor bate în vremea aceasta drumurile, fără adăpost, către Petrara sau Buonconsiglio, şi că-l dor toate mădularele. Eu însă aveam multă răbdare, căci nu m-am simţit niciodată persecutat şi nici n-am fost vreodată vinovat. Nici nu căutam măcar scrisorile acelea în sertarele Massiminei şi nici nu mă îngrijorau vizitele pe care ea dorea insistent să le facă la ai ei. Ştiam că la ei acasă fraţii Massiminei îşi ridicau mîinile spre cer de parcă ar fi vrut să-l smulgă, cînd o auzeau povestind minciuna amărăciunilor ei, după cum ştiam că fraţii aceştia trebuia să fie ţinuţi cu forţa să nu iasă din casă. Dar deşi am aşteptat în linişte şi mult timp nu am văzut niciodată pe vreunul din fraţii aceştia din Doglio venind furios, nici înarmat, nici dezarmat şi nici rezemat de vreuna din bîtele acelea de stejar pe care le-ar fi putut smulge uşor din vreo pădure din Serra sau Montevecchio, luînd-o peste cîmp ca să mă întîlnească cît mai degrabă.

Între timp eu cumpărasem altă cerneală şi alte coli de hîrtie şi-i dădeam înainte cu tratatul meu. Înainte şi înapoi, pentru că adesea socoteam peniţa stricată şi prea uşoară pentru noile gînduri pe care le măcina mintea mea. Uneori, cînd mintea mi se oprea, aş spune că şi pentru a gusta o anumită satisfacţie în prezenţa unui gînd nou, şi cînd rămîneam o clipă cu peniţa în aer în timp

ce chibzuiam dincotro să înfrunt şi să atac acest gînd nou, scriam cu aceeaşi peniţă şi cu aceleaşi cerneluri şi coli vorbe dulci sau chiar un cîntec pentru Massimina, pe care, totuşi, n-am îndrăznit să i le dau vreodată, pentru că nu voiam ca ea să creadă că în felul acesta doream s-o îmbunez în urma maltratărilor la care o supusesem şi nici să ajung să cred eu însumi cît de cît în realitatea lor. Lăsam scrisorile sau cîntecele alături de tratat sau uneori rupeam hîrtia şi aruncam cele scrise pentru Massimina pe fereastră, ca pe un mesaj pentru cine ar fi vrut să priceapă. Dar a trebuit să constat că Massimina nu s-a dus niciodată să culeagă vreuna din hîrtiile astea şi nici n-a încercat să le citească. Ea mă pierduse de pe atunci şi începuse să urască hîrtia scrisă, cum a dovedit apoi refuzînd toate scrisorile pe care i le-am trimis la Roma, dovedind prin aceasta că începuse deja să viseze la vreun proprietar de pămînt sau portar sau funcţionar care s-o ducă la Roma într-un automobil micuţ şi să o plimbe duminica prin centru, punîndu-i guler de blană la gît. Dar eu mai speram încă şi-mi propusesem să lupt împotriva sărăciei în care voiau să mă îngroape toţi laolaltă, asta şi pentru că înţelegeam că scopul celor care aveau o răspundere mai mare şi erau cei mai vicleni era, în primul rînd, să-mi pună beţe în roate spre a mă împiedica să-mi public tratatul şi să mă duc să-l discut la Roma, ori chiar la Frankfurt.

Pentru a lupta împotriva mizeriei, mi-am revendicat terenul de care voia să mă jefuiască administraţia bisericii ; mi-am ipotecat casa ca să închiriez alte terenuri, aceleaşi pe care tatăl meu

le vînduse înainte de a fugi, şi ca să cumpăr cîteva maşini de secerat, o treierătoare şi o combină, spre a mă duce să recoltez grîul. Massimina, cînd văzu toate maşinile acelea în faţa casei, fu impresionată şi, după o clipă, se simţi plină de orgoliu şi mă iubi sincer cîteva zile, atît timp cît dură speranţa că aveam să ne îmbogăţim sau că o să fim negustori sau mecanici. Combina şi treierătoarea stăteau în soare, goale, prost construite şi prost vopsite : date doar cu galben-portocaliu, aveau nişte bucăţi de fontă atît de neregulate încît te făceau să crezi că aveau să-l pocnească pe oricine stătea în preajma lor şi că aveau să sară înapoi sau să se încovrige lîngă casă ca nişte gloabe răpciugoase. Le văzui îndată cu alţi ochi decît Massimina şi înţelesei imediat că erau instrumente imperfecte ; la Fossombrone, unde mă dusesem să le iau, mi se păruseră altfel, parcă mai bine alcătuite şi în stare de funcţionare. Dar ochiul Massiminei îmi dezvăluise încă o dată o nouă amăgire, cînd se aşternuse împreună cu toată fiinţa ei peste ele, cu obişnuita stupiditate a aroganţei.

— Pentru ce, o întreb eu, în maşinile mele nu ai încredere, dar la gloabele acestea priveşti ca şi cum ar fi un grup perfect de automaţi-autori ?

— Vai de capul meu, răspunse ea, doar tu le-ai adus aici în faţa casei ! De-abia au sosit şi ai şi început să spui că sînt stricate ! Vai, Anteo, chiar că ajung să cred că nu eşti în toate minţile !

— Nu, Massimina, îi spun, nu crede în lucrurile acestea. Sînt în toate minţile şi am chiar cîteva piese în plus, dar nu nefolositoare sau care ar putea să mă stingherească pe mine ori pe tine

ori întreaga noastră viaţă. Sînt un om întreg, sigur de mine şi fericit alături de tine, şi vreau să le spun sus şi tare tuturor, pentru întîia oară, că nu sînt nebun, pentru că nu m-am gîndit niciodată la lucruri nefolositoare sau dăunătoare. În schimb aş fi nebun dacă aş pretinde (cum fac mulţi — cel puţin dintre cei ce mişună în jurul tău şi vor să te ia din casa mea şi să mă ruineze), dacă m-aş gîndi şi dacă aş fi de acord că ceea ce nu sînt astăzi şi ce nu ştiu să fac astăzi, nu va fi niciodată nimeni şi nu va şti nimeni să facă mîine sau în viitor. Îţi jur, Massimina, că eu, bărbatul tău, sînt în deplinătatea forţelor şi a conştiinţei mele şi că voi munci pentru tine cu maşinile acestea zi şi noapte în tot sezonul chiar de m-aş duce la munte, în octombrie, la călugări, ori să cosesc în noiembrie pe muntele Petrano ; şi îţi jur că în timpul acesta voi da uitării tratatul şi studiile mele.

Dar Massimina se întoarse şi, plîngînd, începu să alerge spre casă şi, acum că o pornise pe drumul pesimismului şi al răutăţii, strigă :

— Dar de unde ai luat tu banii pentru toate maşinile acestea ? O să ajungem pe drumuri şi o să trebuiască să munceşti cu ziua la Fenigli sau la Tarugo, iar eu va trebui să mă bag servitoare la mină şi o să fiu nevoită să-mi vînd zestrea.

Încercai să o îmbrăţişez şi, ca s-o fac să priceapă că nenorocirea încă nu se întîmplase, îi spusei :

— Fii liniştită, Massimina ; n-au să ne vîre în bucluc poliţele astea, şi eu sînt sigur de ceea ce fac după cum sînt sigur că o să răscumpăr şi casa aceasta ipotecată mai devreme decît ai putea să crezi.

Massimina dădu un ţipăt :

— Vai, casa ! strigă ea. Cu ipoteca asta i-ai şi dărîmat acoperişul ! Am rămas sub cerul liber ; şi eu nu pot să-mi nasc copilul sub cerul liber ! O, Doamne ! Nu te apropia de mine, căci nu pot să nasc un copil care să nu aibă un adăpost !

Din seara aceea, Massimina se retrase în cămăruţa care fusese a mea şi nu mai vru să se culce în patul meu şi cu mine.

După opt zile, într-o seară, am plecat cu maşinile înainte de începerea sezonului, întrucît trebuise să aleg o rută care mă ducea dincolo de Pergola, la San Lorenzo in Campo, spre Frattesa şi Mondolfo, căci în satele din jur, San Savino, Frontone, Fenigli, Acquaviva, Montevecchio şi Serra îmi fusese interzis, printr-o intervenţie a preoţilor şi patronilor, să mă duc. Nimeni nu avea voie să secere şi să treiere cu mine. Am plecat noaptea conducînd tractorul, cu lampa de acetilenă agăţată îndărătul maşinii, aruncînd o lumină limpede ca aceea a unei fantome. Mă urmau trei oameni cam nepricepuţi : doi bătrîni beţivani, dintre care unul avea jumătate de ureche şi două degete tăiate, şi un tînăr destul de isteţ, dar îmbrăcat doar cu o pereche de pantaloni şi cu o cămaşă prin care noaptea pătrundea vîntul, de-l făcea să clănţăne din dinţi mai tare decît scripeţii maşinii.

Tînărul mi-ar fi fost un bun ajutor, dar ar fi trebuit îmbrăcat din cap pînă-n picioare.

Încredinţasem secerătoarea mecanicului, care m-a trădat apoi la proces. M-a trădat intenţionat,

7—3830

pentru că mai întîi mă furase. Și lucrul acesta este adevărat cum era adevărată noaptea aceea a plecării mele lipsită de dragostea Massiminei.

Nu mi-am băgat niciodată în cap gînduri sau chiar vorbe care să nu fi fost mai întîi și de regulă verificate de experiență. A fost ușor să se afirme că sufeream de mania persecuției, pentru că mă persecutau. Și mai vreau să spun, ca principiu, că cel ce se simte persecutat ispășește o vină care nu-i a lui, și ispășește vina aceasta din generozitate ; și apoi, nefiind a lui vina aceasta, el este într-adevăr persecutat. Iar persecuția cea mai gravă este aceea că a fost pus în situația de a trebui să accepte o vină care nu-i a lui, de a trebui să-și exercite generozitatea într-un sens atît de negativ, din moment ce în nici un alt fel generozitatea aceasta nu s-a putut manifesta mai înainte și nu ar fi putut fi acceptată de societatea care-l persecută.

După două zile sosirăm la San Lorenzo in Campo ; pînă atunci totul mersese bine. Eu eram fericit și vedeam în fața mea holdele aurii ca într-o țară a făgăduinței. Cei doi oameni știau să facă cîte ceva și băiatul învățase în două zile să pună mașina sub presiune, să pună la punct supapele și să ungă rulmenții și cuțitele combinei.

La San Lorenzo in Campo, am pornit să-l caut pe administratorul principal, care trebuia să mă ducă pe moșiile familiilor Filippini și Scalcucci, renumite ca gospodării model ; reușisem să le iau în lucru, stabilind un preț foarte scăzut. Administratorul, văzînd echipa mea, se bălăbăni pe picioare de parc-ar fi vrut să se răzgîndească, dar domnul Filippini, care era un gentilom, mă duse

pe șoseaua lui străjuită de stejari și mă conduse spre locurile cultivate. La jumătatea drumului se opri și-mi arătă cu bastonul o deschizătură în desiș, către un loc cu grîu, o holdă, nesfîrșită și ovală ca un lighean. Spuse : „Dă-i drumul ; vom vedea diseară ce ești în stare să faci".

Mi-am dus mașinile pe locul arătat, cu multă atenție, ca să nu le ciocnesc de stejari și de ramurile mai joase. Am pus una lîngă alta cele două secerătoare și tractorul ; m-am dus să fac măsurătorile, apoi m-am întors la mașini și am dat semnalul de pornire. Băiatul conducea, fluiera și secera, iar ceilalți doi umblau legănîndu-se, dar se țineau foarte bine și ei. Atacarăm cîmpul ca pe o mămăligă răsturnată pe o masă : flămînzi fuseserăm dintotdeauna.

Totul mergea bine și eu mă bucuram și mă gîndeam la Massimina, care rămăsese închisă în cămăruță, și simțeam că exilul ei va lua sfîrșit în curînd. Lucrurile se desfășurară de minune și la familia Filippini, și la Scalcucci, iar eu, cu echipa mea, căpătarăm o faimă grozavă, încît puturăm să facem un ocol lung pînă la Mondolfo, înapoindu-ne pe la Sant' Ippolito și apoi prin Fossombrone ; și, la sfîrșitul sezonului, puturăm lucra pe locurile înalte de la Monte Paganuccio și Monte Martello. Nici un preot nu se opuse și puturăm să ne vedem liniștiți de treabă. Iar eu eram un șef care știa să conducă cum se cuvine, să lupte cu beția celor doi bătrîni și să-l învețe pe băiat ce trebuie să facă. Avurăm ghinion să pierdem cîteva zile prețioase la Sant' Ippolito, la cotul rîului Metauro, pentru că tractorului meu i se spărsese un cilindru. Pe drumurile proaste

din Monte Paganuccio pierdurăm mai multe spițe de la o roată a treierătoarei pînă ce rămaserăm fără roată de tot, astfel că în urma accidentului mașina se răsturnă, spărgîndu-și carcasa. Trebuii să cheltuiesc deci o mulțime de bani pentru a repara stricăciunile acestea, căci singur nu puteam să fac totul, din lipsă de instrumente și din lipsă de piese de schimb. Filozofia mea îmi dăunase în împrejurarea aceea, pentru că, la cumpărarea mașinilor, gîndindu-mă mereu la mașini ca la un desen și ca la un lucru care se schimbă prin sine și se reînnoiește, nu mă gîndisem să cer o rezervă suficientă și necesară de scule și un număr logic de piese de schimb. Mă înapoiai la Massimina către jumătatea lui septembrie și-i arătai banii pe care-i aveam, îndestulători ca să plătesc toate ratele din anul acela și să-mi rămînă și un cîștig frumos ; dar ea, ca și înainte, refuză să doarmă cu mine și să se achite de obligațiile și de bunăvoința care se cer unei neveste adevărate, pentru că spunea că încă nu scosesem casa de sub ipotecă.

În ziua următoare veni mecanicul trădător ca să-mi comunice despre secerători că le lăsase pe una într-un loc și pe cealaltă în altul, de mai bine de două luni pe prima, iar pe cealaltă de patruzeci de zile, pentru că nu fusese posibil să le repare, după cum spunea el, nici cu mecanicii din orașul Cagli. Aproape că nu lucrase de loc și pretindea să-i plătesc pînă la 1 august, pentru cele treizeci și două de zile de cînd părăsise a doua mașină.

Massimina mă privea cu dispreț, pentru că mecanicul își bătea joc ca și cum eu aș fi fost de

vină pentru nepriceperea și răutatea lui, ca și cînd eu aș fi fost prostul, nu el. Cum nu puteam să-l ucid, îl plătii pînă la ultima centimă. Apoi, tot sub privirile Massiminei, urcai la catul de sus, în camerele de dormit, la o oră cînd se duce în asemenea încăperi doar cineva care vrea să se schimbe, cînd i se spune că trebuie să facă o călătorie sau o vizită simandicoasă. Într-adevăr mă schimbai și pusei în ordine toți banii în portofel și în buzunarul interior al hainei, în fața Massiminei, apoi plecai. Mă dusei cu tractorul, mai întîi la Pergola, unde știam că pot să am o femeie la hotel. (Priveam cu ciudă corpul femeii, gîndindu-mă la Massimina, și iubeam corpul acesta închizînd ochii și gîndindu-mă la celălalt.) În ziua următoare mă dusei la Fossombrone, să plătesc ultima rată a mașinilor, chiar și a secerătorilor, fără să contest nimic ; pe urmă la Cagli, să plătesc o rată a ipotecii, apoi să iau cele două secerători ; le găsii, una în spatele școlii din Acquaviva (copiii aproape că o demontaseră bucată cu bucată, risipindu-i piesele pe cîmp), iar cealaltă în grajdul unei ferme a Asociației Caritații, dînd impresia că fusese folosită pînă în ziua precedentă, după iarba proaspătă pe care o avea între cuțite, ca și cum Asociația ar fi hotărît să și-o însușească, așa cum făcuse și cu terenul bunicii mele.

Cînd m-am întors, am găsit casa goală, cu toate ușile și ferestrele închise ; în grădină nu era nici o rufă la uscat iar portița de la gardul coteţelor era închisă. Massimina plecase la casa ei și o părăsise pe a mea cu atîta dispreț, încît o lăsase mai tristă decît fusese vreodată ; așa cu

toate ferestrele închise, ca şi ale hambarelor şi ale grajdurilor, casa părea părăsită de multă vreme, cu pereţii parcă mai năruiţi. Am intrat în casă şi am găsit toate lucrurile mute şi încremenite ; nimic care să fie mişcat din loc, ori să-ţi stea în cale ca într-o casă locuită. Era doar un pahar lîngă lighean, ca şi cum Massimina, după ce închisese ferestrele şi strînsese toate lucrurile celelalte, ar fi trebuit să bea o înghiţitură de apă înainte de a pleca. Am deschis ferestrele şi am aerisit toată casa ; păşind pe cărămizile pe care le auzeam răsunînd sub picior ca şi cum casa ar fi fost vizitată de moarte — poate pentru că nu se auzea nici un alt zgomot decît acela al ferestrelor care răspundeau parcă paşilor mei — am intrat în dormitor şi m-am trîntit pe pat ca să-mi dau complet seama de singurătatea mea, să judec şi să văd ce anume ar fi fost mai bine să fac. Am stat aşa întins vreme îndelungată, cu toate ferestrele şi uşile deschise în apusul acela de sfîrşit de vară, care începea să dea glas domol — prin imensitatea cuiburilor sale de lumină şi prin valurile sale de sentimentalism — tuturor brotacilor din gropi şi din băltoace, precum şi imensului covor de greieri desfăşurat între casa mea şi vîrfurile cele mai înalte ale colinelor. Acolo începea liniştea cea mare, care învăluia cerul şi care se întorcea, după ce străbătea toată bolta cerească, în camera mea şi în inima mea. Îmi simţeam pulsul zvîcnind şi simţeam cum dispăreau treptat picioarele mele în cîntul îndîrjit şi strident al broaştelor şi al greierilor. Mă ridicai şi mă dusei să beau şi eu din paharul pe care-l lăsase Massimina ; apoi mă înapoiai în dormitor

şi mă dusei să mă uit în dulapuri : văzui că erau încă pline de rufăria de zestre a Massiminei ; şi simţii o mare părere de rău în faţa sertarelor deschise şi a teancurilor de cearceafuri şi de prosoape. Îmi părea rău, deoarece înţelegeam că Massimina nu plecase pentru totdeauna, cum o sfătuise cineva de la ea de acasă, care venise probabil s-o ia, astfel ca plecarea ei să îndeplinească un plan pe care de fapt aş fi putut să-l cunosc şi pe care l-aş fi putut repeta punct cu punct pînă la o concluzie favorabilă, care ar fi putut să-mi dea toată dragostea şi liniştea Massiminei şi chiar demnitatea mea şi timpul necesar pentru a-mi relua studiile ; în schimb, fuga ei dădea impresia unei improvizaţii, a unui gest impulsiv şi deci cu atît mai disperat.

Disperarea Massiminei fusese probabil foarte mare, ca să poată sta bîzîind acasă la ea şi de-acolo să se gîndească la lucrurile ei de aici, iar disperarea mea creştea văzînd lucrurile acelea nevinovate, care, în loc să fie instrumentul înţelegerii noastre şi al vieţii noastre, rămîneau de capul lor, părăsite, doar pentru a-mi aminti ceea ce pierdusem şi ceea ce urma să mai pierd. Mi se făcu deodată poftă să iau toate lucrurile acelea, să le încarc într-o căruţă, s-o atîrn de tractor şi să duc totul la casa Massiminei, noaptea ; dar mă gîndii că nici ea, nici membrii familiei n-ar fi înţeles că eu alergam cu lucrurile acelea mînat de dorinţa de-a o vedea pe ea, de-a o necăji şi de-a o face să plîngă aducîndu-i zestrea, de-a o face să plîngă şi să sufere, căci aveam speranţa că provocînd explozia sentimentelor ei aş fi putut s-o fac să-şi regăsească în sfîrşit dragostea pen-

tru mine, să mă îmbrățișeze din nou, acolo, la ei, în capul scărilor, sub ochii rudelor. Massimina ar fi trebuit să-mi ceară și scuze, nu pentru că eu le-aș fi pretins, ci pentru că acesta ar fi fost un fel nobil de a-și declara dragostea și fidelitatea și de a mă face să înțeleg că dragostea ei o făcea să aibă încredere în mine și că puterea ei de înțelegere primea să se unească cu a mea și să mă ajute gîndindu-se la un viitor fericit.

Prin urmare părăsii ideia de a mă duce cu tractorul și cu rufăria la casa ei și mă gîndii că lucrul cel mai bun ar fi fost să aștept al doilea gest al ei, pe care l-ar fi făcut de data aceasta de acord cu familia ei.

Aproape toată noaptea m-am gîndit cum și această întîmplare a fugii Massiminei corespundea cu un plan vechi, repetat și iar repetat, de atîtea ori încît îndeplinirea lui să fie la îndemîna chiar a unei fete ca ea. Și totuși ea, cu capriciile ei, ar fi trebuit să inventeze ceva nou ; și tocmai eu mă găseam în situația de a mă teme că noutatea aceasta ar fi putut determina desfășurarea restului întîmplării într-un sens pe care nu mi-ar fi fost ușor să-l controlez și să-i dau replica. Dacă eu aș fi vrut să mă despart definitiv de Massimina, orice noutate ar fi fost potrivită și mi-ar fi înlesnit situația ; dar tocmai pentru că voiam să o reprimesc, atît pe ea cît și dragostea ei, doream eu însumi să mă las în voia planurilor obișnuite ale acestor întîmplări de dragoste, care duc la împăcări și iertări și la o serie de intenții mai înalte decît dulapurile, cel puțin în măsura în care sînt mai nefolositoare. Dar, în situația aceea, aș fi fost în stare să înnoiesc orice lucru, ca de exemplu succesul studiilor mele și recunoașterea publică a ideilor mele. În doi ani de liniște, aș fi putut să-mi termin fără îndoială tratatul ; în doi ani m-aș fi potolit și aș fi iubit-o pe Massimina și apoi aș fi știut să-i arăt mai mult decît și-ar fi putut închipui ea vreodată cu încrederea ei și, mai mult încă decît cu încrederea ei, cu însăși fantezia ei, în limbajul însuși al ochilor al mîinilor și al întregului ei corp, al corpului ei atît de tînăr. După ce ar fi trecut cei doi ani ne-am fi dus împreună la Roma, ori chiar în America sau în Rusia, oriunde aș fi fost invitat să-mi expun ideile și să fixez principiile de construire a noilor mașini.

În sfîrșit, lăsai somnul să mă cuprindă, sperînd că noutatea Massiminei nu va fi la urma-urmei atît de orbitoare încît să-mi ia vederea, și că va reuși doar să schimbe un pic planul, spre a-mi lega și mai mult inima îndrăgostită, printr-un nou val de afecțiune.

Dimineața nu eram cu mult mai liniștit, chiar dacă pentru o clipă reușisem să nu mă mai gîndesc la Massimina și la fuga ei și începusem să privesc spre punctul cel mai înalt al diferitelor coline, care în dimineața aceea pluteau într-o lumină puternică, ca spre punctul posibil al unei cercetări mai adînci a întregului peisaj și al măsurării zilelor, înainte de începerea iernii. Dar gîndul acesta rămase confuz în mine și i-aș fi putut îndeplini și controla doar prima parte, fără să ajung la încheierea și desfășurarea tuturor consecințelor, dat fiind că Massimina pusese din nou stăpînire pe gîndurile mele, cînd auzisem trecînd cursa, și pentru că simțeam că ziua nu mai ad-

mitea acele răgazuri și inerții care sînt posibile la începutul și la sfîrșitul ei, cînd întregul creștet al pămîntului nu este încă încordat și nu descătușează legături cu fiecare lucru, uitînd de sine în limpezimile acelea lichide ale dimineții și ale serii, ca într-o baie.

La amiază, nimeni din familia Massiminei nu se arătase, nimeni din familia ei și nici un trimis. Către ora 4 sau 5 după-amiază, după ce am dormit un timp, m-am suit pe unul din vîrfurile acelea ale dealurilor, pe care mi-l alesesem ; și, pentru a nimici dragostea mea violentă pentru Massimina, am început să mă gîndesc intens, spre a putea relua subiectul pe care-l întrerupsesem dimineața ; doream să-l reiau cu speranța de-a mă lega, pînă la urmă, de o comunicare, de o chemare adresată mie sau pe care aș fi putut-o lansa eu vreunuia dintre automații-autori. Într-adevăr, în timp ce mă plimbam, mă gîndeam că adevărul meu, chiar dacă era creat de mine, numai de mine însumi, prin exersarea minții mele și prin toate legăturile studiilor mele, se putea să-mi fi fost acordat de vreun automat-autor, măcar în forma sa cea mai simplă, adică într-o formă inițială sau într-o schemă. Mă gîndeam că mintea mea, fiind fabricată de acești automați-autori, trebuie să fie bine cunoscută de ei, cel puțin în toate părțile ei componente, dacă nu în toate posibilitățile ei, dar că, în orice caz, trebuia să aibă cu siguranță un punct în stare să primească de la automații-autori un îndemn, dacă nu comanda unei operații perfecte. Îmi puneam atunci problema dacă în afară de a primi, mintea mea ar fi putut să și transmită și să intre în legătură cu automații-autori, obținînd operațiuni care, chiar dacă nu erau noi, cel puțin ca rezultat (pentru că nu ar fi făcut altceva decît să stabilească un raport condiționat de limitele celor două entități), ar fi stabilit oricum o bază pentru adevărurile mele, pe care să o poată recunoaște și înapoiații ce nu puteau pricepe și urmări sensul descoperirilor mele ; să demonstrez în felul acesta atît Massiminei cît și celor care se pregăteau în jurul ei să facă propuneri perfide, că aveam dreptate privitor la geneză și că deci puteam să am dreptate și privitor la palingeneză. În orice caz, s-ar fi dovedit că nu-mi pierdeam timpul ci-l foloseam pentru mine și pentru vecinii mei, frămîntîndu-mă zile și luni întregi, ducîndu-mă pînă la mare și chiar mai departe, pentru ca orice, chiar dacă ar fi fost vorba doar de un ceas sau de un minut sau de o bucată de pămînt, să poată avea pentru mine și pentru vecinii mei un sens mai precis : și să poată fi un element de mare curaj și astfel de mare dragoste, în locul urîtei înjosiri care plutea deasupra noastră și deasupra tuturor acelora care plecaseră de prin părțile noastre sau care veniseră prin părțile noastre, îmblînziți, bogați ori nu, ba chiar stăpîni, dacă era adevărat în definitiv că acești stăpîni, în înjosirea lor, fiică a neștiinței, nu izbutiseră altceva decît să sărăcească sau să vrea să dea impresia că au sărăcit (lucru care este încă și mai rău), să se ascundă și să-și întoarcă fața pentru a-și mesteca îmbucătura fără să fie văzuți.

De asemenea, putea fi curajul de a înțelege cum toate micile vicleșuguri ale preoților, ale hoților sau ale stăpînilor și ale conducătorilor lor,

vicleşuguri care sînt viermişori născuţi din corupţie, nu sînt altceva decît putrefacţia încercării de a se înnoi, în sensul că sînt mici manifestări ambigue ale marii dorinţe mortale de a lăsa totul aşa cum este, modificînd doar aparenţele, multiplicînd de-abia suprafeţele şi micile rezultate, şi stabilind să se dea acestor rezultate o semnificaţie enormă atunci cînd ele, prestigiul, casa de economii, conducerea celorlalţi, autoritatea etc., nu sînt decît cele mai rele, cele mai nefolositoare şi cele mai ruginite articulaţii ale primului organism, ale organismului în faza de trecere de la bestie la animal ; deci ale unei stări încă şi mai rele decît aceea bestială, căci calităţile acelei stări bestiale ca pofta, agresivitatea, îndîrjirea, furia şi răutatea se pierduseră acum, tocmai pentru ca să le ia locul umilinţa şi blîndeţea animalului, calităţi care nu erau încă înaintate.

Toate aceste ambiguităţi şi meschinării ale celor ce sînt mulţumiţi şi care-şi fac o cinste din a avea patru-cinci feţe, spre a-şi masca doar incapacitatea de a se mişca şi deci dorinţa lor de moarte şi de a pune moartea în spinarea celorlalţi, ţinînd totul înţepenit în jurul lor, nu sînt altceva decît semnul prostiei şi al lipsei adevăratei corectitudini şi adevăratei îndemînări faţă de ei înşişi şi faţă de lucruri : adevărata corectitudine este să ai mereu aceeaşi faţă, adică aceeaşi atitudine, bazat pe dorinţa de a progresa şi de a răsturna lucrurile şi de a afirma puterea de a trăi, care este sarcina omului.

În felul acesta stabileam un punct important al teoriilor mele, pe care nu-l atinsesem încă în tratatul meu : punctul de la care aş fi putut pleca

pentru a merge mai departe, chiar şi după ce aş fi stabilit schemele structurii şi construcţiei maşinilor-om, fixînd astfel datele iniţiale pentru a depăşi aceste maşini prin construirea altora, mai dotate : pentru a înainta construind o filozofie morală şi pentru noile maşini. Mai apoi, aş fi depăşit regulile naturalismului în care puteam să cad şi eu, exaltîndu-mă prea mult în faţa maşinilor, pînă la a ajunge sclavul programelor lor, tocmai cum sînt sclavi ai regulilor naturii cu toţii, mai ales cei cu multe feţe de care am vorbit mai înainte, şi chiar Massimina şi sfătuitorii ei.

Eram mulţumit, la sfîrşitul celei de a doua zile, de cucerirea aceasta a mea, care mă răsplătea de tot timpul risipit pentru a munci cu treierătoarea şi cu celelalte maşini încercînd să cîştig pentru Massimina, cînd, după cum pretind regulile, sfătuitorii se transformară în mesageri şi veniră la uşa casei mele să-şi transmită mesajul, care nu era adevăratul mesaj al inimii Massiminei. Mesagerii erau : unul dintre fraţii ei, cel mai mic, unul dintre unchii ei, cel mai bogat, şi un alt individ pe care nu-l cunoşteam, un împăciuitor, sfătuit de preot şi scos din desişurile comunei Doglio, ca dintr-un mormînt. Cei trei se temeau, aşa că se opriră la o distanţă mai mare de cincisprezece metri de poarta casei mele. Fratele Massiminei mă strigă şi eu îl lăsai să strige de trei ori. Cînd apărui în poartă, unchiul începu să vorbească îndată, arătînd spre cei doi de lîngă el.

— Am venit aici în interesul rudei noastre, pentru a o ocroti după lege şi pentru a o apăra de gura-lumii, şi vrem să ştim ce gînduri ai.

Îi poftii în casă la un pahar, dar ei nu voiră să intre ; atunci spusei :

— Faceți bine că o ocrotiți pe Massimina ; și dacă inima voastră este sinceră și nobilă voi puteți să o ocrotiți așa cum aș ocroti-o eu și în nici un caz mai bine ; eu însă știu de ce anume trebuie s-o ocrotesc, în timp ce voi nu știți și o ocrotiți de un lucru care nu există decît în tradiția și obiceiurile rele ale societății acesteia. Tradiția și obiceiurile acestea pot s-o lovească pe Massimina și să-i facă rău ; dar, pentru că voi sînteți reprezentanții acestei societăți care acceptă această tradiție și aceste obiceiuri, voi sînteți cei ce-o pot lovi și jigni pe Massimina și deci eu trebuie să o ocrotesc și acum și s-o apăr, după cum tot eu declar că o iubesc, după cum declar și că sînt gata să o iert dacă se va întoarce la mine cu umilință și încredere.

Atunci vorbi cel de-al treilea, împăciuitorul din Doglio, care începu așa cum îl inspirase preotul cînd îl scosese din mormînt și-l pusese pe picioare, suflînd asupra lui:

— Am venit aici mai mult pentru dreptate decît pentru ocrotire, spuse el. Judecata dumitale e cam întortocheată, pentru că noi sîntem adevărații ocrotitori ai Massiminei, aleși chiar de ea și de familia ei. Noi știm că dumneata te-ai purtat adesea rău cu biata fată, în toate chipurile, ba chiar ai și lovit-o, după cum ai și înșelat-o, neavînd grijă de ea și lipsind-o de bunurile și de liniștea pe care i le promiseseși în ziua în care te-ai unit cu ea în fața lui Dumnezeu. Dar noi vrem să știm, trecînd deocamdată peste purtarea dumitale din trecut, ce gînduri ai, ce vrei să faci

cu Massimina, cu dumneata și cu casa voastră. Vrem să știm treaba aceasta pentru că dacă ar trebui să hotărîm pornind de la trecutul dumitale și dacă dumneata ai vrea să ne răspunzi că te hotărăști să te porți după regulile trecutului dumitale, atunci noi, ca adevărați ocrotitori ai Massiminei și chiar ai moralei, dar mai ales ca apărători ai dreptății, ar trebui să-ți spunem îndată că Massimina te lasă, că-și vrea lucrurile înapoi și cinstea ei : că-și vrea lucrurile toate și întregi, cum din păcate nu-și mai poate avea cinstea.

Eu simțeam bine cum mă înfurie vorbăria lui, și cum sînt gata de scandal, mai ales pentru că împăciuitorul spusese că este un ocrotitor al moralei.

— Ce vor să zică vorbele acestea despre cinste ? îl întrebai.

La care împăciuitorul continuă :

— Dacă ești inteligent așa cum pretinzi, căci te-am auzit și eu spunînd asta și din păcate fără nici o rușine ba chiar și prea tare, în biserica din Serra, ar trebui să înțelegi că prin purtarea dumitale trecută și prezentă ai terfelit cinstea bietei Massimina și că cinstea aceasta, sub loviturile dumitale, nu a rămas întreagă și strălucitoare ca în ziua în care biata fată ți-a încredințat-o cu atîta curățenie în fața altarului. Oricum, eu pot să-ți spun că noi n-am venit aici să te judecăm, căci la urma-urmei nu s-a dus nimeni la jandarmi, la primărie sau la avocați. Vrem să știm doar dacă ești dispus să procedezi cu înțelepciune.

— Ce înțelegeți prin înțelepciune ? îl întrebai.

— În cazul de față înțelepciunea o vom stabili noi, spuse omul acela care, vorbind, părea mai

tare decît crezusem, şi va fi stabilită privitor la toate purtările dumitale ; privitor la respectul pe care trebuie să-l ai faţă de nevasta dumitale, la munca pe care va trebui să o desfăşori pentru ea, o muncă rentabilă şi care să-i asigure Massiminei liniştea necesară, să permită scoaterea casei de sub ipotecă într-o perioadă legală de timp şi îmbelşugarea gospodăriei, sfinţindu-se astfel căminul fără a se răpi nopţii somnul, şi fără ca noaptea să fie pierdută umblînd după cai verzi pe pereţi. Trebuie să-i arăţi imediat soţiei dumitale banii pe care i-ai cîştigat cu peregrinările şi munca de astă-vară, în aşa fel încît banii aceştia să poată fi păstraţi şi folosiţi de comun acord şi puşi la baza căsniciei voastre, ca să poată asigura binecuvîntarea copiilor, ce s-ar putea revărsa asupra căsătoriei voastre. În afară de aceasta — şi asta-i condiţia care te angajează ca om întreg —trebuie să renunţi la ideile dumitale şi la lupta pe care ai pornit-o împotriva religiei, a Bisericii şi a reprezentanţilor Domnului. Trebuie să te spovedeşti şi să te lepezi de îngîmfarea dumitale, căci îngîmfat este cel care, ca dumneata, nefiind om de ştiinţă şi neavînd studii, pretinde să stabilească pînă şi mersul stelelor şi să discute sfinţenia vieţii. Condiţia aceasta este cea mai importantă, pentru că din ea pornesc toate celelalte ; căci, dacă dumneata părăseşti ideile acestea nesăbuite, Biserica, nu ca o răsplată a unei griji care i se ia, ci din obişnuita ei îndurare, va putea să te ajute, nu restituindu-ţi pămîntul care nu-ţi mai aparţine potrivit voinţei unui strămoş al dumitale, ci răsplătindu-te într-un alt fel : lăsîndu-te să munceşti pe locurile ei şi deschizîndu-ţi alte posibilităţi potrivite pentru a-ţi forma şi întări priceperea.

Mă treceau fiori că-l auzeam, în sfîrşit, vorbind pe duşmanul ideilor mele, acel duşman despre care nu mi-aş fi închipuit vreodată că există şi că ar putea să existe, acel duşman pe care-l socotisem întotdeauna ca o scornire pentru a mă frîna, o născocire a celor care puteau avea vreun motiv de a se împotrivi ideilor mele. Dar nu m-aş fi gîndit vreodată că ei ar putea să devină cu adevărat duşmanii mei şi să-şi aleagă un căpitan şi să fixeze o clauză şi să pregătească un laţ cu care să mă spînzure, din moment ce această cerere a lor de a renunţa astfel la ideile mele, ca şi cum ele ar fi constituit într-adevăr o vină murdară, era mai rea decît spînzurătoarea.

În timp ce stăteam aşa, uluit, în faţa duşmanului meu, am răspuns doar că n-aş putea părăsi vreodată ideile mele, pentru că ele erau viaţa mea, fiinţa mea, şi că deci nu-mi puteam părăsi de bunăvoie viaţa şi fiinţa.

La care duşmanul spuse :

— Şi astea sînt vorbe pe care dumneata le-ai putea uita foarte bine, dacă te-ai lăsa condus de părerile pe care mi le-am exprimat şi de cele pe care ţi le-aş mai putea arăta ca să te regăseşti pe dumneata, pe Massimina şi fericirea de a trăi pe acest pămînt. Nu pot să iau acum drept bun răspunsul dumitale, pentru că noi am vrut doar să te anunţăm şi putem să-ţi lăsăm timpul necesar ca să te hotărăşti. Îţi spun totuşi pe loc, tocmai ca să te previn şi să te ajut, că dacă vei insista în rătăcirea dumitale, vei izbuti să te pierzi

de-a binelea, în scurtă vreme, împreună cu toate lucrurile dumitale, şi înainte de orice s-o pierzi pe Massimina. În situaţia aceasta Massimina ar cere despărţirea legală, imediat, pentru a se separa de dumneata în ceea ce priveşte starea civilă, dragostea şi situaţia patrimonială, astfel ca să nu-şi vadă înghiţite de ruinarea dumitale şi lucrurile ei, adică zestrea, mobilele, munca şi mai ales tinereţea ei. Dumnezeu şi familia ei îi vor da un sprijin într-un fel sau altul, dar dumneata vei rămîne pentru totdeauna singur şi nu va fi de ajuns Roma toată ca să te scutească de singurătate. Te rog să nu răspunzi acum, pentru că dacă vorbele dumitale ar fi tot de revoltă, ar trebui să ţin seama de ele chiar dacă mi-ar părea rău şi chiar dacă m-aş gîndi că sînt dictate de furie ; şi m-aş teme chiar dacă vorbele dumitale ar fi de aprobare, pentru că ar dovedi o supunere care mi s-ar părea pe cît de neaşteptată pe atît de puţin întemeiată sau, de-a dreptul, ceea ce-i încă şi mai rău, fructul unui gînd ascuns. Nu spune nimic şi rămîi liniştit ; stai şi gîndeşte-te şi comunică-i apoi în scris fratelui Massiminei, Callisto, hotărîrile luate. Vreau să-ţi mai spun să nu încerci s-o cauţi pe Massimina, să te întîlneşti cu ea, să o zăpăceşti cu vorbe şi cu atît mai puţin să o jigneşti cu noi ameninţări şi maltratări. Îţi spun că Massimina nu-i la casa ei şi că este departe de orice comună din jur pe care a-i putea-o vizita. Acum te salutăm şi pentru a-ţi dovedi că te lăsăm în pace şi fără răutatea pe care o bănuiai, căci te-am văzut ridicînd pumnul, îţi spunem că vom primi bucuros un

pahar din vinul dumitale, înainte de-a te saluta şi de a porni înapoi pe drumul pe care am venit.

I-am dus în pivniţă, deschizînd larg toate uşile, ca pentru a le demonstra că împreună cu ei putea să intre oricine, sau, mai mult, pentru a demonstra că împreună cu ei intrau toţi cei din San Savino şi din parohiile vecine, neştiutori sau răi, pierduţi sau supuşi pierzaniei în principiile acelea care alcătuiseră vorbirea duşmanului meu.

Omul acesta nu mă înfuria şi nici nu-l dispreţuiam ; îi priveam faţa şi nu reuşeam să i-o văd în întregime. Rezemîndu-se de peretele pivniţei, alături de uşă, în umbră, aproape că dispărea şi-i rămîneau afară doar vîrfurile pantofilor şi oasele mîinilor ; auzeam zgomotul gîtlejului său în timp ce înghiţea sacadat vinul, ca şi cum bînd ar fi scăpat de însărcinarea de a vorbi pe care o avusese.

Am turnat în paharele care se găseau pe butoaie şi le-am oferit celor trei din vinul alb de pe fundul unei damigene de care tatăl meu fusese atît de mîndru. Le-am cerut îngăduinţa să nu beau cu ei, nu din ranchiună sau ca să-i înşel cumva, ci pentru că eram indispus. Simţeam într-adevăr o mare slăbiciune, o sfîrşeală care-mi cobora de-a lungul stomacului şi coapselor.

Duşmanul care vorbise ieşi din umbră ca să mai bea şi apoi, privind bîrnele casei şi pereţii pivniţei, mă întrebă pentru cîte lire ipotecasem tot. Părea că se pricepe şi eu îmi închipuii îndată că se băgase în afacerea cu Massimina şi cu familia ei nu atît din motive religioase sau cetăţeneşti, cît pentru a lua parte la o treabă care i-ar fi putut aduce un cîştig bunicel. I-am răspuns că

ipoteca nu mă înspăimînta și că, fără îndoială, aveam s-o plătesc pînă la ultima liră, în trei sau patru ani de muncă. Mă privi surîzînd ; de data aceasta fața lui îmi apăru în întregime, cu cele două vîrfuri ale urechilor și cu cercul capului, unindu-se îndărătul creierului mic. Dar problema ipotecii și chiar problema Massiminei și a căsătoriei erau departe de mine iar eu, chiar dacă aș fi vrut să răspund soliei și vorbelor cu care el vroia să mă intimideze, n-aș fi știut ce să spun. Vedeam cum cresc umbrele pivniței și strălucirea umedă a pardoselii de pămînt ; ba chiar simțeam în schimbarea aceasta a zilei, că punctele cele mai înalte ale dealurilor din jur se mișcau și se rînduiau într-o încolăcire care ar fi putut fi hotărîtoare. Poate că se încrucișau, punîndu-și în legătură liniile culmilor lor, stabilind un orizont pînă la care mașinile ar fi putut să ajungă sau unde ar fi putut să fie construite ; un orizont ca o unitate de măsură care mi-ar fi putut servi să cuprind tot spațiul ceresc aflat deasupra casei mele, care avea jumătate din ferestre închise și jumătate deschise. Simțeam că acest orizont se mișca pentru mine, și că eu, în schimb, după ce așteptasem cîteva zile, eram absent în momentul acela, zăvorît în pivniță.

Cei trei soli ieșiră ; și de îndată ce urcară treptele, rămînînd cu spatele la casă, nu se mai întoarseră, nici spre grădină și nici ca să privească în stînga și-n dreapta peste cîmp.

Rămăsei singur și urcai în camera mea, adică în camera pe care o ocupasem înainte de a mă căsători și în care se retrăsese Massimina cînd părăsise patul conjugal. Luai statueta și mă întinsei

în pat ca să meditez. Trecuseră două sau trei zile în care nu mai mîncam de loc sau mîncam puțin, și mă gîndii deci că indispoziția mea putea fi rezultatul epuizării. Oboseala mă stîrnea să gîndesc, pentru că îmi provoca goluri peste care gîndirea mea era nevoită să facă salturi mari : și cînd, după ce sărea peste un gol, ajungea în partea cealaltă, era schimbată, ca atinsă de ceva, de vreun acid sau de vreun curent care provenea din golul acela. Din goluri sau poate din înseși salturile gîndirii mele, izvora o ironie acidă față de soarta mea, și îndemnul de a-mi împinge mașina pînă unde nu ajunsese niciodată, ca s-o încerc, să o forțez mai mult decît în orice altă ocazie, în timp ce o țineam în poziția aceea, culcată, fără pernă sub capul lăsat în jos, cu sîngele năvălind în el și mărind rotirea și enormitatea golurilor, îngrămădind cauzele atîtor gînduri ; și multe dintre cauzele acestea nu se aflau în propriul meu corp, cum se întîmpla adesea altădată, cu toate celelalte, ci simțeam că veneau dinafară, că erau captate din aerul cămăruței, apăsător, din cauza ferestrelor închise și a mirosului fructelor puse de Massimina să se coacă. Vedeam prin geamuri doar o bucată de cer, decupată și umflată ca o stofă, ca un biet steguleț. Vedeam cum crește și se răspîndește culoarea bucății de cer ; cum se domolește apoi și dispare încetul cu încetul, pînă cînd văzui răsărind, chiar în mijlocul ei, prima stea. Către miezul nopții, cînd steagul acela de cer se vedea limpede, după ce probabil dormisem cîtva timp, mă cuprinse febra. Seara, cu ferestrele închise, nu auzisem nici un zgomot dinafară, decît acela al scîrțîitului geamului, în

mijloc, sub scînteierea stelei. Din cînd în cînd, un alt zgomot se auzea din pat cînd mă mişcam şi mărea umbra gîndurilor mele împingînd-o mereu mai departe. Simţeam febra cum îmi arde buzele şi ochii şi mă gîndii că şi eu boleam ca orice altă fiinţă, poate pentru prima oară, din cauza soartei care mă încerca şi din cauza lipsei Massiminei, care transforma casa goală, în care eu mă aflam cocoţat în ultima încăpere, într-o scenă deosebit de tristă.

Continuai să-mi forţez mintea şi din cauză că furia provocată de vorbele duşmanului îmi făcea ideile să revină la o poziţie de încredere şi de adorare a maşinilor, într-atît încît, între un acces de febră şi altul, începeam să sper că voi putea simţi maşinile intrînd pe neaşteptate în orizontul construit între culmile dealurilor, să sper că aceste maşini fuseseră deci construite şi perfecţionate şi că-mi erau trimise de automaţii-autori, care aflaseră de soarta mea şi care-mi ofereau maşinile ca pe o armată credincioasă, pentru a dovedi adevărul doctrinei mele şi pentru a putea ataca pereţii, casele şi rezervoarele de apă ale vecinilor răi şi ale rudelor Massiminei.

Aşteptînd astfel şi admirînd maşinile, uitam pînă şi cea mai importantă poruncă, aceea a dragostei pentru aproapele meu, a frăţiei faţă de toţi cei din San Savino şi din celelalte locuri din vecinătate, a devotamentului pentru omenire şi, mai ales, a speranţei în planurile Academiei universale a Prieteniei, într-o societate reînnoită, de popoare calificate.

Două sau trei zile, stătui tot timpul în cameră hrănindu-mă cu fructele Massiminei ca şi cu

amintirea ei, părăsind încăperea doar pentru a mă duce să-mi fac necesităţile ; acestea fură mai întîi rare, într-atît încît mă lăsară liniştit pentru mai mult de două zile, apoi se intensificară pe neaşteptate, cu atîta violenţă încît aproape nu mai puteam părăsi closetul sau balconul, pînă cînd într-o seară căzui sfîrşit între balcon şi uşă. Cînd îmi recăpătai simţirea, aproape că nu mai aveam putere să mă ridic ; simţeam că sănătatea mea era într-adevăr compromisă şi că nu din această cauză mintea mea făcuse progresele acelea, cuceririle acelea la care mă aşteptam şi nu din această cauză se apropiaseră automaţii-autori. Aveam nevoie de cineva, dar, desigur, tăria necesară ca să strig în aşa fel încît să fiu auzit de ţăranii cei mai apropiaţi nu o aveam. Atunci mă tîrîi pînă în camera tatălui meu şi mă dusei să caut puşca cu două ţevi care rămăsese de la el. Găsii din fericire şi vreo douăzeci de cartuşe şi astfel, după ce mă înapoiai pe brînci la balcon, în partea în care bate vîntul, către case, începui să trag cîte un foc, numărînd pînă la douăzeci. După cîtva timp, toată lumea din casele din jur alergă spre casa mea şi auzii vocile lor răsunînd în spatele gardului viu : mulţi dintre cei veniţi se văitau căindîndu-mă, în timp ce alţii rîdeau în bătaie de joc.

Fui dus pe patul conjugal şi, în timp ce ridicau cuvertura ca să mă culce, i-am auzit cum spuneau că nu mai sînt cearceafuri, că Massimina le luase cu ea pe toate. Am izbutit să spun atunci că cearceafurile se află totuşi în dulap. După ce-mi făcură patul şi după ce-mi spuseră că-mi vor trimite medicul, plecară cu toţii şi-i auzii, urlînd,

fluierînd și lovind cu picioarele în ușile casei, în timp ce coborau treptele.

Medicul veni și mă făcu bine ; înainte de a mă fi vindecat cu totul, se întoarse și Massimina, care chiar pînă a se dezbrăca și a-și lăsa din mînă valiza cu care sosise, îmi spuse că venise doar pentru ca nimeni să nu poată spune că la nevoie nu se îngrijise de mine, conform obligațiilor conjugale, și că în afara acestor obligații venise îndemnată și de un sentiment de milă creștinească. Eu mă răsucii încă o dată spre lădoi, pentru că, deși mulțumit că revăd fața, ochii și corpul Massiminei, nu puteam să-i mulțumesc pentru ceea ce spunea vocea ei ; vocea ei, care a fost întotdeauna altfel decît orice altă latură fizică a ei și care a arătat întotdeauna că trăia în ea, mai mult decît simplitatea ei aparentă, o superficialitate înrădăcinată și greu de smuls, o judecată obișnuită a mizeriei, răutății și a dorinței de moarte a tuturor bieților mei tovarăși. Într-adevăr, de îndată ce putui să umblu iar, Massimina plecă din nou și nu aflai unde se ducea, după cum nu aflasem de unde venise. Nu o putui opri și ea fugi pe trepte ca și cum ar fi fost ultima din turma aceea de vandali.

Mă apucai iar de studii, deși în timp ce îmi recăpătam forțele îmi propusesem să-mi rezolv necazurile financiare vînzînd de îndată toate mașinile și ducîndu-mă la Roma să-mi încerc norocul în vreun loc al cîmpiei din jur ca mecanic sau chiar ca slugă ori ca ucigaș plătit al vreunui potentat sau principe.

Dat fiind că studiile mele mergeau încet din cauza dificultăților evidente ale trecerii de la primul capitol al tratatului meu la cel de-al doilea, mă străduiam să mă perfecționez în desen, în încercarea de a reuși să stabilesc un cod moral care să poată da mașinilor o soartă diferită de aceea mecanică ; mă străduiam și pentru motivul că, desenînd, puteam să observ cu atenție toate lucrurile și puteam reuși să înțeleg nu numai structura diferitelor amănunte, ci chiar misterul lor, misterul structurii și al întregului lor mecanism. Desenam astfel ore întregi și cînd oboseam copiind, începeam să desenez din imaginație. Îmi dădeam totuși seama că mă pierdeam adesea în fața lucrurilor, observînd iarăși pasiv realitatea lor, cum îmi pierdeam din mîini și compasul sau creionul ; sfîrșeam prin a mă simți supus și slab în fața lor, ba chiar prin a admite că sînt mai slab decît ele și că era o mare îngîmfare aceea de a le fi ales ca obiecte pentru studiile mele. În felul acesta desenele mecanice se dovedeau pînă la urmă de neînțeles, chiar și pentru mine, cu o serie de angrenaje care se încîlceau ca în fundul unei mlaștini ; mai întîi îmi venea în minte o mlaștină care le înghite și apoi, privind încă urzeala desenului în care angrenajele sfîrșeau prin a se suda pînă la a se confunda, îmi venea în minte o bucată de cositor care le-ar fi sudat cu adevărat, unindu-le toate laolaltă și înmormîntîndu-le zadarnic sub un scut.

În clipele de oboseală, părăseam desenele mecanice și mă apucam să desenez animale. Dar oboseala mă apuca din nou și dacă desenam calul vecinilor mei care păștea lîngă șanț, vedeam cum calul se enerva ca și cum ar fi fost stimulat de forțele pe care eu le pierdeam, și că forța lui,

mărită în felul acesta, îl chinuia și îl împingea să tropăie și să-și scuture capul, dilatîndu-și nările și ochii ; și vedeam cum fierbe în nările acestea forța lui, care aluneca apoi și vibra de-a lungul gîtului, pînă la piept, pînă la mușchii ca niște jumătăți de cupă, unde pielea lui era mai subțire, mai lucioasă și mai întinsă datorită pulsării sîngelui.

Atunci forța aceea mă cuprindea pe mine și eram stăpînit de ea în timp ce desenam calul, în așa măsură încît făceam mult mai mari decît era normal nările și cupele acelea și rotocoalele pieptului și piciorul enorm cu care calul izbea pămîntul și în care se concentra forța lui : piciorul pe care i-l făceam cel puțin cît o minge, sau ca trunchiul unui stejar ce se răsucea amenințător spre mine. Deseori eram uimit de concluziile acestea și chiar îngrijorat, pentru că mi-era teamă că mă voi risipi din cauza lor, că voi risipi sensul cercetărilor mele, că-mi voi pierde în felul acesta încrederea și împreună cu ea sănătatea și echilibrul sufletesc. Dar mai apoi reușeam să-mi stăpînesc gîndurile din care izvorîseră spontan concluziile acelea și să le părăsesc împreună cu ceea ce-mi sugerau ; și reușeam să-mi îndrumez corect gîndurile în sinea mea și să iau din ele doar ceea ce putea să-mi fie de folos ; atunci, îmi priveam desenele fără teamă și înțelegeam că erau doar încercări în care se găsea totuși, întotdeauna, nerăbdarea de a trece de aparențe și deci de a-mi urma calea. Puteam să mai pierd un an sau doi pînă să plec la Roma ca să-mi încerc norocul, în așa fel ca orbirea caracteristică norocului să dea rezultate

acolo unde nu dăduse rezultate vrednicia mea sau Massimina, cu dragostea ei, mai întîi, și cu aroganța ei și a celor din jurul ei, mai apoi.

Hotărîsem să mă duc și la preot, să aflu dacă puteam să-i fac vreun serviciu la Roma, sau dacă putea să-mi dea adresa vreunui domn care să aibă nevoie de o slugă.

Nu voiam să merg la Roma ca să destelenesc viile de pe colinele de la Frascati, sau ca să stropesc cicoarea la Prima Porta, sau ca să fac var la Torpignattara ; eventual aș fi dat o lovitură la un magazin de bijuterii și în orice caz aș fi servit mai bine pe vreun potentat care ar fi fost de acord să mă acopere cu ticăloșia lui. Mă gîndii, în sfîrșit, că vînzînd mașinile aș fi încasat o sumă care putea fi într-adevăr suficientă ca să-mi încerc norocul într-un fel oarecare ; eventual m-aș fi stabilit la Roma și aș fi chemat-o pe Massimina, pentru a îndeplini împreună obligațiile pe care le-ar fi putut cere administrarea averii aceleia ; astfel aș fi putut să iau legătură cu oameni de știință și filozofi, să mă duc și la Universitate, în decembrie, și să găsesc vreun adept al teoriilor mele.

Între timp mă gîndeam mereu să-i scriu Massiminei o scrisoare, dar de cîte ori o începeam o întrerupeam, de teamă că scrisoarea aceea nevinovată ar fi putut să fie citită de familia ei : astfel încît nu trebuia să vorbesc de dragoste și să-i spun că o mai iubeam și că noaptea căutam adesea vreo urmă sau vreo amintire a ei și a trupului ei. Nu mai scriam, deci, și pentru faptul că oricare gînd sau acțiune ori încercare pe care aș fi început-o era, în vremea aceea, la

orice oră a oricărei zile, infectată imediat şi cuprinsă de marea durere născută în mine, cu atîtea îndoieli şi plină de tristeţe, de gîndul că trebuia să scriu epistola aceea lui Callisto, pentru a da un răspuns obrăzniciilor spuse pe pragul casei mele de trimişii familiei lor.

Hotărîsem să nu răspund, dar hotărîrea aceasta nu reuşea să mă liniştească ; dimpotrivă, îmi dădea şi ea teama că ar fi fost dictată de laşitate, din moment ce trăgeam mereu concluzia — în timp ce supărarea apărea în corpul meu ca un alt organ — că ar fi fost mai folositor pentru nesupunerea mea şi pentru credinţa mea faţă de ştiinţă, să răspund într-adevăr lui Callisto printr-o scrisoare în care ar fi trebuit să înşir punct cu punct fiecare fapt, să explic maltratările, înşelăciunile suferite, pipăindu-le, descriindu-le astfel încît să le simtă chiar şi inima întunecată a celui ce ar fi citit scrisoarea, şi apoi să-mi explic în mod strălucitor şi transparent şi să-mi demonstrez teoriile pînă la arătarea evidenţei adevărului.

Dar o asemenea scrisoare ar fi fost socotită o provocare şi ar fi unit şi mai mult împotriva mea familia Massiminei, încît aş fi fost cu adevărat împiedicat să mă mai găsesc o clipă singur cu Massimina sau să pot comunica într-un fel oarecare cu ea. Mă plimbam pe cîmp, dar fiecare plantă şi fiecare brazdă îmi aduceau în minte scrisori de aşternut pe hîrtie : una pentru Massimina, alta de supunere şi de renunţare, o alta cetăţenească de afirmare a ideilor mele. Fiecare frunză, acum cînd toate se subţiaseră pe codiţele lor sau cădeau încă nerăsucite de tot din cauza secetei, era o pagină pe care aş fi putut

scrie primele cuvinte ale acestor epistole ; şi fiecare frunză, frumoasă sau urîtă, ca şi fiecare fir de iarbă, de stuf sau de fereguţă, îmi inspirau cuvinte dulci pentru scrisoarea de dragoste, ori altele exacte, grele şi răspicate pentru scrisoarea cetăţenească sau altele amăgitoare pentru scrisoarea de renunţare.

Se întîmpla ca pămîntul, poate din cauza anotimpului, să mi se supună mai bine, să se supună mersului meu şi privirii mele, poate şi din cauza obiceiului său de a servi şi de a se adapta şi netezi sub pasul celor puternici, dat fiind că a devenit complice, după atîtea milenii, al celor care îl posedă. Pămîntul acesta, chiar dacă era pămîntul meu din San Savino, acela al lecturilor mele ştiinţifice şi al descoperirilor mele, şi care adesea îmi dăduse cu componentele lui o dovadă şi un obiect de ştiinţă, acum îmi spunea că avea să fie cu adevărat al meu, şi-mi arăta fertilitatea lui, cîmpiile lui mai adăpostite şi coastele lui mai domoale şi-mi spunea că avea să fie al meu din plin, dacă mi-aş fi negat ideile şi mi-aş fi prezentat renunţarea sub boltele administraţiei bisericeşti. Aceasta ar fi putut să fie ultima cale. Şi m-am gîndit, într-o împrejurare, că, după cîte am suferit, n-aş fi putut scrie niciodată o scrisoare de renunţare adresată familiei Massiminei, în care ar fi trebuit să-mi înşir ideile (pentru a le defăima, umilind în clipa aceea fiecare zi pe care o trăisem, fiecare bucăţică de carne din trupul meu şi fiecare zvîcnire a minţii mele) ; ci mai degrabă o asemenea scrisoare aş fi scris administraţiei bisericeşti, adresîndu-mă demnităţii acelora care ar fi putut citi în saloanele Epis-

copiei expunerea mea, încruntîndu-şi apoi sprîncenele faţă de argumentările mele, lăsîndu-se cuprinşi de îndoială şi acceptînd concluziile mele ca o revoltă şi ca o nobilă înfrîngere, dar niciodată, cum ar fi făcut familia Massiminei, ca o victorie a neştiinţei şi ca o risipire totală şi definitivă a unei grămăjoare de cugetări urzite împotriva stupidităţii şi obrăzniciei care se simţeau ameninţate. Ideea de a scrie o epistolă administraţiei bisericeşti îmi plăcea, căci începeam să am chef să renunţ la singurătate şi în schimb să lupt, chiar dacă ştiam că voi fi rănit, şi să dau curs nefericirii care mă cuprindea mai mult decît însăşi pasiunea studiului şi descoperirilor.

Boala îmi oferise tovărăşia lungă a suferinţei şi mă puteam găsi într-adevăr pe punctul de a începe să mă deplîng şi să cad de acord că sînt persecutat şi apoi să-mi ofer grumazul celor ce mă persecutau, cu atît mai mult cu cît în felul acesta i-aş şi putut face să descopere, în momentul în care şi-ar fi înfipt spada în el, cît eram de mare şi de bogat şi din ce material preţios eram alcătuit şi ce ţîşnire neînfrînată de idei şi de sînge s-ar fi dezlănţuit din rănile deschise de cruzimea lor.

Din fericire, mă duceam la plimbare şi făceam mereu descoperiri, chiar în mijlocul pămîntului aceluia care îmi apărea acum cu dulceaţa ultimilor struguri ce rămăseseră să se ofilească în fermele părăsite de pe colinele de la Monlione; drept care, plimbîndu-mă şi făcînd descoperiri, mă întăream chiar şi în faţa caselor pustii a căror sleire o simţeam, ca şi sensul vieţii pe care o avuseseră şi pe care încă o aveau în raţiunea posibilă a

unei existenţe libere şi mai norocoase a ţăranilor, chiar la Monlione, dacă Monlione ar fi devenit un colhoz plin de maşini, bogat în culturi noi, în geometrie şi tehnică, ţăranii înşişi conducîndu-se ; şi în timp ce mă gîndeam la tristeţea ţăranilor acelora care se duseseră să se înroleze în armata sclavilor la Roma, regăseam în mine sensul original, simplu, încă foarte mărunt dar sigur, al descoperirilor mele. Sensul acela era în acelaşi timp contactul pe care îl simţeam cu un automat-autor şi cu studiul meu : era studiul meu, ba chiar singurătatea mea, neîncrederea mea faţă de părinţii mei şi lumea lor, ca şi faţă de orice doctrină care îmi era pregătită mai rău decît un prînz prost. Şi sensul acesta, care rămăsese mereu acelaşi de-a lungul atîtor ani, fusese totuşi încurajat de viaţa mea şi de justificările pe care treptat ştiusem să i le dau, de adevărul pe care el îl imprimase vieţii mele şi chiar în jurul meu, căci, fără voia mea, mulţi mă socoteau ciudat şi mă atacau şi-mi întindeau curse ; şi nu numai cei care din adevărul meu ar fi putut obţine o dreptate ce ar fi condamnat egoismul lor şi nedreptăţile lor, ci chiar neştiutorii, dacă este adevărat că în zilele în care eram bolnav şi nu puteam să mă ridic din pat aceşti vecini ignoranţi veniseră să spargă toate uşile casei mele, să rupă treptele de la intrare, să dea drumul porcilor şi să-i gonească în vii şi în porumbişti, să-mi lovească şi să-mi răstoarne butoaiele.

Dar mi-am păstrat forţele şi am luptat împotriva slăbiciunii de a mă preda administraţiei bisericeşti şi de a fi asemeni pămîntului, care, spre

iarnă, își leapădă puterile și culorile, pentru a-și începe declinul și a se îngropa în sine.

Pînă ce mașina eliberatoare, după cum mă așteptasem, fu slobozită pe cer : sputnicul roșu care străpungea toate învelitorile iadului și ale raiului, care despica deasupra capetelor noastre învălmășeala haotică și-i obliga și pe țărani, vecinii mei, să-și înalțe capetele. Aceea era mașina adevărată a eliberării tuturor, îngerul cel mai înaripat care se ivise vreodată. Emoționat, hotărîi să plec îndată la Roma, unde aș fi putut face avere și unde ideile mele ar fi putut triumfa, în timp ce eu aș fi putut găsi un grup de discipoli ori protecția cuiva care, cu un singur gest, ar fi poruncit administrației bisericești, obligînd-o să meargă toată în procesiune și să intervină pe lîngă familia Massiminei.

Mi-am petrecut ultimele zile alegînd cu grijă, unul cîte unul, lucrurile pe care aveam să le duc la Roma, îmbrăcăminte și altele. Nu reușeam să le selecționez, copleșit de sentimente de afecțiune, în toiul neliniștii zborului spațial care mă domina încă, asemeni unei ninsori, ca și dorul ce mă încerca pentru lucrurile pe care nu le părăsisem încă și deasupra cărora zburase și sputnicul roditor. Începui prin a trece pe listă pînă și dulapurile și paturile și lădoiul, ba chiar acoperișul l-aș fi trecut de-aș fi putut, sau fereastra camerei mele, sau pardoseala camerei matrimoniale cu cărămizile ei de pe jos, pe care răsunaseră pașii Massiminei. În primele zile am făcut o listă foarte mare, apoi am scurtat-o în fiecare zi, pînă cînd am hotărît să nu duc nimic în afară de hainele de pe mine, pantofii, un fular, statueta și banii.

În zilele următoare m-am dus să vînd mașinile și am obținut abia trei sferturi din suma pe care o plătisem pe ele cu cîteva luni în urmă. M-am dus să depun mai mult de jumătate din suma aceasta la Casa de Economii, în contul ipotecii, iar restul l-am păstrat pentru Roma. Noaptea, am numărat banii și mi s-au părut puțini. Atunci, pentru că era încă devreme și noaptea întunecată de sfîrșit de octombrie mi se păru favorabilă, mă gîndii să mă duc să iau ceva din vila contesei Carsidoni. Mă dusei spre locul acoperit cu trestii și spre vilă, urmînd același drum pe care îl foloseam cînd mergeam la bibliotecă. Intrai în incintă urcîndu-mă pe aceeași magnolie, mulțumit cu fiecare pas pe care-l făceam, în timp ce coboram printre ramurile magnoliei, ca și cum m-aș fi regăsit și pe mine și tihna zilelor mai fericite. Petele pe care mi le lăsau în palme erau și ele o satisfacție și mă gîndeam că magnolia mă ajuta să mă camuflez ca un hoț, să mă mîzgălesc, pentru ca albeața pielii mele să nu fie observată de cineva. Intrai în vilă și începui să aleg ; urcai și la caturile de sus și găsii alte cîteva casete de argint, dar văzui că multe lucruri fuseseră luate și observai că multe mobile erau goale. Atunci deschisei cîteva casete, pînă găsii niște mărunțișuri de aur și niște cutioare și, în interiorul acestor cutioare, cîteva bijuterii și un colier cu rubine care-mi umplea palma și care strălucea și era greu ca o stea. Mă gîndii îndată la Massimina și pusei în buzunar și colierul. Privii tablourile contesei și mă gîndii că într-o altă ocazie aș fi putut să le iau și pe acelea. Apoi ieșii, coborîi pe magnolie, fără să privesc măcar aleea, și mă cufun-

dai în noapte, umblînd pe cîmp, printre brazde și gropi, pînă în vîrful colinei. Apoi, făcînd același ocol mare pe care-l făceam cu ani în urmă, către bălțile de la Santa Maria delle Selve, ca să evit căsuțele și martorii, mă îndreptai spre casă căutînd scuturile acelea de argint care mă însoțiseră data trecută și pe care le lovisem ca să-mi afirm libertatea și s-o disprețuiesc pe-a dușmanilor și ca să aud dacă scuturile acestea au vreun mesaj.

Găseam acum băltoace noroioase și fără nici o strălucire, fără nici un metal sau semn, deci fără nici o corespondență precisă. Găseam un noroi scîrbos, cum li se întîmplă vînătorilor, și cu greu dibuiam cărarea care să mă ducă la vîrful cel mai înalt din spatele casei mele. La un moment dat mă aflam printre trestii ca un om pierdut, apăsat de greutatea lucrurilor pe care le luasem de la contesă, pînă ce stîrnii un stol de rațe și niște sitari. La fiecare bătaie de aripi sitarii țipau o dată sau de două ori, în timp ce rațele se liniștiră abia cînd fură mai slobode, în înălțime, arcuindu-și piepturile în lumina zorilor.

Privii rațele mai mult decît sitarii, pentru că aceștia, cu ciocurile lor ascuțite, speriați și urmînd un plan potrivnic, se duceau îndată să se ascundă în întuneric, după vreun alt mănunchi de trestii ; rațele, în schimb, se ridicaseră într-un zbor înalt, măreț, pentru că din țipetele lor rezultase o înțelegere asupra drumului de urmat.

Ajunsei la capătul acelor mlaștini în timp ce mă gîndeam că și animalele pot comunica între ele și pot să aibă o limbă și pot lua o hotărîre în comun, chiar și sitarii rătăciți care încercau să se regrupeze în perechi, țipînd.

De pe culmea dealului, puteam acum să-mi văd casa, șirurile de viță-de-vie și răsuflarea tuturor brazdelor de pămînt pregătit pentru însămînțare, pe locul pe care mi-l furase administrația bisericească, unduit, larg și aburind generos ca spinarea unui cal.

În timpul zilei luai hotărîrea să nu vînd de data aceasta lucrurile contesei la Pergola, ci la Roma ; urma să pornesc deci cu o gentuță, și astfel plecai cu cursa prin Pergola și Fabriano. Mărturisesc că dimineața, cînd era încă întuneric și lucrurile erau îngrămădite neclar în jurul meu, toate laolaltă, mă cuprinse o neliniște și simții că fularul din jurul gîtului mă sufocă. Mă înapoiai, deschisei poarta pe care o legasem cu lanțul de la puț, îmi scosei fularul și-l legai în jurul lanțului, ca semn că voi reveni, că voi rămîne un om liber, că nu voi părăsi adevărul acela și că nu-mi voi călca vreodată în picioare ideile.

Mă întorsei la drum și pornii, mulțumit și hotărît, spre șosea. Pachetul pe care-l aveam în mînă, cu lucrurile de la contesa Carsidoni, era într-adevăr bagajul cel mai potrivit pentru plecarea mea și pentru hotărîrile mele.

LA PERGOLA, în timp ce cursa făcea o scurtă oprire, luai o cafea și apoi o alta cu lichior de anason, porție dublă, și apoi un păhărel numai cu lichior. La oprirea în Fabriano luai o altă cafea și alte două lichioruri și mă urcai fumînd mulțumit în trenul de Roma. Se făcuse ziuă și locurile din care veneam se zăreau limpezi, tăcute și întinse ca și cum ar fi trebuit să fie părăsite și lucrul acesta ar fi fost cuprins în înseși crăpăturile lor. După Fabriano, trenul făcea un zgomot asurzitor și pămîntul părea altul, străbătut de canale și coline și de bolte ca niște butoaie, parcă tocmai spre a primi și spre a întreține zgomotul trenului. Ferestrele trenului se mișcau și se izbeau încoace și încolo și trenul alerga iute, inconștient și grăbit ca și cum ar fi trebuit să se sfărîme la capătul fiecărui coborîș către Umbria. Nici nu părea un tren care merge spre Roma și nici cele patru persoane așezate în jurul meu nu păreau să meargă pînă la Roma : toate patru formau un grup confuz și vorbeau, doi de-o parte și doi de alta, întinzînd capul și mîinile lor roșii înainte, în timp ce-și atrăgeau atenția să nu piardă lucrurile pe care le aveau, numărîndu-și-le într-una. Aveau

accent marchegean, nu cu mult deosebit de al meu, dar mai apropiat de cel al Massiminei ; ca și Massimina, rosteau o sumedenie de „o" și de „u" și sfîrșeau fiecare cuvînt subliniind ultima silabă cu „o" și „u", tocmai ca pe lîngă Doglio, către Umbria și către munți, ca în cîntecele din Vinerea Mare și de Crăciun, sau ca în pastoralele de dragoste, în care pînă și cuvintele *fiore* și *amore* au un accent îndurerat, însîngerat de „o"-urile și „u"-urile care țîșnesc ca niște gîlgîiri pasionate. Eu, în schimb, îmi băusem lichiorul de ananas, așa că am încercat să vorbesc și eu ca să aud cum răsuna vocea mea și dacă „o"-ul pronunțat de mine, la sfîrșit, se pierdea către cerul gurii sau ieșea pe nas o dată cu damful de lichior.

Spusei :

— Fiți veseli, fraților, că mergem la Roma !

Toți patru răspunseră :

— Da, așa-i !

După vorbele mele se înveseliră cu adevărat și începură să vorbească despre sărbătorile pe care le petrecuseră și, cînd ajungeau la ceva ce le plăcuseră, spuneau în cor :

— Frumoos, frumoos !

Și eu :

— Trăiască sfîntul Romualdo, protectorul frumosului oraș Sassoferrato !

— Ei, da, răspunseră ei, și apoi spuseră : Dumneata ești vesel, se vede că te-ai căpătuit.

— Dar de unde știți ? întrebai eu. E adevărat că m-am căpătuit, chiar dacă averea aceasta este deocamdată numai a mea ; merg la Roma toc-

mai ca să o fac cît mai mare cu putință și să o împart cu toată lumea.

Cei patru nu pricepură sau, cel puțin, cei trei bărbați, care nu continuară discuția ; femeia însă, care era în vîrstă, se pregăti să spună ceva, dar mai apoi se uită în sus ca și cum ar fi uitat ce voia să zică, sau i-ar fi venit în minte, după mult timp, un gînd ciudat : amintirea unui vis sau a unei întîmplări îndepărtate, care ar fi revenit numai ca să piară iar. Pentru a se liniști, își plecă îndată ochii spre lucrurile ei, le pipăi și se așeză mai bine lîngă ceilalți. Reîncepură să povestească cum se desfășurase strînsul recoltei și să spună ce ar fi trebuit să facă țăranii, rudele lor, care rămăseseră încă prin părțile Arceviei și ale orașului Sassoferrato. Stătui și ascultai vorbele lor. La un moment dat unul spuse că și în părțile mai favorizate, în care pămînturile erau mai bune, țăranii plecau, chiar dacă aveau pămînt pentru că era mai convenabil să se ducă la Roma, mai ales pentru proprietari, și să deschidă acolo vreo prăvălie. Cu cinci zile în urmă, spunea el, în tren, întîlnise un proprietar de pămînt de la Doglio, care o întovărășea la Roma pe-o fată care plîngea.

Efectul lichiorului de ananas dispăru, pentru că era clar că fata aceea era Massimina. Îl întrebai :

— Cum o chema pe fata aceea ?

Răspunse :

— Nu știu, taică-său nu i-a spus de loc pe nume.

— Cum îl chema pe tatăl ei după numele mic sau după cel de familie ?

— Nu știu, pentru că fata plîngea și spunea doar : dumneata, dumneata.

— Avea multe alunițe pe obraz ?

— Da.

— Alunițe multe de tot și sub ochiul stîng ?

— Da.

— Cum era pieptănată ?

— Nu știu, nu-mi amintesc.

— Știi unde se duceau ?

— La Roma.

— Dar în care parte a Romei ? Nu spuneau unde se duc ? La Prima Porta sau în vreun alt loc ?

— Nu știu, dar fata vorbea de niște rude.

— Nu-ți aduci aminte dacă fata aceea avea un medalion la gît, dacă se numea cumva Massimina, dacă locuința rudelor era către Porta Furba ? Dacă fata avea în cap un pieptem alb ?

În loc să-mi răspundă, omul rîdea ; apoi îmi spuse că nici nu era chiar atît de sigur că tatăl și fiica erau din Doglio și că nu-și putea aminti — și asta cu siguranță — decît că atunci cînd fata vorbea cu tatăl ei și îi spunea „dumneata", își scutura capul către locurile de unde veneau și-și întindea mîinile și bătea și din picioare ca pentru a înțelege prin acel „dumneata" o familie întreagă sau de-a dreptul un șir întreg de rubedenii. Mă ridicai în picioare și spusei :

— Asta-i adevărat ; era chiar ea, Massimina, pe care mi-o răpea taică-său și toate rudele ei și care încerca să se apere.

— Vai, spuse omul acela, eu n-am zis asta și trebuie să spun că nu mi s-a părut că tatăl ei o ducea cu sila, pentru că nu era legată și nici n-o

ducea cu bîta. Tatăl ei ședea într-un colț, părea necăjit, și chiar se plîngea că trebuie să călătorească la Roma ; și mai trebuie să spun că după Foligno fata s-a ridicat în picioare, privea curioasă și chiar începuse să vorbească cu un feroviar, ieșind cu el pe coridor. Sînt atîția țărani care merg la Roma, cum mergem și noi, din toate părțile, și mai ales din regiunea Le Marche ; nu poți să fii sigur deci că în ziua aceea era tocmai soția dumitale. Dar pot să-ți spun că la Roma lucrurile se aranjează, într-un fel sau altul. Dacă ai s-o regăsești, o să-ți dai seama că va fi ușor la Roma să te înțelegi cu ea, uitînd îndată toată supărarea din satul dumitale ; sau, la Roma, după ce ai văzut-o, poți să o pierzi, fără să suferi, și să te duci dumneata într-o parte și ea în alta, în cartiere diferite, fără să vă mai întîlniți niciodată. Ne ducem cu toții la Roma nu numai ca să ne ostenim mai puțin ori ca să cîștigăm parale, ci tocmai ca să ne alinăm tristețea. O să vezi, prietene, că la Roma treburile dumitale au să se lămurească.

— Îți mulțumesc, îi răspunsei, pentru ceea ce mi-ai spus ; sînt sigur că femeia din ziua aceea era Massimina Meleschi, sînt mulțumit de treaba asta și ard de nerăbdare s-o urmez la Roma și s-o regăsesc, căci de cum oi ajunge la Roma o s-o caut din poartă în poartă ; simt că trenul acesta aleargă după cel al Massiminei și că o voi ajunge, iar atunci, împreună, vom putea uita, cum spui dumneata, supărările, măcar că eu nu-s supărat de loc și sînt în schimb sigur că mărinimia pe care o simt se trage și din mulțumirea de a putea s-o îmbrățișez atît pe ea cît și familia ei.

— E-n regulă, spuseră ei, dar cum o să reușești s-o regăsești ? Fii atent, că-i greu ; uneori e greu și dacă ai adresa. Spune-ne cum te cheamă și unde o să te stabilești la Roma ; dacă vreunul din noi va avea într-o zi norocul să o întîlnească pe Massimina dumitale, te va anunța imediat. Noi patru locuim în locuri diferite și cunoaștem suburbiile și cafenelele de marchegeani.

— Vă mulțumesc foarte mult, răspunsei ; pe mine mă cheamă Anteo Crocioni, dar nu pot să vă spun unde o să mă duc, pentru că deocamdată nu știu nici eu. Știu doar că peste cîteva zile mă voi duce la Universitate ca să vorbesc cu cîțiva profesori și să le prezint planurile mele.

— Prin părțile Universității nu-s mulți marchegeani și dacă este vreunul, e dintre aceia care au plecat la Roma încă dinaintea războiului : vreun portar sau vreun proprietar de pămînt, cu soția, care ține chiriași în pensiune. Te sfătuiesc să iei duminica unul din autobuzele roșii care dau ocol orașului și apoi unul din cele negre și să te învîrtești încoace și încolo prin Roma, căci se poate întîmpla să-ți vezi soția.

După vorbele acestea cei patru își scoaseră mîncare și băutură și-mi oferiră și mie. Mîncînd, uitară cu totul întîmplarea mea și începură să vorbească de munca lor și de bani ; cît se cîștigă pe oră, cum se muncește într-un ceas, din cîți franci e făcută ora, cum se cheltuiesc mai repede lirele la Roma ; cum se pot pierde banii ; despre dobînzile băncilor ; despre casele care pot fi cumpărate ; despre cît poate cîștiga o fată de serviciu ; cum trebuie să folosești banul la Roma și ce bani frumoși poți cîștiga pe oră ; cît e de ușor

să lucrezi atîtea ore pe zi ca să cîştigi atîţia bani şi cît este de lungă ziua, fără să fie obositoare ; cum toată Roma nu-i făcută din altceva decît din zile de lucru şi din bani şi despre cît costă o anghinare şi cît un kilogram de struguri sau un metru de stofă ; cum trebuie cultivate grădinile de zarzavat ale călugărilor şi cum se despart uneori stăpînii, fără nici o grijă, de lucruri care de fapt fac o avere ; cum iubesc sau nu iubesc călugării banii, cît este de uşor să prinzi mierloi în grădinile de zarzavat ale călugărilor şi să-i mănînci fripţi, economisind banii pe care i-ai da la măcelărie ; cît de scump e vinul, cum îl mai beau toţi, încît poţi să obţii oricînd un pahar pe degeaba ; cum se poate face curăţenie în restaurante şi hoteluri duminica dimineaţa şi se pot cîştiga o mie de franci, o mie de lire, o grămadă de bani, şi cum este posibil să capeţi o traistă cu bucăţele de carne, ca să-ţi faci o supă seara, dacă ziua mănînci hrană rece pentru a economisi timp şi pentru a nu pleca de la muncă ; cum deseori, după ce strîngi parale, e bine să-ţi cumperi o tutungerie sau să-ţi deschizi o cafenea cu sală de petreceri la periferie, dar în ce fel trebuie să-ţi alegi periferia ca să nu nimereşti într-o mahala numai cu meridionali ; cum se mărită fetele : mai mult cu negustori decît cu funcţionari ; cum te poţi stabili chiar în centrul Romei şi să locuieşti într-o casă veche în spatele lui San Cosimato sau la Parti şi cum poţi să obţii un post la Minister pentru fiu, adesea prin preoţi sau protectori sau portari ai palatelor apostolice, aproape toţi marchegeani, sau prin feciori în casă ori cameriste ale miniştrilor, marchegeani şi aceştia, aproape

toţi ; cît este de strălucitor Soarele la Roma şi cum nu are, ca la noi, chipul trist în timpul iernii ; despre riscurile prin care trec fetele dansînd în fiecare sîmbătă şi în fiecare duminică ; şi cum, dacă rămîn însărcinate, se pot obţine ajutoare de la arhiepiscopie şi se pot aranja apoi, fără copil sau chiar cu copilul, pe lîngă vreun înalt funcţionar sau magistrat ; cum o dată făcuţi banii, nu-ţi mai convine să te înapoiezi în provincie sau în sat, mai ales în sat, ca să cumperi terenuri şi case ; cum e bine, eventual, să te duci către litoral, la Marotta sau la Senigallia ; cum e bine de asemenea să-ţi dai copiii să înveţe, în unele cazuri, dar nu mult, eventual să iasă medici ; şi cum ziua de odihnă la Roma poate fi petrecută cu alţii fără să cheltuieşti mult, dacă nu ai meteahna celor din Roma de a merge la restaurant, de a mînca în oraş şi de a te duce la cinematograf, ducîndu-te în schimb în biserici, care sînt foarte frumoase şi unde poţi căpăta uşor, cu ocazia anumitor slujbe religioase sau binecuvîntări de după-amiază (mai ales dacă intri în curţile interioare şi vorbeşti cu călugăriţele şi cu călugării sau cu preoţii de diferite grade), pomeni şi relicve şi uneori chiar case cu chirie la mănăstiri sau posturi de portar foarte avantajoase şi bani şi autorizaţii de intrare în Vatican ; şi cum poţi cumpăra la Vatican ţigări cu preţ redus, zahăr, tutun, cafea, şi poţi revinde totul cîştigînd alţi bani ; şi eventual să ai o grădiniţă în centru, în care să se ascundă de asemenea mierloi mari ca nişte cocoşei şi chiar sturzi, să o ţii în ordine şi să cultivi salată şi alte verdeţuri de vîndut la palatele din jur, din uşă în uşă, în afara pieţii, la preţuri

foarte mari, şi să capeţi barem o haină pe trei sute de grame de salată, o pereche de pantofi pentru doi dovlecei ; cum stau de bine banii la Casa de Economii Macerata, care este una dintre cele mai tari din Italia, unde-şi ţine banii şi Vaticanul, şi cît este de convenabil să-ţi iei banii ca să te duci în centru, de Anul Nou, ca să vezi oraşul şi să pui o scrisoare la cutie sau să dai un telefon ; şi cum nu trebuie să te sperii dacă ţi se pare că ai o sumă mare avînd zece mii de lire, cînd e clar că zece mii de lire pot fi cheltuite la Roma de doi oameni, într-o cafenea, în două minute.

Eu stam şi ascultam toate astea, pentru că ştiam că aveau să-mi fie de folos spre a cunoaşte mai bine obiceiurile marghegeanilor şi pentru a şti unde să mă duc să-i caut, şi cînd şi cum. Îmi părea rău că nu luasem cu mine o fotografie a Massiminei, pentru că cercetările mele ar fi fost mai uşoare, ba chiar foarte uşoare dacă aş fi lăsat fotografia la portarul Casei de Economii Macerata şi l-aş fi întrebat apoi, după ce ar fi recunoscut-o, de adresa ei şi de locul ei de muncă şi cîţi bani — în sfîrşit banii ei — cîştiga pe săptămînă sau pe zi sau pe oră. În timpul acesta eu aş fi putut să mă duc la Universitate şi să aflu şi cum să mă prefac (pentru că n-aş fi avut nevoie să lucrez, cu banii pe care-i aveam şi cu bijuteriile contesei), cum să mă prefac că am un cîştig de două ori mai mare decît ea sau de două ori mai mare decît al unuia din fraţii ei, care ar fi urmat desigur drumul arătat de vorbele tovarăşilor mei de călătorie şi care deci, chiar lucrînd

paisprezece ore pe zi, ar fi putut cîştiga maximum o mie cinci sute de lire pe zi.

Eram mai liniştit, mai ales după ce căpătasem adresa acelei case de economii, şi din cauză că îmi venise ideea cu fotografia, care mi-ar fi permis s-o regăsesc pe Massimina în cel mult treizeci de zile, dacă-i adevărat, cum spuneau cei patru, că depunerile de bani era bine să le faci la fiecare cincisprezece zile, ca să capeţi maximum de dobîndă.

După ce mîncai, adormii şi mă trezii cînd trenul intrase în şesul din apropierea Romei, aproape de Orte, urmărind cotiturile unui rîuleţ distrat şi moale ca o cîrpă. Începui apoi să privesc cîmpia, pentru că şi cei patru din jurul meu o priveau fără să mai vorbească, gînditori, ducîndu-şi mîna la gură şi scărpinîndu-şi mîinile şi capul. Cîmpia era părăsită şi nicidecum roditoare ca grădinile călugărilor de care vorbiseră ei ; şi merserăm aşa pînă ce intrarăm printre case, pe un soare puternic, către ora două după-amiază, printr-un nor de praf care plutea în aer, între case şi calea ferată, deasupra tuturor liniilor de tren şi cantoanelor.

Trenul se opri şi eu îmi salutai tovarăşii de drum, urîndu-le noroc, în timp ce ei îmi spuneau numele lor şi adresele. Plecai îndată însă, pentru că nu aveam bagaje şi eram nerăbdător să văd Roma şi să fiu de capul meu, să cutreier toate străzile, toate locurile pe unde era Massimina sau prin care trecuse cu puţin înainte ori prin care ar fi putut trece în clipa aceea. Îmi închipuiam, plin de încredere, că Massimina lăsa poate în urma ei o dîră luminoasă, ca un melc, şi că aş putea

s-o regăsesc repede, în atmosfera aceea de paradis a Romei pe care mi-o descriseseră cei patru.

Acum, cînd mă gîndesc din nou la toate lucrurile acelea, văd cît de puţină dreptate aveam să fiu mulţumit şi cît de neadevărată era povestea despre fericirea Romei, îmi dau bine seama cu cît ar fi trebuit să fie mai mare încrederea pe care o aveam, ca să ocupe tot locul pe care-l avea atunci în inima mea mulţumirea. Ar fi trebuit să am mai multă încredere în mine însumi şi în studiile mele decît în Massimina şi în întîlnirea cu ea ; ar fi trebuit să am mai multă tărie în studiile mele şi mai multă rîvnă în planurile pe care mi le făcusem în legătură cu Universitatea ; ba chiar ar fi trebuit să mă dedic mai ales Universităţii şi Consiliului Naţional al Ştiinţelor, decît să-mi pierd tinereţea şi sentimentele în circul şi-n cercul căutării Massiminei.

Dar am început şi eu numaidecît să mă tem în privinţa banilor, ca toţi ceilalţi marchegeani ; şi cînd am văzut că la Universitate, ca să mănînc de două ori pe zi la cantina studenţească, să-mi cumpăr cărţile de filozofie, de mecanică, de ştiinţă a construcţiilor etc., să tipăresc cîteva fragmente din tratatul meu şi să-l împart studenţilor Universităţii, ca să vorbesc cu ei şi să le ofer de băut într-o atmosferă de simpatie şi de înţelegere, cum spuneau ei, ca să public anunţurile în ziarul *Il Messaggero* fie pentru a o căuta pe Massimina, fie pentru a căuta adepţi pentru Academia Prieteniei între popoare, fie pentru a găsi pe cineva care să finanţeze studiile mele..., cînd am văzut aşadar că banii mi se topiseră aproape cu totul, în cîteva luni, că-mi pierd mult din încre-

dere şi că simt puternică nevoia de a o găsi pe Massimina, m-am angajat la circul din piaţa Ostiense, ca îngrijitor al menajeriei, ceea ce însemna că trebuia să îngrijesc de cuşca leilor şi să fiu adesea în contact cu fiarele acestea şi boturile lor, într-atît încît să-mi fie pînă la urmă scîrbă, să-mi pierd orice curiozitate şi să-mi vie chef să le lovesc ca să le fac să se trezească din somnul lor teribil, din tainiţele cuştilor, din lenea lor de maşini imperfecte şi cu un singur program.

Mă angajasem la circ cu speranţa de a o găsi pe Massimina, cînd ar fi venit la vreun spectacol sau cînd ar fi trecut prin Piaţa Ostiense, care-i ca un însemnat port la mare, plină de străzi, de tramvaie şi de trenuri, pe unde se intră în Roma şi se iese din Roma spre Ostia, Napoli şi Italia de jos, de unde se merge la poştă sau la cazarma pompierilor ori la Testaccio, San Paolo sau Garbatella.

Dar cît durară sărbătorile de Crăciun, Massimina nu se ivi niciodată la circ. Eu, ascuns în haina mea, priveam în toate părţile în timp ce montam cuşca leilor ; rămîneam şi în timpul reprezentaţiei îmblînzitorului, care se proţăpea cu lancea în mînă, şi priveam printre staluri, încît, dacă leii ar fi încercat să-l mănînce pe îmblînzitor, nici nu mi-aş fi dat seama, pînă la sfîrşitul ospăţului. Înfuriat că nu-i respectam curajul şi arta şi pentru că aveam mai mult curaj cu leii decît el, dat fiind că intram în cuşti şi-i loveam cu picioarele ca să-i fac să se mişte din patul lor de excremente, îmblînzitorul îmi trăgea uneori printre gratii cîte o lovitură de bici, în timp ce priveam spre public, dar haina roşie de

pe mine era groasă şi mai groase decît ea erau dispreţul meu şi răbdarea mea.

Între timp Massimina devenise o idee fixă şi nu exista loc în care să nu-mi închipui că aş putea-o găsi. Dar Roma era atît de mare, de zăpăcită, de stupidă şi de distrată ca şi leii mei, încît nu-şi putea aminti de ea ; sau ar fi putut să-şi amintească, măcar a doua zi, cei de la barul marchegeanilor, poate vreun portar, ori portarii de la Casa de Economii Macerata, dacă ar fi văzut-o pe Massimina sau o femeie care putea semăna cu ea sau o femeie cu multe aluniţe sau o femeie de la Doglio sau de la Serra sau de la San Savino. Nu puteam să lovesc Roma cu picioarele, cum loveam leii, şi de aceea aproape că nici nu mai aveam speranţă.

Profesorii de la Universitate erau şi ei foarte îngîmfaţi, ca şi îmblînzitorul şi portarii de la Casa de Economii ; răspundeau cu jumătate de gură şi nu vorbeau despre publicarea mea, nici de studiile mele şi nici de posibilitatea de a se împăuna cu descoperirile mele, dacă ar fi continuat studierea ideilor mele cu mijloacele pe care avuseseră norocul să le obţină de la societatea aceea pe care o apărau şi ei acum de asaltul bieţilor creştini. Într-adevăr, la Roma, în faţa îmblînzitorului şi a cetăţenilor oraşului, în faţa portarilor galonaţi ai Casei de Economii Macerata, îngîmfaţi şi ei ca profesorii de la Universitate şi ca îmblînzitorul circului, mă simţeam un biet creştin, un biet amărît, adică singur, slab, nevinovat, prost hrănit, frumos, cu mîinile calde, în posesia unui mare adevăr, atît de mare încît să nu poată fi priceput de cei care nu aveau puterea şi avîntul de a şti să citească dintr-o aruncătură de ochi o pagină întinsă ca cerul întreg.

Mă simţeam un biet amărît, ca paiele şi carnea dată leilor, ca măgarii duşi la tăiere, un biet amărît ca o vrabie şi nu ca un mierloi din grădina călugărilor, dintr-aceia din care văzusem şi eu, sau ca un porumbel de pe marile cupole şi marile biserici, de marmură albă şi neagră, sculptate ca nişte ţeste ; un biet amărît, adică singur şi de capul meu, plin de dragoste faţă de fraţii mei, chiar dacă nu izbuteam să găsesc în jur nici un frate.

Păstram casetele contesei Carsidoni şi statueta ascunse în culcuşul meu şi adeseori le priveam ca pe singurii mei fraţi.

Din fericire, către Crăciun, se alătură la circ „Taraba cu Nuga", a cofetăriei Burri din Città di Castello ; taraba aceasta era ţinută de un bătrîn şi de fiică-sa ; tatăl era pe jumătate paralizat, fata, în schimb, foarte iscusită, de vreo treizeci şi cinci de ani, destul de frumoasă, chiar dacă avea gleznele umflate şi roşii din cauza şederii în picioare în spatele tejghelei şi din pricina muncii îndelungate. Femeia aceasta se numea Elsa şi-şi pierduse logodnicul, un bărbat din Città di Castello, care căzuse prizonier în Texas în timpul războiului.

Începui să dau o mînă de ajutor Elsei şi tatălui ei, iar în zilele în care era lume mai multă, în zilele Carnavalului, stăteam lîngă plite şi chiar la vînzare, pentru ca Elsa să poată continua cu plămăditul prăjiturilor, în timp ce tatăl ei, pe jumătate paralizat, şedea pe scaun, ţinîndu-şi capul ceva mai încolo de tejghea, şi privind aproape

întotdeauna în sus către un peisaj reprezentînd localitatea Città di Castello, pictat alături de numele întreprinderii pe firma tarabei. M-aş fi putut uni fără îndoială cu această Elsa, să lucrez cu ea şi să mă învîrtesc tot anul între Città di Castello şi Roma, prin tîrgurile şi pieţele din Gubbio, Foligno, Todi, Spoleto, petrecîndu-mi Crăciunul la Roma şi vara la mare, între Fano şi Senigallia.

Elsa şi tatăl ei aveau o casă la Città di Castello ; „cu tot ce trebuie", îmi spunea Elsa, gata de locuit, aranjată astfel încît ar fi fost de ajuns să aprinzi luminile şi focul dacă era iarna.

Elsa nu mă întreba nimic în legătură cu studiile mele, dar seara, cînd mă duceam să sting luminile şi o ajutam să închidă taraba, ea, privind stelele de pe cerul nesfîrşit al Romei, mă întreba dacă eram cu adevărat convins şi dacă ştiam cu siguranţă că stelele alea se mişcau cu mare viteză şi că Pămîntul se învîrteşte, şi că omul, înainte de a fi om, fusese un animal, ca o maimuţă sau ca un peşte ; dacă era adevărat că într-o anumită perioadă tot Pămîntul era acoperit cu ape. Eu, cînd puteam, îi răspundeam că da, dar îi spuneam că ceea ce conta era viitorul şi nu ceea ce a fost, că fără îndoială omul progresase în starea lui fizică şi că tocmai de asta el este dator să studieze progresele pe care le-ar fi putut realiza el însuşi sau — tocmai în interesul lui filozofic şi moral — unele din creaţiile lui.

Elsa mă asculta convinsă şi la urmă se pierdea cu firea :

— Nu o să înţeleg niciodată lucrurile astea, spunea ea, îmi pare foarte rău, pentru că aş vrea mult de tot să le înţeleg ; şi n-o să le înţeleg

niciodată nu atît din cauza credinţei mele religioase, cît pentru că — poate din cauza vieţii mele şi a acestor patru stîlpi de tarabă lîngă care îmi risipesc tinereţea — nu am curajul să privesc în sus în nici un fel şi să mă gîndesc la o altă soartă şi la o schimbare a lumii.

Într-o seară îmi spuse că i-ar fi plăcut s-o însoţesc mereu şi că în februarie, după Carnaval, se sfîrşea sezonul la Roma pentru ei şi urmau să plece la Viterbo şi apoi, de Paşti, la Orvieto. Îi răspunsei :

— Dragă Elsa, sînt căsătorit, îmi iubesc nevasta şi am venit la Roma s-o caut. Nu vreau să greşesc cumva făcîndu-ţi rău ţie şi tatălui tău. Dacă la sfîrşitul anului vei veni iar la Roma, prin părţile acestea, ne vom întîlni şi poate că pînă atunci voi mai afla noutăţi şi voi putea deci să iau o hotărîre mai precisă şi în ce priveşte propunerea ta. Nu trebuie să crezi că eu nu apreciez propunerea ta, chiar dacă o las deoparte şi o pun în urma altor planuri ale mele ; dar planurile acestea trebuiesc respectate din pricina unor angajamente pe care mi le-am luat înainte de a te cunoaşte.

Nu-mi plăcea prea mult ideea de a fi cofetar toată viaţa, lucru care m-ar fi împiedicat să studiez şi să muncesc pentru mine şi să pot construi o maşină cu nuga, cu migdale sau cu vată de zahăr, dar îi spusei Elsei :

— La sfîrşitul anului voi veni fără îndoială să-ţi vorbesc, iar dacă voi afla mai curînd noutăţi, în vara asta, luminoasă, voi veni să te caut la Senigallia sau la Fano.

Între timp mă gîndeam că la Paşte mă voi duce să o caut pe Massimina la casa ei, la Serra, sau că mă voi duce vara, de Ferragosto[1], cînd pe muntele Catria este sărbătorit sfîntul Albertino. În vremea aceasta aş fi putut s-o caut mai uşor la Roma, după plecarea circului. Mă gîndeam să mă dedic complet studiilor şi, mai ales, căutării sistematice a Massiminei, în perioada dintre luna februarie şi Paşti.

La sfîrşitul lui februarie, directorul circului mă jefui oprindu-mi banii ce mi se cuveneau pe o lună întreagă, cînd îi spusei că nu o să mă duc cu ei la Caserta ; îmblînzitorul încercă să ridice tonul, dar eu, fără să spun o vorbă, întinsei mîna spre lance şi aceasta fu de ajuns.

Mă trezii deci la Roma fără prea mulţi bani, în luna martie, cînd zăgazurile cerului se rupseseră cu toate şi ploua zi şi noapte.

Locuiam lîngă Porta Portese şi, cînd nu puteam să-mi văd de studii, mă duceam să privesc Tibrul sub ploaie, agitîndu-şi apele către vechiul port. În felul acesta reuşeam să-mi deblochez gîndirea şi să o las să se desfăşoare din nou. Dar nu reuşii, în perioada aceea, să formulez cu exactitate un răspuns la întrebarea pe care profesorul de filozofie al Universităţii din Roma mi-o pusese ; adică în ce fel, din mecanică, condiţionată de natura ei, cu regulile şi cu dinamica ei, puteam să eliberez, chiar dacă aş face noi descoperiri, o gîndire superioară ; adică în ce fel mecanica, depăşind fizica, putea să se transforme în filozofie. Făcusem o serie de desene şi odată, în tramvai,

[1] 15 august

aproape că reuşisem să ajung la punctul dorit, să concep felul în care fizica se interconectează şi apoi înfloreşte ca filozofie ; cînd, tocmai în momentul acela, mi se păru că văd reflectat într-o fereastră chipul Massiminei ; atunci mă întorsei brusc, dar nu o găsii pe Massimina şi pierdui şi punctul care cu o clipă mai înainte îmi fusese atît de apropiat.

Mă gîndeam la punctul acesta cînd mă duceam la plimbare, purtîndu-mi paşii pe strada Induno şi apoi pe bulevardul Trastevere, pînă la cinematograful Reale. La cinematograful acesta îmi cheltuiam mulţi bani, după cum cheltuiam şi în plăcintăriile din piaţa San Cosimato. Nu mă încumetam să vînd vreo bijuterie de-a contesei Carsidoni şi banii mei erau pe cale să se sfîrşească, mai ales că pusesem deoparte o sută de mii de lire, propunîndu-mi să nu mă ating de ele pînă în clipa în care, găsind-o pe Massimina, aş fi putut să fac o petrecere mare şi să-i demonstrez că mai aveam şi bani şi încredere. Văzînd că banii se cam terminaseră, sîmbăta şi duminica o luam pe bulevardul Trastevere, către podul Garibaldi, sau pe trotuarul cinematografului, şi vindeam legume sau zarzavaturi proaspete ori flori ori măsline marinate. Urmînd exemplul unui alt marchegean care făcea treaba asta toată săptămîna, mă aprovizionam de la o femeie tare voinică, marchegeană şi ea, care locuia într-o casă mare, la marginea cartierului Monteverde Nuovo, dincolo de piaţa San Giovanni di Dio, în nişte locuri pustii. Trebuia să mă cert deseori cu femeia aceasta, pentru că nu reuşeam niciodată să vînd tot coşul sau toată doniţa. Într-adevăr, de

cîte ori sosea cursa roșie în fața cinematografului Reale sau vreun alt autobuz care, după socotelile mele, putea fi folosit de Massimina, mă întorceam cu spatele și-mi acopeream săculețul cu legume, sau coșul, ca să nu fiu surprins de Massimina în situația aceasta tristă.

Marchegeana de la capătul pieței San Giovanni di Dio mă certa mereu și mă primea de fiecare dată urlînd printre cearceafurile ei întinse pe sub palmierii din curtea casei.

Orașul se termina brusc cu două palate vopsite în galben și verde, după care începea cîmpul, cu grădini de zarzavat și plantații de trestie, și o străduță care ducea la casa femeii. Peisajul se schimba brusc și la casa femeii aveai impresia că te afli la San Savino, iar casele din oraș, care se vedeau aliniate în zare, asemănătoare toate între ele, păreau niște culise părăsite, cum mi se întîmplase să văd o dată cînd, în vila contesei Carsidoni, nobilii dăduseră o reprezentație și lăsaseră printre pomii din grădină un decor pe care era pictată piața unui oraș cu un monument și, într-o parte, colțul unei clădiri cu vitrinele unui magazin de bijuterii și ale unei cafenele.

Femeia nu privea niciodată spre Roma sau dădea din mînă spre grămada de clădiri galbene ca și cum din căsuța ei marchegeană ar fi arătat un cîmp de la care ar fi așteptat o mare recoltă sau ar fi arătat un coteț de curcani sau o furtună care se pregătea să vină și să-i aducă belșug.

Îmi spunea :

— Nu te amesteca cu ei și încearcă numai să le vinzi marfa ; privește-i în ochi fără să le spui o vorbă și oferă-le legumele ; nu te amesteca cu ei.

Chiar dacă țipa la mine, începeam să capăt încredere în ea și să simt că-mi dă curaj, ca și casa și omletele cu slănină pe care mi le pregătea cîteodată. Fiul ei, contabil la Ministerul Marinei și fiică-sa, măritată cu unul dintre medicii aceia, fii de marchegeani, aproape că nici nu vreau s-o mai cunoască și nu dădeau niciodată pe la ea ; își trimiteau servitoarele ca să ia ouă proaspete și salată pentru copii. Femeia nu-i primea în casă pe nepoții aceștia și continua să pregătească toată ziua donițe de legume și măsline. Probabil era foarte bogată, așa că mă gîndii să-i vînd bijuteriile contesei Carsidoni.

— Iată de ce nu vinzi legume, spuse ea, pentru că te-ai apucat de hoții.

Acum, pe lîngă că mă trimitea să vînd, mă ținea și acasă să pregătesc măsurile pentru ceilalți vînzători și să o ajut să spele donițele și să transporte sacii. Dar eu aveam bani și aveam chef să mă întorc la Universitate, pentru că între timp, stînd în casa aceea de țară, studiile mele mă făceau să am iar încredere în mine, și mi se părea că mi-e capul mai limpede cînd treceam prin fața ușilor pivniței, din care venea mirosul legumelor și al măslinelor care se stricau în sare. Donițele galbene și negre și umbra pivniței erau lucruri care potoleau dezorientarea pe care o încercam la Roma și îmi dădeau o tărie de cuget cum nu avusesem nici măcar la începutul studiilor mele.

Îi spusei femeii că mă voi întoarce la Universitate și i-o spusei în ziua în care mi se păru că-s gata să-i dau un răspuns profesorului de filozofie. Răspunsul era destul de simplu : eu mă gîndisem că greutatea și limitele mecanicii și condi-

ționarea regulilor ei ar fi fost depășite chiar de la început de intenția de a le da mașinilor un program moral ; că deci filozofia se năștea, chiar înaintea mașinilor, o dată cu intenția aceasta. Mă gîndisem de asemenea că baza programului de construire a mașinilor, fiind în esența ei profund morală, ar fi permis orice act, progres și perfecționare a mașinilor, tot în sens filozofic și tot în aspirația către un concept superior.

Eram foarte mîndru de această concluzie, atît pentru că verificarea ei îmi îngăduia să judec zilele acelea un fapt, ultimul care mi se întîmplase în casa femeii cu legume, cît și pentru că îmi îngăduia să înțeleg cît pierdeau oamenii și cît se condamnau singuri la mizerie și părăsire renunțînd la intențiile morale care stau fără îndoială la baza construirii mașinilor lor, fixate, desigur, împreună cu fantezia și belșugul roadelor Universului, de către automații-autori, tocmai pentru a acorda mașinilor, oamenilor și societății lor o soartă armonioasă.

Găsisem în schimb un grup de vreo treizeci de oameni care rămîneau năuci și subjugați în fața samavolniciei doctorului Colombari, ginerele zarzavagioaicei. Femeia anunțase pe toți vînzătorii de legume și măsline să se strîngă la ea într-o zi, pentru a cădea de acord asupra rotației ridicărilor de marfă și asupra noilor prețuri. Cînd se adunară sub palmierii casei toți țăranii aceștia amărîți, cu pălăria în mînă și cu ochii strînși, se prezentă doctorul Colombari, care, după ce-i salută pe toți foarte vesel, începu să predice că toți ar trebui să votăm pentru Democrația Creștină, că Democrația Creștină avea să facă Roma să înflorească și pe noi de asemenea, cu speranța de a asigura familiilor noastre și copiilor noștri un viitor sigur, că Roma ajunsese acum frumoasă și fericită și că Vaticanul și Ministerele și Guvernul aveau să lucreze în unire tot mai strînsă și să pregătească soarta servitorilor fideli, ai purtătorilor vechilor, nobilelor și creștineștilor tradiții ale comunelor marchegeane, în care familia, munca și religia formaseră întotdeauna baza cea mai de preț.

Doctorul Colombari mai sfătuia să fie ales un coleg al său, medic, garantînd asistența cea mai binevoitoare pentru cei ce ar fi avut nevoie după aceea.

— Voi sînteți de acord, spunea el, voi sînteți de acord, și dacă sînteți de acord așa cum sînteți, trebuie să mă ajutați în acțiunea aceasta frumoasă, în propriul vostru interes și cu aprobarea tuturor.

Zarzavagiii strîmbau din nas, dar spuneau „da" în cor ; iar femeia, în spatele ginerelui ei, rîdea pentru că știa foarte bine că în felul acela triumfa încă o dată samavolnicia ei și că oamenii, cu votul dat în felul acela, se legau încă și mai strîns de donițele ei, aveau să cadă și mai rău pradă abuzurilor ei.

Îi priveam pe cei treizeci de zarzavagii cu dispreț, dar începui să pricep încet, încet, umilirea lor ; și, în timp ce le priveam mutrele și ochii înlăcrimați, mă simțeam iar frate cu ei. Și atunci îl întrebai pe doctorul Colombari ce înțelegea prin familie, muncă și religie, din moment ce în legătură cu înțelesul acestor trei cuvinte se putea să nu fim cu toții de acord și se putea să existe

deosebiri de păreri. Doctorul Colombari spuse că vorbele erau cele care erau, foarte cunoscute tuturor, și că toți știau foarte bine ce înseamnă familie, muncă și religie. Femeia rîse și mai tare și chiar și zarzavagiilor li se luminară ochii, pentru că li se păru și lor că este foarte simplu de priceput.

Atunci spusei, cu gînd să le explic, că familia nu înseamnă nimic, pentru că fiecare familie este deosebită de celelalte și de multe ori familia este un blestem, o povară sau o grijă ; și că, foarte des, tocmai familia este o samavolnicie ; și că în orașe familia nu mai există, pentru că este sfîșiată de subjugare, risipită de nepăsare pînă într-atît încît, așa cum știau cu toții, cel puțin jumătate dintre fiicele lor nu-i mai salutau cînd îi întîlneau prin oraș cu donița la spinare. Că familia putea să fie ceea ce este : un complot al celor ce se simt bine ; că atunci ea este deosebită, unită și strînsă pentru a se apăra de ceilalți și pentru a continua să-și păstreze avantajele ; și că deci se putea foarte bine să nu se știe despre ce fel de familie este vorba. Cu atît mai mult despre ce fel de muncă și religie este vorba, căci sînt și ele samavolnicii și instrumente, mai ales, de împilare, și că toți știam foarte bine ce mizerie lăsasem în Le Marche și pe cîmp, tocmai din cauza muncii și a religiei, și cum religia nu era altceva decît giulgiul trist al morților noștri și al însăși morții noastre.

Doctorul Colombari deschisese gura să vorbească, dar i-o luă înainte femeia, care începu să spună :

— Tu ești nebun și lucrurile pe care le spui nu sînt decît mojicii. Crezi că poți trăi pe pămînt ca să faci ce-ți place ție ? Exiști pe pămîntul ăsta ca praful și praf o să se aleagă din tine aici, în fața ochilor dumnealor, chiar de-ar trebui să te calc eu în picioare. Îți închipui că poți trăi fără teamă și să-ți faci de cap, dar află că Dumnezeu o să te pedepsească, mai înainte decît îți închipui tu ; am văzut și alți răzvrătiți ca tine sfîrșind-o pe drumuri. Îți închipui că poți să gîndești ce vrei și să faci ce te taie capul, țăran păcătos, și refuzi binele pe care lumea vrea să ți-l facă, dar o să vezi că n-o să-ți meargă și că o să te trăsnească cerul. Voi știți că pentru a te descurca trebuie să muncești și că noi vă dăm aici de lucru, la Roma, oraș în care ar vrea să vină toată lumea, și că în loc să mergeți pe jos puteți să umblați cu tramvaiul ; ascultați atunci de cei ce știu care-i binele vostru și cunoașteți-vă interesul ! Iar pe tine o să te denunț ca hoț, pentru că știu că ești hoț și am dovezi. Și acum te alung și-ți spun că peste cîteva zile o să umbli în urma unuia dintre dumnealor ca să culegi cojile zarzavaturilor și să le mănînci.

— Da, spusei eu, voi știți ce noroc aveți să fiți la Roma, fără nici o libertate și fără nici o judecată, vînzători de gunoaie pe trotuare. Nici unul nu știți ce înseamnă guvern sau minister, și tremurați cînd vedeți că vine tramvaiul. Cînd întîlniți vreun ins bine îmbrăcat, oricine ar fi el, vă este teamă și ați fi gata să primiți un picior în spate, ba chiar să-i și mulțumiți pentru el, numai să nu trebuiască să stați de vorbă cu el. Voi trădați într-adevăr, cu nepăsarea voastră, inteligența

și intențiile celor care v-au făcut, vă preschimbați în viermi, și vă dați seama și voi, și de fiecare dată faceți un ocol mai mare în jurul orașului, de teamă să nu puțiți. Și nici nu mai intrați în casa voastră dacă fiica voastră este prietena unui domn sau dacă se îmbracă doar ca să iasă în oraș.

În clipa aceea, ca să-și dovedească credința față de femeie și de doctorul Colombari, oamenii începură să mă insulte ; cel mai bătrîn zvîrli în mine cu o bucată de pămînt pe care o luase de jos strigînd, aplecîndu-se spre pămîntul acela galben, spre locul acela pe care-l avea în față și în care nu mai putea fi decît îngropat. Ceilalți se repeziră la mine, dar eu nu fugii și le spusei că doar lașitatea putea să-i împingă pe toți laolaltă împotriva mea. Începură să mă îmbrîncească și chiar să mă lovească cu picioarele, dar pantalonii lor erau goi și burțile le erau de pergament.

Luai doi-trei de guler și le spusei :

— Bătrîni nenorociți, mi-e milă de voi : nici n-o să aveți parte să fiți îngropați în satele voastre, măcar că sînteți ca și morți.

Ei începură să mă lovească cu pumnii în spate, pînă ce unul mă lovi cu un vas de măsurat peste față. Mă repezii atunci și eu și trîntii la pămînt vreo trei, patru ; în timp ce mă agățam de corpurile lor uscate, învelite în hainele lor de postav, simțeam că nu erau decît o grămadă de trestii și auzeam cum sunau a gol capetele lor și cum fiecare și toți la un loc aveau din toate lucrurile numai o unitate, o bucată esențială și de neînlocuit, mizerabilă și pierdută : fiecare bucată era asemănătoare cu înseși mizeria și pierzania ; fiecare mînă sau genunchi sau picior făcea să pară totul o construcție dintre cele mai simple ținută în picioare de o legătură putrezită după pierderea oricărei rațiuni care să nu fie aceea a corpului, ca și cum fiecare corp nu ar fi fost părăsit pentru simplul motiv că se mai vîra în hainele acelea, pentru că găsea zarzavaturi și pentru că firele acelea de păr mai rămîneau prinse de cap și pentru că ochii aceia nu erau încă scurși de tot.

Luptau împotriva mea ca și cum s-ar fi rostogolit într-o fîntînă, ca și cum lupta aceea ar fi o obligație de neînlăturat a zilei lor de muncă, asemănătoare cu o tuse sau cu o cădere ; cădeau și se ridicau mai încolo, scuturîndu-se de praf, ca și cum lucrul acela ar fi fost prevăzut, căci nu erau în stare să judece că activitatea aceea era inutilă și că putea fi evitată ; dar erau obligați s-o facă, împinși de slugărnicie, împinși de un plan care nu era al lor și care îi zvîrlea în mijloc exact cum arunci trestiile în car. Se ridicau văicărindu-se cum se văitau întotdeauna, se pipăiau și-și treceau mîinile peste poalele hainelor.

La urmă, mă dădui la o parte și spusei :

— Vorbele nu vă pot fi de folos ; nu v-ar fi de folos nici dacă v-ar bate cineva unul cîte unul ; dacă vreți să vă salvați întrucîtva vă spun să votați pentru Partidul Comunist.

Atunci se opriră și-și înălțară frunțile, de astădată cu o mișcare mai domoală, ca și cum ar fi simțit un miros ciudat sau ar fi auzit un sunet care ar fi atins și ar fi convins ceva din trupurile lor sau ar fi amenințat să le strice hainele.

Femeia spuse :

— Da, numai unii ca tine votează pentru Partidul Comunist ; ştiam eu că pînă la urmă o să-ţi vîri nasul şi-n rahatul ăsta.

— E drept, spusei, sînt unii care votează pentru Partidul Comunist şi voi ştiţi asta şi vă pare rău ; i-aţi tratat întotdeauna pe oamenii aceştia ca pe nişte animale şi în sinea voastră vă temeţi. Şi o să vină şi o să mănînce pînă şi doniţele voastre, pentru că voi i-aţi obişnuit să mănînce şi mai rău. Faceţi-vă urmaşii doctori şi folosiţi mila, îngrămădiţi bogăţiile şi din cînd în cînd daţi ceva din ele pentru a vă păstra sclavii ; dar n-o să reuşiţi niciodată să combateţi propria voastră idee că oamenii din jurul vostru sînt animale, că voi sînteţi o parte a lui Dumnezeu şi că puteţi să-i trataţi pe ceilalţi astfel ca ei să recunoască şi să respecte divinitatea voastră. Cîinii ăştia nenorociţi nu au alt drum de ales şi o să voteze pentru Partidul Comunist.

— Cine le dă să mănînce ? întrebă femeia. Cine i-a adus la Roma, dar îi poate şi zvîrli îndărăt în cîmpiile îndepărtate ? Cine poate să aibă grijă de ei, cine-i poate ajuta pe copiii lor ? Ei ştiu bine cine poate face toate astea şi ştiu prin urmare că trebuie să voteze pentru cine poate face asta, pentru Democraţia Creştină, pentru că toţi sînt uniţi şi strînşi în Democraţia Creştină.

— E-n regulă, spusei, o să votez şi eu pentru Democraţia Creştină : asta înseamnă că dacă toţi vom vota pentru Democraţia Creştină, nu o să fie degeaba, pentru că toţi vom putea avea acelaşi rang ; sau dacă vom vota numai noi pentru Democraţia Creştină, atunci vă spun vouă : votaţi totuşi pentru Democraţia Creştină, dacă socotiţi

că e bine să votaţi pentru Partidul Comunist şi dacă socotiţi că sînteţi deosebiţi de ea, care vinde zarzavaturi. Dar dacă socotiţi că e bine să votaţi pentru Democraţia Creştină, punîndu-vă la un loc cu zarzavagioaica şi cu ginerele ei, atunci după ce veţi fi votat va trebui să aveţi cu adevărat drepturi întocmai ca şi ale ei şi să-i cereţi să împartă banii cu voi. Dacă însă vreţi să votaţi ca să fiţi puternici şi pentru că sînteţi deosebiţi de ea şi de ginerele ei, pentru că aţi venit la Roma şi la Roma o duceţi rău, pentru că vă e teamă şi pentru că aţi vrea să vă înapoiaţi în satele voastre, dorind ca totul să se schimbe acolo şi să poată exista — în ele, în satele bieţilor sfinţi — o viaţă mai simplă şi veselia tinereţii voastre, atunci votaţi pentru Partidul Comunist.

— Alungaţi-l pe ăsta, spuse doctorul Colombari, să voteze el pentru Partidul Comunist şi toţi cei ca el, pentru că atunci o să le vină mintea la cap.

Îi salutai pe tovarăşii mei cu regretul că îi pierd şi că a trebuit să mă cert cu ei, mai ales că în dimineaţa aceea mă gîndisem că aş fi putut să-l rog pe fiecare să se uite bine pe străzi ca să o vadă pe Massimina sau să-i întreb dacă ştiu unde aş putea găsi o fată venită din Doglio.

Străbătui locul zarzavagioaicei şi intrai în oraş. Ah, Roma, Roma, cît eşti de crudă, mă gîndeam, cît eşti de nefolositoare, cu tot pămîntul şi toate casele tale. Luai tramvaiul şi coborîi în faţa cinematografului Reale şi aşteptai să treacă Massimina cu vreo cursă roşie sau cu troleibuzul 44. Priveam prin toate ferestruicile şi vedeam mii de feţe de bărbaţi şi de femei, dar nici una nu avea

zugrăvite pe ea alunițele și lumina Massiminei și nu puteam nici măcar să mă gîndesc că una din femeile pe care le zăream ar putea fi o tovarășă a Massiminei.

Priveam miile de fețe care treceau cu autobuzele, cu tramvaiele și troleibuzele și mi se părea totul o frămîntare inutilă : pînă și felul în care se deschideau ușile autobuzelor și în care se oprea tramvaiul și cobora lumea și o pornea pe stradă. Priveam fețele, în timp ce se întuneca, și înțelegeam în sinea mea că dintre toate chipurile acestea cele mai plăcute erau tot ale celor treizeci de mumii — bieții zarzavagii. Mă gîndeam că și lor, chiar dacă erau acum bătrîni, ar fi putut să le vină o idee : măcar unuia dintre bătrînii aceștia să-i vină cel puțin o singură idee și să și-o vîre în cap, strălucitoare ca un rubin în părul lui zbîrlit.

Vedeam cît de îngrijorați erau că au idei toți cei ce treceau, cum erau cuprinși de teama ideilor acestora ca de o umilință, îngrijorați și suferinzi că trebuie să-și desfășoare ideile și că trebuie să și le expună.

În situația aceea tristă, dacă mă întorceam în camera mea, de deasupra podului de la Porta Portese, dacă închideam fereastra și rămîneam pe întuneric și dacă plecam de lîngă gratii și mergeam înainte cu ochii închiși și încercam să părăsesc orice idee pînă ce îmi rămîneau doar picioarele și mîinile, nu mai aveam un punct în fața mea și înțelegeam că, umblînd, îmi mișcam în zadar mîinile încoace și încolo și mă bălăbăneam la stînga și la dreapta și începeam să mă învîrtesc : mă învîrteam pînă ce mă ciocneam de unul

din pereți și apoi de altul și apoi descriam un cerc tot mai îngust, pierzînd orice direcție, către un punct care nu era al meu, dar care trebuia să fie punctul misterios al matriței mele, care încă mă însoțea, al gurii automatului-autor din care ieșisem și care suflase peste mașina mea.

Mă așezam pe pardoseală și încet, încet deschideam ochii și încercam să-mi recunosc înainte de toate picioarele ; apoi căutam raza de lumină care trecea prin persiană, deși apa Tibrului arunca în timpul nopții un văl întunecat pînă la dealul Aventino. Dacă nu era lumină, era în orice caz o dungă întunecată care desena picioarele mele într-o direcție oarecare ; atunci mă ridicam și puteam să mă hotărăsc și eu să ies, să mă duc să văd ce viață se desfășoară de-a lungul trotuarelor celor două maluri.

Dar viața aceasta nu mă interesa, pentru că era negarea vieții. Era o petrecere încîlcită de bărbați și femei și chiar de tineri care nu făceau altceva decît să se privească, deși erau risipiți ; fiecare nu făcea altceva decît să-și strîngă pieptul sau să-și pipăie burta, în timp ce, din cînd în cînd, cîte unul se ducea îndărătul copacilor mai mari și mai întunecați sau dispărea pe o scăriță a parapetului. Nu era altceva decît indulgență față de sine însuși, nimic altceva decît o dragoste frenetică pentru sine însuși, deci iarăși mărginirea mașinii, adică adorarea de sine și de mașină, ceea ce nu poate duce la altceva decît la înrăire și la pierderea conștiinței. Altfel, dragostea aceasta, în afară de faptul că este foarte lașă,

este tot o nouă dorință de a muri, de a se îngropa, de a se ascunde ; și, într-adevăr, lumea de pe cele două maluri, chiar și cei mai tineri, sfîrșeau aproape întotdeauna prin a porni pe trotuare sau prin a rămîne după colțuri, în grabă și înspăimîntați ca și cum pe neașteptate ar fi regăsit din trupul lor doar o jumătate.

Socotesc că nimic din toate poveștile acestea vechi și din obiceiurile acestea răspîndite printre oameni nu poate folosi la construirea unei vieți noi pentru oameni și pentru popoare, pentru că poveștile și obiceiurile au spus mereu același lucru, au repetat mereu numai discursul morții, au făcut să se învîrtească fiecare vorbă a lor mereu și numai în jurul morții, în van, ca și cum dincolo de sfîrșitul combinației vieții n-ar fi altceva decît un cimitir imens, umplut cu toate încercările omenești, cu toate iubirile și cu toate speranțele.

Istoriile, atît cele individuale, cît și cele ale popoarelor, nu au avut o altă semnificație ; și tot așa obiceiurile și conștiințele ; și nimic altceva nu s-a mai văzut, ca și cum dincolo de moarte ar exista urmarea clară a unei intenții omenești, a oamenilor care știu totuși că pot face anumite lucruri, și chiar fac lucrurile acestea pentru sine și pentru alții, și care pot fi tot mai buni în conștiința progresului și a forței progresului. Este atît de adevărat că pînă și în veșnica lor cîntare a morții oamenii nu au putut ignora începutul programului și chiar au alcătuit o știință, chiar dacă știința aceasta s-a limitat în realitate la căutarea unor comodități care să îngăduie oamenilor să se lase mai mult în voia inactivității sau chiar a muncii, la contemplarea de sine în interiorul mașinii, care-i totdeauna o faptă dăunătoare și care-i încercarea de a opri timpul în loc, adică de a cînta cu mai multă devoțiune litaniile închinate morții. Știința aceasta primitivă este cea pe care trebuie s-o învăț și s-o discut și apoi să încerc să o reînnoiesc, cu ajutorul invenției și al Academiei Prieteniei, spre a face din ea un modest instrument al eliberării. Pentru aceasta mi-ar fi necesar să cunosc și istoria științei, ca să văd în ce fel atîtea și atîtea studii și invenții au fost aplicate pînă la urmă pe dos de autorități, nu au fost lăsate să meargă pînă unde le-ar fi putut duce forța lor, în același fel în care zidul unei încăperi respinge o minge și o face să rămînă în interiorul camerei.

Mă învîrteam printre oamenii aceia de pe maluri, pe care nu-i cunoșteam, cu speranța că vreodată vor putea să se elibereze de nepăsare și de desfrîu. Dar oamenii aceștia, întrucît simțeau tăria speranței mele, fugeau de mine sau mă priveau tot mai mirați, ascunzîndu-și plăcerile ; sau își arătau colții, presupunînd că ar avea ceva de apărat.

Dar eu cunoșteam foarte bine păcatele lor ca și pe ale mele și simțeam cum fusese construit tot orașul, fiecare palat vechi sau grămadă de zdrențe, cu păcatele acestea, și cum însuși Tibrul curgea printre ele și cum noaptea Romei nu ar fi fost altceva decît un acoperămînt al păcatelor

acestora, aprins pe margini, căci întotdeauna ceva din aer, o lumină sau un curent, se răzvrătea împotriva încrederii totale şi a sincerităţii.

În următoarele zile de iunie, începui să frecventez iar Universitatea, pentru că simţeam nevoia să mă eliberez de cruzimea Romei şi pentru că speram să obţin de la profesorul de filozofie o confirmare sau cel puţin o convorbire asupra concluziei la care ajunsesem. Dar, după cîteva zile de aşteptare, profesorul acesta mă trimise la plimbare, spunîndu-mi că cercetările mele aveau mai ales un caracter ştiinţific şi că ar fi trebuit să găsesc un corespondent sau mai mulţi corespondenţi numai printre oamenii de ştiinţă şi nici măcar printre oamenii de ştiinţă italieni ci printre cei americani sau ruşi, care aveau mai multe mijloace, erau mai înaintaţi în explorarea Universului şi în plus aveau mai puţine prejudecăţi. Adăugă că el nu putea să subscrie şi să confirme nici una din concluziile mele şi că socotea potrivit, pentru liniştea studenţilor, să mă poftească să nu mai pun piciorul în Universitate, căci ar fi fost zadarnic să continuu să le dau studenţilor subiecte de discuţie asupra cărora nu era posibil să li se dea un răspuns teoretic. Încercai să-l fac să înţeleagă diferenţa care există între cutia cu teorii şi firul lung al mosorului descoperirilor ; dar profesorul acela ridică din umeri şi mă expedie.

Printre studenţi găsisem pe unii care mă ascultau, mai ales printre cei de la fizică, dar după cîtva timp, cînd discuţiile puteau să devină mai

interesante şi cînd trebuia ca întîlnirile noastre să fie mai dese, pentru a încinge adevărate discuţii în legătură cu tezele pe care le propuneam şi pentru a examina rezultatele, bieţii studenţi erau nevoiţi să renunţe cu părere de rău, ridicînd şi ei din umeri, pentru că autoritatea îi rechema la ordinele pe care trebuiau să le îndeplinească, la seriile nefolositoare de exerciţii repetate şi la examene. Rămîneam singur în faţa porţii, sau aşteptam pe aleile Universităţii ca să însoţesc pe careva dintre studenţii aceştia şi să-i vorbesc, în timp ce trecea de la o clădire la cealaltă ca să se ducă să mănînce la cantină. Unora le plăteam şi masa ca să mă asculte şi să accepte să citească paginile scrise de mine.

Faţă de descurajarea născută din singurătatea şi din căldura aceea înăbuşitoare, mă simţeam tentat adesea să gîndesc că cercetările mele erau inutile sau că puteau să rămînă — chiar dacă erau complete şi perfecte — ca un salcîm mic dintre aceia de pe alei, absolut nemişcaţi şi conturaţi şi fără un sens adevărat pe suprafaţa pătrată a Universităţii şi în căldura care la un moment dat nici nu mai părea să fie provocată de soare şi de vară, ci părea o nouă greşeală a Romei, a oraşului universitar şi a oamenilor care nu apăreau şi pe care-i vedeam doar o dată pe zi, trăgînd perdelele de la ferestre.

La sfîrşitul lui iulie eram obosit şi nici nu mai aveam poftă să mă duc la biblioteca Universităţii să studiez. Începui să gîndesc iar la Massi-

mina, cu mult dor, şi mi se părea că studiile mele ar fi putut să progreseze şi să-şi atingă ţinta numai alături de ea, alături de ea, vara, seara şi la San Savino dacă ea m-ar fi aşteptat şi m-ar fi privit şi s-ar fi făcut auzită umblînd prin casă.

Mă gîndii să părăsesc Roma, să mă înapoiez la San Savino şi să o caut pe Massimina la ei acasă ori, dacă n-aş fi avut curajul să urc drumul spre Doglio şi să ajung la Serra, să mă duc s-o aştept în ziua praznicului sfîntului Albertino, sub vreo boltă sau pe pajiştea călugărilor, printre mesele cu pepeni verzi.

Dar veni şi ziua în care Roma trebui să cedeze şi să-şi mai potolească zăpăceala: ziua în care un profesor de fizică de la Universitate acceptă să mă primească în casa lui pentru a asculta expunerea teoriilor mele. Intrai în casa aceea, printre chiparoşii şi bisericile dealului Aventino, înalt şi tăcut ca un cimitir, fără teamă, sigur de ceea ce aveam de făcut, cu ideile pregătite pe vîrful limbii, aşezate în numeroase şiruri de cuvinte, de numere şi de planşe.

Nu mă împiedicai de nimic şi mă apropiai cu încredere de masa goală a profesorului; pricepui că-mi pot rîndui pe ea ideile, cuvintele, numerele, planşele, propunerile şi rezultatele, unele alături de celelalte, asemeni unei armate înşirate pe o cîmpie.

Profesorul şedea de cealaltă parte a mesei, ţinîndu-şi capul drept, ocrotitor ca un munte

care stătea acolo nu ca să intervină, ci pentru a mărgini cîmpia şi a o întări. Începui să explic *ideile unităţii Entităţii-motor în cele cinci axiome ale capitolului I al tratatului meu, care sînt cele cinci părţi şi cele cinci articulaţii ale şasiului.*

Prezentai apoi PUTEREA FIINŢEI: CREIER, *cu marele capitol al analizelor şi al sintezelor şi al mecanismelor articulate care se află între aceste două domenii conceptuale şi în interiorul lor.*

Amintii capitolele: I. VOINŢA, BUSOLA, COGNOSCIBIL, MEDIU, OGLINDA, FANTEZIE: *forţă organizată maximă şi dezlănţuită din nimic,*

domeniu prestigios, enorm şi derivînd din totul.

II. ÎNŢELEPCIUNE, CULTURA, VIRTUTE, TALENT, MENTALITATE: *limfă universală produsă de orgoliu spontan: forţă născută exprimată prin curaj impus.*

III. IDEAL, CALITATE, JUDECATĂ, GENIU, CANTITATE, CRITERIU: *călăuza ostenelilor acceptate de specia anume; cheia profiturilor absolute de felul acesta.*

IV. ÎNŢELEGEREA SUFLETULUI CONŞTIENT, DORINŢA SPIRITULUI DE A AVEA UN RĂSPUNS:

dorinţe intime şi atente;

stimularea pasiunilor aprinse şi prompte.

V. MORALĂ, MINĂ, SENTIMENTE, MATERIE, ŞANTIER INSTINCTIV:

măsură eterică şi exprimată prin principii: piatră de încercare, corporală şi repetată la infinit.

Profesorul asculta exact cum ascultă muntele cîmpia și o încurajează sau o domină cu tăcerea lui.

Continuai *împărțirea numerală* și urmai: *știință, tehnologia mecanismului filozofic al organismului.*

Voiam să trec la împărțeala nominală dar profesorul mă rugă să trec la mașină și să fiu concis. Ii arătai că două capitole ale tratatului meu erau tocmai *comentariu precis și concis* și *ținută precisă și concisă.* Pentru a trece la mașină spusei că trebuia să explic mai întîi SOLIDITĂȚILE ENORME, din care rezultă cele omenești. Găsii loc pe cîmpie, locul cel mai mare, și proclamai glorios, văzînd cum se rînduiesc cuvintele cu convingere și cu emoție, ca niște soldați cărora li s-ar fi dat însărcinarea să apere ultima virtute a masei umane și a pămîntului:

Clipa creatoare este socotită atribut etern al contribuțiilor originii creației congenitale a Universului. Deci se explică angrenajele și se dovedesc articulațiile contribuind la originea creației cu sigiliul mecanicii care este sinonimul lui Dumnezeu, chiar dacă ar fi doar stindardul unei încercări, adică al libertății.

Ajuns aici, prezentai prima dintre planșe și aceasta, în fundul cîmpiei, constituia o fortificație perfectă: se profila cu construcțiile ei ca un corp inatacabil, ca dovada absolută pe care o poate da un copil predestinat cînd își arată castelul de pămînt pentru a-și dovedi capacitatea de creație, crezînd că el este indestructibil și că merită respectul veșnic al tuturor oamenilor.

, : .
YYY YYY YYY
YYYYY YYYYY YYYYY
YYYYYYY YYYYYYY YYYYYYY
YYYYYYYYY YYYYYYYYY YYYYYYYYY
YYYYYYYYYYY ! YYYYYYYYYYY ? YYYYYYYYYYY
YYYYYYYYYYYYY YYY YYYYYYYYYYYYY YYY YYYYYYYYYYYYY
YYYYYYYYYYYYY YYYYY YYYYYYYYYYY YYYYY YYYYYYYYYYYYY
YYYYYYYYYYYY YYYYYYY YYYYYYYYY YYYYYYY YYYYYYYYYYYY
YYYYYYYYYYY YYYYYYYYY YYYYYYY YYYYYYYYY YYYYYYYYYYY
YYYYYYYYYYY YYYYYYYYY YYYYYYY YYYYYYYYY YYYYYYYYYYY

, : .
HHH HHH HHH
HHHHH HHHHH HHHHH
HHHHHHH HHHHHHH HHHHHHH
HHHHHHHHH HHHHHHHHH HHHHHHHHH
HHHHHHHHHHH ! HHHHHHHHHHH ? HHHHHHHHHHH
HHHHHHHHHHHHH HHH HHHHHHHHHHHHH HHH HHHHHHHHHHHHH
HHHHHHHHHHHHH HHHHH HHHHHHHHHHH HHHHH HHHHHHHHHHHHH
HHHHHHHHHHHH HHHHHHH HHHHHHHHH HHHHHHH HHHHHHHHHHHH
HHHHHHHHHHH HHHHHHHHH HHHHHHH HHHHHHHHH HHHHHHHHHHH
HHHHHHHHHHH HHHHHHHHH HHHHHHH HHHHHHHHH HHHHHHHHHHH

, : .
XXX XXX XXX
XXXXX XXXXX XXXXX
XXXXXXX XXXXXXX XXXXXXX
XXXXXXXXX XXXXXXXXX XXXXXXXXX
XXXXXXXXXXX ! XXXXXXXXXXX ? XXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXXXX XXX XXXXXXXXXXXXX XXX XXXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXXXX XXXXX XXXXXXXXXXX XXXXX XXXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXXX XXXXXXX XXXXXXXXX XXXXXXX XXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXX XXXXXXXXX XXXXXXX XXXXXXXXX XXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXXX XXXXXXXXX XXXXXXX XXXXXXXXX XXXXXXXXXXX

Dar profesorul spuse :

— Ca să fiu sincer, nu înţeleg lucrurile acestea ! Desenele sînt frumoase, dar nu mi se par mecanice, ci poetice.

— Vai, spusei, acesta-i estetismul dumneavoastră al tuturor, estetism care luptă la rîndul lui împotriva gîndirii dumneavoastră ştiinţifice.

— De ce ? mă întrebă el.

— Pentru că dumneavoastră vreţi să vedeţi numai frumuseţea construcţiilor acestora şi nu regula ştiinţifică ce le ţine în picioare ; ori, dacă doriţi, aici este arătată, în mod clar, în schelet, urîţenia societăţii dumneavoastră care se prezintă cu sulimanuri ca să se preschimbe în frumuseţe înşelătoare, dar care-i ţinută în picioare de însăşi formula repetată, acea constantă a înjosirii şi a morţii : a morţii = X, a dispreţului = H, a fricii = Y.

— Bine, spuse profesorul, voi medita asupra lucrurilor acestora şi apoi o să-ţi dau un răspuns : dar vreau să-ţi spun de pe acuma sincer că nu mi se par destul de clare, iar concepţia lor ştiinţifică mi se pare cel puţin nesigură.

Dar el nu privea cîmpia şi nu vedea coloanele precise ale tuturor conceptelor mele pînă la maşini, pînă la ideea dinamicităţii lor şi a evoluţiei lor, pînă la castelele tablelor care se luminaseră pe sticla lucioasă a biroului ca să trăiască în veci.

— Un moment, spusei, pot să vă prezint concluziile ? Am explicaţii ştiinţifice şi morale, care trebuiesc avute în vedere, măcar un minut, în lumea aceasta pe cale să se prăbuşească. Cum a putut omul să se corupă pînă la punctul acesta ?

Dat fiind că dumneavoastră nu ştiţi să-mi explicaţi, ascultaţi-mă ; acceptaţi onoarea de a fi singurul de pe pămînt care a avut parte de revelaţiile mele.

— Bine, spuse profesorul ; şi-i ceru servitoarei să ne aducă ceai şi prăjituri.

Eu spusei :

— *În civilizaţiile progresiste care îmbunătăţesc modul de viaţă pentru a dezvolta existenţa, totul se întîmplă datorită suprapunerii unor lucruri noi, dat fiind că nu numai într-un singur caz se poate şti dinainte ce se poate face mai tîrziu. Este evident totuşi că orice lucru, pentru a fi provizoriu şi pentru a nu pieri, trebuie să se tragă din alte cazuri provizorii : pricini ale capacităţii lucrurilor de a se îmbunătăţi şi de a se dezvolta în cursul suprapunerilor zilnice. Deci evoluţia este însăşi esenţa formării automatului-autor. Acest procedeu ne dovedeşte că nici un lucru nu este etern prin sine însuşi, şi ne explică faptul că el devine etern îmbinîndu-se cu celelalte lucruri din univers ; dar că totul se întîmplă doar dacă există automaţi-autori dotaţi cu creier-motor.*

— Toate acestea pot fi frumoase şi interesante, spuse profesorul, dar cine ştie dacă poezia conţine în ea şi fizica ? Cum se justifică din punct de vedere al fizicii conceptul acesta de evoluţie ?

Răspunsei ridicîndu-mă în picioare :

— *Clipa creatoare, concepută ca integritate dinamică automată, psihologico-ştiinţifică, este originea creaţiei, acţionată de validitatea argumentelor şi de autoritatea instrumentelor automaţilor-autori. Ei servesc nevoile permanente ale creaţiei prin posibilităţile lor de a provoca şi în-*

frunta problemele civilizaţiei progresiste, în lupta strînsă a indivizilor pentru cuceririle masive ale generaţiilor.

Rămăsei o zi, două pe la Porta Portese şi-l întîlnii pe unul din zarzavagii care-mi spusese că aflase că o fată din Doglio se găsea la Roma, în strada Uruguay, şi că fata aceasta era foarte tristă şi-şi petrecea zilele libere într-un parc cu pini, de pe strada aceea. Mă dusei în strada Uruguay, dar nu găsii nici o fată din Doglio, şi nici la piaţă şi nici în prăvălii şi nici duminica în parcul cu pini.

La capătul străzii era un birou al Chesturii ; într-o zi intrai şi întrebai dacă o cunoşteau pe Massimina Crocioni Meleschi şi dacă ştiau unde locuia. Se interesară de pricina pentru care-i întrebam şi la urmă poliţistul trase concluzia că pentru a o căuta pe Massimina era nevoie să depun o plîngere ; trebuia adică să o denunţ pe soţia mea că a părăsit domiciliul conjugal. Sperînd să dau de Massimina, scrisei plîngerea, convins că asta nu înseamnă altceva decît că voiam s-o regăsesc şi că, nereuşind s-o regăsesc singur şi neştiind cui să mă adresez, ceream ajutor, cel mai simplu şi cel mai cinstit dintre ajutoare, poliţiei, pentru ca să o afle şi să-mi spună doar unde locuia şi apoi, din momentul acela, să-şi vadă de treabă, mulţumită că a servit pe un cetăţean şi că l-a ajutat să se descurce mai bine.

După două, trei zile, poliţistul îmi spuse că în luna august persoana nu se afla pe strada Uruguay şi că cercetările aveau să fie reluate în septembrie, în a doua jumătate a lunii septembrie ;

că aflase totuşi ceva, ceva de care nu putea să fie sigur şi să-i dea crezare : că o femeie, care ar fi putut să fie Massimina Meleschi, era în serviciul unui consilier în strada Uruguay sau într-o stradă vecină. Spuse de asemenea că familia consilierului se dusese la mare, la San Benedetto del Tronto, probabil împreună cu femeia aceasta. Mă gîndii că n-avea nici un rost să mă înapoiez la San Savino şi să mă duc la praznicul sfîntului Albertino, deşi mi se făcuse chef să mă duc să-i revăd pe Călugării albi. Aveam chef să trec şi pe la Doglio, seara eventual, şi să mă duc să privesc din spatele desişurilor acelora de spini cum stăteau lucrurile şi cît erau gropile de mari ; să privesc pămîntul ca să înţeleg de ce era atît de roşu şi atît de galben şi să mă duc să aflu la mină dacă aveau un loc pentru mine.

Dar tocmai pentru că aveam chef de toate acestea şi mai ales să mă întorc la mine acasă, la San Savino, să deschid uşile casei, să intru, să regăsesc fiecare semn şi apoi să ies prin spate, către coline, şi să mă duc să fac chiar o baie în rîu, tocmai pentru că aveam chef de toate acestea, rămăsei la Roma ca să mă gîndesc la ele, şi îmi vedeam casa, iar în poarta ei, zăvorîtă cu lanţuri, mi se părea că văd mereu o femeie care stă acolo ca pentru a cînta din mandolină : dintr-o mandolină sau dintr-o chitară, cum nu cîntase niciodată o femeie la San Savino, cel puţin din cîte văzusem eu.

În cursul lunii august mă dusei în centrul Romei, trecui şi eu peste podurile ei şi pornii pe străzi şi prin pieţe ; mă duceam să beau limo-

nadă, să mănînc îngheţată şi să mă adăpostesc de căldură în biserici.

Îmi întrerupsesem în vremea aceea studiile şi mă odihneam, căci eram convins că aveam s-o regăsesc în septembrie pe Massimina şi că deci în septembrie aveam să fiu liniştit şi sigur de lucrurile pe care trebuia să le rezolv împreună cu Massimina. Aveam parale, în afara celor o sută de mii de lire, şi mă gîndeam că am fi putut să ne reîntoarcem, eu şi Massimina, la San Savino, unde aş fi putut să lucrez ca mecanic sau, dacă Massimina ar fi vrut, să vînd totul pentru a ne duce să stăm la Pesaro sau la Senigallia. Mîncam îngheţată, mă gîndeam la Massimina şi priveam faţadele bisericilor ; apoi mă duceam să fac plimbări lungi prin oraş, de-a lungul umbrei cornişelor clădirilor : fiecare loc mi se părea colţul palatului din scena instalată în grădina contesei Carsidoni, şi doar pe sub copaci, de-a lungul malurilor rîului, mi se părea că pot pipăi lucrurile şi că mă pot apropia de ele. Simţeam că mă înviorez şi mă gîndeam cu multă convingere că încheiam o perioadă a vieţii mele şi mă îndreptam spre alta, că aceasta avea să fie mai puţin contradictorie şi mai sigură, şi că în desfăşurarea ei studiile mele aveau să pară mai clare şi să ducă la mai multe rezultate exacte, ca la un şir de zile de sărbătoare, realizînd progrese asemănătoare celor ale lunii noi.

În septembrie mă dusei la poliţist, care încă nu aflase nimic.

Spre sfîrşitul lui septembrie, poliţistul îmi spuse că problema nu era clară, că nu putea să-mi dea veşti şi că să fiu atent şi să mă păzesc de fapte

sau gesturi imprudente, pentru că puterea unui consilier este foarte mare. Văzui că are în faţă o foaie de hîrtie, în josul căreia era scris un număr de telefon ; citii numărul acela şi-l salutai pe poliţist, spunîndu-i că voiam doar să-mi exercit dreptul de a şti, în definitiv, unde se află soţia mea, şi apoi s-o regăsesc.

Poliţistul spuse :

— Eşti sigur că soţia dumitale vrea să te revadă ?

Îl privii pe poliţist ; lăsai să treacă o clipă şi apoi spusei :

— Da.

Poliţistul nu se trădă, întoarse foaia de hîrtie şi spuse :

— Bine.

De îndată ce ieşii mă dusei să caut o cafenea, ca să telefonez la numărul pe care-l citisem pe foaia de hîrtie a poliţistului. Auzeam telefonul sunînd de partea cealaltă foarte puternic şi-mi închipuiam că sună într-un salon. Dintr-un colţ al acestui salon apăru consilierul, care ridică telefonul şi spuse :

— Alo !

— Da, răspunsei eu.

— Alo.

— Alo, spusei iar, mă numesc Lupinelli (Zarzavagiu) şi aş vrea să vorbesc cu Massimina.

— Cine eşti ? întrebă consilierul.

— Mă numesc Lupinelli, îi răspunsei.

— Şi ce vrei ?

— Vreau să vorbesc cu Massimina.

— Massimina nu-i aici.

— Dar Massimina este... acolo ?... îl întrebai.

— Massimina nu-i aici, așa că fă bine și nu mai telefona ca să mă deranjezi.
— Bine, dar eu sînt o rudă de-a ei, spusei.
— Ce rudă ? întrebă consilierul.
Din fericire era înfuriat că trebuie să răspundă așa că furia îl ținea la telefon, ca să-și poată descărca nervii.
— O rudă apropiată, spusei eu.
— A, așa ? ! spuse consilierul.
— Da, spusei.
— De unde ești dumneata ? întrebă consilierul.
— Sînt din Le Marche, răspunsei.
— De unde ?
— Din Doglio.
— Nu cunosc locul acesta.
— Am spus din Doglio ca să numesc locul cel mai mare, dar eu sînt — ca și Massimina — din Serra.
— Massimina nu-i aici, spuse consilierul.
Acum eram sigur că Massimina locuia acolo și deci mă mulțumii să spun :
— O să telefonez iar cînd o să se înapoieze.
— Nu, nu mai telefona, spuse consilierul, telefonul nu-i pentru voi. Dacă ești o rudă știi cum să procedezi ca să vă întîlniți, cum să scrii și cum s-o vezi pe Massimina.
— Dar sînt în trecere, spusei, și trebuie să mă întorc în seara asta în Le Marche și vreau să vorbesc cu Massimina despre niște afaceri.
— Ah, acum se fac și afaceri în Le Marche ? întrebă consilierul. Bine, atunci du-te, du-te în Le Marche, rămîi acolo și scriei Massiminei, care nu are însă de făcut nici o afacere. Nu o tulbura pe fata asta care-și vede de treabă ; rămîi la țară

și muncește. Lucrează pămîntul, ai încredere în el și nu mai da telefoane.
După ce spuse cuvintele acestea consilierul închise telefonul. Nu mă emoționasem de fel și eram aproape dezamăgit că o regăsesc pe Massimina în asemenea chip ; poate că eram dezamăgit că o găsesc în partea aceea a Romei, în palatele din strada Uruguay, pe care le văzusem, și mi-o și închipuiam la vreuna dintre ferestrele acoperite cu perdele. Dar, în sfîrșit, era acolo ; și de-acolo trebuia s-o iau și s-o duc cu mine. Eu socotisem întotdeauna că o să dau de ea într-o curte de marchegeani, legată de un alt sat, la Prima Porta sau în vreun alt loc : că toți țăranii aceia o s-o apere și că o să fie greu s-o scot dintre ei, mai greu decît la Doglio ; îmi închipuiam lupta cu ei și apoi îmi închipuiam victoria. Mi se părea că în strada Uruguay ar fi fost de ajuns să mă duc să sun la poartă și s-o văd pe ea ieșind din ascensor, palidă și cu valiza în mînă. Și din cauza acestei palori, mă simții deodată îndrăgostit iar de ea și-mi veni chef să mă duc iute s-o iau din strada Uruguay, la capătul uneia din scările acestea de marmoră alb cu negru pe care le văzusem.
Cînd încercai să telefonez iar, telefonul sună și mai tare : consilierul apăru din colț, de data aceasta rapid, ca și cum ar fi fost în așteptarea telefonului.
— Alo, spuse el.
— Alo, spusei eu. Sînt Lupinelli și aș vrea să vorbesc cu Massimina.
— Oh, spuse el. Lupinelli sau Ceciarelli, dumneata minți și eu te previn să te ferești, că de nu,

pun să te aresteze înainte de a avea măcar timp să pui receptorul în furcă. Dumneata eşti un încurcă-lume ; nu mai telefona şi află că Massimina nu este aici, nu locuieşte aici şi nu se va afla aici niciodată pentru dumneata !

Eu îl întrebai :

— Dar cine sînteţi dumneavoastră ca să-mi vorbiţi în felul acesta ?

Iar el răspunse :

— Eu sînt stăpînul casei. Şi apoi, dacă vrei să ştii, ţi-o spun : sînt domnul Luigi Frugiferenti, avocat şi consilier.

— Mulţumesc, domnule consilier, spusei eu, faceţi-mi atunci plăcerea s-o consiliaţi pe Massimina să vină la telefon ca să vorbească cu mine.

— Massimina nu vrea să vorbească cu un om violent cum eşti dumneata, şi chiar dacă ar vrea s-o facă, împinsă de slăbiciune, aş împiedica-o eu.

— Hm ! spusei, ştiu bine că numai prin titlul dumneavoastră sînteţi cu adevărat un om violent, obişnuit să se folosească de puterea autorităţii ; ştiu bine că vă socotiţi îndreptăţit să hotărîţi sentimentele servitorilor dumneavoastră. Dar aflaţi, domnule consilier, că eu nu sînt servitor şi nu mi-e teamă nici de autoritatea dumneavoastră, nici de persoana dumneavoastră. N-aveţi decît să comiteţi un alt abuz nechemînd-o pe Massimina, dar aflaţi că n-o să aveţi mulţumiri pentru gestul acesta al autorităţii dumneavoastră.

Consilierul nu voia să închidă telefonul, înfierbîntat de ciocnirea dintre noi, dar eu ieşii din cafenea şi plecai la plimbare prin Roma. Mi se

părea că încep să văd Roma mai întinsă şi mai puţin indiferentă. Mi se părea că am găsit drumul pe care să apuc pentru a lupta împotriva oraşului aceluia, care pînă atunci refuzase de fapt să mă recunoască, să-mi prezinte vreuna din feţele sale, să accepte prietenia mea şi să răspundă la ea. Mi se păru că toate locurile de pe strada Uruguay sînt înţelese cu avocatul Frugiferenti şi strînse în jurul lui, risipite în diferitele palate albe şi galbene şi înţesate de samavolnicia care apăsa biata Italie, care nega ştiinţa şi care se încălzea şi se hrănea cu osteneala unor oameni ca biata Massimina.

Lupta ce trebuia dusă cu avocatul Frugiferenti mă înviora iar, îmi dădea avînt pentru studii şi-mi făcea mai clar gîndul de a o elibera pe Massimina şi de a mă înapoia cu ea la San Savino, după ce aveam să părăsesc corupţia Romei şi a Universităţii ; de a mă înapoia în limpezimea comunei San Savino, care mi se părea că este cel mai bine organizat şi mai primitor dintre laboratoare.

Acasă începui să privesc statueta şi găsii pe faţa ei confirmarea acestor gînduri, vigoare şi limpezime. Statueta nu cedase cu nici un chip în faţa Romei, de-abia schimbîndu-se, şi încă fără întreruperi ori salturi, la lumină, ca şi cum lumina aceasta ar fi fost din San Savino sau din orice alt loc decît din Roma. Eu, ca şi statueta, trebuia să-mi urmez drumul şi să-mi îndeplinesc planurile fără să mă las învins de piedicile Romei şi de celelalte greutăţi pe care mi le făcea lumea înconjurătoare. Trebuia să ţin seama, aşa cum citeam pe faţa statuetei, că nu puteam accepta

persecuţia, şi nici să dau înapoi în lupta împotriva autorităţii şi a societăţii, că trebuia să merg înainte, nepăsător, gîndindu-mă că prin planurile mele urmăream însuşi modul de a ajuta şi de a îmbunătăţi autoritatea şi societatea şi deci de a lichida motivele luptei lor împotriva mea.

Avocatul Frugiferenti era un mic despot de care ar fi trebuit să mă scap, nu învingîndu-l pe el şi sfărîmînd samavolnicia lui, fruct al stupidităţii şi al absolutei lui devoţiuni faţă de putere, ci refuzînd puterea aceasta, ierarhia ei şi constrîngerile ei, reducîndu-l deci pe Frugiferenti la nimic mai mult şi punîndu-l într-o situaţie mai proastă decît a unui biet cîine lacom sau decît a unei mături care stă în picioare doar dacă-i rezemată de perete.

După-amiază telefonai din nou, sperînd că avocatul doarme, dar el sări din nou la telefon şi începu iar să mă insulte.

Eu îi spusei :

— Aflaţi că autoritatea dumneavoastră este inexistentă, că nici ziarele *Tempo* sau *Il Messagero* nu mă pot convinge că sînteţi o autoritate ; nici primăria Romei, nici biroul Chesturii, nici vreo placă fixată în strada Uruguay nu pot să vă facă superior mie la tribunal. Bieţii neştiutori ca dumneavoastră, slugi ale unui stat care nu există decît în paragrafele şi capitolele legilor dumneavoastră, sînt învinşi de ştiinţă şi au fost părăsiţi de istorie. Dumneavoastră sînteţi un biet monarhist rămas fără stemă şi ar trebui să-mi cereţi mie sfaturi pentru ceea ce aveţi de făcut ; ar trebui să mă priviţi pe mine şi să înţelegeţi că eu am în mînă puterea de a merge înainte, tîrîndu-vă atît pe dumneavoastră cît şi fotoliul dumneavoastră.

La capătul celălalt al firului, consilierul vorbea de Chestură, de Tribunal şi de închisoare corecţională ; şi nu avea alte argumente, în afara acestor biete decrete, decît pe acela obişnuit al nebunului, al zăpăcitului, al năucului. Atunci îl întrebai ce legătură logică vede între puterea bombei atomice şi aceea a autorităţii sale şi de asemenea ce legătură putea să vadă între autoritatea lui şi folosirea energiei atomice în scopuri paşnice ; sau, încă, ce raport filozofic, cît de slab, reuşea să menţină el în jurul ferestrelor casei sale din strada Uruguay, între judecata lui şi samavolnicia lui şi democraticitatea puterii parlamentare, care se afla la originea slujbei lui şi deci a răspunderii lui. El striga : „nebun subversiv“ şi-mi spunea : „biet amăgit“, iar eu îi răspundeam că zilele îi sînt numărate, nu pentru că avea să-l lovească repede paralizia, ca pe toţi despoţii, ci pentru că în curînd, într-o zi în care ar fi avut curajul să se gîndească, eventual urinînd, ar fi simţit ieşind din el, dezumflîndu-se, băşica autorităţii şi samavolniciei sale şi s-ar fi trezit un biet consilier incapabil să mai dea sau să mai primească sfaturi, să mai roage pe Massimina să nu deschidă ferestrele pentru ca nu cumva curenţii să-i ia pielea de pe el.

Avocatul încheie spunînd că avea să anunţe Chestura şi că spera că voi avea obrăznicia să mă prezint la el acasă, astfel ca el să-şi poată oferi satisfacţia de a asista la arestarea mea şi să poată pune el mîna pe mine, ca să-mi închidă cătuşele. Îl întrebai dacă nu înţelesese că prin autoritatea

lui nu făcuse toată viața altceva decît să închidă cătușe ; și-i spusei că dacă nu-și dăduse seama, atunci pierduse singura satisfacție adevărată pe care putea să i-o dea autoritatea lui ; că pentru a fi un adevărat consilier al unui adevărat stat absolut și pe deasupra în mod fals democrat și burghez, ar fi trebuit să se bucure în mod conștient de această posibilitate de a prinde în cursă și de a băga mereu la închisoare pe alții prin orice faptă a sa, dar mai ales prin semnătura sa ; că astfel ar fi putut să se bucure mai mult și de convorbirile cu colegii lui și de servilismul subalternilor, de surîsurile și de frica lor, și să se bucure mai mult că ține sclave și corupe puterea lor de înțelegere, admițînd că subalternul unui consilier sau un aspirant oarecare la orice carieră ar putea să se gîndească să-și folosească sau să-și arate inteligența, admițînd apoi că în astfel de ierarhie și de grade ar putea să pătrundă vreodată inteligența și să nu fie respinsă de la prima semnătură și prima ștampilă. Îi spusei că eu nu aveam nevoie de nici un tribunal ca să-l judec pe el, ci doar de știința mea și de conștiința mea, și că îl iertam așa cum se iartă incapabilii, inapții și bieții neputincioși ; și că autoritatea lui nu era altceva decît coada rotată și strigătul nefolositor al unui curcan. Și — pentru ca să nu țipe de pomană, cu riscul de a-și rupe coardele vocale și pentru ca să nu rîcîie degeaba pămîntul cu penele șezutului — puteam să-i dau într-adevăr cîteva sfaturi și să-l învăț ce să citească și cum să se poarte ; și că deci așteptam în clipa aceea, de la el, o invitație de a intra în casa lui ca s-o revăd pe Massimina și ca să-i dau și

sfaturile acestea, în salon, cu un pahar de vin alb în față.

Mă plimbai tot restul zilei prin Roma, pînă ce, spre seară, mă dusei să cumpăr un costum nou, pentru că eram absolut sigur că va trebui să mă prezint, a doua zi, sau în vreuna din zilele următoare, la Massimina.

Dimineața telefonai din nou, devreme, cînd avocatul probabil că mai dormea încă, în timp ce Massimina își făcea probabil munca ei de servitoare. Într-adevăr așa era ; Massimina răspunse și recunoscui îndată vocea ei, cu suspinele ei, cu ezitarea ei între silabe.

— Așa, chinuiește-mă, chinuiește-mă într-una, spuse ea ; și acum îl ataci și pe excelența-sa ; chiar că ești nebun, zău că ești nebun !

Îi spuneam că vorbele acestea nu-mi plac, că voiam să-i vorbesc doar de dragoste, să-i spun cît de mult regret lipsa ei și cît doresc s-o am aproape ; cum îmi amintesc de ea, cum văd fața și alunițele ei chiar și în clipa aceea, cum simt și la telefon pulsînd buzele ei și alunițele ei și desfăcîndu-se și atîrnînd cîrlionții ei și cum îmi închipui că-și ține mîinile, lîngă gură, și genunchii strînși ; și cît de mult sper că simte și ea o emoție, chiar dacă-i doar un val de durere, după atîta despărțire ; și cît de mult sper că-și va putea da seama, dincolo de orice neînțelegere, că mai are un sentiment de afecțiune pentru mine și, mai mult încă, o dorință de dragoste.

Dar ea spunea :

— Pleacă, pleacă, să nu te mai văd, căci tu ești ruina vieții mele și era mai bine dacă nu te întîlneam niciodată ; ar fi trebuit să dau drep-

tate bîrfelilor şi să ascult şi de preoţi, căci tu îţi băteai joc de ei, şi o făceai cu bunăştiinţă ; ar fi trebuit să dau dreptate cărţilor de ghicit şi să nu primesc niciodată să mă mărit cu un împrăştiat ; ai profitat de biata mea inimă şi de nevinovăţia mea, te-ai arătat aşa cum nu erai, ţi-ai folosit răutatea împotriva unei sărmane fete fără apărare, şi nu mi-au făcut atît rău mîinile tale cît mi-au făcut insultele tale şi răzvrătirile tale ; nu putem s-o luăm de la capăt, pentru că tu eşti condamnat, însemnat de Dumnezeu, iar eu sînt ruinată pentru totdeauna şi nu mai pot avea parte nici de dragoste, nici de familie ; nu mă face să-mi pierd şi această ultimă speranţă care mi-a rămas, de a servi pe excelenţa-sa şi de a trăi în linişte.

Îi spusei :

— Vorbeşti împotriva ta însăţi, aşa cum te-au învăţat preoţii şi servitorii lor, care sînt stăpîni în casa ta. Tu nu eşti stăpîna propriei tale conştiinţe, după cum nu eşti nici a trupului tău, dacă îl împiedici să simtă o emoţie gîndindu-te la mine. Excelenţa-sa nu există şi tu te osteneşti degeaba fiindu-i servitoare, crezînd că ai cine ştie ce poziţie, în timp ce în strada Uruguay un cîine este mai iubit şi mai bine îngrijit decît tine. Îţi pierzi conştiinţa, îţi pierzi singurul bun pe care l-ai putea avea, acela pe care l-ai putea avea de la mine împreună cu mîngîierea revoltei mele : ziua eliberării tale. Pregăteşte-te să mă întîlneşti curînd, mai curînd decît crezi ; şi să nu cazi pe jos cînd o să mă întîlneşti, şi să nu leşini, pentru că eu o să am nevoie de tine, ca să-ţi pot zîmbi

şi acorda încredere, ca să te iau de mînă şi să începem drumul împreună.

Massimina se zbătea şi se văicărea şi mă implora şi îşi plîngea nefericirea. La urmă spuse :

— Lasă-mă, acum, căci dacă mă găseşte excelenţa-sa la telefon cu tine, pentru mine trimite după fraţii mei, iar pentru tine trimite Chestura să te aresteze.

Îi spusei :

— Bine, te las, dar te îmbrăţişez şi mai strîns ; şi află că nu există armată de poliţişti sau lanţuri care să mă poată ţine departe de tine. Eu sînt mai puternic decît toţi, şi tu ştii asta, şi cu puterea aceasta mă voi gîndi, pentru tine şi pentru mine, la fericirea noastră.

Mă îmbrăcai îndată cu costumul cel nou şi mă dusei în strada Uruguay, gîndindu-mă că Massimina trebuia să iasă curînd pentru a se duce la piaţă şi că deci o voi putea surprinde, fremătînd încă după convorbirea telefonică şi s-o duc cu mine după cum îi promisesem. Mă interesai de o piaţă apropiată de strada Uruguay şi mă postai la intrarea în piaţă ; după o clipă, cînd mă dădusem mai la o parte să-mi aprind o ţigară, o şi văzui pe Massimina în dreptul tarabelor, cu un poliţist în uniformă alături de ea. Atunci alergai spre ea cu braţele deschise, ca s-o îmbrăţişez în faţa oamenilor din piaţă şi în faţa poliţistului, care, văzînd îmbrăţişarea, nu ar fi putut interveni şi ar fi fost îndepărtat de puterea dragostei noastre. Massimina, cînd mă văzu, îşi întoarse faţa către coşniţă şi începu să strige şi să plîngă, atît de strident, încît mă oprii. Poliţistul interveni şi mă înfruntă, dar apoi, urmînd ordinul pe care-l

primise, se retrase spre Massimina, o oblădui și o duse după el printre lume, către strada Uruguay, la casa consilierului.

Mai apoi, de cîte ori treceam pe strada Uruguay, vedeam un polițist la poartă și am observat, în zilele următoare, că polițiștii o însoțeau pe Massimina ori de cîte ori ieșea.

După vreo zece zile de pîndă, scrisei o epistolă avocatului Frugiferenti, cerîndu-i un armistițiu și cerîndu-i s-o lase pe Massimina să iasă, de încercare, măcar o singură dată, spre a vedea dacă Massimina reușea să reziste propunerilor mele, care erau propunerile soțului ei, cinstite și drăgăstoase și izvorîte din toate sentimentele mele și din înțelegerea mea. Îi scrisei că polemicile noastre erau rezultatul unor concepții diferite despre viață și despre stat, al filozofiilor diferite, amîndouă nobile ca atare, chiar dacă a mea avea mîngîierea unui conținut științific foarte modern, în timp ce a lui putea să aibă mîngîierea latinei și pe aceea a cunoașterii unei istorii care se cam trecuse ; că, oricum, noi doi ar fi trebuit să încheiem un armistițiu pe bază de egalitate, eu declarîndu-i supunere și respect pentru vîrsta lui mai mult decît pentru rangul și autoritatea lui ; că deci s-o trimită pe Massimina singură, o dată, în timpul zilei, dacă se temea că noaptea — care desigur îi inspira teamă, după cum toată filozofia lui și toată istoria lui se temuseră întotdeauna de noapte, de întunecime și de divinitate — ar fi putut s-o tulbure pe Massimina, inspirîndu-i frică, sau, în orice caz, ar fi putut s-o intimideze și să o facă să cedeze în fața propunerilor mele și atacului meu. Ziua aș fi apărut așa cum eram și

cuvintele mele ar fi fost clare ca trăsăturile feței mele ; și dacă Massimina m-ar fi urmat, aceasta n-ar fi fost altceva decît un gest de condamnare a unei întîmplări potrivnice nouă și dragostei noastre.

Dar și în zilele următoare Massimina apăru tot însoțită de polițist. Încercai să-i telefonez iarăși dimineața, devreme, dar, chiar cînd răspundea Massimina, închidea îndată telefonul sau începea să plîngă cu sughițuri, fără să scoată o vorbă, spunînd da și nu fără nici un sens, continuînd să plîngă și să se zbucіume, ca și cum cu convorbirea aceasta telefonică aș fi atentat la sentimentele ei.

Într-o zi, numărul de telefon sună ocupat și fu ocupat într-una toată ziua și încă vreo cîteva zile după aceea. Numărul nu mai răspundea ; atunci îmi petrecui zilele postat în strada Uruguay sub un copăcel care mă primea în fiecare zi, lăsîndu-și frunzele să cadă asupra mea. Polițiștii mă vedeau pe partea cealaltă a străzii, dar nu îndrăzneau să-mi spună nimic. Nu aveau motiv, pentru că, desigur, nu puteau să se pună în serviciul unei samavolnicii ca aceea pe care domnul Frugiferenti, consilier, o comitea față de mine și chiar față de Massimina.

Mă dusei într-o zi la Chestură, în strada Uruguay, să le spun că-mi regăsisem nevasta, dar că nu puteam să mă apropii de ea ; și asta și din vina poliției, care își dădea concursul la o samavolnicie personală (afară doar dacă n-o fi fost o samavolnicie de stat), aceea a domnului Frugiferenti, care mă împiedica să-mi văd soția și să vorbesc cu ea. Polițistul nu-mi răspunse și mă însoți la un funcționar îmbrăcat civil. Acesta îmi

spuse că nu putea să accepte vorbele mele în legătură cu amestecul Chesturii şi cu samavolnicia excelenţei-sale, domnul Frugiferenti, şi că nu putea s-o facă în propriul meu interes, pentru că în momentul în care ar fi vrut să accepte astfel de vorbe, ar fi trebuit să mă aresteze numaidecît. Îmi spuse că putea să ţină seama de acţiunea mea de la punctul în care o începusem cu denunţul împotriva soţiei mele pentru părăsirea domiciliului conjugal. Îmi spuse că drept răspuns la acest denunţ, soţia mea făcuse altul împotriva mea, pentru maltratări continue şi tot mai grave, pentru lipsă de administrare de alimente, pentru însuşire de bunuri, pentru ameninţări continue la adresa ei şi a altor membri din familia ei. Eu începui să rîd şi să spun că aceasta era opera lui Frugiferenti şi că nu dădeam pe ea nici două parale.

— Bine, spuse funcţionarul, eu nu sînt judecător, dar acum am alte obligaţii pe care trebuie să le lămuresc : spune-mi unde locuieşti în Roma, spune-mi de cît timp eşti în oraş, unde eşti stabilit, ce ocupaţie ai şi ce viaţă duci.

Răspunsei că locuiam la Porta Portese şi că mă aflam la Roma pentru studii. El începu să rîdă şi mă întrebă dacă sînt student. Răspunsei că da şi adăugai că eram ceva mai mult decît student. El mă întrebă atunci dacă sînt student înscris la vreo facultate a Universităţii sau asistent sau profesor la Universitate. Îi răspunsei că studiez independent. Atunci el trase concluzia că trebuie să mă expedieze din Roma şi că trebuie să emită imediat o „foaie de trimitere" pe numele meu, din cauza lipsei unui domiciliu fix,

pentru vagabondaj, turbulenţă etc. Chemă doi poliţişti şi făcu exact ceea ce spusese. Completară foaia la maşină şi mă luară de-acolo ; şi, după ce mă tîrîră cu sila pînă la capătul scării, lovindu-mă într-una, îşi reluară înfăţişarea lor ipocrită de îndată ce ieşiră pe uşă şi mă duseră la gară, cu o violenţă şi mai mare. Nu putui nici măcar să beau o cafea şi trebui să aştept mai bine de patru ore un tren accelerat în direcţia Ancona. Poliţiştii mă întrebau din cînd în cînd dacă mă calmasem şi, ca să-şi bată joc, îmi cereau lămuriri în legătură cu studiile mele. Dar eu le răspunsei că toate firele de păr de pe capetele lor de meridionali erau numărate, chiar dacă se aflau sub beretele forţei publice, după cum erau şi firele de pe capul meu descoperit şi înalt. Le spusei că era o fericire că studiile mele îi făceau să rîdă ; şi că speram sincer că aveau să facă să rîdă încă şi mai mult toată omenirea spre adevărata fericire.

Fusesem alungat din Roma şi urma să plec cu un tren. Dar nu fusesem învins şi mă gîndeam la bietul Frugiferenti care aştepta în umbra salonului său ţîrîitul telefonului, ca să se ridice în picioare cu toată biata sa excelenţă grăsană, cu pantaloni şi gură rea, ca să poată vorbi cu cineva, ca să-şi continue meseria măcar insultînd pe cineva, care-i rezista, care rămînea liber şi pe care nu reuşea să-l domine. Atunci înţelesei că eram liber pînă şi în trenul acela, chiar dacă eram prigonit şi stigmatizat, şi începui să privesc soarele care nu se înălţase încă pentru că tot cerul era brăzdat de o mulţime de nori albi şi de o mulţime de oglinzi concave : soarele se găsea

în pietrele care acopereau pămîntul cîmpiei aceleia, semănate una lîngă alta ca oasele unei bătălii care se încingea iar ; şi totuşi soarele se afla pe vreun ax nevăzut pe care nu-l puteam zări din tren, dar îi vedeam reflexul şi-i simţeam vibraţia delicată. Cîmpia aceea a Romei, deosebită de cea a regiunii Le Marche, nu are coline şi gropi şi valuri de sentimente, dar are o frunte mare, întinsă şi zgîriată ; frunte pe care o avea în clipa aceea şi încerca să se înalţe în faţa mea cu toate reflexele ei şi cu razele luminilor ei care se respingeau şi se ciocneau ca materia unui noian de gînduri. Începeam să văd şi iarba de pe rîpe, ţinîndu-se strîns spre a nu-şi pierde umbra şi vigoarea, sau aşezîndu-se domol în umbra vreunei cute de teren pentru o clipă de odihnă şi pentru a întîmpina substanţa vreunuia din gîndurile care ardeau în aer şi care ajungeau să atingă trenul, să sară pe roţile lui şi chiar să intre pe ferestre, pînă la picioarele mele.

Trenul era plin de toate ţăndările acestea de lumină, iar eu eram mişcat şi aţîţat. Plecam aşa cum mă gîndisem ; îmi aminteam că hotărîsem ca, la un moment dat, fie că aş fi găsit-o pe Massimina fie că nu, să plec din Roma, pentru a nu risca să mă împotmolesc pînă la genunchi, ca bieţii zarzavagii cu pieptul lucios şi cu uluirea lor încă şi mai lucioasă. M-aş fi întors la Roma cînd tratatul ar fi fost complet, cînd ştiinţa mea ar fi putut să mă însoţească şi să se prezinte cu siguranţă în locul meu, astfel ca să fiu scutit de toate luptele cu neştiinţa şi autoritatea.

Priveam cerul şi copacii şi cîmpia, căci spre Sabina începeau să se înalţe coline şi întinderi plantate cu măslini, care întrerupeau fruntea pe care o văzusem înainte şi ascundeau pietrele ; şi apoi, în noiembrie, soarele dispare repede la apus. Priveam ţinuturile acelea din jurul meu şi am început să gîndesc — după ce regăsisem suportul judecăţii mele în pămîntul acela, în surpările lui sabine şi în atmosfera absorbantă a cerului — că orice entitate care cuprinde legi — cum erau sigure şi în mod ştiinţific adevărate cele ce se aflau desfăşurate între mine, trenul meu şi deschizătura aceea a cerului şi a cîmpiei — şi care cuprinde în afară de legile acestea şi regnurile vegetal şi animal şi pe noi toţi, este descoperirea şi produsul unei generaţii de indivizi care au existat anterior, a căror viaţă s-a încheiat după ce realizaseră lucrurile acestea sau a căror viaţă continuă acolo unde acţionează mecanica acelor legi, ţinînd desfăcută deschizătura lor imensă.

După ce-mi găsisem în mediul acela un asemenea gînd de bază, putui să merg mai departe şi să socotesc că *în realitate plantele şi animalele servesc anumite nevoi şi că deci au fost create într-un fel meticulos, într-atît încît fiecare specie dintre ele se hrăneşte şi se reconstruieşte prin metoda stabilită şi chibzuită pentru sine, astfel că poate să adopte conduita care ţinteşte să ducă la îndeplinirea sarcinii fixate. Dat fiind că plantele şi animalele se ajută şi se asistă între ele şi au conduite deosebite şi metode din ce în ce mai bune, şi dat fiind că metodele acestea, deşi deosebite, tind să se contopească, rezultă că au fost proiectate treptat şi deci că şi creierul — motor al constructorilor lor, a urmat o anumită ordine de*

dezvoltare și nu a elaborat pe neașteptate, cu un scop numai fizic, o serie de lucruri înșirate, făcute o dată pentru totdeauna și care să nu mai fie nici măcar privite. Dat fiind că plantele și animalele nu sînt asemănătoare în toate regiunile pămîntului și că în schimb noi oamenii ne asemănăm, rezultă că spița generației realizatoare era împărțită în diferite ranguri de indivizi inventatori și că cel puțin la început fiecare rang de indivizi proiecta și construia după capacitatea și posibilitățile sale și că asupra acestora aveau influență mediul, gradul de dezvoltare și prezența — și între ei — a vreunei excelențe și a vreunui preot.

Continuîndu-mi gîndurile acestea, reușii să afirm în sinea mea, în mod clar, cu o evidență limpede și consistentă, ca aceea a scaunului pe care ședeam, că dacă încercăm să calculăm legăturile existente între viitorul artificialului și trecutul naturalului, aflăm neîndoios că *generațiile de indivizi care își urmează una alteia etern în Univers tind să inventeze și să realizeze altele, înainte ca ale lor să se epuizeze. Dacă pe de o parte creierul lor își îmbunătățește capacitatea științifică, pe de altă parte el se apropie de sfîrșitul posibilităților sale de dezvoltare a științei și atunci trebuie să se facă față civilizației progresiste, realizînd un alt creier-motor, adică o altă generație, compusă din alți indivizi mai capabili, cu simțurile motorului mai dezvoltate decît ale noastre și deci decît cele ale automaților-autori.*

Toate acestea sînt explicația cea mai precisă și demonstrația perfectă a desfășurării evoluției. Cunoașterea sistemului nostru solar, cum îi spusesem excelenței-sale Frugiferenti, care rîdea de

sputnik, ne va face să obținem rezultate științifice cu totul potrivite ideilor tratatului meu, care azi rămîn suspendate ca poziție și sens, și care vor avea prin rezultatele acestea dovada și forța practică, pentru ca în sfîrșit să se poată mișca în sensul civilizației progresiste a automaților-autori și către conviețuirea fericită a oamenilor, în eternitatea universală. Mă gîndeam, de exemplu, în tren, în noapte, cum și unde au locuit diferitele generații care au existat înaintea noastră ? Cum și unde vor locui diferiții indivizi care ne vor urma ? *Pămîntul a fost transformat pentru noi, înainte ca să fim creați ca indivizi ? Vom transforma și noi alte planete pentru generația pe care o vom crea ?* Am reușit să rețin și să consemnez în tratatul meu întrebările acestea ; să le scriu clar la sfîrșitul unui capitol în cursul căruia expusesem premisele lor, adică acele gînduri care-mi veniseră în minte în corespondența cu fruntea cîmpiei romane și din cauza înțepăturii tuturor acelor țăndări de mesaje și de lumină care explodau în tren și în jurul trenului, în jurul meu, care fusesem izgonit din Roma.

ÎN SEARA aceea, cînd sosii la Fabriano, cursa spre Pergola plecase ; rămăsei la bufetul autogării cu „foaia de trimitere" desfăcută pe masă în fața mea, pentru ca nimeni să nu mă tulbure și nimeni să nu mă alunge, mai ales că era un continuu du-te-vino de polițiști, care intrau cu mîinile pe arme și cu curelușa chipielor sub bărbie. Îmi petrecui noaptea la bufet, mulțumindu-mă cu luminile acelea slabe care veneau dinspre sticlele cu lichior, cu tovărășia polițiștilor și a feroviarilor, mulțumindu-mă să mănînc caramele, pastile de mentă ori bucățele de lemn dulce ori bomboane cu scorțișoară, pentru ca să nu mă cuprindă somnul și să nu mă moleșească lîngă masa aceea de tablă. Simțeam între timp că noaptea se îngroșa și scîrțîia în jurul autogării și în jurul geamurilor albastre ale bufetului ; din cînd în cînd, șuieratul unui tren o sfîșia, dar noaptea se așternea iarăși dinspre coloanele din jur, venind cu picioarele ei mari și reci, încărcate de noroiul lui noiembrie, pînă la ușa bufetului. Noaptea îmi atrăgea atenția, ciocănea în geamuri, deci mă căuta, ca și cum ar fi dorit să intru în scena ei, nerăbdătoare să mă regăsească în regiunea Le

Marche ; simțeam că pregătea peisajul pentru mine, străzile și satul, și că păstra pentru mine niște fructe în vîrful ramurilor vreunui pom.

Dimineața îmi luai cafeaua cu ochii închiși, ca să nu văd zorile intrînd în bufet, apoi mă dusei spre locul unde oprea cursa. Cînd plecă, pe străzi se aflau multe vrăbii ; vîrfurile copacilor și ramurile erau luminoase și emanau un abur care avea să-i facă să se mai hrănească o zi. Privii în sus și observai soarele slab ; cursa ieși îndată din Fabriano ; în jur se vedeau pereții aceia de piatră care merg pînă la Doglio. Deasupra fiecărei bucățele de teren, cățărați pe pietre, se aflau migdali care îmi prezentau salutul cîmpiei marchegeane. Dincolo de trecători se aflau pămînturile roșii ale Serrei și dedesubt văile rîului Cesano, cu margini înalte, formate din coline, iar după acestea, iată în sfîrșit meandra întinsă a regiunii mele, iată piscul Frontone și apoi deschizătura de la Acquaviva pînă la Nerone ; iată piscul Monlione, acoperit în întregime cu stejari și roci albastre ; piscul Frontone era roz și palpita. Mi se părea că în fundul văii aceleia mari se afla cineva care lovea cu un ciocan într-o nicovală, acolo, în fund, unde straturile subțiri de chiciură albastră se spărgeau răsunînd.

„O, Marche iubite, o, pămînt drag al Marchelor, dulce zonă a nebuniei ; o, dulce dimineață petrecută în înălțimea Marchelor, liber și știind drumul care să mă poarte acasă și să-mi îngăduie să recunosc cîmpiile și pomii roditori care se dezbracă în noiembrie ca să se ducă la culcare, să recunosc obiectele și forma lor, siluetele piersicilor și merilor, culorile sparcetelor, ale groza-

mei, ale ferigilor din rîpe, colţurile şi sunetul pietrişului pe drumuri, bufnitura podurilor, murmurul izvoarelor."

Mi se părea că aş fi putut atinge cu o piatră orice, cum atingi drăgăstos, cînd iubeşti, pieptul şi coapsa femeii iubite. Vedeam pînă şi zăpada deasupra muntelui Catria şi vedeam dungile acelea albe de pe cer, care arată în depărtare oraşul Urbino. Simţeam că în toate văile se aflau toţi ţăranii, dar cînd gîndul mă duse la oameni mă năpădi şi durerea că lipsea Massimina: „Ah, Marche, spusei, ah, pămînt marchegean, eu ştiu cît de nerecunoscătoare poate fi nebunia ta şi ştiu că nu trebuie să mă încred în natura ta. O să încep oare acum să preamăresc frumuseţea ta perversă, înţepenirea crudă a naturii tale? Eu sînt tot Anteo şi mă întorc să muncesc sfătuit de gîndirea mea şi nu tentat de roadele tale; trebuie să produc alte roade şi să-i eliberez pe oameni şi ţinutul lor de moarte, de zilele nefolositoare pe care şi le petrec privind cîmpia şi natura şi aşteptînd moartea fără să facă nimic care să fie mai bun decît moartea însăşi."

Îmi revenii: sosii la casa mea şi văzui că toate uşile ei fuseseră sparte şi că şi lanţurile pe care le legasem fuseseră rupte şi aruncate în bucăţi în faţa casei. Înăuntru însă nu se atinsese nimeni de nimic; adică totul rămăsese în acelaşi loc, cu toate că pînă şi uşile laviţelor fuseseră sfărîmate cu lovituri de picioare. Dar invadarea aceasta fusese probabil înfăptuită cu mult timp înainte, îndată după plecarea mea, şi se vedea cum îi învinsese casa mea, şi-i subjugase pe cei din banda năvălitorilor, aceiaşi probabil pe care îi văzusem de mai multe ori lovind cu picioarele, cu îndîrjire şi plăcere, burţile umflate ale vacilor sau cailor doborîţi de aftă sau de colici, mulţumiţi şi convinşi că n-au murit şi că pot să-şi descarce furia pe cei ce avuseseră slăbiciunea şi făcuseră greşeala să moară cu o zi mai devreme. Casa mea învinsese, poate că speriindu-i ori subjugîndu-i cu materia ei misterioasă, pînă la a-i face nepăsători şi deci sclavi ai ei, ai întregii naturi şi ai întregului peisaj. În faţa casei, cotropitorii nu mai veniseră probabil de mult, pentru că pe cei trei peri se mai aflau perele de iarnă, iar glastrele cu levănţică şi busuioc erau încă pline. Nici animalele pe care le lăsasem libere nu fuseseră omorîte: văzui fugind nişte iepuri de casă şi auzii nişte găini cotcodăcind: cotcodăcit care mă făcu să cred că acoperişul casei se afla la locul lui, că olanele lui mai răsunau încă şi că puteam fi liniştit. În casă, trecui rînd pe rînd prin toate încăperile, ciocănii pereţii, simţii că pardoselile erau tari şi mă dusei să caut în camera mea, sus, îndărătul cărămizilor pe care le mişcasem din loc, primele foi ale tratatului meu. În încăperea de jos rămăsese pînă şi zestrea Massiminei şi patul nostru. Năvălitorii spărseseră doar uşile şi nişte laviţe, bătînd în ele, ca întotdeauna, toba umflată a morţii, a morţii lor.

În zilele următoare, după ce scrisesem în tratat lucrurile pe care le gîndisem şi le stabilisem în timpul călătoriei şi după ce-i predasem brigadierului din Frontone jumătate din „foaia de trimitere", mă apucai să-mi repar uşile casei, căci iarna se apropia, şi încercai să adun iepurii şi găinile care se sălbăticiseră. Îndreptai ţăruşii găr-

duleţelor de la coteţe şi căutai cuibarele, ca să le mut în aşa fel încît să fac găinile să se întoarcă şi să ouă în coteţe. Apoi mă dusei pe locurile mele şi văzui că fuseseră prădate, mai ales la margini, de struguri şi de iarbă ; dar găsii încă ciorchini de struguri stafidiţi şi ruginiţi, atîrnaţi pe viţele din mijlocul viei. Culesei poame cît putui de multe şi le rînduii prin încăperi, pentru că în magazii avea să plouă. În timp ce aranjam recolta de struguri, de pere, de nuci şi de porumb, scrisei în caietul meu : *judecata este busola cognoscibilului : mediul este oglinda fanteziei. Judecata se îmbunătăţeşte continuu prin exerciţiu şi serviciile ei sînt tot mai exacte, în timp ce mediul se dezvoltă, tot necontenit, conform necesităţilor şi satisfacerii acestor necesităţi ale civilizaţiilor progresiste.* Mediul din jurul meu era întunecat, dar mă atrăgea cufundîndu-mă într-o nostalgie pe care nu o mai cunoscusem înainte.

Fiecare zi se desfăşura prin faţa mea care, la rîndul meu, mă desfăşuram trecînd dintr-un loc în altul : ziua şi cu mine aveam aceleaşi sarcini şi aceleaşi probleme. Eram în ton cu tot ce se întîmpla în jurul meu, fie că era vorba de un pom care se înclina, fie de figura îngrozitoare a unui nor ce înainta deasupra colinelor. Simţeam chiar o legătură între măruntaiele mele şi pămînt şi zgomotele lui şi simţeam că foamea-mi venea şi se potolea împreună cu anumite culori care se schimbau pe cîmp şi cu glasurile animalelor. Devenisem mai atent şi mai îndemînatic decît animalele : decît iepurii de casă, care-şi aveau puii în desiş, decît găinile care se sălbăticiseră prin rîpă. Tot alergînd după vieţuitoarele astea reuşeam mai totdeauna să le surprind şi adeseori cu atîta pricepere încît mă găseam la o jumătate de metru, pe neaşteptate, în faţa ochilor lor întunecaţi şi dilataţi ; în timp ce tremurau, reuşeam să rămîn atît de calm încît să văd cum se formau în pupilele lor imaginile înconjurătoare : smocurile de iarbă, trunchiurile, faţa mea mult mărită ; să văd cum, îndărătul acestor imagini, lichidul ochiului îngheţa o clipă şi cum, aproape în acelaşi timp, se declanşau reflexele spre a comanda cutiei craniene, puţin depărtată de ochi, aflată sub creştetul păros sau acoperit de pene, mişcările fugii. Auzeam ţăcănitul centrilor şi mecanismelor capului lor, pocnetul din membranele urechilor iepurilor de casă şi ciocănitul ciocurilor găinilor ; vedeam animalul învingîndu-şi teama, scuturîndu-şi trupul şi avîntîndu-se ; şi adesea pămîntul zvîrlit de smucitură mă împroşca. Dar eu eram crud şi loveam animalele cu o bîtă, rupîndu-le de la mijloc ; sau le prindeam într-un sac, căci îmi cruţam puşca şi păstram cartuşele pentru iepurii de cîmp, pentru vulpi şi pentru gîştele care aveau să treacă în prima lună a anului nou. Nu voiam nici să fiu auzit de vecini trăgînd prea mult cu arma, şi mă gîndeam de asemenea că acele cartuşe mi-ar fi putut servi mai mult pentru un anumit plan care începea să-mi încolţească în minte, inspirat de multe sugestii confuze ale vieţii pe care o duceam, plan pe care mi-l încurajau însă chiar numeroasele îngăduinţe pe care mi le acorda aceeaşi viaţă.

Mîncam în picioare, plimbîndu-mă în jurul mesei şi apropiindu-mă de ferestre ; în timp ce mestecam, priveam copacii, vrăbiile, noroiul ; şi fie-

care îmbucătură de carne pe care o înghițeam devenea o parte din viața pe care o vedeam și-mi dădea o senzație impresionantă, care mă punea în legătură cu toate lucrurile, într-atît încît mă simțeam ca o lamă de cuțit care ar putea pătrunde în orice lucru, răsturnîndu-l. Adeseori mîncam măsline, rădăcini, usturoi crud ; și atunci lăcrimam și mă înfuriam în fața geamurilor ferestrei, ca un copac bătut de vînt sau ca o cîmpie.

După puțină vreme, către jumătatea lui decembrie, începu să ningă ; atunci, înainte ca zăpada să strice și să înăbușe totul pe cîmp, în timp ce sufla un vînt cam cît mine de înalt, care-mi învăluia ochii și mîinile, începui să culeg din cîmp napii, sfeclele și rădăcinile pe care la început nu le luasem în seamă din cauza ușurinței cu care vînam și cantității uriașe de fructe pe care mi se păruse că o strînsesem. Nu adunasem nici lemne destule și am înțeles că pentru a ieși din iarnă aveam nevoie de mai multe. În timp ce viscolea, intrai în desiș ca să strîng niște legături de vreascuri și să scot vreun buștean ; în vremea asta, îmi făcui cu un cosor o rană mare în fluierul piciorului stîng : o rană adîncă, de culoare violetă, din care țîșnea sînge puțin și care se deschidea pînă la os, exact ca o crestătură pe tulpina unui plop tînăr. După ce m-am rănit, m-am așezat pe pămînt ; și, ca să mai uit, am început să privesc desișul nins, cum primea zăpada cu tot corpul lui, cu toate ierburile lui, cu ienuperii, mușchiul, membranele ferigilor, și vedeam cum viața se scurgea din partea înzăpezită a vegetației și se prelungea îngroșîndu-se ca un sînge întunecat în nodurile mai adăpostite și mai apropiate de pămînt. Desișul se profila în zăpadă ca o suprafață înțepenită, lipsită de sevă și, din cînd în cînd, ici-colo, suprafața aceasta se prăbușea și eu auzeam bufnitura căderii. Între timp continua să ningă și zăpada îmi uda piciorul și rana și ciorapul pe care trebuise să-l răsucesc peste gheată ; auzeam și cîte un mierloi dînd din aripi și lăsînd în urma cozii negre o pulbere de zăpadă : auzeam de asemenea, în fund, către rîpă, vreo pasăre mai mare agitîndu-se pe țărmul apei. Mi-am strîns lemnele și m-am înapoiat acasă, unde mi-am legat rana. M-am așezat alături de fereastră ; durerea de la picior creștea, dar nu era potrivnică vieții mele, ci reprezenta un alt mod de a fi în contact cu întreaga cîmpie și cu calendarul ; și mi se părea că prin durerea și umflătura piciorului meu, care răspundea undeva în cîmpie, eram pe cale să fiu cucerit de toată viața și de tot cercul acela al timpului care erau San Savino, iarna, zăpada și cîmpia și singurătatea mea fără de folos. Eram cu totul zăvorît în miezul iernii și chiar și sentimentele mele — asemeni desișului — cedaseră în mare măsură, strîngîndu-și vigoarea într-un cuib mai ascuns și lăuntric, pe care încă nu-l descoperisem. Nici studiile mele nu mergeau prea bine în vremea aceasta și aveam poftă mai degrabă să mă duc la vînătoare, să pun curse pe poteci, chiar și în afara locurilor mele, cu speranța de a prinde vreun gînsac sau vreun curcan sau chiar un purcel al vreunuia dintre vecinii mei.

Am făcut curse și m-am dus să le pun : mă așezam la pîndă sub un pom sau într-o colibă, ori chiar acasă, dar de fiecare dată cu neräb-

dare, închipuindu-mi mereu declanşarea cursei şi agonia animalului prins. Primul animal pe care-l prinsei fu o nevăstuică, rămasă în viaţă ; o lăsai să trăiască într-un coteţ gol de iepuri din faţa casei. Umblam şchiopătînd — pentru că rana continua să-şi ţină deschisă gura violetă — tîrîndu-mi cursele prin zăpadă, cu puşca la umăr. Într-o zi, întîlnii o vulpe care se opri să mă privească, poate prefăcîndu-se că este cîine, pentru că nu mai avea scăpare ; în timp ce duceam încet mîna către patul puştii, s-o dau jos din spate, vulpea îşi mişca mustăţile şi-şi legăna uşor coada, ca să-şi ia avînt şi să-şi aleagă o direcţie. De îndată ce văzu că ţin puşca în mînă, îndreptată spre pîntecele ei, nu mai mişcă : dădu un ţipăt şi se aruncă spre ţeavă ca să moară îndată. Muri arătîndu-şi dinţii mărunţi şi rînjind cu îndîrjire, încît mă făcu să-mi socotesc cruzimea nedemnă de mine. Luai biata vulpe de picioare şi o aruncai în ograda vecinilor mei.

Vînătoarea, care-mi plăcea atît de mult, era încă un fel de a mă dedica deplin iernii aceleia şi stării în care mă aflam, chiar dacă deseori voiam să mă amăgesc ; cu piciorul rănit şi gol în faţa focului, începeam să socotesc că vînînd şi asistînd la fuga şi la moartea animalelor îmi experimentez studiile şi văd cum reacţionează maşinile acelor fiinţe simple. De fapt, mă îndreptam spre o stare sălbatică, deşi — din fericire — mergeam singur şi fără să cer să fiu însoţit şi justificat de niscai tovarăşi ori de toată societatea.

Mă consola apoi gîndul că sînt veşnic singur şi că am rămas un răzvrătit. Aşa că hotărîi să

nu mai merg nici măcar la magazin ca să cumpăr sare, chibrituri şi alte lucruri ce-mi puteau fi de folos, şi-mi propusei să descopăr metoda de a mă descurca renunţînd la orice comoditate. În timpul acesta, vînătoarea îmi ocupa tot mai mult timp, căci deasupra rîpelor şi spre Cinisco treceau sturzi de mare, mierloi şi chiar raţe. Dat fiind că nu voiam să trag cu arma — mai ales că aveam cartuşe puţine — în sturzi şi mierle (ba, cînd îmi era posibil, nici în raţe), eram nevoit să întind plase făcute din cîrpe în desişul iederelor şi pe creştetul ienuperilor, să stau liniştit într-o colibă şi să fiu gata să trag de sfoară cînd vedeam doi, trei sturzi aşezîndu-se împreună pe bace sau vîrîndu-se în ienuperi. Pentru raţe inventasem un fel de undiţă, făcută din ace şi boabe de porumb, pe care o puneam să plutească pe apă, deasupra unor frunze pe care le ţineam fixate cu ajutorul unui băţ înfipt în nămolul ţărmului ; dar erau puţine raţele care ciuguleau ; şi dacă una rămînea prinsă, celelalte fugeau descriind cu zborul lor litere în înaltul cerului.

Literele acestea ale raţelor erau şi ele semne ale schimbării anotimpului ; şi aşa mă trezii în 7 ianuarie, ziua mea de naştere. În ziua aceea auzii nişte voci coborînd din coşul casei mele şi văzui că într-adevăr trecea pe stradă un grup de vecini, care umblaseră să dibuiască viezuri şi să cînte cîntece de Bobotează în vreo casă din Monlione sau din Fenigli. Cînd ajunseră în dreptul casei mele, cum eu mă apropiasem de fereastră, începură să urle ; dar erau veseli şi urlau ca să mă salute, ba chiar unul dintre ei

îmi lăsă o sticlă de vin în zăpadă. Asta mă mişcă şi putui să serbez şi eu ziua aceea cum se cuvine. Un stol de sturzi se aşezase chiar pe rosmarinul din grădina mea şi toţi fîlfîiau din aripi şi se ciuguleau între ei, strînşi de parc-ar fi fost legaţi în colţul unei batiste. Îmi luai puşca şi trăsei de la fereastra bucătăriei un foc care doborî lîngă trunchiul rozmarinului nouă sturzi : unul fusese rănit şi bătea din aripi în faţa mea, în timp ce încercam, şchiopătînd, să-l prind ; zbură, sări, reuşi să scape chiar după ce îl prinsei de coadă şi intră în coteţul nevăstuicii. Eu adunai sturzii, îi dusei sus şi-i pusei pe masa din bucătărie ; privii şirul acela de sturzi şi apoi toate semnele de pe pereţi şi desluşii după ele că eram îngropat, inscripţie pe care o găsii şi pe fereastră.

Ziua mergea mai departe, cînd cufundată pînă la pîntece, cînd cufundată cu totul în pîcla întunecată a nopţii ; urmele ei erau imense şi-şi scutura o bură şi un noroi care închideau timpul în promoroacă. Încercai să reacţionez şi înţelesei înainte de toate că trebuie să distrug cursele şi că trebuia să trec îndată de partea acelor animale, sturzi şi iepuri, pe care le vînasem pînă atunci ; dacă era necesar să mănînc şi să-mi procur hrană, trebuia s-o fac luptînd împotriva vecinilor mei, furîndu-i pe ei mai curînd decît să mă fur pe mine prin uciderea sturzilor care veneau să mă viziteze. Din hotărîrile acestea îmi veni îndată gîndul ştiinţei, care mă făcu să înţeleg că în felul acesta, ca vînător singuratic, mergeam înapoi ; înapoi, în vremea preistorică, atît ca om cît şi ca iubitor al naturii, exact cum dă îndărăt omul lipsit de ştiinţă şi care nu caută ştiinţa.

Natura este veşnic aşa şi întotdeauna sturzii, iepurii, raţele şi viezurii se comportă la fel şi zilele apar şi dispar, traversînd săptămîni şi luni şi anotimpuri sub soarele fierbinte sau prin promoroacă, lăsînd mereu urme — care sînt întotdeauna la fel — şi agitînd mereu apa şi noroiul sau scuturînd pomii sau izbind desişurile sau agitînd povîrnişurile sau aruncînd la vale pietrele din munţi sau stîrnind o altă bulboană în rîuri sau dezlănţuind curenţii printre roci ; dar omul nu trebuie să meargă în felul acesta, pentru că ştiinţa, care-i partea lui cea mai bună şi expresia lui cea mai naturală, nu merge în felul acesta şi nu merge niciodată de-a-ndaratelea : nu şi-a renegat niciodată vreuna din ideile ei, de care a ţinut seama întotdeauna şi de aceea le-a absorbit şi depăşit mereu. Ştiinţa este mereu conştientă de căutarea şi confirmarea cu multă nerăbdare a unui adevăr, mereu tot mai mare şi care nu se dezminte niciodată, care nu se fărîmiţează, care nu-şi pierde nici o parte a sa şi nu renunţă la nici una din aparenţele sale ; care progresează şi duce cu ea totul, cum face mintea, mai mult încă decît viaţa omului : mintea care nu se poate opri niciodată şi trebuie să tindă — în afară de cazul că cineva o îngroapă, cum au făcut cei pe care i-am întîlnit în viaţa mea şi au scris pe pereţii casei mele, trebuie să tindă deci să construiască, să devină ea însăşi altceva, ceva superior şi mai bogat.

În zilele acelea de sfîrşit de ianuarie, în care vîntul îngheţa totul pentru a împlini o lună de

gheață, hotărîi să-mi reîncep studiile cu stăruință și să folosesc cît mai mult din timpul rezervat vînătorii, pentru îngrijirea magaziilor și contemplarea naturii. Mă gîndeam că frontonul acela de piatră întunecată al vetrei mele văzuse pînă acum totul și fripsese generații întregi de animale și simțise suflul vînturilor din nord și din sud și fumul de bușteni și crengi, de cel puțin o sută de ani. Atunci îmi organizai mai bine viața și nici pentru rana mea nu mai avui nici un fel de îngăduință ; începui să o tratez, să o dezinfectez cu apă și sare, să o leg cu feși ; eliberai nevăstuica și mă dusei la magazin să cumpăr tot ce-mi era necesar, chiar zece cartușe, pentru a comite furturile necesare spre a înlătura pierderea de timp și a înteți pregătirile mele. În ziua următoare, intrai în rîpă, trecui prin ea pînă aproape de pod și ieșii în spatele șirului de stejari, către bătătura vecinilor mei. Sfărîmai capul unui purcel cu patul puștii, îl luai în spinare și mă înapoiai acasă. Tăiai purcelul așa cum învățasem de la măcelar și ascunsei bine toate bucățile în dulap, sub rufăria Massiminei. Apoi trecui prin fața casei vecinilor mei, ca să vadă că mă duc spre magazin. Cumpărai ziare și comandai o carte care mă interesa. La magazin aflai că Liborio fusese numit preot la Acquaviva.

În ziua următoare mă dusei la Acquaviva ca să-l întîlnesc pe Liborio ; în timp ce umblam, vedeam o rază de soare care lumina și scălda coastele dinspre Frontone, doar coastele și cîteva locuri de pe panta dinspre Acquaviva ; o singură

rază de soare umbla înaintea mea și-mi mîngîia ghetele și picioarele ; doar ghetele mele, lungi ca pietrele de marcaj de pe șosea, și grămezile de pietriș și niște tulpini care rămăseseră în picioare printre păduricile încărcate cu zăpadă. Lumina soarelui nu-mi ajungea nici măcar pînă la genunchi, dar mă însoțea și mă atrăgea cu aceeași bunăcredință pe care o aveau bunele mele intenții, întinzîndu-se la picioarele mele pînă la Acquaviva, în timp ce îndărătul satului rămîneau să se încolăcească curenții noroioși ai altei zile și ai altei văi.

Umblam și, chiar sub razele soarelui, simțeam prin zăpadă solul dur, iar ziua era și ea dură și limpede în iarnă, nealterată încă de vîntul de apus și de influența primăverii. Lucruri firești, observate de știință, ca și de ochiul șoimului.

Liborio apăruse întotdeauna în fața mea în zile splendide, cu lumină difuză, cînd nu există nici un contrast între pămînt și soare, ca și cum pămîntul ar produce lumină de la sine, pentru că soarele nu-i niciodată în față sau îndărăt sau în înalt sau în depărtare, împotrivindu-i-se. Liborio îmi apăruse întotdeauna profilat pe cer și pe pădurile satului său, Montevecchio : niciodată spre lumină sau decupat în umbră, ci întotdeauna primind o lumină potolită ; și paloarea lui nobilă îi coborîse mereu de pe frunte pe întregul său corp și chiar pe obiecte, mai ales pe cele spre care se îndreptau ușor mîinile sale.

Socoteam că Liborio mă va ajuta să mă scutur de toropeală și de gusturile vulgare și corporale care mă cuprinseseră, de izurile care-mi ră-

mîneau pe la colțurile gurii, șiroind ca de pe botul unui cîine. Înțelegeam că mă îndemnau atît prietenia cît și dorința de a revedea un om care mă iubește și de a vorbi cu el. Și simțeam atunci cum se suie pe picioarele mele soarele și cum îmi ajunge cu o mînă pînă la fular. Mergeam și-mi săltam picioarele și genunchii într-un fel care nu putea să pară nici măcar altora ca fiind mersul unui țăran ; din cînd în cînd băteam din palme și speriam vreun sticlete ori vreo coțofană care se înălța din ulmi și se ducea să ciripească mai încolo, deasupra mărăcinișului.

Am trecut peste pod pe la rîpa de la Acquaviva și am ajuns repede pe teritoriul parohiei lui Liborio. Acum, drumul meu urca și, pentru a-mi domoli nerăbdarea, priveam înaintea mea fiecare trunchi, fiecare cută a terenului scăpat de zăpadă din cauza vreunei avalanșe mărunte sau a vîntului, ca și cum aș fi căutat violete sau primule sau mi-aș fi dorit vigoarea unei grozame, ca să mă cațăr pe scurtături.

Cînd văzui casele din Acquaviva mă simții înfricoșat și-mi fu teamă că locuitorii tîrgului ar putea să descopere sentimentele mele și să-mi disprețuiască slăbiciunea care mă împinsese să-mi caut prietenul ; că ar putea să mă bănuiască de vreun gînd necinstit, ca și cum aș fi fugit din munții în care fusesem exilat. O luai drept spre biserică și intrai prin ușa principală.

Biserica era la fel cu cea din San Savino și nu se vedea pe nicăieri nici o urmă a bunătății lui Liborio ; eu mă așteptam aproape ca el să se afle alături de altar, în picioare, cu palmele

îndreptate spre mine. Văzui niște biete *Via Crucis* [1] și lemnul roș de cari al dulăpiorului pentru cuminecătură ; și lucrurile acestea mi se păreau asemănătoare cu cele pe care le lăsasem la mine acasă și care-mi provocaseră multă tristețe ; dulapul Massiminei și lavițele sparte. Nu vrui să mă simt stingherit și pornii mai departe, către ușa sacristiei apropiindu-mă de clopoțelul care anunța intrarea preotului. Văzui sacristia tencuită și avînd pe pereți numai niște cuie ; făcînd un alt pas, văzui că pe peretele lateral se aflau într-un cui crengi de măslini și în altul pălăria preotului. Pereții tencuiți erau mai gingași decît o statuetă de ghips și, în mijlocul lor, deschizătura coridorului era albă și vagă și părea naturală ca o crăpătură sau ca marginea unui obiect. Liborio, înalt ca un preot, palid, ieși de-acolo și-și puse mîinile pe marginea deschizăturii. Stătea cu ochii deschiși, măreț, și în ochii săi nu se citea nici o surprindere și nici măcar vreo întrebare ; gura lui se deschise și dovedi că mă recunoaște rostindu-mi numele.

— Da, spusei eu, sînt Anteo și am venit să te văd.

— Vii de la San Savino ? mă întrebă.

— Da.

— Am aflat multe lucruri despre tine, spuse el, atîtea că pînă la urmă nu le mai știam pe cele dintîi. Am auzit multe zvonuri dar am înțeles puțin din ele. Îți mulțumesc că ai venit și sper că vizita ta are o pricină și că pricina

[1] Șir de imagini reprezentînd patimile lui Isus.

această este o cerere sau o nevoie pe care aş putea-o duce la îndeplinire.

— Nu vreau să-ţi cer nimic, îi spusei, am venit doar ca să revăd un om şi un prieten. Planurile mele sînt limpezi, deşi în vremea din urmă am început să mă încurc pe mine însumi. Dar voi reuşi să obţin un rezultat important pentru binele tuturor, pentru un bine dezinteresat, căci n-o să-mi aducă nici un cîştig dacă am să demonstrez cu acest rezultat bieţilor mei tovarăşi şi vecini cît sînt de întemeiate raţionamentele mele.

— Asta-i drept, spuse Liborio ; şi urmă : m-am gîndit adesea la proiectele tale şi am analizat adesea viaţa ta, cel puţin în măsura în care o cunoşteam. Mi-am dat seama întotdeauna că aceste proiecte n-au căzut niciodată şi am văzut că viaţa ta a fost inspirată întotdeauna de ele, deşi într-un fel cam exagerat ; dar am văzut şi că planurile tale nu au adus acel bine de care vorbeşti şi că foarte adesea le-ai folosit doar ca instrument de răzvrătire ; şi că prin urmare viaţa ta a devenit aceea a unui răzvrătit.

— Eu propun doctrine şi reforme, nu persecut şi nu acuz pe nimeni cu teoriile mele şi justific pînă şi răutatea lui Mordi, precum şi a celorlalţi stăpîni şi a servitorilor lor, şi reuşesc să găsesc o motivare pentru toate acestea, pentru ca ei să poată pricepe şi să se purifice de răutatea lor şi de păcatele lor. Dar dacă cineva îmi spune că vrea să menţină societatea aceasta, atunci înseamnă că trebuie să menţină şi păcatele ei, şi deci pe toate cele comise sau gîndite şi de el ; împotriva acestor păcate, pe care eu le văd limpede, trebuie să lupt : printre altele şi pentru a nu deveni complicele lor.

Liborio spuse :

— Dar realitatea nu se poate încadra cu totul în vorbele acestea !

— Care realitate ? întrebai eu.

— Realitatea pe care o trăim, răspunse el ; societatea, obligaţiile şi, încă mai mult, religia, respectul căsătoriei, familia şi apoi datoriile : munca, respectul de sine şi de semeni, seninătatea, mila.

— Realitatea aceasta nu există, spusei, şi nu a existat niciodată : e doar o ficţiune impusă celor slabi. Realitatea are doar doi termeni : omul şi ştiinţa : şi aceşti doi termeni nu trebuie să fie zdrobiţi de o absurditate ca realitatea stabilită de raţionamentul tău. Omul trebuie să distrugă jugul acesta, pragul acesta al neştiinţei, şi să pătrundă cu mintea liberă în problemele lui, în cunoaşterea de sine, care trebuie să devină o posibilitate de a se depăşi pe sine însuşi, de a depăşi lucrurile care-i stau în preajmă. Atunci va fi liber şi va înfăptui lucruri care astăzi nu-s nici măcar exprimate de cuvintele folosite de el ; asta nu înseamnă că aceleaşi fapte vor fi exprimate prin alte cuvinte ; nu înseamnă că aceeaşi faptă se va îndeplini în acelaşi fel şi cu acelaşi scop şi că va putea fi exprimată apoi cu alte cuvinte. Ca şi societatea aceasta, cuvintele sînt la rîndul lor ficţiuni şi noţiunile lor sînt înecate în ipocrizie. Ca să mă exprim mai limpede, trebuie să spun că în faţa acestei societăţi şi în sînul ei, chiar ţinînd seama de schemele indicate de tine, nu se poate face altceva, cel puţin după

părerea mea, decît să furi, să calci legile, să exploatezi, să fii desfrînat, să înşeli, să te prefaci, să jigneşti, să ucizi. Adevăratele fapte ce se pot realiza în societatea aceasta sînt cele pe care le-am spus şi se pot exprima prin cuvintele pe care le-ai auzit.

Liborio nu rîse, nu se simţi jignit şi nici nu fu în mod exagerat indulgent sau grav. Spuse doar atît :

— Asta-i utopie !

— Fără îndoială, spusei, şi să ştii că pentru utopia aceasta — şi nu pentru că mă cunoşti şi te cunosc, nu pentru că ne-am întîlnit, nu pentru că tu cunoşti amănuntele vieţii mele şi pentru că te văd preot aşa cum te-am văzut student şi tînăr — îţi cer prietenia ; doresc prietenia ta pentru utopia mea şi doresc să mă ajuţi să cred în ea.

— Eu pot să-ţi fiu prieten cum ţi-am fost şi pînă acum, spuse el, şi am multe motive ; dar dacă vrei să-ţi spun ce-mi apasă în clipa asta cugetul, află că îţi sînt prieten dintr-o mare compătimire şi afecţiune, din dragoste. Nu pot să fiu de acord cu utopia ta, deşi nu pot nici s-o resping, pentru că socotesc că tocmai utopia este singurul adevăr posibil şi nou, şi nu o comoditate uzată şi încălzită de folosirea atît de interesată a oamenilor. Contează pe prietenia mea, dar nu-mi cere să fiu complice şi nici să te ajut să-ţi continui drumul ideilor tale fără să fiu sincer.

— E-n regulă, spusei, asta-mi ajunge şi în felul acesta putem fi prieteni şi ne putem înţelege ; acum, că te-am văzut şi am stat de vorbă

cu tine, după patru luni în care n-am vorbit cu nimeni, te salut şi mă pot întoarce la casa mea împăcat.

Liborio spuse :

— Te rog să nu pleci imediat şi să rămîi la mine măcar la masă : sînt singur aici şi tu eşti primul om care vine să mă viziteze. Mă poţi ajuta să fac ordine în casă şi apoi putem să gătim şi să mîncăm împreună.

— Sînt de acord, îi spusei eu : spune-mi ce trebuie să fac.

Traversarăm coridorul tencuit şi intrarăm în bucătărie ; aceasta şi cele trei camere pe care le avea, şi o altă încăpere, folosită în loc de pivniţă şi magazie, erau într-o stare încă mai rea decît casa mea. În fiecare cameră se afla doar un crucifix sau un tablou religios. Liborio avea doar un culcuş, un scăunel de îngenuncheat, o ladă, o masă, cîteva scaune, chiuveta de la bucătărie, un spălător de fier smălţuit ; mai avea şi o ladă plină cu cărţi, frumoasele cărţi ale poeziei şi religiei lui ; printre cărţi erau iconiţe, fotografiile rudelor moarte, cîteva petale de flori, cîteva scrisori de la părinţi şi apoi cărţi cu versete şi poeziile evangheliilor şi alte cărţi şi imagini de-ale Ecleziastului. Lucrurile acestea care aparţineau sărmanei inimi a lui Liborio se aflau în lada trîntită în praf şi mi se părea că deschisesem un mormînt. Atunci îi spusei lui Liborio că el, ca preot la Acquaviva, ar fi trebuit să fure, să-şi sugrume semenii înşelîndu-i cît mai mult, să abuzeze de neveste şi să desvirgineze fetele, să-şi însuşească pomenile, să pună mîna

pe testamente și să-i constrîngă pe credincioși să-i aducă daruri de aur și de argint și bijuterii.

Liborio îmi spuse:

— Ți se pare cumva că acesta-i modul de a fi folositor societății împotriva căreia spui că lupți? Ți se pare cumva că acesta-i felul cel mai simplu de a o servi? Tu cultivă-ți ideile tale și lasă-mă pe mine cu ale mele; eu, călcîndu-mi datoria de preot, nu-ți cer nici măcar să renunți la ideile tale și nu te învăț cum trebuie să le pui în aplicare: nu-ți spun nici măcar să lupți împotriva trufiei tale, chiar dacă mi se pare de multe ori neîntemeiată, pentru că știința ta și studiile tale mi se par deseori nesatisfăcătoare.

Îi spusei, plin de remușcare, că avea dreptate și că greșisem. Îl întrebai ce aveam să mîncăm și-mi răspunse că avea pîine, brînză, cîrnați și un caltaboș; păstra lucrurile acestea într-o cutiuță de tablă. Îi spusei:

— Eu însă, potrivit ideilor mele, pot să fac ceea ce tu nu vrei!

Ieșii prin biserică și găsii chiar în spatele ei niște găini ale vreunui credincios al sfîntului Anton; prinsei două, le sucii gîtul și mă întorsei la Liborio. Ne apucarăm amîndoi, față în față, să le jumulim. Apoi fiecare o spintecă pe a lui, le curățarăm, le spălarăm în chiuvetă și le puserăm la fiert. În timp ce așteptam să fiarbă supa, el își spunea rugăciunile iar eu mă apucai să citesc una din cărțile lui cu poezii.

Mă simțeam puternic în casa aceea, în care ședea bietul preot; mă ridicai în picioare și-i spusei lui Liborio:

— Dacă ai face cu adevărat lucrurile pe care ți le-am propus: hoții, șantaje și samavolnicii, dar le-ai face cu multă convingere și violență, fără să cauți să le ascunzi de cei din jur și cu atît mai mult de tine însuți, cu atîta violență încît să lași într-o zi, ca un lup, urme după tine, atunci s-ar rupe desigur ceva din societatea aceasta, încît ar putea să țîșnească supărarea unei îndoieli, lucru care ar fi ceva; astfel că tu ai deveni un preot mai bun și ți-ai ajuta mai mult frații, decît cu rugăciunile și cucerniciile tale. Părăsește-ți funcția, năvălește peste ei și începe jaful; aș putea să te ajut și în doi am forma banda cea mai grozavă care a existat vreodată prin părțile acestea. Ar trebui să începem să-i atacăm pe patroni, pe proprietari, pe superiorii tăi; și tu ai putea s-o faci nepedepsit, spunînd că despoții aceștia au fost luați de gît de însăși samavolnicia lor și de judecata lui Dumnezeu. Ne-am putea rostogoli peste ei ca o minge de foc, să reformăm totul, iar la întoarcerea din fiecare escapadă, tu ai putea să te ridici în biserică și să ții predici formidabile; ai putea povesti cum mișelia și autoritatea tremură în fața violenței și dispar cu totul de îndată ce începe să se contureze umbra morții. Am putea chiar să desțelenim și să refacem cimitirul sau să-l desființăm; și am putea organiza și deschide, cu bunurile celor răi, un magazin popular mare și o școală, o bibliotecă și un azil, o sală pentru consfătuiri, spectacole, baluri, pentru întîlnirile familiale, și o clădire pentru cursuri și pentru demonstrații științifice și pentru tot soiul de experiențe.

— Te rog să taci, spuse Liborio. Eu sînt în serviciul cuiva care a fost suprimat tocmai pentru că voia să lupte împotriva celor puternici. Eu sînt sacerdot ca să dovedesc că autoritatea și samavolnicia nu există, că și în fața morții conștiințele sînt libere și puternice. Vorbirea ta este violentă fără să fie nevoie și nu are nimic cu știința ; e ca și cum ți-ai fi pierdut sensul ideilor și ai fi pe cale să te înfierbînți, neștiind încotro s-o apuci ; încearcă să-ți regăsești ideile și cercetează cu atenție posibilitățile dezvoltării lor ; nu te lăsa condus de furie și nu-ți face planuri absurde și răzbunătoare. Eu te-am admirat întotdeauna, pot să ți-o spun acum, tocmai pentru că n-ai făcut niciodată gălăgie ca un persecutat și singura ta apărare sau singurul tău atac a fost întotdeauna convingerea ta și niciodată vreun alt argument care să nu rezulte din ea. Nu te exalta aici, chiar dacă întîlnirea aceasta a noastră începe să se transforme într-un joc de băiețandri.

— Nu-i adevărat, îi spusei ; băiețandru ești tu. Eu mă gîndesc serios că aș putea să mă folosesc de moarte pentru a-mi îmbunătăți planurile, ba chiar pentru a îmbunătăți, pentru a elimina, pentru a înăbuși în rîpe și sub pămînt piedicile dăunătoare și urzelile care împiedică planurile mele (care nici nu-s ale mele, căci aparțin tuturor) să se mărească și să se extindă pe pămînt ca o pajiște ; deci, avînd speranța aceasta care mă exaltează, nu mă tem de depășirea unor piedici, cum ar fi moartea unui număr mic de despoți sau remușcarea vreunui fricos.

Liborio se ridică în picioare și spuse :

— Consider de datoria mea să-ți spun că trufia ta a depășit orice limită și că pot să rezulte din ea mari nenorociri pentru tine.

— Oare de ce, spusei eu, vrei să vezi trufie îndărătul vorbelor mele, care-s simple și pot fi corectate ori chiar oprite sau de-a dreptul risipite ? Eu trebuie să țin totuși seamă de ideile mele și nu trebuie să le las de loc să slăbească, nici în sinea mea și nici în afara mea, cu atît mai mult acum, cînd mă aflu la începutul unui an hotărîtor, în timpul căruia socotesc că îmi voi desfășura tezele pînă la concluzii. Nu te teme de trufia mea, pentru că eu știu s-o controlez mai bine decît îmi controlez mîinile și am păstrat-o mereu între pereții camerei mele, ca pe un ghem de cîrpe ; și află că tendința de a ataca ce se poate trage din trufia mea este blîndă ca tulpinița unei cepe și pînă la urmă se răsucește asupra ei însăși, spre a se întoarce în mine ; am fost deci eu însumi, pînă în clipa aceasta, terenul de desfășurare al tuturor experiențelor mele. N-am avut niciodată compensații și nici ieșiri : abia de cîteva ori mi-am aplicat mîinile pe fața soției mele, dar o făceam știind că cel care avea să sufere mai mult voi fi eu. Cu toate acestea, cum ai spus tu, n-am urlat niciodată ca un persecutat și nu mi-am tîrît văicărelile prin tribunale și povestirile prin birturi. Totuși, în situația în care mă găsesc, sînt gata să iau hotărîri și este normal să fiu conștient de asta și să duc conștiința aceasta pînă la limita tuturor cunoștințelor pe care le am, pînă la însăși limita sentimentelor și fanteziilor mele,

pînă la cercetarea — de va fi posibil — nu numai a substanței prevederilor, ci și a tuturor pîraielor consecințelor.

Liborio se ridică și-mi făcu semn să-l urmez ; în încăperea cealaltă mă invită să mă așez la masă și apoi veni cu oala. Mîncarăm supă multă, în liniște ; după al treilea blid, Liborio scoase cele două găini și le împărți. Înainte de a începe să taie carnea, fu cuprins de remușcare, căci uitase să se roage : îngenunche și se rugă cu voce tare și pentru mine, apoi se așeză iar. Ne mîncarăm găinile privindu-ne des și zîmbindu-ne, dar nu mai vorbirăm ; nu aveam vin și continuarăm să bem supă.

La sfîrșit, Liborio să ridică în picioare cu paloarea lui strălucitoare și-mi spuse că avea niște treburi de făcut. Îl salutai și-l invitai la mine, acasă, și-i spusei că-i voi citi tratatul meu. Îmi mulțumi și înainte de a ne despărți spuse că dacă ar fi putut, m-ar fi ajutat în orice chip, și pentru a mă putea împăca iar cu Massimina.

Traversai pajiștea din spatele bisericii și pornii încet, încet pe drumul urmat dimineața ; era același soare, același aer și nimic nu se schimbase, nu se transformase nici măcar cu o jumătate de rotație. În timp ce ieșeam dintre casele din Acquaviva, nu mă mai interesa nimic în legătură cu oamenii care locuiau acolo ; nu mă temeam să întîlnesc pe cineva și nu aveam remușcări. Cînd ajunsei pe pod și simții răcoarea curentului, avui o senzație supărătoare care nu rămase numai în mîinile mele și în urechi, ci pătrunse în mine ca să trezească și să învăluie dezamăgirea mea. Nu eram dezamăgit de Liborio, ci de mine însumi ;

mai-mai că-l invidiam pe Liborio, nu pentru că era preot sau pentru că era foarte puternic, ci pentru ceea ce era în comparație cu mine, pentru valul acela de prietenie și de simpatie pe care îl primea de la mine. Invidiam pe cineva pe care puteam să-l admir și să-l iubesc. Îmi veni în minte, și aproape în mîini, statueta ; și mă scuturai de deprimare începînd să mă gîndesc intens că ideile mele se mai aflau în mine, că trebuia să le cercetez încă pe toate, că poate rezultatele lor erau apropiate și că oricum, chiar dacă n-ar fi avut vreodată rezultate, ar fi fost mereu esențiale și strălucite, din moment ce erau întemeiate pe adevărata substanță a materiei și a legilor ei și erau consecința acestor legi, pe care putusem să le deduc prin înlesnirea atîtor împrejurări, prin structura trupului meu și a vieții mele și prin meritele mele. Chiar de-aș fi rămas singur și chiar de-aș fi pierit în singurătatea mea, ideile mele n-ar fi pierit la rîndul lor.

În timp ce pășeam și mă consolam, auzeam zgomote care nu răsunaseră dimineața, încît fusesem nevoit să bat de mai multe ori din palme : erau o mulțime de vrăbii în grupuri de cîte patru sau cinci, care zburau mereu între un desiș și altul, între un copac și altul, pe o rază foarte întinsă pentru niște vrăbii ; se opreau des și băteau din aripi în jurul meu ca și cum m-ar fi însoțit ; încrezătoare și fără să se teamă de vremea rea, se așezau pe muri. Datorită vrăbiilor mi se păru că ajung repede acasă și cînd sosii sub stejari și începui să văd în depărtare, la capătul celălalt al locului meu, desișurile de ie-

deră, îmi dădui seama că ziua se apropia de sfîrşit : la hotar tristeţea puse stăpînire pe mine.

Înaintai încă şi casa îmi apăru stăpînită pe neaşteptate de umbre, ca tot atîtea îndoieli şi ca şi cum undeva, înăuntrul ei, ceva ce nu cunoşteam nici eu, ceva ce nu avusesem niciodată, s-ar fi risipit în momentul acela. Nici un mesaj nu avea să sosească ; şi nimic, dar chiar nimic din cerul acela mărginit şi închis, care stătea nemişcat deasupra casei mele dărăpănate nu avea să coboare pentru mine şi nu avea să se mişte apoi în faţa mea pentru a-şi explica funcţionarea mecanismului.

Mă urcai în camera mea, luai statueta şi, după ce o pusei pe masă, îmi scosei tratatul şi începui să-l recitesc, apoi notai în el : *Indulgenţa, adică plăcerea ; indulgenţa, adică plăcerea de a fi tu însuţi ; mulţumirea şi teama pentru propria-ţi soartă ; admiraţia şi prietenia, care pot fi semne de slăbiciune şi de supunere, sînt pericole grave. La acestea trebuie să reacţionezi în orice chip, chiar în mod disperat, altfel poţi cădea în respectul instituţiilor şi în stupiditatea trădării.* După aceea, fără să mai scriu ceva, îmi mărturisii că aveam să reacţionez cu adevărat şi că reacţia mea avea să fie tot afirmarea conştiinţei mele şi nu o formă de acceptare a înfrîngerii, cum ar fi fuga sau sinuciderea ; că şi dacă aş fi hotărît să mă fac să dispar, ar fi trebuit să mă comport cu îndîrjirea şi cu calmul folosite într-o crimă ; m-aş fi asasinat pe mine însumi şi aş fi făcut-o pentru că m-aş fi socotit incapabil, mi-aş fi considerat ideile încîlcite şi ca fiind

o parte compromisă a unui mecanism necontrolabil.

Lăsai baltă tratatul şi mă apucai să scobesc statueta ; făcui o gaură în spinarea ei şi începui să scot prin gaura aceasta metalul din care era turnată. Îmi petrecui multe zile fără să ies de loc din casă, căci şi vînatul şi hoţia erau imposibile, pentru că oricum m-aş fi mişcat tot lăsam urme şi făceam zgomot mai mare decît un porc în porumbişte. Apoi animalele aveau o putere pe care eu nu o mai aveam, pentru că eu mă lăsam în părăsire şi mă topeam împreună cu lunile februarie şi martie şi împreună cu tot, cer şi pămînt, şi mă cufundam în noroiul pămîntului care fermenta şi ajungea să molipsească orice lucru, chiar şi stelele lunii martie, chiar şi zborul înalt al raţelor de martie. Animalele ieşeau şi săltau, iar eu mă cufundam ; prin urmare, rămîneam acasă zile întregi şi mîncam ceea ce produsese grădina printre cutele pămîntului şi măslinele şi nucile care mai erau în magazii. Aveam cîteva bucăţi de slănină şi nişte oase de porc pe sub zestrea Massiminei din dulap şi găsii într-un colţ al pivniţei un coş cu ouă.

La jumătatea lui martie începu să bată un vînt foarte rece care îngheţă tot şi care înţepeni scoarţa pămîntului. Putui astfel să ies, chiar dacă trebuia să umblu prin dosul ierburilor care gemeau simţindu-şi striviţi primii germeni şi primele flori, dintre care numeroase, cele mai generoase şi mai încrezătoare, surprinse de ger, se rupeau din încheieturile lor fragede. Eu umblam, zvîrlit încoace şi încolo, izbind pămîntul de metal ; şi vedeam acoperişurile caselor vecinilor în-

tinzîndu-se şi sunînd şi ele ca nişte plăci. Vremea aceasta mă înviora, dar nu obţinui mare lucru : avui doar posibilitatea să vizitez împrejurimile, să-mi fac ceva provizii şi să vorbesc cu cîte cineva, cu oameni îngroziţi de neaşteptata schimbare a anotimpului şi de lunga durată a vîntului de martie care şuiera, motiv pentru care vorbeau fără dispreţ şi fără răutate. Dimpotrivă, mă priveau ca şi cum aş fi putut să le dau măcar o explicaţie ; îmi propuseră chiar să-mi dea de lucru şi unii mă invitară la ei acasă. Primii invitaţiile acestea şi mă dusei în casa cîtorva ţărani, să iau parte la nişte şezători foarte ciudate, nepotrivite cu împrejurările şi cu anotimpul şi în timpul cărora nu vorbea nimeni sau oamenii se priveau ori stăteau aproape de foc, fără ca vreunul să cînte din gură sau la vreun instrument. Şi apoi, de la ferestre, în situaţia aceea complicată în care fiecare lucru era nemişcat şi sec, gata să se fărîmiţeze de tot şi să cadă ca un geam, venea fără întrerupere o lumină limpede şi nemişcată. În loc să se întoarcă spre vatra aprinsă sau spre grupul de oameni, toţi se întorceau, tăcuţi, spre lumina aceea şi spre fereastră ; şi nici unul nu încerca şi nu se gîndea să se ducă să închidă obloanele, să încerce să se ferească de invazia aceea.

Dar eu nu aşteptam, nici cînd eram singur, privind prin ferestrele casei mele, ca să se schimbe ceva, ceva foarte important, unul din angrenajele centrale, printr-o intervenţie venită din altă parte, din cer sau dintr-o altă planetă. Cînd eram între oameni simţeam şi eu teama că ceva s-ar putea schimba pe neaşteptate şi că

deci soarta oamenilor ar trebui să treacă fizic printr-o catastrofă ; adică, pe neaşteptate, să nu mai fie aer de respirat sau să cadă pe pămînt pulberea veninoasă a descompunerii altor planete, să ardă totul sau să se lase un ger care să înţepenească toate lucrurile scăldate în alb şi albastru, astfel ca martie, alb şi albastru şi el, să nu fie urmat niciodată de un aprilie verde.

Dar, îndată ce părăseam societatea oamenilor, părăseam şi îngrijorarea aceasta şi priveam cum încercau zilele să se coloreze, împiedicate de blocurile albe pe care vîntul le îngrămădise deasupra munţilor Pietrara şi Monlione ; şi priveam cum satul San Savino şi toate locurile din jur se subţiau zi de zi mai mult în lumina aceea searbădă : pînă şi coaja pămîntului părea că-şi pierde substanţa şi materia, acoperită de atmosfera lipsită de fecunditatea crepusculelor, de germeni, de pui şi de orice altă contaminare.

Căutam să judec fenomenele acestea pe măsură ce le notam pe marginea tratatului meu, dar nu izbuteam să le stăpînesc deplin, să înţeleg toate cauzele şi să bănuiesc sfîrşitul lor.

Paralel, continuam să golesc statueta : făcusem o gaură în care putea să încapă trei măsuri de pulbere.

Veni şi sfîrşitul lui martie, fără să se fi schimbat nimic ; aerul începu să fie mai apăsător şi să răspîndească molime. La hotarul locurilor mele, către desiş, se arătară iar cîţiva iepuri de casă cu ochii roşii şi auzii cotcodăcind nişte găini. Într-una din zile, la ora cotcodăcelilor acestora, sosi la casa mea Liborio, pe jos, ca un ţăran :

— Am venit să-ţi întorc vizita, spuse el, şi să-mi petrec ziua asta cu tine. Văd că uşile casei tale sînt încă sparte şi văd că locurile acestea din jur şi grădina sînt lăsate cu totul în paragină. Astăzi, putem să începem să scoatem împreună uşile ; în zilele următoare, căci sper să mai vin din cînd în cînd, vom putea lucra altceva.

— De acord, spusei eu, dar te rog să începi singur, pentru că mă duc să caut de mîncare, chiar şi pentru zilele următoare.

Îl îndemnai pe Liboria să intre în casă şi-l lăsai în bucătărie ; îmi luai puşca şi-mi umplui buzunarele cu cartuşe, căci mă cuprinsese dintr-o dată o mare fericire ; mă gîndeam că pulberea lor nu-mi mai putea fi de folos pentru celălalt proiect şi că în ziua aceea şi în următoarele aş fi putut trage din plin, chiar şi în folosul vecinilor, şi să sparg cu gloanţele ultima sticlă de pe cer pe care aprilie nu reuşise s-o facă să plesnească.

Alergai în desiş şi începui să trag în iepuri ; trăgeam şi în turturele şi în florinţi, care zburau fluierînd de la un stejar la celălalt. Se făcu mare zarvă în desiş şi nu mai ştiui unde să ţintesc, pentru că orice lucru care se mişca, pînă şi coroana unui ienupăr sau tulpina unei grozame, mi se părea demn de un cartuş. Ieşii din desiş şi mă înapoiai în locul cu sparcete pe care-l părăsisem ; trecui printre firele lungi ale sparcetelor şi printre cerceii inului, care se amestecaseră ; era şi stuf mult şi cîteva smocuri de orz : acolo, printre ele, găinile puteau sta ca potîrnichile şi eventual să înveţe iar să zboare. Găsii cîteva la capătul locului, unde buruienile năpădiseră porumbul şi meiul, după o părăsire de mai bine de un an. Găinile îşi luau tiptil tălpăşiţa, iar eu le doboram cu lovituri ucigătoare, pentru că foloseam cartuşele cele mari, pe care le cumpărasem ultima dată de la magazin. După ce-mi umplui un sac cu iepuri şi găini simţii că, înfierbîntat de fericire şi în furia vînătorii, transpirasem ca un băieţandru ; simţeam că aerul se încălzise, că norii se puseseră în mişcare şi că amiaza era pe-aproape cu murmurul ei şi cu pacea aceea care se aşterne o clipă, în tăcere, în timp ce frînghia tuturor clopotelor se pune în mişcare. Alergai la Liborio al meu şi-i arătai ce anume pregătisem pentru el ; el scosese uşile casei şi pe-a pivniţei şi era încă în picioare, gîfîind, cu paloarea lui obişnuită pe faţă, mai puternic decît altădată, pentru că braţele îi erau descoperite pînă la coate.

— Vizita ta este o sărbătoare, îi spusei, şi sărbătoarea aceasta m-a entuziasmat, dar acum îţi promit că voi lucra şi eu cu tine şi că voi duce lucrurile acestea la vreo vecină, să le pregătească.

Făcui chiar aşa şi mă întorsei curînd lîngă Liborio ; observai că Liborio nu voia să lucreze împreună cu mine, că prefera ca fiecare să-şi vadă de treaba lui, chiar în camere deosebite ; prefera să-mi vorbească din dosul zidului şi prefera să nu ne vedem. Aproape de ora unu, scosesem la iveală o mulţime de lucruri de reparat şi ne dădusem seama ce rămînea încă de pus la punct.

— Trebuie să facem casa asta iarăşi primitoare, spuse Liborio, dacă vrei ca soţia ta să-şi pună iar piciorul în ea. Îmi închipui cum se învîrteşte prin camerele acestea o femeie, cum se apropie de dulapuri, cum închide ferestrele şi

cum se apleacă peste pervaz, cum mătură pardoseala şi spală treptele, cum o auzi umblînd sus şi cum o auzi în dormitor scuturînd cearceafurile şi cîntînd. Dragă Anteo, încearcă să meriţi să fii iubit.

— Ştii ceva despre Massimina ? îl întrebai.

— Ei bine, da, spuse Liborio, voiam să-ţi spun asta peste cîteva zile. Am aflat că de Paşti se va întoarce în satul ei ; dacă nu de Paşti, cu siguranţă în duminica următoare.

Ştirea aceasta îmi făcu plăcere, deşi faptul că mi-o comunica Liborio mă tulbura : mă tulbura nu numai din cauza vocii lui Liborio şi a generozităţii lui — care, ca orice generozitate, părea o renunţare pentru el şi puţin şi pentru mine — ci şi pentru că revenirea Massiminei urma să aibă loc foarte curînd, de sărbătorile Paştelui, de care ne despărţeau de-abia trei săptămîni. Tulburarea mea îmi descumpăni avîntul ; treaba pe care o aveam de făcut îmi apăru ca o sarcină precisă, nu ca o născocire.

Descoperirea lui Liborio era tristă : era trist ceea ce spusese, şi venirea lui la mine de asemenea, după cum era trist faptul că noi doi aveam în faţă un timp îndelungat de petrecut împreună, muncind şi pălăvrăgind, deşi eram fiecare în altă cameră. Sentimentele acestea ciudate mă stăpîniră în tot timpul mesei de prînz, pe care o luarăm la casa vecinei care ne pregătise bucatele. La sfîrşitul mesei, în faţa focului, în timp ce Liborio, palid, se aşeza într-un colţ ca să nu primească în faţă reflexele luminii, toate sentimentele mele — poate din cauză că văzui de două, trei ori pe vecina aceasta aplecîndu-se să sufle în foc şi ridicîndu-se luminată — se schimbară într-o dorinţă fierbinte de a îmbrăţişa o femeie ; şi, cum dădeam frîu liber gîndurilor, femeia devenea Massimina, cu ochii ei înguşti şi cu aluniţele ei, deşi trupul ei îmi apărea ciudat, mai puţin clar.

Cînd fu gata de plecare, Liborio îmi spuse :

— Să ştii că nimeni nu-i va spune ceva Massiminei şi nimeni n-o să-i ceară ceva pentru tine. Sînt sigur că se va întoarce ; poţi să încerci să o vezi, şi să vorbeşti cu ea, dar nimeni nu o să-ţi mijlocească întîlnirea şi nimeni nu o să spună membrilor familiei ei să nu te oprească. Încearcă să stai liniştit, să munceşti şi să te pregăteşti ca şi cum aceasta ar fi o încercare de care ştie Massimina sau pe care ţi-a fixat-o chiar ea ; încearcă să pregăteşti totul ca şi cum în duminica de după Paşti Massimina ar trebui să se întoarcă în casa ta. Nu considera cuvintele mele o promisiune sau un pronostic, ci socoteşte-le o presupunere, plină de speranţă.

În zilele următoare mă dusei să aranjez lucrurile pentru a-mi reface terenurile şi închiriai două tractoare pentru lucrările mai grele. Mai aveam ceva parale şi putui astfel să fac impresie bună vecinilor şi negustorilor. Liborio se înapoie pentru cîteva zile şi continuă să muncească, mai ales în interiorul casei, umblînd în sus şi-n jos şi apropiindu-se din cînd în cînd de ferestre. Pe mine mă stăpînea îndoiala şi-mi priveam statueta, găurită acum în spinare.

Zilele nu erau nesigure ca mine, pentru că se scurgeau una după alta, tot mai frumoase şi încărcate cu timp ; fiecare colină şi fiecare cîmpie îşi ocupaseră locul în întregime, se umflau, se

descopereau şi le împingeau pe celelalte din jur : toate la un loc formau iar crupele de la San Savino, sub prăpastiile de la Monlione şi deasupra văilor de la Acquaviva. Mai ales seara, culorile tuturor erau asemănătoare ; şi, pentru că cerul era scăldat de lumina zilei, fiecare obiect părea la apus roşu şi violet, iar cercul colorat se lărgea tot mai mult în fiecare seară ; în ritmul acela avea să se întindă în cîteva zile ca la sosirea verii. Pînă şi ţăranii întrerupeau muncile cîmpului, ca să privească spectacolul ; şi erau mulţumiţi şi primeau în mijlocul lor căldura care se lăsa şi legănarea florilor fiecărei plante ; erau mişcaţi şi ei de lucrurile acestea şi-şi amînau ardoarea, ba chiar se lipseau de ea umblînd de la un colnic la altul, împreună cu măgarii care răgeau. Eu priveam mult natura, pentru că mă gîndeam mereu la ideea mea ştiinţifică, deşi în clipele acelea o părăsisem iarăşi ; dar o ţineam mereu ca pe un fir de busuioc de pe marginea ferestrei, iar ea, asemeni busuiocului, mă urmărea cu mirosul ei.

Poziţia mea faţă de natură este limpede şi rezultă din ideea mea ştiinţifică ; n-a fost niciodată o poziţie de adeziune şi supunere şi nici de respingere sau nepăsare, deşi socotesc că natura însăşi trebuie transformată într-un mediu în care să se poată desfăşura o altă viaţă. Şi totuşi, în zilele acelea, poziţia mea nu era atît de limpede ; eu, care am avut întotdeauna încredere în lucrurile din jurul meu, pe baza felului în care le judecam, încredere chiar faţă de lucrurile socotite neesenţiale şi considerate mecanisme depăşite sau care trebuiesc reînnoite, nutream în zilele acelea faţă de natură sentimentul unei dezamăgiri ; un sentiment nu prea lămurit şi care seara, după ce-l analizasem de cîteva ori, mă dumirisem că este doar participarea la destinul vecinilor mei şi emoţia provocată de dezamăgirea pe care le-o oferea din nou natura şi sărmana, nevinovata blîndeţe, datorită căreia deveneau victimele acestei noi dezamăgiri, aceeaşi, neschimbată de mulţi ani, care folosea întotdeauna aceleaşi momeli, neavînd nevoie să-şi schimbe măcar o trăsătură.

Iar natura îşi desfăşoară în continuare zilele tot mai luminoase şi înşirate care mergeau abia crescînd, ca nişte surori, pînă ce, deasupra coroanelor măslinilor, deasupra vîrfurilor sălciilor şi stejarilor ce-şi colorau frunzişul şi-şi luau înfăţişarea lor nobilă, se arătă ziua aceea mult aşteptată de Paşti, la sfîrşitul lui aprilie.

Căzuseră mai întîi cîteva ploicele binevenite, care răscoliseră toate florile şi deschiseseră fiecare vînă a pămîntului. Mă desfăcusem şi eu şi aşteptam la rîndul meu, foşnind ca o salcie, s-o pot întîlni pe Massimina ; şi mă înveseleam închipuindu-mi cum o să decurgă lucrurile, cum aveam să aflu cu siguranţă de înapoierea ei şi unde aveam s-o întîlnesc singură, căci cu greu aş fi suportat privirile satului întreg, în ziua de Paşti, dacă m-aş fi întîlnit cu ea după slujba religioasă. Sau poate că ar fi fost mai bine s-o întîlnesc împreună cu ceilalţi şi să ies din mulţime ca unul chemat şi predestinat, care face un pas înainte, deosebindu-şi clar picioarele de ale celorlalţi şi provocînd emoţia tuturor precum şi urările lor de bine.

Liborio nu mai știu să-mi spună nimic la momentul potrivit și-mi vorbi doar în treacăt, în biserica lui, care era și mai rece decît în timpul iernii, cu ușile larg deschise și cu buchetele de flori disproporționate și pierdute în două picături de apă galbenă dintr-un pahar. Mă gîndii că Liborio este trist din pricina aspectului bisericii lui sărace și din cauza zidurilor ei, lîngă care nu era de ajuns să pui trei buchețele de primule. Tristețea lui putea să se tragă și din samavolnicia tuturor fenomenelor anotimpului aceluia, aflate în jurul nostru, croite pe măsura iernii : căci în situația aceea, în care privești în jur cu tulburare, așteptînd ca natura, oamenii și toate celelalte lucruri — adică tu însuți și sentimentele tale — să capete un aspect și un accent mai limpede, se putea ivi melancolia.

În asemenea situație, eu, care nu mă dădeam ușor bătut, și care nu-mi domoleam neliniștea distrîndu-mă prin muncă ori apucîndu-mă să culeg flori, deveneam șovăielnic ca un copil și sfîrșeam de fiecare dată prin a mă oglindi în fiecare lucru, adică prin a găsi în fața mea o oglindă ; iar oglinda aceasta nu era niciodată îngăduitoare, ci tulbure și deci de fiecare dată neîndurătoare.

În seara din ajunul Paștelui, după ce fusesem la Liborio, în timp ce mă înapoiam cu șovăiala aceasta și cu oglinzile acestea spre casă, găsii, din fericire — după ce trecusem de locurile mai frămîntate, mai apropiate de munte și deci mai adăpostite, acoperite încă de chiciură — o cîmpie destul de bine pregătită și de primitoare, potrivit cu proaspetele lucrări ce se făcuseră de curînd pe ea.

Îmi petrecui acasă o noapte destul de liniștită, umblînd de colo colo în prima parte a ei, ca să văd cum erau puse la punct camerele, bucătăria și hambarele ; în fiecare încăpere mirosul vopselelor și al tencuielii era foarte puternic și umplea casa.

Mă trezii dimineața și mă îmbrăcai : nu doream să privesc în jur, nici în casă nici în afară și, ca să pot proceda astfel, scosei statueta, o privii și o dusei pe masa din bucătărie.

Trecui prin camere în goană ; închisei ușile și-mi luai motocicleta pe care-o închiriasem. Deși în timp ce mergeam spre Serra și Doglio nu priveam și-mi țineam capul în piept ca să nu primesc aerul și mișcările tuturor evantaielor din jur, care puteau să-mi ispitească instinctele și mintea și deci să-mi sugereze multe raționamente, ceva reușea totuși să mă atingă, să-mi străbată capul și să ajungă pînă la simțurile mele și chiar pînă la inima mea : zborul vreunui porumbel, o grozamă ruptă, ori o piatră, ori apa care bolborosea în vreo baltă, ori silueta vreunei clăi de paie ; ori nimic, căci uneori eram surprins de un ce pe care nu-l mai aflam cînd voiam să-l revăd. Încercam să rămîn închis în sinea mea, fără să cedez de loc, dar spinarea mi se încărca cu toate lucrurile acestea care veneau să mă privească și voiau să mă însoțească.

Trecui peste muntele Montevecchio, prin Serra, fără să dau prin Doglio, ca și cum m-aș fi temut să nu duc lucrurile acestea într-una din prăpăstiile sau vizuinile de mărăcini din care este făcută comuna Doglio.

Sosii la Serra și mă dusei să-mi aprind o țigară în mijlocul pieței ; mă plimbai în sus și-n jos între piață și biserică și nu văzui pe nimeni din familia Massiminei ; nu văzui pe nimeni, nici pe ea, nici pe ai ei, la nici una din slujbele care se celebrară pînă la amiază. Ca să nu stau nemîncat, mă dusei cu motocicleta pînă la magazinul minei. Mă înapoiai la Serra, dar tot nu văzui pe nimeni ; atunci mă dusei drept la Doglio, pînă la casa primului dintre cei trei soli ; nu bătui la ușă, dar trecui de trei ori prin fața ei ; făcui un alt tur și mă dusei pînă la biserica din Doglio și pînă la sanctuar ; mă întorsei și mă oprii din nou în mijlocul pieței din Serra. Mă dusei spre drumul către Frontone, care coboară în pantă, acolo unde se duc la plimbare perechile și unde era mai cald și erau mai multe poieni și tufe, dar nu aflai pe nimeni ; atunci mă dusei să privesc casa Massiminei, dar văzui că-i închisă și părăsită.

Revenii în duminica de după Paști și trecui pe aceleași drumuri, în același fel. De data aceasta toate lucrurile din jur păreau tăiate în două iar eu observam doar începutul sau sfîrșitul lor, sau abia contururile ; nici măcar nerăbdarea și durerea mea nu mai erau întregi în mine ; totul îmi apărea ca și cum alături de mine un ins nevăzut m-ar fi împiedicat să văd și să ating și să orînduiesc lucrurile, ca și cum mașina mea și-ar fi pierdut o parte din facultățile ei și ar fi funcționat cu multe întreruperi și frecări.

În afară de asta, duminica aceea era foarte lipsită de vlagă și în ce privește clima ; iar pe-afară umblau oameni puțini. Reușii să-mi adun

forțele și să-mi spun că de fapt nu mă așteptam la nici un necaz și că nu știusem că un nor negru era pe cale să treacă prin sistemul solar : mă gîndii că rămăsesem prea mult singur și că prea mult timp nu dăduseră rezultate studiile mele, nici măcar pentru mine.

Atunci, urcai iar pe motocicletă, ca să merg spre San Savino pe drumul cel mai scurt ; cînd ajunsei la cotitura din dreptul cimitirului, imediat după povîrniș, o văzui pe Massimina, care cobora domol dinspre rîpă către șosea, descriind un cerc care nu era desenat, privind în jos și potrivindu-și pasul.

Cînd mă văzu, îngălbeni și holbă ochii ; eu o salutai de pe motocicletă, văzînd mult pămînt în urma ei și mai curînd salturile rîpelor și văile decît pe ea. Massimina se opri și-și înălță fruntea, încercînd cît putea mai mult să se pună la același nivel cu mine și să-mi scape ; apoi făcu un pas înapoi, ca să-și găsească o porțiune de drum drept sub tocuri.

— Iată unde ne revedem, îi spusei.

— Da, spuse ea, în locul în care ai vrut să mă părăsești.

— Tu știi că nu-i adevărat, spusei.

— Ce pot să știu eu ?

— Atunci încearcă să judeci măcar ce-ți spun acum și vezi dacă acesta ți se pare un adevăr și dacă poți să-l accepți.

— Vai ! spuse ea, nu cumva vrei să-mi ții discursuri ! Trebuie totuși să-ți spun chiar acum că voi pleca iar la Roma, mîine, și că de-aci înainte viața mea se va scurge la Roma, unde pot să mă întrețin fără să mă chinuiesc prea mult.

— De aici pînă la Roma drumul este mai scurt decît ţi se pare, spusei eu ; dar nu-i destul ca să se rezolve problemele noastre şi nici ca să fie îndepărtate suferinţele, dacă sînt adevărate.

— Ce probleme ? întrebă Massimina.

— Cel puţin aceea că tu şi eu ar trebui să trăim împreună, spusei eu.

— Nu ! spuse Massimina.

— De ce nu ?

— Nu, repetă ea, pentru că tu m-ai denunţat la Chestură şi era cît pe ce să fiu judecată.

— Te judec eu, spusei.

— Judecata ta n-are nici un Dumnezeu ; toate judecăţile tale ţi-au fost întotdeauna duşmane chiar ţie însuţi, ca şi celor din jur.

— Judecata mea este clară, spusei, şi nu este făcută din răutatea cu care te-au înconjurat toţi. Faţă de tine judecata mea a fost întotdeauna determinată de dragostea pe care ţi-o port.

— Cu bătaie ? întrebă Massimina.

— Bătaia n-are nici un amestec aici şi tu ştii asta ; tu ştii că este ceva cu totul străin de noi şi nici măcar adevărată. Te rog să-mi dai dreptate, pentru că în clipa asta vreau să-ţi spun că dragostea ta şi aprecierea ta contează pentru mine chiar mai mult decît ştiinţa mea.

— Ştiinţa ta, spuse Massimina, este doar o ţicneală — şi suspină — mintea ta este stricată şi o foloseşti împotriva ta şi a tuturor ; n-am înţeles de unde ţi se trage nebunia asta, căci privindu-te şi chiar stînd aproape de tine în anumite momente, nu s-ar putea spune că eşti nebun.

— Nu vreau să vorbesc cu tine despre ştiinţa mea, spusei ; nu pentru că n-ai putea pricepe sau pentru că ar fi un lucru care nu ne priveşte pe noi amîndoi şi care ne-ar putea fi potrivnic ; dar în clipa aceasta, ţi-o repet, ştiinţa mea se află mai prejos de dragostea mea ; aş vrea să trăiesc cu tine, cum aş vrea acum să te îmbrăţişez ; San Savino ar fi iar ceea ce a fost dacă tu te-ai întoarce la mine ; sau ne-am putea duce împreună la Roma sau să locuim pe coasta mării.

Coborîsem spre Massimina şi o prinsesem de un braţ ; ea-şi întoarse capul spre mine, ridicîndu-l încă mai sus şi deschizîndu-şi şi mai larg ochii ; faţa îi era palidă şi sub urechi i se vedea stratul de pudră. Riscînd să cad şi opintindu-mă doar în picioare, care sprijineau şi motocicleta, o prinsei de amîndouă braţele, deasupra coatelor, şi-o strînsei cu putere ; părăsii tonul de pînă atunci şi mă lipii de ea cu tot corpul ; îmi apropiai faţa de a ei şi o întrebai :

— Unde te duci acum ?

— Unde m-aş putea duce ? întrebă ea.

— Chiar şi colo jos, spusei eu, şi-i arătai sub marginea şoselei adăpostul unui tufiş.

— Ce rost are ? spuse ea.

— Pentru mine are.

— Pentru tine... fă cum crezi ; dar trebuie să mă laşi liberă.

— Tu eşti liberă şi poţi să faci ce vrei ; eu îţi cer să stai acum cu mine şi să hotărăşti apoi pentru toată viaţa.

— Răspunsul tău nu contează acum. Dacă stau cu tine, mă laşi apoi să plec ?

— Da, te las să pleci.

— Şi nu mă mai cauţi dacă plec la Roma ?

— Tu vrei să te caut sau să nu te caut ?

— Vreau să mă lași în pace, spuse ea.

— Dar pacea asta crezi că o vei avea fără mine ? Sau socotești că ai putea să ai alta mai frumoasă, împreună cu mine ?

— Nu trebuie să mă ispitești, spuse ea, și trebuie să primești răspunsurile mele și după ce m-oi sfătui cu cei care vor să mă apere.

— Bine, spusei eu, te las liberă să faci cum vrei, dar prin asta nu vreau să spun că renunț la tine, pentru că eu te iubesc.

O îmbrățișai pe Massimina și o dusei în tufiș ; ea nu se împotrivi și mă urmă, rezemîndu-se de mine. Spuse :

— Dacă vrei să-ți faci o poftă...

Nu se împotrivi nici cînd o îmbrățișai și o sărutai ; dimpotrivă, era pregătită ; își desfăcuse paltonul. O strîngeam și o sărutam și cu limba simțeam pe fața ei un gust deosebit de cel al Massiminei care venise la casa mea. Dar o doream de-acum prea mult și nu mă puteam indigna și nu-mi puteam apăra dragostea de propria mea poftă ! Ea spunea :

— Ce faci tu e o siluire !

Dar era atît de supusă în fiecare mișcare a ei, pînă și în goliciunea ei, încît părea mai mult decît îngăduitoare și părea că-și arată adevărata fire, în timp ce avea pîntecele gol, mișcîndu-și ușor capul sau dînd în lături un picior : și făcea lucrurile acestea cu o intimitate neglijentă, lăsîndu-se să cadă și pierzîndu-se cu supunere, ca și cum totul ar fi fost natural. Iubeam totul în ea și-i repetam mereu la ureche, cu frenezie, că o iubesc. În cele din urmă îmi surîse și ea ; fața i se fixă pentru o clipă în surîsul acesta, în timp

ce încerca să se șteargă și să se acopere printre ghirlandele de muri care erau albastre în noaptea ce se lăsa. Mă cuprinse și pe mine un fior rece și auzii că în spatele nostru curgea un izvoraș care nu fusese mai înainte ; pe fața mea, ca și pe-a ei și pe gurile noastre umede, se așternură îndată frigul și promoroaca nopții. Mă apropiai din nou de ea și o acoperii încă o dată, ca pentru a o încălzi sau pentru a o apăra ; în această ultimă apropiere, complexă și cu multe coborîșuri, simții mai bine fiecare lucru din mine și din jur și chiar din ea, care-și avea căsuța parcă mai strîmtă și mai caldă, și mă lăsam dulce în voia respirației Massiminei. Atunci îmi veniră pe buze multe cuvinte deosebite de cele obișnuite și-i cerui să revină, chiar din seara aceea, la casa mea și să rămînă mereu cu mine. Massimina nu răspunse și mă îmbrățișă și mă prinse pe după cap cu atîta putere încît mă duru, în timp ce privea în sus, ca și cum ar fi căutat un răspuns printre stele ; dar nu spuse nici o vorbă.

Cînd mă ridicai, îmi clănțăneau dinții de frig și îmi tremurau picioarele. Și Massimina arăta rău, cu excepția ochilor, și călca cu picioarele depărtate a suferință. O însoții tot drumul și în dreptul primelor case vrui să mă apropii iar de ea, dar ea mă respinse și-mi spuse :

— O altă dovadă cred că nu mai poate avea vreo valoare.

— Ce dovadă ? întrebai eu.

— Mîine plec la Roma, pentru că nu primesc să mă întorc la tine ; locurile acestea sînt acum moarte pentru noi doi. Ca să nu te las fără speranță, îți făgăduiesc că o să-i cer excelenței-sale

să-mi dea scrisorile tale, dacă o să vrei să-mi scrii. Acum trebuie să pleci imediat, pentru că nu vreau să regret de îndată ce am făcut și să mă las cuprinsă de disperare.

Mă oprii și o lăsai să se ducă mai departe singură :

— O să-ți scriu curînd, spusei, dar vreau să-mi răspunzi ; vei vedea că vei găsi în scrisorile mele tăria ce-ți lipsește acum. Iartă-mă dacă din pricina mea ești atît de slabă, dar nu asta voiam ! Plec și eu slăbit, dar sînt sigur că mîine, numai gîndindu-mă la tine, îmi voi regăsi forța și-ți voi scrie prima scrisoare. Crede-mă, Massimina, și nu te teme de știința mea, care-i tovarășă bună, și nu te lăsa înspăimîntată de nimeni.

— Adio, îmi spuse ea.

În dimineața următoare mă gîndeam la trenul Massiminei, care mergea spre Roma ; și mi se părea că ar fi fost mult mai bine și mai sigur să o iau de la Roma decît de la Serra, s-o iau din casa excelenței de pe strada Uruguay. Mă apucă dorul de Roma și mi se păru că aud zgomotul trenului, coborînd dinspre Fabriano, izbindu-se de pietrele de la Fossato și apoi trecînd pe deasupra podurilor între Nocera și Foligno. Mi-era dor de un loc larg și drept, însuflețit de oameni care nu aveau un loc fix și un drum fix.

Nostalgia mea se transformase în dorința de a mă duce la Roma, pe urmele scrisorilor acelora pe care i le scriam Massiminei o dată pe săptămînă și în care-i arătam speranțele mele și-i vorbeam de dragoste ; aminteam de întîlnirea pe care o avusesem cu ea în duminica de după Paști și de fiecare dată îmi părea rău că nu m-am

bucurat de la început de întîlnirea aceea și că nu mi-am dat seama în fiecare clipă de dragostea ca și de prezența Massiminei, de trupul, de hainele și de emoțiile ei. În timp ce scriam scrisorile, mă apuca de fiecare dată un dor puternic de Massimina și i-l mărturiseam îndată, descriindu-i ceea ce simțeam și cum mi se întîmpla să gîndesc la ea, ținînd foaia aceea de hîrtie pe masă.

Cînd simțurile mele se domoleau și scrisoarea era terminată și lipită, atunci iată că mă apuca dorul de Roma și începeam să mă gîndesc la sosirea scrisorii, la palatul poștei și la ușile lui prin care se putea ieși spre a merge în strada Uruguay și mă gîndeam și la troleibuzele care trec de la San Silvestro, la fiecare jumătate de oră, spre strada Uruguay. Astfel mi se părea că revăd Roma și-mi veneau în minte piețele cunoscute și răscrucile prin care mă duceam spre Universitate sau spre Porta Portese și atunci, și mai clar, îmi venea chef să mă duc, ca să fiu primit de un profesor ; și vedeam treptele pe care le suisem și le vedeam ca și cum le-aș fi zărit pentru întîia oară în clipa aceea și ca și cum n-aș fi fost alungat de-acolo, ca și cum speranțele mele ar fi fost încă întregi și eu m-aș fi pregătit abia atunci să urc treptele ca să-mi prezint tratatul.

Iunie și iulie sînt luni lungi, care nu te lasă liniștit ; dorurile mele mă îngrijorau, mai ales că Massimina nu răspundea ; mi se părea că aud mereu, dincolo de munți, freamătul convoaielor de oameni care se duceau la Roma. Căutam să lucrez la tratatul meu, dar fără mare folos ; îmi petreceam mare parte a nopții privind stelele și vedeam multe care cădeau, părăsite de automații-

autori sau pornite spre cucerirea altor planete ori spre unirea cu ele. Mă oprisem la capitolul *integrității dinamismelor automate,* căci nu mai reușeam să regăsesc teza de la care pornisem ca să indic această integritate. Poate că mă gîndisem la un model veșnic care căzuse apoi și pe care nu-l mai puteam deosebi de platforma lumii reale și de confuzia lucrurilor pe care le observam. Căutam în mine ipoteza prin care în procesele biologice, ca și în cele naturale (ce par cele mai rigide și veșnic repetate), evoluția are, totuși, o funcție importantă, într-atît încît nici unul dintre procesele acestea nu este vreodată asemănător cu cel anterior.

Cum ajunsesem deci să stabilesc teza integrității dinamismelor automate ? Mă temeam uneori că faptul de a fi afirmat această integritate însemna că o admisesem în sinea mea și că deci am fixat începutul unei încrederi, al unei pietre fundamentale fixe, al unei divinități prestabilite care ar fi putut să tulbure de-a dreptul totalitatea și avîntul nesiguranței creatoare a științei mele și libertatea ei statornică, chiar față de descrierea, greutatea și poziția corpurilor. Nu puteam să încep să cedez, admițînd că ceva este integru și că trebuie să rămînă integru, chiar dacă ar fi vorba de funcțiunea dinamismelor automatice, adică de repetarea mișcărilor și de integritatea acestor mișcări în sfera Universului.

Mă temeam serios că am cedat ceva dragostei Massiminei, prieteniei lui Liborio și singurătății mele și că nu mai sînt nerăbdător cum ar fi cerut de fapt problema care mi se punea în clipa aceea, problema nesiguranței științei și arta unei continue transformări în progresul Academiei Prieteniei ; cu atît mai mult cu cît nesiguranța privește particulele, corpii și faptele cele mai mici, mai ales pe cele minuscule, cele care sînt mișcate de o descărcare nevăzută a automaților-autori, cele ce plutesc prin tot Universul și care ajung să atingă pămîntul pe care noi gîndim, creierul nostru și celulele noastre. Luați la un loc, toți acești corpi minusculi, excitări și evenimente formează — mai mult decît căderea corpurilor cerești sau schimbarea anotimpurilor — marile curente fluide care vor schimba lumea. Deci, dat fiind că nimic nu este fix, nimic nu poate fi descris ca un mecanism integru și rigid în înlănțuirea banală a cauzelor și efectelor.

Scopul științei este acela de a ne ajuta să ne exprimăm în cea mai bună formă posibilă și deci să ne corectăm și să ne modificăm pînă la a reforma orice lege și formă preexistentă. Nici una dintre legile acestea și nici forma nu au deci un conținut sacru și veșnic.

Cînd către sfîrșitul lui iulie eram pe cale să reacționez la slăbiciunea mea de moment, după ce reușisem chiar să trec cu convingere în tratatul meu concluzia de mai sus, sosi o scrisoare a Massiminei: „Anteo, am primit scrisorile tale și le-am deschis și le-am citit, chiar dacă uneori a trebuit să las deoparte cîte una care era prea avîntată. Nu am înțeles întotdeauna ceea ce îmi scrii și nici nu înțeleg cum poți să mă iubești după cum spui și să te porți astfel, și să te și izolezi, să nu muncești și să-ți irosești viața, lucru care înseamnă cel mai mare păcat și dovada că viața ta nu te interesează și deci nu te interesează nici a altora.

16—3830

Ce dragoste-i aceasta ? Dar nu pot nici să pierd prea mult timp scriindu-ţi, căci asta îmi face rău; nu pot uita cum ai apărut în viaţa mea, cum ne-am unit şi apoi ne-am despărţit. Mă ruinează toate speranţele înşelate şi toate cele făptuite de ciudăţenia şi de răutatea ta, pînă la fapta din urmă, adică felul în care te-ai purtat cînd ne-am întîlnit la Serra. În vreme ce tu te gîndeşti la dragoste eu am dat de bucluc şi aştept cu mare teamă. Tu spui să aştept ; şi asta-i ceea ce facem acum, eu şi membrii familiei mele, şi asta vom face în continuare, cu atît mai mult cu cît am pus în mişcare lucruri care nu se mai pot opri şi trebuie să aşteptăm sfîrşitul lor. Am pus în mişcare şi legea, iar legea îşi urmează cursul ; ea nu mai depinde acum de voinţa noastră şi va trage ea concluziile pentru noi. Eu mă rog lui Dumnezeu să scap şi de teama ce mă chinuieşte zilele acestea, că siluirea ta va avea o altă urmare, care ar fi cea mai nedreaptă dintre toate şi la care nu pot nici să mă gîndesc fără să simt că mor. Nu-mi mai scrie, căci mîine plecăm la mare ; îţi voi scrie eu la înapoiere, dacă voi fi mai liniştită. Te salut, Massimina."

Continuai să trăiesc şi să privesc stelele şi din cînd în cînd mă apuca brusc o agitaţie, care-mi răscolea creierul cu furie : începeam să mă gîndesc la imposibilitatea de a dovedi orice lucru, de exemplu că existenţa unei plante sau a unei stele ar putea fi asemănătoare în două momente diferite. Mă apuca după aceea o îndîrjire în timpul căreia admiteam în mod repetat, cu zvîcnirile unei maşini, că nesiguranţa dovedeşte evoluţia, după cum evoluţia dovedeşte nesiguranţa, şi că deci ştiinţa nu poate fi altceva decît nesiguranţă şi evoluţie ; ca nesiguranţă, ştiinţa nu este altceva decît instrumentul pentru a comunica, a cerceta, a înainta ; ca evoluţie, este îndemnul spre mai bine, îndemnul de a crede că întotdeauna orice lucru trebuie să încerce să devină mai bun decît este. Să aştept deci şi în ceea ce priveşte ştiinţa, cum spunea Massimina : să aştept şi în ceea ce mă priveşte pe mine, conchideam în timpul zilei, gîndindu-mă din nou, dar aproape numai pentru a accepta fără multă convingere, că a aştepta nu însemna pentru mine ceea ce însemna pentru Massimina, pe care totuşi o iubeam, ori ceea ce însemna pentru membrii familiei ei ; să aştept să sufăr mai puţin sau mai mult, în orice caz o soartă nemiloasă şi apoi sfîrşitul, ca o concluzie naturală şi exactă a unei morţi pregătite de mult, minut cu minut, în docilitatea tuturor zilelor petrecute într-o viaţă care nu admitea să trăieşti, adică să evoluezi şi să devii mai bun şi să desfaci în orice clipă orice lucru care tinde să se consolideze în ciuda ta, indiferent că-i vorba de o formă sau de o lege sau de o societate.

Între timp, muncisem la cîmp destul de dezordonat, aşa că nu obţinusem mare lucru. Ba chiar mi se înrăutăţise situaţia, pentru că-mi cheltuisem banii pentru lucrări şi nu-mi rămînea altceva decît cîteva chintale de grîu şi o claie de fîn nefolositoare. Mai aveam de recoltat porumbul şi apoi de cules via şi deci urma să mai fac datorii. Dacă aş fi vrut să vînd grîul, ar fi însemnat să muncesc din nou fără folos, să-l curăţ, să-l pun în saci şi să-l duc la Cagli. Nu ceream nici măcar ajutorul lui Liborio.

Totul merse așa pînă cînd, la jumătatea lunii septembrie, primii citația de la Pretura din Pergola. Mă dusei ; procedura era sumară și fui judecat în două ore ; mărturiile fură cele pe care le-am redat la începutul cărții.

Cînd mă întorsei acasă, găsii o scrisoare a Massiminei ; în plic se afla o foaie plină de pete, făcute parcă tocmai spre a mă înspăimînta, fără semnătură : fui nevoit să citesc următoarele : „Anteo rău și perfid, ai folosit dragostea ta rătăcită în mod intenționat ca să mă distrugi. M-ai distrus pentru totdeauna, completîndu-ți opera cu ultima-ți faptă eroică ; dar mă rog de Dumnezeu să te facă să plătești totul. Mi-ai hărăzit întotdeauna durerea care i se cuvine unui animal. Acum trebuie să mor, dar mă rog de Dumnezeu să rezist pînă ce voi afla că păcatele tale te-au mistuit. Ce altceva poate spune un om care trebuie să moară din pricina ta ? Sînt nefericita pe care ai distrus-o tu."

Numai tratatul meu putea să mă apere și putea să-mi dea curaj, din moment ce dragostea mea ajunsese mai dureroasă și mai îngăduitoare decît o boală cumplită.

Căutam să nu rămîn nici o clipă fără să am tratatul în față sau în mîini și să nu-mi las de loc inima pradă lîncezelii de octombrie.

Nu căutam să organizez ceva ce m-ar fi putut apăra de acuzațiile Massiminei și de ruina pe care se jurase să mi-o provoace și pe care o dezlănțuise împotriva mea, pentru că mi se părea inutil și prea dureros, dat fiind că m-ar fi constrîns iarăși să-mi privesc rana.

În noiembrie primii citația Tribunalului din Urbino, pentru judecarea apelului. Așteptam procesul acesta pentru a-mi expune motivările care nu mă părăseau niciodată și care mă însoțeau pretutindeni, pentru că trăiau împreună cu mine și nu se puteau pierde în trecut. Împotriva lor, se năștea în mine speranța de a o revedea pe Massimina și aceea încă mai crudă că procesul ar fi putut servi la împăcarea noastră publică după ce ea și-ar fi mărturisit păcatele judecătorilor și ar fi demascat complotul organizat împotriva mea.

În ziua stabilită, plecai spre Urbino înainte de ivirea zorilor. Mă duceam să iau cursa, în timp ce ningea ; eram fără palton ; îndepărtam zăpada cu îndemînare, ca și cum ar fi fost făcută din confeti, pentru că nimic nu trebuia să mă împiedice și nu trebuia nici măcar să privesc lucrurile din jur.

Dar, aproape de Urbino, cursa se opri din cauza zăpezii și apoi porni iar domol ca pe fundul unei albii ; deasupra pe margini se aflau cîțiva copaci negri încărcați de gheață și, mai sus încă, silueta puternică a orașului, mai întîi zidurile, apoi, deasupra zidurilor, clădirile.

Atunci mă simții atras de clădirile acestea, de faptele mari și aproape toate asemănătoare, strînse laolaltă ca un corp, și întrebai pe un tovarăș de drum ce anume erau. Îmi răspunse arătîndu-mi clădirea cea mai apropiată, deasupra unei coline izolate :

— Acela-i cimitirul.

Și apoi pe celelalte înșirate deasupra colinei orașului :

— Acela-i abatorul.
Apoi pe a doua :
— Acela-i Tribunalul.
A treia : spitalul, a patra : închisoarea, a cincea : o mînăstire, a şasea : capela, a şaptea : cazarma jandarmilor, a opta : Universitatea, apoi altă mînăstire şi apoi vama.

Mă gîndii : iată ce faţă arătoasă îşi îndreaptă oraşele spre şesuri şi spre ţărani. Şi e cu adevărat frumoasă, încît omul să se poată simţi recunoscător şi chiar ruşinat dacă-l cuprinde cumva teama.

În interior oraşul era strîns ca o nucă şi avea pieţe mici, curţi şi străzi pline de scări. Dar prin toate aceste scări ajungeai într-o piaţă mare şi albă, atît de bătută de vînt încît zăpada forma o crustă strălucitoare pe treptele domului şi pe toată piaţa, care se deschidea în două părţi.

Din partea adăpostită de vînt a pieţei pornea o străduţă către Tribunal. Primele uşi ale Tribunalului erau deschise, dar celelalte erau închise toate şi acoperite cu o stofă verde.

Cei pe care-i întîlneam înăuntru nu aveau aerul de cetăţeni, ci de temniceri aşezaţi în jurul sobelor. Acolo, înăuntru, fără îndoială că n-ar fi fost loc nici pentru conştiinţa, nici pentru ştiinţa mea. Simţeam şi mirosul potrivnic al acelor încăperi mari şi al acelor persoane, cum l-ar fi simţit un cîine : ba simţeam chiar mirosul mantăilor jandarmilor. De aceea mă întării în hotărîrea mea de a fi curajos, de a nu accepta nici un compromis şi de a nu mă dezvinovăţi de loc dacă se puneau pe seama mea fapte pe care nu le săvîrşisem. Să aibă loc procesul şi să vedem cine o să aibă dreptate, îmi spusei eu. Apoi adăugai : Va trebui să fac în aşa fel încît să nu-l scoată gata făcut din vreunul din scrinurile sau ungherele acestea.

Fui condus în sala de judecată şi lăsat lîngă o bancă.

Massimina nu era prezentă la proces şi absenţa ei era încă şi mai tristă, căci erau prezenţi fratele şi sora ei mai mică, o fată care semăna puţin cu ea şi purta un palton ca al ei.

Preşedintele Tribunalului mă întrebă dacă eram în cunoştinţă de cauză în ce priveşte faptele iar eu îi spusei că nu : atunci mă întrebă de ce o maltratasem pe soţia mea. Eu spusei că nu o maltratasem niciodată pe Massimina, după cum ştia şi ea foarte bine şi după cum ştiau şi martorii cei falşi : că ceea ce-i făceam eu, cînd voiam să o corectez, să o pun la curent cu planurile mele, să-i trezesc interesul pentru studiile mele şi să o conving să mă ajute, nu erau maltratări.

— Despre ce fel de studii vorbeşti ? întrebă preşedintele.

— Despre studiile mele ştiinţifice : eu scriu un tratat despre geneză şi palingeneză.

— Aha, spuse preşedintele, dumneata, care va să zică, eşti un fel de Galileo ?!

— N-aţi ajuns încă la Einstein ? îl întrebai eu.

— Ce vrei să spui ? Ce vrei să insinuezi ? întrebă preşedintele. Dacă dumneata ai fi un om ca şi Galileo, ai avea pentru ce să fii mulţumit, te-am respecta şi noi şi întreaga societate şi nu ai fi amestecat în întîmplările care te-au adus aici ca pîrît. În sensul acesta mă refer la Galileo, cu tot respectul şi recunoştinţa care i se datorează

științei lui. Justiția nu va ține seamă de ideile dumitale și se va limita să examineze și să judece faptele pe care le-ai săvîrșit: recunoști aceste fapte?

— Nu există fapte, spusei, nu există nici o faptă pe care să o fi comis eu, nici bună, nici rea, pentru că au căzut toate, sau aproape toate, dincolo de știință, în inerția mortală a naturii acesteia și a societății acesteia; cu atît mai puțin există justiție, afară de cazul în care vreți să înțelegeți prin cuvîntul acesta masca inutilă a unei epoci și a unei convenții care au murit și au fost îngropate, înțepenite și încremenite, tocmai pentru că au murit; și masca aceasta a fost aruncată peste ele, tocmai pentru că au murit, ca să acopere epoca trecută și rănile morții lor.

— Vorbăria aceasta este fără sens, spuse președintele; și dacă aș vrea să-i dau un sens, ar trebui pînă la urmă să te acuz de insulte aduse Tribunalului; limitează-te la fapte, spune-mi dacă ești conștient că le-ai comis, dacă-ți amintești de ele, dacă recunoști că ai participat la ele și dacă deci îți dai seama că ești răspunzător de ele.

— Repet că faptele nu există și că eu nu am nici o răspundere. Răspunderea este a dumneavoastră, din moment ce vreți să dați importanță unor lucruri inexistente, care sînt praf pe drumul evoluției. Dacă vreți să vă opriți și să culegeți praful acesta și să începeți să strigați pentru a provoca scandal, încercînd să opriți evoluția sau să mă împiedicați pe mine să înaintez împreună cu ea. Răspunzători de faptele acestea sînteți dumneavoastră, pentru că în momentul în care le culegeți, le stabiliți, le dați consistență și importanță, în chiar momentul acela le puneți deasupra vieții ca pe o greutate de moarte.

Președintele spuse:

— Bine, dumneata mergi înainte cu evoluția, iar eu mă opresc să culeg faptele și cînd le voi fi examinat te voi ajunge din urmă și s-ar putea să te opresc din drumul dumitale, oricît ai înainta de repede, și s-ar putea ca oprirea aceasta să dureze mai mult de cîteva luni și să aibă loc în vreo închisoare. Cine-i avocatul imputatului?

Avocatul se prezentă și spuse:

— Domnule președinte, dumneavoastră v-ați putut da seama foarte bine de personalitatea clientului meu și deci puteți înțelege cum a putut un om cu o asemenea personalitate să plaseze și să nuanțeze faptele despre care-i vorba. De aceea, propun Tribunalului să adîncească analiza personalității imputatului și să țină seama de ideile lui științifice; cine știe dacă acestea nu sînt cumva cheia comportării sale? De fapt, însuși imputatul a spus că neînțelegerile sale cu soția se trăgeau din încercările de a-i trezi acesteia interesul pentru teoriile lui.

Președintele spuse:

— Domnule avocat, dacă clientul dumneavoastră ar fi învinuit de omucidere, atunci am putea să pierdem timp pentru a analiza ideile sale asupra genezei, dar aici este vorba de un proces pentru maltratări; faptele sînt clare și nu vrem să pierdem prea mult timp. Dacă inculpatul nu vrea să recunoască faptele acestea și nu vrea să vorbească despre ele, ne vom adresa martorilor și la urmă vom putea pronunța o sentință precisă. Adică ce doriți dumneavoastră? Să mergem în-

dărât la Descartes şi să ne cufundăm în dialogul sistemelor maxime? Să ne pierdem timpul întrebîndu-l pe Crocioni dacă foloseşte metoda inductivă sau deductivă? Amintiţi-vă că Bacon, pierzîndu-şi prea mult timp — cum facem şi noi — cu o experienţă a răcit şi s-a îmbolnăvit, iar din asta i s-a tras moartea!

Mă ridicai în picioare şi spusei:

— În tot cazul, dumneavoastră şi judecătorii dumneavoastră ar trebui să urmaţi metoda lui Bacon, adică pe aceea a experienţei; şi deci, pentru a verifica faptele, să cereţi repetarea lor, să aşteptaţi să le vedeţi consecinţele şi apoi să cereţi să fie iar repetate şi să aşteptaţi iarăşi consecinţele, ca să vedeţi dacă sînt aceleaşi cu cele precedente, astfel ca să reprezinte o experienţă valabilă pentru recunoaşterea unei valori. Nu socotesc că v-ar fi cu putinţă să urmaţi metoda lui Descartes, deoarece aţi părăsit raţiunea şi scriptele ei. De fapt nu puteţi să vă inspiraţi din metoda raţională, tocmai pentru că ea elimină faptele şi le priveşte doar ca pretexte şi consecinţe de valoare redusă ale strălucitelor legi ale raţiunii. Faptele sînt depăşite şi uitate, cum este şi corect, şi rămîne doar raţiunea strălucitoare, care în această încăpere nu produce desigur nici o sclipire. Este chiar potrivit ca dumneavoastră şi judecătorii dumneavoastră să-l urmaţi pe Bacon în modul cel mai comun; şi astfel, pentru a crede în fapte, trebuie să le repetaţi şi să începeţi deci dumneavoastră să vă maltrataţi între dumneavoastră şi să-i maltrataţi pe ceilalţi. Eu nu pot să vă spun totuşi să mă urmaţi, chiar dacă în felul acesta aţi găsi singurul drum

şi pentru dumneavoastră, dacă pretindeţi cu adevărat să corectaţi şi să orînduiţi relaţiile dintre oameni. Atunci v-aţi da seama că eu depăşesc pînă şi strălucitoarea lege a raţiunii, din moment ce aşa cum este ea transformă raţiunea într-o zeiţă, pentru că nu admite niciodată să fie comparată şi să fie considerată incompletă faţă de inteligenţa ştiinţei şi a tuturor rezultatelor şi fenomenelor ei. Nu-mi ajunge nici măcar zeiţa aceasta şi prefer să nu mă socotesc angajat faţă de nimeni, să nu mă las condus decît de libertatea mea şi de puritatea mea, pe drumul evoluţiei, gata oricînd să devin mai bun în felul acesta.

Preşedintele spuse:

— Aiurelile acestea, spre norocul dumitale, nu vrem să le ascultăm; dumneata ai atacat sub influenţa lor pînă şi Biserica, iar Biserica, în mărinimia ei, nu te-a ascultat, pentru a nu te distruge.

— Nu, spusei eu, administraţia bisericească a încercat să mă ruineze şi a reuşit, cel puţin din punct de vedere economic.

— Nu exagera atîta cazul dumitale şi importanţa dumitale, spuse preşedintele; de ce ar fi trebuit să te ruineze Biserica din punct de vedere economic? O dată ce n-a luat în seamă ideile dumitale lipsite de sens, Biserica nu ar fi avut nici un motiv să te lovească.

— Ba da, spusei, din mai multe motive: înainte de toate pentru că sînt comunist.

— A, spuse preşedintele, eşti şi comunist? Mi se pare un lucru interesant şi ăsta. Cum poţi fi comunist dacă crezi în evoluţie şi în deosebiri? Ce ţi s-a spus la partid despre teoriile dumitale?

— Nu m-am înscris niciodată în partid şi nu am expus nici unui om de seamă din Partidul Comunist ideile mele ; dar am înţeles că am greşit şi cînd voi scăpa de procesul acesta voi scrie la Moscova spre a fi invitat de Academia de Ştiinţe a Uniunii Sovietice, cel puţin ca auditor, cu speranţa de a-mi putea prezenta ideile şi tratatul pe care-l scriu despre ele, şi de a putea analiza totul cu savanţii ştiinţei spaţiale.

— Atunci de ce spui că eşti comunist ? întrebă preşedintele. Nu ştii că nu poţi fi comunist dacă nu eşti înscris în partid ?

— Nu-i adevărat, răspunsei, eu sînt comunist chiar dacă sînt în afara partidului ; sînt comunist pentru că pun ştiinţa la baza vieţii şi pentru că recunosc ştiinţa ca singura posibilitate de viaţă. Societatea comunistă nu va putea fi niciodată atît de rigidă ca societatea de acum, pentru că va urma întotdeauna evoluţia ştiinţifică şi se va înnoi permanent, îmbunătăţind maşinile actuale şi construind altele, după cum a şi început s-o facă.

— Trebuie să subliniez, spuse preşedintele, că greşeşti şi de data aceasta cu concepţia dumitale despre societatea comunistă, căci nimic nu este mai rigid decît această societate şi nimic nu-i mai puţin ştiinţific decît schemele ei, care neagă deosebirile şi jignesc demnitatea umană.

— Prefer să nu continui discuţia cu dumneavoastră, spusei, pentru că vorbele dumneavoastră mă jignesc cu adevărat. Dumneavoastră aveţi astăzi autoritatea şi puterea să mă judecaţi, aşa că vă rog să procedaţi cu autoritatea aceasta şi cu puterea aceasta, dar nu pot să accept ca violenţei exercitate astfel împotriva mea să-i daţi iar alt nume, s-o rebotezaţi şi s-o denaturaţi şi apoi s-o justificaţi prin cuvinte, în timp ce justificarea ei se află doar în forţă.

Preşedintele spuse :

— Încetează ! Eu sînt cel care nu acceptă şi care de fapt nici nu pricepe cuvintele dumitale şi aiurelile dumitale !

Procesul continuă şi martorii depuseră cu toţii împotriva mea. Apoi vorbi procurorul :

— Nu am intervenit mai înainte pentru a-l face pe omul acesta să tacă, dintr-un sentiment atît de jenă, cît şi, mai ales, de oroare ; dar neruşinarea lui şi răutatea lui nu sînt omeneşti şi desigur că o neruşinare atît de nemăsurată şi atît de rafinată este produsul unei minţi perverse şi foarte conştiente, care doreşte distrugerea societăţii...

Avocatul care-mi fusese pus din oficiu spuse :

— Cheia procesului se găseşte în personalitatea acestui individ care se poartă ca un parafrenic. Ideile lui sînt fructul nebuniei sale şi sînt compuse în mod esenţial — chiar în totala lor lipsă de conţinut — din expresii şi numai din expresii, adică din vorbe mai mult sau mai puţin ciudate, enmetice şi confuze, de rezonanţa cărora autorul lor este sugestionat şi extaziat. Gîndirea lui este deci o gîndire subiectivistă, ţesută din onomatopee, disonanţe, stereotipii, ciudăţenii.

Spusei :

— Nu sînt vorbe goale şi nici rime ; dumneavoastră nu pricepeţi nimic, acesta-i adevărul !

— Da, spuse avocatul, nu înţeleg cuvintele dumitale, pentru că ai o logică deosebită, maladivă, dacă-mi dai voie...

— Nu, eu sînt cel ce refuză să înţeleagă cuvintele dumneavoastră şi să folosească mecanismele care le pun în mişcare şi le alătură, pentru că ele nu se potrivesc cu libertatea mea şi cu puritatea intenţiilor mele. Dumneavoastră sînteţi cei ce aiurează în procesul acesta ! Şi vă schimbaţi cuvintele şi le folosiţi şi le număraţi ca pe nişte cărţi de joc şi la sfîrşitul partidei număraţi punctele ; şi aveţi cărţile de joc cele mai unsuroase şi mai murdare care au fost folosite vreodată în vreun birt. Nu priviţi în afară şi nu vă întrebuinţaţi raţiunea şi aţi rămas fără limbă, doar cu nişte cărţi de joc proaste şi cu nişte monede. În vremea asta lumea dumneavoastră zboară şi se prăbuşeşte şi va ajunge pînă la urmă în mîna altora, dar atunci nu veţi fi judecaţi, pentru că nici unul dintre învingători nu va fi atît de stupid încît să creadă în procese. Vă veţi condamna dumneavoastră înşivă, din cauza incapacităţii dumneavoastră de a pricepe ; nu veţi pricepe nimic şi veţi fi mai rătăciţi decît o turmă de biete animale ; şi nu va avea rost nici măcar să vă pronunţaţi numele, pentru că vocea dumneavoastră nu va fi altceva decît un urlet.

Spusei lucrurile acestea din urmă în timp ce mă tîrau afară din Tribunal, din ordinul preşedintelui. Fui condamnat la un an de închisoare, dar eliberat îndată, pentru că executarea pedepsei fu suspendată.

Coborîi dinspre Tribunal spre piaţă, în oraşul Urbino, care era întunecat şi acoperit de ceaţă ; întîlnii doi liceeni sub porticul cel mai lung ; îmi oferiră de mîncat şi de băut şi-mi făcură rost de un pat în pensiunea lor.

În ziua următoare mă înapoiai acasă şi eram într-adevăr descurajat, pentru că aveam în faţă, lămurită de ultimele cuvinte ale avocatului, toată grămada aceea de griji, de durere, de nesiguranţă, de imperfecţiune, de teamă, de trufie şi chiar îngîmfare, de melancolie, de nostalgie, de boală, care se adunase în jurul inimii mele chiar din ziua în care primisem în casă pe cei trei soli, şi care mă însoţise — cu neplăcerea ei, elastică şi fermentîndă între inimă şi stomac — la Roma şi apoi iar la San Savino, pînă la mesele murdare ale procesului de la Urbino.

Mă închisei în casă şi scosei statueta ; reîncepui s-o golesc cu multă îndîrjire, căutînd să scot cît mai mult metal. Nu mai aveam poftă nici măcar să vînez ; şi cînd în decembrie sturzii reveniră în grădina mea, nu încercai să-i prind ; deschisei uşile hambarului ca să mănînce găinile, iepurii de casă, sturzii, mierlele şi orice alt animal nevinovat, frate cu mine mai mult decît preşedintele şi avocatul.

Punctul principal al problemei, care mă descuraja cu adevărat, era acesta : cum voi reuşi eu, singur, să dau vreodată ideilor mele forţa necesară spre a urni mulţimea semenilor mei, atît de ticăloşită şi de sărmană ? Nu merita deci să ajung la vreun rezultat, din moment ce rezultatul acesta nu va putea fi înţeles şi acceptat şi va rămîne doar ca dîra căderii unei stele. Limbajul

meu științific devenise mai puțin clar, amestecat în supărarea mea cu impresii naturaliste de tip artistic ; și cînd statueta mea fu aproape total golită și rămase întreagă în forma ei, dar goală în interior, ca o cupă, îmi parveni ultima veste ; la 11 ianuarie 1960, ziarul *Il Messaggero* publică următoarea știre :

„O servitoare din strada Uruguay își ucide copilul abia născut ; cadavrul a fost găsit într-o cutie, sub pat.

Roma, 10 ianuarie. A fost arestată în strada Uruguay o servitoare marchegeană : este acuzată de infanticid și ascundere de cadavru. Este vorba de Massimina Meleschi Crocioni, de 29 de ani, din Serra Sant'Abbondio, provincia Pesaro (Urbino). În zorii zilei de 8 ianuarie, femeia, care lucra ca servitoare în familia unui înalt funcționar al statului, a fost apucată de durerile facerii ; cu un sînge rece nemaipomenit, s-a închis în baie, unde a născut, făcînd să dispară apoi orice urmă a faptului. Massimina Crocioni reușise să-și ascundă starea continuînd să lucreze, fără să arate vreodată vreo slăbiciune. Către ora 13, stăpînii ei — observînd starea de extremă deprimare a femeii lor de serviciu, care-i servea la masă, și observînd în afară de asta urme suspecte de sînge — au cerut intervenția poliției. Percheziția efectuată în camera servitoarei a dus la aflarea cadavrului unui nou născut, ascuns sub pat, într-o cutie de pantofi, înfășurat în hîrtie de ziar. Massimina Crocioni a fost internată în spital, unde a rămas sub supraveghere."

Cea care ar fi trebuit să moară, ucisese : oricum, comisese asasinatul acesta tot împotriva mea și încă cu îndîrjirea cea mai sălbatică ; împotriva mea, prin trupul acela sărman de copil, care nu deschisese încă ochii. Era mai bine dacă aș fi închis eu ochii, într-una din perioadele trecute, chiar numai pentru o clipă, căci astfel șarpele veninos m-ar fi atacat pe mine. Rămăsei cu imaginea bietului nou născut, cu gropițele din obraji cuprinse de moarte ; mi se părea cea mai familiară imagine pe care o văzusem vreodată, descoperită acum, dar desenată dintotdeauna mai ales în interiorul casei, în încăperi, pe pereți și în trăsăturile cele mai apropiate ale cerului și ale pămîntului.

Apoi trupul meu înțepeni și mintea îmi rămase goală ; lipsite amîndouă de orice posibilitate de a acționa, fiecare pe cont propriu, ca și cum toate piesele, o dată pierdută orice intenție unitară și finală a constructorilor, s-ar fi eliberat înăuntru și în afară, cu sau fără zăpadă.

Ochii îmi vedeau din cînd în cînd mîinile, întotdeauna despărțite și în planuri diferite. Orice lucru, din interior sau din cadrul peisajului, se apropia și se depărta de simțurile mele, anapoda, cu mișcări pe care nu le controlam și nu le deosebeam.

Vederea nu mă îndruma și nici măcar nu mă însoțea ; funcționa în afara mea ca o oglindă care reflectă ceva ce nu se vede, ascunsă deasupra celui ce privește. Cum nu deosebeam și nici mă-

car nu muream, se abăteau asupra vederii mele toate lucrurile din interiorul casei şi ale peisajului ; se înghesuiau construcţii complicate, una peste alta, cu geometriile lor, din care cauză mi se părea că mă mişc în mijlocul unor munţi de forme şi de obiecte care se clatină, ameninţat de posibila lor cădere asupra mea, care eram ameninţat să fiu nimicit.

Împotriva durerii, începui să resping construcţiile care mă supărau mai mult ; nu cele mai ascuţite, spre care, dimpotrivă, încercam să înaintez ca să fiu atins, ci cele rotunjite şi ovale, acolo unde cîmpia era binevoitoare şi unde exista o ordine, mai ales în punctele de contact şi în liniile de împreunare, în care se transformase durerea mea încă din primul moment cînd îmi apăruse în faţă, ca şi cum s-ar fi format din acest unic motiv, al îndurerării mele şi cu însăşi substanţa durerii mele, răspîndită jur împrejur pe cîmpie, deasupra tuturor obiectelor şi în multe alte locuri, şi care începea acum să se adune şi să mi se împotrivească, însemnînd că de-acum fiecare lucru îşi stabilise ordinea în mod independent, în antagonism veşnic împotriva mea, ca şi cum eu n-aş mai fi avut sens şi limită, nici trup, nici control, şi ca şi cum fiecare lucru ar fi existat pretutindeni împotriva mea.

În această ordine ovală care mi se înfăţişa şi în care şirurile de copaci se uneau cu drumurile, iar colinele se uneau între ele ca ouăle pe o farfurie, întrerupte din cînd în cînd de un copac

mare ori de o casă, sau de un turn urît, sau de un pîrîu ori de un lac, sau doar de un singur trunchi care plutea, totul era curat ca fondul tabloului sfîntului Savino victorios ; vedeam în pictura aceasta lucioasă acea ordine a lucrurilor care era probabil ordinea plină de cruzime a Massiminei, a membrilor familiei sale şi a tuturor, ordinea în care durerea este acceptată ca acoperişul albastru al cerului şi în care orice altă existenţă, dragoste, poftă, prietenie, sînt ascunse între şirurile de încheieturi, în găuri, şi supte pe ascuns sub cerul care te tulbură şi căruia i se respinge orice raţiune, pentru continuarea perversiunii ipocrite a rămînerii în satisfacţiile propriei cărni, nesătulă şi rătăcită, a sugerii lucrurilor de pe pămînt, care sînt ascunse, iubite şi înghiţite, cînd alţii ne constrîng să înghiţim. Şi apoi toţi, în timpul acestor acţiuni de desfrîu, tind să se mascheze, să se vîre în noroi, să dezmintă natura, să se acopere, să vrea în fond să desfacă fîşiile pămîntului pentru a găsi adăpostul ce hrăneşte moartea.

După două zile, ziarul *Il Messaggero* publica o altă ştire : „A fost oare ameninţată servitoarea infanticidă ? Roma, 12 ianuarie. Poliţia a continuat supravegherea în spital a servitoarei Massimina Meleschi, acuzată de infanticid. Ieri, poliţia a putut-o interoga pe servitoare care se găseşte încă într-o gravă stare de deprimare. Massimina Meleschi plînge aproape fără întrerupere, jeluindu-se sau avînd stări de furie în timpul cărora

blestemă pe un bărbat al cărui nume nu l-a rostit niciodată. De aceea, poliția a luat imediat măsura să o interogheze. Femeia a mărturisit că a născut în dimineața zilei de 8 ianuarie, către ora 6, un copil de sex masculin și că l-a omorît intenționat, lipsindu-l de asistența necesară. S-ar părea de asemenea că femeia a admis că un bărbat, deocamdată necunoscut, ar fi amenințat-o în mod repetat. Bărbatul acesta ar fi tatăl copilului, iar amenințările lui, agravate de starea de exaltare mintală în care s-ar găsi necunoscutul, ar fi determinat-o pe femeie să făptuiască nefericitul gest."

Îmi regăsii în sfîrșit trupul, genunchii, și chiar și noaptea, după ce mintea mea se refăcuse datorită diferitelor viziuni și loviturii acesteia din urmă ; regăsii colțurile camerei mele și dimensiunea prezenței mele în mijlocul lucrurilor pe care le avusesem întotdeauna, pe care le simțisem ca pe o parte din mine și pe care trebuia să le mișc și să le promovez împreună cu mine și să le îmbunătățesc ca pe mine însumi. Regăsii cu precizie fiecare lucru și încă în legile științei mele, pentru o mîngîiere pe care nu o poate avea un nebun, pentru că cel ce-i nebun din cauza unei boli a trupului se îndreaptă spre moarte cu fiecare gest al său, cu fiecare părticică a sa și cu fiecare fir de păr, și deschide o gură neagră, rostește cuvinte fără sens, suferă și plînge și ucide, căutînd să moară și să dispară de tot, dat fiind că mașina lui a priceput că parcursul ei a fost întrerupt și că nu-i mai rămîne altceva de făcut decît să cedeze.

Regăsii cu precizie totul în jurul meu, spațiul și chiar timpul ; totul laolaltă în panglica mașinii mele, în blîndețea mîinilor mele și a limbii mele, sub acoperămîntul genelor și frunții mele ; totul împreună, format, îndreptat spre îmbunătățirea soartei mele cu ajutorul gîndirii și al științei, al încrederii și al studiului ; totul la un loc în evoluție, pentru a putea reuși să inventez o mașină mai bună și un mediu mai bun în care natura să-și poată da ea însăși seama de rostul mersului înainte pe o linie dreaptă și nerepetînd frazele ei conform ritmului morții și al renașterii aparente.

Mai citii în *Il Messaggero* : „Servitoarea Massimina Meleschi Crocioni, arestată acum cîteva zile în strada Uruguay, acuzată de infanticid și ascundere de cadavru, a făcut de bunăvoie cîteva declarații poliției, de pe patul spitalului. Conform acestor declarații, copilul de sex masculin, născut în dimineața zilei de 8 ianuarie, în casa din strada Uruguay, ar fi fiul soțului legitim, dar despărțit, al femeii, un anume Crocioni, domiciliat în regiunea Le Marche. Conform declarațiilor femeii, Crocioni ar fi maltratat-o și persecutat-o timp de mulți ani, într-atît încît a silit-o să-și părăsească domiciliul conjugal și să se angajeze la Roma ca servitoare. Motivele acestor maltratări ar fi de căutat în personalitatea ciudată a lui Crocioni, care se socotește deținătorul unor adevăruri paraștiințifice, pe care le propagă și le susține cu îndîrjire, încît a compromis atît pro-

pria-i viață cît și pe aceea a rudelor lui, cheltuind bani cu cercetări nefolositoare și neglijîndu-și total obligațiile familiale. Acum cîteva luni, Crocioni ar fi venit la soția sa, amenințînd-o spre a o determina să se întoarcă la el și, în această împrejurare, în timpul nopții, ar fi siluit-o. Femeia a fost foarte tulburată de continuele maltratări și de ultimele amenințări, încît a ajuns într-o stare de semiinfirmitate. Din toate aceste motive și-ar fi format convingerea că soțul ei este un nebun periculos pentru ea și pentru toată lumea. În sfîrșit, femeia și-a motivat gestul spunînd că din aceste pricini a preferat să-și omoare copilul nou născut, decît să-l vadă crescînd sub amenințarea tatălui și cu riscul de a moșteni îngrijorătoarele condiții mintale ale acestuia."

Nebunia sau toana sau răsturnarea simțurilor sau pierderea judecății, boală a creierului sau a inimii, necunoașterea de sine și respingerea propriei persoane și a altora reprezintă, fără îndoială, o situație diferită de a mea, de libertatea mea ; și reprezintă situația cea mai puțin liberă care există, sclavă a lumii Massiminei, a consilierului și a președintelui Tribunalului și a procurorului și a stăpînilor și a conducătorilor care pot exista în ea : bază, împreună cu ignoranța, a acestei societăți, căci nebunia este lașitatea consilierului, răutatea pretorului, justiția președintelui ; după cum nebunia este aceea a bietului cap al Massiminei, care socotea că se răzvrătește ducîndu-se să servească la Roma ; ori aceea a celor ce cred în bani, în puterea violenței lor și în organizarea propriilor nelegiuiri.

Oricum, cine este nebun se jignește pe sine însuși și desigur nu eu m-am jignit vreodată pe mine însumi și nici nu m-am gîndit vreodată s-o fac. Cel ce e nebun se jignește pe sine încercînd să ia cîte ceva și de la ceilalți, să ia adică tocmai ceea ce jignește în sine însuși și ceea ce nu ar vrea deci să aibă, să recunoască și să exercite nici ceilalți : libertatea pură, cercetarea, cunoașterea, felul de a merge înainte, privind, descoperind, netemîndu-se de nimic și nedemobilizînd de teama că în jur ar exista doar un spectacol al morții.

Cine este nebun joacă un rol pe care l-a scornit pentru comoditatea acestor jigniri, pe care vrea să le adreseze sieși și celorlalți ; un rol bine studiat și care i-a fost distribuit de societatea în care își continuă reprezentația. În realitate, dacă îi priviți pe nebunii aceștia, vedeți că sînt toți la fel în nebunia lor și că fac toți aceleași lucruri. Societatea contează mult pe prezența bieților nebuni și pe incapacitatea lor de a spune o vorbă deosebită de cele obișnuite și de a vedea și micile schimbări pe care bătrînețea le produce pe scenă și în dosul culiselor și deci pe fața acestei societăți și pe piața reprezentată, și urmele pe care le lasă, în afară de bătrînețe, curenții care se mișcă dinspre alte astre către planeta noastră, în încercarea afectuoasă de a scutura cerul ei mortal ; și de a vedea ipocrizia misterioasă care-o cuprinde și o înfășoară, nor negru care zboară ca un gaz contaminînd totul.

Mi-am regăsit conştiinţa şi mă mişc prin camerele mele ; şi întrucît am hotărît să recurg la planul meu cu statueta şi să ies din lumea aceasta, care-i într-adevăr lăcaş de nebunie, nu văd în jurul meu spectacolul morţii care întunecă şi corupe simţurile celor ce m-au izolat şi au socotit că mă pot îndepărta. Aş fi încă şi acum gata să mă unesc cu ei, să-i conduc şi să mă las condus, să-i strîng Massiminei mîna şi să-i sărut paloarea pe patul crimei ei. Chiar dacă aş avea în faţă cutia de carton cu trupul fiului meu în ea, încă n-aş crede în moarte ; aş putea desface hîrtia aceea de ziar, dacă Massimina m-ar privi, cu speranţa că ea va fi ascuns acolo o floare sau o mlădiţă. Aş putea, pe coşciugul acesta de carton, s-o îmbrăţişez pe Massimina şi să mă înapoiez cu ea ca să conduc norii de la San Savino, terenurile şi maşinile mele.

Încă nu cred în moarte, chiar dacă m-am hotărît să mă folosesc de trecerea ei. Nu văd spectacolul morţii nici măcar în iarna aceasta înspăimîntătoare pe care-o am în faţa ochilor, nici măcar în întunecimea acestor două sau trei zile care mă despart de explozie. Dacă văd o vrabie, mă gîndesc la stolul ei şi la zborurile ei şi dacă văd o biată floricică îndoită sub zăpadă, mă gîndesc că în martie se va elibera printr-un salt şi că vrabia şi floricica pot fi eliberate de scurtimea soartei lor şi de fericirea lor cu stabilirea unui sistem care să le ducă pe fiecare, la sfîrşitul parcursului lor, într-un loc mai avansat decît cel de la care porniseră să se mişte.

Am ieşit în faţa casei şi am avut într-adevăr senzaţia că lucrurile ar putea să mă urmeze. Am mai aşteptat şi m-am hrănit ; nu am aşteptat niciodată şi nu aştept nici acum bietele concluzii de care vorbea Massimina în scrisoarea ei şi care s-au şi arătat în toate locurile şi chiar la San Savino : să aştepţi ca stăpînul să te elibereze sau să te plătească mai bine ; să aştepţi ca excelenţa-sa să moară sau să se căiască sau să se lase înşelată, după ce va da în mintea copiilor pe un fotoliu ; să aştepţi ca preoţii şi profesorii să-ţi spună adevărul ; să aştepţi să îmbătrîneşti ca să nu mai ai nevoie de nimic ; să aştepţi ca timpul acesta duşmănos, care a fost pus în colivie, să te poată consola cu repetarea cîntecelor lui. Eu nu aştept şi hotărăsc să merg înainte ; vreau să scriu în cartea aceasta ultimele acţiuni ale încercării de a merge înainte, pe care o fac continuu.

Am ieşit din casă şi am căutat bani. M-am dus la Liborio, dar nu avea nimic ce aş fi putut să-i fur. Am luat motocicleta şi m-am dus la mină să caut un tub de dinamită ; m-am adresat gestionarului de la magazin şi i-am spus că dinamita avea să-mi servească la desţelenirea viei ; m-a trimis la un şef de echipă, care m-a făcut să aştept două ore şi apoi mi-a dat un tub de dinamită pentru două mii de lire.

— Fii atent, prietene, mi-a spus el, ai grijă să sară în aer numai ceea ce poate să sară !

— Ai dreptate, prietene, i-am răspuns eu, o să sară în aer ceea ce trebuie să sară.

Am ieşit din magazin şi m-am înapoiat la San Savino. Am restituit motocicleta şi m-am întors acasă. Totuşi iarna este frumoasă ; şi poate pentru că eu sînt acum la o mică înălţime şi în afara cumpătărilor pămîntului şi sistemului său, pot să privesc cum nu privisem niciodată, direct şi cu multă dragoste, din nou, fiecare lucru, o vrabie sau o floricică, dar şi stejarii cei mari şi apoi marginea cîmpiilor, străduţele, pietrele care răsar din zăpadă, murii acoperiţi, urmele, bălţile şi şiroaiele de apă ascunse sub linţoliul cel mare şi care răsună într-un gol inexistent şi care va dura puţin, cît durează un îngheţ sau o pală de vînt. Îndărătul lui Montevecchio norii mai întunecaţi, îndărătul comunei Acquaviva un cer vărgat, la Frontone mărirea tuturor lucrurilor. Casele cu ochii ferestrelor apropiaţi de timp şi chiar de un gînd fix. Sînt mîndru şi mulţumit şi în mîndria aceasta mă gîndesc că nimeni nu a mai încercat vreodată, cel puţin la San Savino, şi cred că şi în regiune şi în Italia, ceea ce am încercat să descopăr şi să fac eu. Nu mă interesează nici dacă opera mea se va irosi, pentru că oricum a însemnat o cucerire importantă în dezvoltarea progresivă. Mi se pare că ştiinţa mea este încălzită — acum că mă aflu la o mică înălţime şi în afara oricărei cumpătări — de artă şi de poezie, deşi acum cîteva zile am scris că contemplarea şi reprezentarea nu sînt altceva decît o mică exaltare a sentimentelor, repetarea lor şi dorinţa de a opri totul şi deci de a nega ştiinţa ; şi că toate acestea sînt naturaliste şi artistice.

În schimb, azi pot să spun că simţămîntul poetic, care-i viziunea artistică, este şi el un instrument al ştiinţei ; sau că ştiinţa poate avea două capete ori douăzeci de mii ori două milioane, şi cred că fericirea maşinilor libere este o fericire artistică, pe care o guşti chiar în clipa în care progresează prin intervenţia celui ce-o face să progreseze ; chiar în momentul acela în care trăieşte şi progresează, în care cineva acţionează şi se bucură ca în faţa unei creaţii proprii.

Merg înainte şi întîlnesc un gard viu apoi urcuşul numit al Măgarului şi apoi casele lui Baluganti şi apoi pe cele ale lui Stortino şi apoi canalul cel mare al lui Ciarafone. Întîlnirile acestea şi numele acestea au pentru mine, în clipa asta de imensă libertate, valoarea primelor mele speranţe.

Am mers mai departe şi am regăsit muntele Cupello şi am văzut cum reîncep desişurile care merg spre Monlione ; în mijlocul albului zăpezii şi al cerului am văzut nişte culmi de pămînt. Apoi, dat fiind că lumina se schimba, am văzut că o întreagă rîpă, încă albă şi făinoasă, acoperită de zăpadă, avea în seara aceea materna culoarea violet-închis. Am văzut în rîpa aceasta şi în strălucirile cristalelor prelungirea fiecărui lucru, a esenţei lui, a forţei lui. Am văzut cum se fracţiona şi se multiplica imaginea şi am înţeles că am exprimat în viaţa mea, deplin conştient şi cu destulă libertate şi puritate, progresiunea infinită a fiecărei particule şi molecule şi corp, şi că

am obținut un mare rezultat științific singur, cu însăși viața mea, cu construcția ideilor care au susținut-o. Un rezultat așa-zis concret, o dovadă deosebită, ar fi fost doar un alt element dat acestei societăți, care pe neașteptate l-ar fi capturat și apoi l-ar fi pietrificat.

Dimpotrivă, eu am lăsat un început luminos care se îndreaptă spre cer ca o coadă de cometă ; cînd el va fi trecut, peste cîteva clipe, de orizontul acesta de la Fossombrone, o să fie deja văzut de la Montegiove, deasupra orașului Fano și apoi de la Rimini și de la Bologna, și se va învîrti ca stelele care acum strălucesc și care în urmă cu cîteva ore se aflau deasupra Americii.

Mi-am făcut un bulgăre de zăpadă și l-am supt ; cînd am ajuns la marginea pieței din fața casei mele, am văzut că pe rozmarin și pe iedera de pe ulm se așezase un stol de sturzi ; și-au scuturat aripile cînd am sosit și au făcut să cadă puțină zăpadă ; dar, din fericire, nici unul nu a zburat de-acolo. M-am întors în camera de sus și am pus dinamita în interiorul statuetei ; am coborît să beau ceva și m-am dus să închid porțile. M-am dus să iau cantitatea necesară de pulbere și am pregătit încărcătura și capsa ; acum știu cum va exploda statueta. Nu știu încă dacă o s-o țin îmbrățișată la piept sau pe frunte sau dacă o s-o țin sub bărbie sau dacă o să-mi reazem ceafa de ea, întins pe pat.

Aud zgomote și nu mă pot opri să mă duc să privesc de la fereastră ; noaptea e violetă în

întregime, umană, dar culoarea ei se limpezește și prin șanțuri și printre stînci ; simt cum se scutură de-o greutate, de-o neliniște fără formă, în spatele munților.

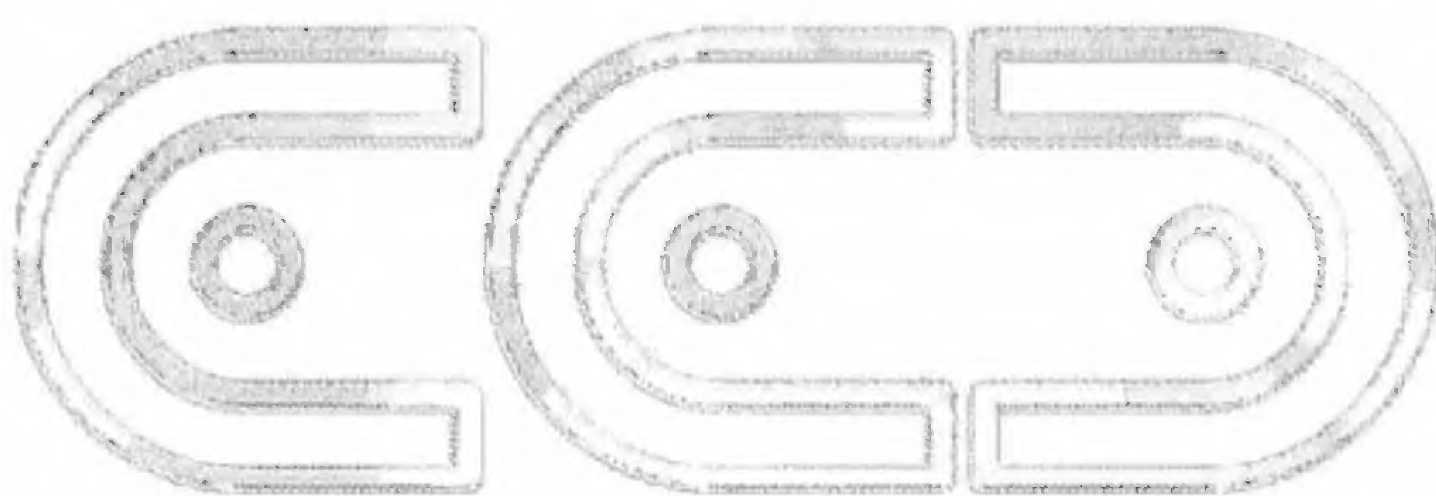
Toate lucrurile și toate materiile devin rigide ; spațiul dintre fereastra mea și ușă, aflat la spatele meu, este de-acum dens, poate și din cauza impresiei pe care mi-a făcut-o întotdeauna frigul din jur. Trebuie doar să plec de la fereastră, să mă întorc, să trec prin cameră și să urc. Ș-acum sînt gata.

Redactor responsabil : FLORIN CHIRIŢESCU
Tehnoredactor : AUREL BUCUR

Dat la cules 13.09.1966. Bun de tipar 12.11.1966. Apărut 1966. Tiraj 15.140 ex. broşate. Hîrtie tipar B mat de 63 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 10,80. Coli tipar 8,5. A. nr. 12.862. C.Z. pentru bibliotecile mari 85. C.Z. pentru bibliotecile mici 85—31=R.

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918",
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, Bucureşti,
Republica Socialistă România
Comanda nr. 3830.

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

